

ČESKÉ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V PRAZE

FAKULTA ARCHITEKTURY
ÚSTAV NAUKY O BUDOVÁCH 15118

**BYDLENÍ SENIORŮ V KONTEXTU STÁRNUTÍ POPULACE:
COHOUSING A SENIOR COHOUSING**

ELDER PEOPLE HOUSING IN THE CONTEXT OF DEMOGRAPHIC AGING:
COHOUSING AND SENIOR COHOUSING

DISERTAČNÍ PRÁCE

DISSERTATION THESIS

Ing. arch. Veronika BEŠŤÁKOVÁ

Praha, červen 2012

Doktorský studijní program: Architektura a urbanismus
Studijní obor: *Architektura, teorie a tvorba*

Vedoucí disertační práce: *doc. Ing. arch. Irena Šestáková*

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci zpracovala samostatně za odborného vedení vedoucí disertační práce doc. Ing. arch. Ireny Šestákové a za použití pramenů literatury a dat, které zde řádně cituji. Dále prohlašuji, že veškeré podklady, ze kterých jsem čerpala, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Fotografické přílohy, schémata a grafy, u nichž není uveden pramen, jsou vlastní.

Praha, červen 2012

.....
Ing. arch. Veronika Bešťáková

Poděkování:

Děkuji mé školitelce doc. Ing. arch. Ireně Šestákové za vedení mé disertační práce.

Děkuji mé kolegyni a přítelkyni Ing. arch. Janě Zezulové za spolupráci na grantu SGS ČVUT 2011.

Děkuji kolegyním z iniciativy Cohousing.cz, Ing. Ivaně Hlobilové a Mgr. Anitě Michajlukové, za spolupráci na šíření informací o cohousingu v České republice.

Největší poděkování patří mému manželovi Robertovi za neustálé povzbuzování i technickou pomoc, dále mé mamince za obětavou pomoc zejména s péčí o naše děti, které se mi narodily v průběhu doktorského studia, a celé mé rodině i řadě přátel za velkou trpělivost a veškerou podporu, kterých se mi během studia dostávalo.

Motto:

*„Píše se, že na stáří se má člověk připravovat už ve středním věku, tak po padesátce.
Jenomže kdo tomu tehdy věří!“*

Jiřina Šiklová, Deník staré paní, zápis z 8. dubna

Obsah

1.	ÚVOD	11
1.1	OBLAST A PŘEDMĚT VÝZKUMU	11
1.2	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO ÚKOLU.....	11
1.3	VYMEZENÍ CÍLOVÉ SKUPINY OBYVATEL.....	12
1.4	PROBLEMATIKA TERMINOLOGIE.....	12
1.5	PŘEHLED O SOUČASNÉM STAVU ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY	13
2.	CÍLE.....	15
3.	METODOLOGIE	16
3.1	METODY ZPRACOVÁNÍ	16
3.2	POSTUP A ČASOVÝ PRŮBĚH VÝZKUMU	17
4.	ANALÝZA: STÁRNUTÍ A BYDLENÍ V ČR.....	18
4.1	POTŘEBY A MOŽNOSTI ČESKÉ SPOLEČNOSTI A JEDNOTLIVCŮ.....	18
4.1.1	<i>Demografické stárnutí populace v ČR.....</i>	<i>18</i>
4.1.2	<i>Potřeby ve stáří</i>	<i>19</i>
4.1.3	<i>Rozdíly v životním stylu generací.....</i>	<i>23</i>
4.1.4	<i>Postavení českých seniorů.....</i>	<i>23</i>
4.2	VYBRANÁ TÉMATA O BYDLENÍ V ČR.....	25
4.2.1	<i>Bydlení seniorů a bydlení pro seniory</i>	<i>26</i>
4.2.2	<i>Bydlení podle právního důvodu užívání</i>	<i>27</i>
4.2.3	<i>Bydlení a mobilita obyvatel.....</i>	<i>29</i>
4.2.4	<i>Bydlení a princip normality</i>	<i>30</i>
4.2.5	<i>Bydlení na panelových sídlištích</i>	<i>31</i>
4.2.6	<i>Bydlení v rezidenčních suburbích.....</i>	<i>32</i>
4.2.7	<i>Bydlení komunitní, resp. kolektivní.....</i>	<i>33</i>
4.3	STAV PŘÍPRAVY NA STÁRNUTÍ A STÁŘÍ ZEJMÉNA V OBLASTI BYDLENÍ	34
4.3.1	<i>Úroveň celostátní</i>	<i>34</i>
4.3.2	<i>Úroveň regionální a obecní</i>	<i>36</i>
4.3.3	<i>Úroveň osobní.....</i>	<i>37</i>
4.4	DÍLČÍ ZÁVĚRY	38
5.	HYPOTÉZY A VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	39
6.	KOMPARACE: STÁRNUTÍ DLE PROSTŘEDÍ.....	40
6.1	STÁRNUTÍ V ÚSTAVU	40
6.1.1	<i>Základní druhy, definice a znaky ústavních zařízení</i>	<i>40</i>
6.1.2	<i>Historie ústavní péče.....</i>	<i>41</i>
6.1.3	<i>Urbanismus a architektura ústavů</i>	<i>42</i>
6.1.4	<i>Náklady</i>	<i>43</i>

6.1.5	<i>Lidský faktor</i>	43
6.1.6	<i>Důvody odchodu do ústavního zařízení</i>	44
6.1.7	<i>Nezastupitelnost ústavní péče</i>	45
6.1.8	<i>Transformace stávajících ústavů a výstavba nových ústavů</i>	45
6.2	STÁRNUTÍ DOMA	46
6.2.1	<i>Domov</i>	46
6.2.2	<i>Lidský faktor</i>	47
6.2.3	<i>Urbanismus, architektura a vybavení vlastního domova</i>	47
6.2.4	<i>Náklady</i>	48
6.2.5	<i>Co zabraňuje setrvání ve vlastní domácnosti?</i>	49
6.3	STÁRNUTÍ V KOMUNITĚ – SENIOR COHOUSING	49
6.3.1	<i>Cohousing a senior cohousing - definice</i>	49
6.3.2	<i>Vymezení cohousingu a jeho základní charakteristiky (dánsko-americký model)</i>	50
6.3.3	<i>Faktory ovlivňující sociální interakce obyvatel</i>	51
6.3.4	<i>Urbanistické souvislosti (dánsko-americký model)</i>	54
6.3.5	<i>Hierarchie prostorů z hlediska jejich užívání</i>	58
6.3.6	<i>Popis vybraných specifických charakteristik cohousingu</i>	60
6.3.7	<i>Vývoj a šíření cohousingu ve světě</i>	62
6.3.8	<i>Vývoj typologie cohousingu</i>	63
6.3.9	<i>Základní modely cohousingu ve vybraných zemích</i>	65
6.3.10	<i>Modely participace obyvatel na tvorbě projektu</i>	68
6.3.11	<i>Komunitní život</i>	70
6.3.12	<i>Bydlení jako aktivní příprava na stáří</i>	71
6.3.13	<i>Důvody odchodu do senior cohousingu</i>	71
6.4	DALŠÍ MOŽNOSTI BYDLENÍ SENIORŮ	72
6.4.1	<i>Chráněné bydlení – skupinové domácnosti</i>	72
6.4.2	<i>MARPA</i>	72
6.4.3	<i>Vícegenerační modely bydlení</i>	73
6.5	DÍLČÍ ZÁVĚRY	73
7.	PŘÍPADOVÁ STUDIE: ŠVÉDSKÝ COHOUSING (KOLLEKTIVHUS)	78
7.1	ÚVOD K PŘÍPADOVÉ STUDII	78
7.1.1	<i>Výběr Švédska</i>	78
7.1.2	<i>Cíle</i>	78
7.1.3	<i>Terminologie</i>	78
7.2	METODOLOGIE PŘÍPADOVÉ STUDIE	79
7.2.1	<i>Metody zpracování a postup</i>	79
7.2.2	<i>Harmonogram navštívených projektů</i>	81
7.3	VÝVOJ ŠVÉDSKÉHO COHOUSINGU	81
7.3.1	<i>První společné kuchyně v „obsluhovaném“ bydlení</i>	81
7.3.2	<i>Kolektivní bydlení za funkcionalismu</i>	82
7.3.3	<i>Od obsluhovaného bydlení ke svépomocnému bydlení</i>	83

7.3.4	<i>První projekty svépomocného bydlení</i>	84
7.4	SOUČASNÝ STAV ŠVÉDSKÉHO COHOUSINGU	85
7.4.1	<i>Fungující projekty cohousingu</i>	85
7.4.2	<i>Organizace, propagující cohousing</i>	86
7.4.3	<i>Organizace, budující cohousing</i>	87
7.4.4	<i>Cohousing 40+ neboli cohousing „pro druhou půlku života“</i>	88
7.5	URBANISMUS A ARCHITEKTURA NAVŠTÍVENÝCH PROJEKTŮ.....	89
7.5.1	<i>Lokalita a pozemek</i>	89
7.5.2	<i>Vzhled a výraz objektů</i>	91
7.5.3	<i>Dispoziční koncepce</i>	92
7.5.4	<i>Typologická forma a charakteristika typu budovy</i>	94
7.5.5	<i>Novostavby nebo adaptace na cohousing</i>	98
7.6	SPOLEČNÉ PROSTORY A JEJICH UŽÍVÁNÍ.....	99
7.6.1	<i>Společná kuchyně a fenomén společného vaření</i>	102
7.6.2	<i>Společná jídelna a institut společných večeří</i>	104
7.6.3	<i>Společné obytné prostory a společenské aktivity</i>	106
7.6.4	<i>Společné pracovní a hobby prostory</i>	107
7.6.5	<i>Komunikační prostory</i>	108
7.6.6	<i>Ostatní společné prostory a technické zázemí objektu</i>	110
7.6.7	<i>Společné venkovní prostory</i>	110
7.6.8	<i>Vybrané technické požadavky na společné prostory</i>	111
7.7	SOUKROMÉ BYTOVÉ JEDNOTKY V NAVŠTÍVENÝCH PROJEKTECH	111
7.7.1	<i>Velikost bytových jednotek</i>	111
7.7.2	<i>Variabilita projektu a flexibilita bytových jednotek</i>	113
7.7.3	<i>Zařízení a vybavení bytových jednotek, standardizace</i>	114
7.8	OBYVATELÉ NAVŠTÍVENÝCH PROJEKTŮ.....	114
7.9	VZNIK A FUNGOVÁNÍ NAVŠTÍVENÝCH PROJEKTŮ.....	116
7.9.1	<i>Iniciace vzniku projektů</i>	116
7.9.2	<i>Participace na tvorbě projektů</i>	116
7.9.3	<i>Formální organizační struktura projektů po nastěhování</i>	117
7.9.4	<i>Procesy rozhodování</i>	118
7.9.5	<i>Přijem nových členů</i>	118
7.9.6	<i>Pracovní skupiny</i>	120
7.9.7	<i>Finance, penze</i>	121
7.9.8	<i>Právní důvody užívání bydlení</i>	122
7.9.9	<i>Rozdíly ve fungování projektů</i>	123
7.10	SHRNUTÍ HLAVNÍCH POZNATKŮ	124
7.10.1	<i>Základní principy a specifika švédského cohousingu</i>	124
7.10.2	<i>Co je nejdůležitější pro švédský cohousing?</i>	125
7.10.3	<i>Co je navíc důležité pro švédský cohousing 40+?</i>	126
7.11	DÍLČÍ ZÁVĚRY	126

8.	SYNTÉZA, APLIKACE: IMPLEMENTACE (SENIOR) COHOUSINGU DO ČR....	128
8.1	SYNTÉZA POZNATKŮ O (SENIOR) COHOUSINGU	128
8.1.1	„Minimální cohousing“ a „startovní cohousing“	128
8.1.2	„Maximální cohousing“	129
8.1.3	Flexibilita cohousingu	129
8.1.4	Co není cohousing.....	129
8.2	DOTAZNÍKOVÁ ŠETŘENÍ Z ROKU 2009 A Z ROKU 2011	130
8.2.1	Úvod	130
8.2.2	Cíle	130
8.2.3	Metodika	130
8.2.4	Cílová skupina respondentů	130
8.2.5	Hlavní výsledky.....	130
8.3	APLIKACE PRINCIPŮ (SENIOR) COHOUSINGU V PODMÍNKÁCH ČR.....	131
8.3.1	Rizika a překážky implementace cohousingu do ČR.....	131
8.3.2	Osvěta, veřejné debaty a participace	133
8.3.3	Pružnější legislativa a způsoby financování bydlení.....	134
8.3.4	Důraz na přípravu na stáří v oblasti bydlení	135
8.3.5	Kombinace koncepce cohousingu a dalších koncepcí	136
8.3.6	Cohousing jako inspirace pro vybrané referenční objekty a oblasti.....	136
8.4	DÍLČÍ ZÁVĚRY	137
9.	ZÁVĚRY	138
	LITERATURA A PODKLADY	141
	PUBLIKACE.....	141
	WEBOVÉ STRÁNKY	146
	SEZNAM OBRÁZKŮ.....	147
	SEZNAM TABULEK.....	148
	PŘÍLOHY.....	150

1. ÚVOD

1.1 OBLAST A PŘEDMĚT VÝZKUMU

Oblast výzkumu disertační práce se týká celosvětového *fenoménu demografického stárnutí populace*. Jedná se o komplexní změny ve struktuře společnosti 21. století, se kterými se už několik desetiletí potýkají v různé míře všechny země světa a které se netýkají pouze stárnutí. Prodloužené období stáří postupně nabývá na důležitosti u jedinců i v celé moderní společnosti. Rozhodně ho nelze považovat za pouhé předznamenání konce životní cesty. Stárnutí populace přesto, že je výsledkem záměrného lidského chování, je někdy poněkud zjednodušeně označováno za negativní jev, který bude vytvářet krajně nepříznivé vztahy mezi produktivní a postproduktivní generací. Pravdou zůstává, že rostoucí výdaje na zdravotní a sociální péči o seniory, reformy penzijních systémů, zaměstnanecká politika a v neposlední řadě *bydlení seniorů*, se stávají naléhavým celospolečenským, veřejně politickým problémem, který se v poměrně krátké době několika let, maximálně desetiletí, bude týkat osobně nás všech. Velký počet seniorů ve společnosti se zároveň stává největší společenskou „výzvou“ 21. století.

Předmětem výzkumu disertační práce je *bydlení seniorů ve specifickém kontextu demografického stárnutí populace*. Celkový společenský kontext je hlavním kritériem pro výběr udržitelných možností bydlení seniorů. Práce se detailně věnuje bydlení v projektech tzv. **cohousingu** (sousedské bydlení) s důrazem na kvalitu bydlení a zejména **senior cohousingu** (stárnutí v komunitě) s důrazem na aktivní strategii přípravy na stárnutí a stáří u jednotlivých občanů i celé společnosti. Senior cohousing je v disertační práci považován za alternativu ústavního bydlení pro seniory i běžného soukromého bydlení seniorů. Výzkum vychází ze současných moderních trendů v bydlení a péči o seniory ve světě i z doporučení vlády ČR, reagujících na tendence demografického vývoje a zaměřujících se na praktickou schopnost uspokojit dnešní i budoucí potřeby rostoucího počtu seniorů bez neúnosného zatížení ostatních generací.

1.2 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO ÚKOLU

Přestože se o fenoménu stárnutí populace hovoří již několik desítek let, **není nabídka bydlení a péče o seniory v současné době v ČR dostatečně kvalitní, efektivní a dostupná**. Potenciální řešení a jejich uvedení do praxe zůstávají velmi omezené a stále dochází k opakování starých chyb (např. koncentrace starších osob do existujících i nově budovaných velkokapacitních ústavů a jiných uzavřených komplexů, způsobujících nežádoucí a neudržitelnou segregaci). Ve vyspělých zemích, kde došlo ke stárnutí populace mnohem dříve než u nás, funguje celá řada nejrůznějších opatření, která jsou šetrná ekonomicky i sociálně a kterými je možno se přímo inspirovat. Základ komplexního transformačního procesu ovšem není pouze ve změně urbanistických, architektonických a dispozičních přístupů nebo ve změně přístupů poskytovatelů sociálních a zdravotních služeb, ale především v celkové proměně vnímání role samotných seniorů ve společnosti a také v novém pohledu seniorů na sebe samé.

1.3 VYMEZENÍ CÍLOVÉ SKUPINY OBYVATEL

Pro účely práce bylo nutné převzít nebo si určit vlastní kritéria, která vymezují seniorskou i předseniorskou populaci, resp. **cílovou skupinu obyvatel**, které se práce týká. Vidovičová a Rabušic¹ píše, že není možné vzít pro určení hranic stáří jako stěžejní kritérium věk nebo odchod do důchodu, které ovšem z administrativního hlediska jednoznačně hranici stáří určují. Další faktory, které výrazně ovlivňují vnímání člověka jako starého, jsou také např. fyzický zdravotní stav, ztráta duševní svěžesti, ztráta autonomie, potíže se přizpůsobit změnám. WHO dělí střední a vyšší věk do čtyř kategorií: 1. období středního věku 45 až 59 let, 2. období raného stáří (staršího věku) 60 až 74 let, 3. období vlastního stáří (pokročilého, vysokého věku) 75 až 89 let a 4. období dlouhověkosti nad 90 let.² **OSN definuje starou populaci tehdy, pokud je v ní více než 7% obyvatel nad 65 let.** Podle předběžných výsledků *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* je v ČR 1 674 295 obyvatel nad 65 let, což činí téměř 16% všech obyvatel země. Očekávaný vývoj počtu obyvatel nad 65 let předpokládá, že v roce 2050 bude obyvatel v této věkové kategorii více než 3 miliony³ (30% obyvatel!).

Po studiu teorie byla ponechána konvenční věková hranice **65 let** pro seniory. Zároveň byla zvolena věková hranice **40 let** pro osoby „mladšího středního věku“, protože od samotného počátku výzkumu se ukázalo, že není možné pracovat pouze se seniorskou populací od 65 let, ale že je třeba se zaměřit i na výrazně mladší věkové kategorie osob v rámci účinných preventivních opatření.

1.4 PROBLEMATIKA TERMINOLOGIE

Od počátku výzkumu jsem se snažila anglické výrazy *cohousing* a *senior cohousing*⁴ výstižně přeložit do českého jazyka. Pro cohousing se postupně ustálil překlad „**sousedské bydlení**“. Blažek⁵ překládá dánské družstevní projekty (ty samé projekty, které McCamant a Durrett⁶ označují za cohousingy) jako „sousedské bloky“ nebo „skupinové bydlení“. Pro senior cohousing užívám nejčastěji překlad „**stárnutí v komunitě**“ (např. pro webový portál www.starnutivkomunitě.cz), který ale zcela nevystihuje podstatu tohoto způsobu bydlení. Hlavní problém anglického výrazu vidím ve slově „senior“, protože senior cohousing není určen výlučně pro osoby od 65 let. Nevhodnou konotaci může přinášet i slovo „stárnutí“ v sousloví „stárnutí v komunitě“, což znamená spíše „život/bydlení v komunitě“ (určené pro dospělou populaci). Navíc zde chybí slovo „bydlení“, přestože se cohousing týká primárně bydlení. Přesto je v práci ponechán termín stárnutí v komunitě a to jako překlad anglického *aging in community*, ekvivalentu pro senior cohousing, s ohledem na vymezení dalších dvou způsobů bydlení seniorů, rozlišených dle prostředí: „stárnutí v ústavu“ a „stárnutí doma“.

¹ VIDOVIČOVÁ – RABUŠIC, 2003, s. 11.

² VOHRALÍKOVÁ – RABUŠIC, 2004, s. 6.

³ Český statistický úřad [online]. 2012 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/grafy_populacniho_vyvoje_1950_2010>

⁴ Anglickým ekvivalentem je také *elder cohousing* nebo *older people cohousing* (*op-cohousing*).

⁵ GEHL, 1996, s. 57, 89.

⁶ McCAMANT - DURRETT, 1994.

1.5 PŘEHLED O SOUČASNÉM STAVU ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

Prostřednictvím celé řady expertů z nejrůznějších oborů hledají vlády jednotlivých vyspělých zemí i místní samosprávy skutečně udržitelné řešení, jak se vyrovnat s demografickým stárnutím populace. Zároveň existuje celá řada aktivit „zdola“, od samotných občanů, které si kladou za cíl zvýšit kvalitu života (nejen) seniorů v rámci **přiměřených forem bydlení**.

Co se týká **stárnutí a stáří**, v ČR existuje množství aktuální literatury od českých i zahraničních autorů, píšících z pohledu medicínského, sociologického, filozofického, psychologického či demografického (Helena Haškovcová, Zdeněk Kalvach, Kateřina Kubalčíková, Vladimír Pacovský, Ladislav Rabušic, Ian Stuart-Hamilton, Jiřina Šiklová, Lucie Vidovičová a další). Nežádka se tito odborníci věnují i přiměřenému bydlení pro seniory. Chybí ovšem hlouběji rozvedená teorie, doplněná o konkrétní příklady dobré praxe, o vhodném a udržitelném **bydlení seniorů z pohledu architektury (typologie) a urbanismu**. Pro většinu architektů domovy či penziony pro seniory ústavního typu stále představují základní řešení *bydlení seniorů*. Bydlení seniorů přitom není možné řadit mezi stavby čistě sociální, či dokonce stavby zdravotní. Spíš by se mělo jednat o běžné stavby určené k bydlení, přirozeně integrované do svého okolí, koncipované pro co nejdelší a nejsnazší pobyt seniorů, zaměřené na úzké sociální vazby obyvatel a na případné přijímání péče zvenčí.

Za klíčovou událost pro celosvětové rozšíření povědomí o cohousingu a jeho zpopularizování je možno považovat první vydání knihy ***Cohousing: A Contemporary Approach to Housing Ourselves*** od amerických architektů, Kathryn McCamant a Charlese Durretta, v roce 1988. Tento americký pár strávil 13 měsíců podrobným studiem cohousingu zejména v Dánsku, ale i Holandsku a Švédsku, a po návratu do USA sepsal knihu v anglickém jazyce, čímž uvedl do praxe dnes mezinárodně užívaný anglický *neologismus, cohousing*. Do té doby samozřejmě již existovala řada významných výzkumů, věnujících se vztahům mezi fyzickým prostředím a sociálním chováním jeho obyvatel v rámci běžného i komunitního bydlení (Diana Leafe Christian, Dorit Fromm, Jan Gehl, Clare Cooper Marcus, Dick Urban Vestbro, Jo Williams a další). Ovšem teprve termín cohousing získal poněkud prominentní postavení. Durrett poté v roce 2005 publikoval další stěžejní knihu, týkající se cohousingu pro obyvatele od 55 let, ***Senior cohousing: A Community Approach to Independent Living***.

Největší počet dostupné literatury o cohousingu pochází z USA (Chris a Kelly Scotthanson, Maruja Torres-Antonini, Lindsey Lawry Guinther). Dále existují dostupné výzkumy i z jiných zemí světa (Jantine Bouma a Liek Voorbij z Holandska, Jung Shin Choi z Jižní Koreji, Andrew Jones z Austrálie).

V květnu 2010 byla ve Stockholmu uspořádána **první mezinárodní konference *The International Collaborative Housing Conference***, na jejímž základě vznikl sborník *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, ze kterého čerpám nejnovější informace.

První informace o existenci cohousingu a senior cohousingu v ČR se objevily v souvislosti s přednáškou **Charlese Durretta v Praze v červenci 2008**. Co se týká dostupných informací o cohousingu a senior cohousingu v českém jazyce, byl počátkem roku 2009 spuštěn první webový

informační portál **Cohousing.cz** (www.cohousing.cz - Veronika Bešťáková, Ivana Hlobilová, Anita Michajluková), který zájemcům poskytuje základní informace o cohousingu a senior cohousingu, monitoruje a archivuje články, rozhovory a reportáže o cohousingu v českých médiích a uveřejňuje aktuality z dění okolo cohousingu v naší zemi. V roce 2010 bylo založeno občanské sdružení **Centrum kvality bydlení** (Michal Kohout, Jiří Plos, Jaroslav Šafer, David Tichý, Boris Redčenkov), výzkumné pracoviště, které zařadilo mezi své aktuální výzkumné projekty i cohousing. V roce 2011 byl spuštěn webový informační portál **Stárnutí v komunitě.cz** (www.starnutivkomunite.cz - Veronika Bešťáková) v rámci grantového projektu SGS ČVUT 2011.

Na fakultě architektury ČVUT v Praze vypisuje od školního roku 2005/2006 školní ateliér Šestáková (Irena Šestáková, Ondřej Dvořák), zabývající se stavbami pro poskytování sociálních služeb, témata **studentských projektů bydlení seniorů**. Jiný školní ateliér na stejné fakultě, Kohout-Tichý (Michal Kohout, David Tichý), od roku 2006 vypisuje přímo téma (senior) cohousingu, včetně zobecnění principů sousedského bydlení a jejich aplikace do běžné bytové výstavby. M. Kohout je zároveň vedoucím disertační práce doktorandky Jany Kubcové, která se věnuje historii a typologii cohousingu. Téma (senior) cohousingu se postupně rozšiřuje i do dalších školních ateliérů na pražské fakultě architektury. Fakulta architektury VUT v Brně uspořádala v roce 2003 seminář s mezinárodní účastí *Bydlení seniorů, zkušenosti, perspektivy, tendence*. V roce 2004 proběhla mezinárodní konference *Bydlení seniorů, vztahy a formy*. V roce 2006 byla vydána **kniha *Bydlení pro seniory***,⁷ která poprvé v ČR z různých úhlů pohledu a v souladu s moderními trendy ze zahraničí popisuje objektivní situaci okolo bydlení a péče o seniory v naší zemi.

Cohousing a senior cohousing se v ČR postupně dostává i **na odbornou a veřejnou půdu** mimo školní zařízení. Ohledně cohousingu a senior cohousingu bylo publikováno již několik článků. Články vycházely z příspěvků na odborných konferencích a byla uspořádána řada nepublikovaných přednášek pro různé cílové skupiny obyvatel – odbornou i laickou veřejnost. Např. Lábus zmínil princip cohousingu ve svém příspěvku na konferenci *Architektura sociálních služeb v běžném prostředí* v prosinci 2011 na Masarykově koleji ČVUT v Praze, v souvislosti s (ne)kvalitou bytové výstavby v ČR.

Další informace o situaci okolo cohousingu a senior cohousingu v ČR jsou k dispozici v příloze disertační práce.

Během mého výzkumu, jehož výsledkem je tato disertační práce, byly s velkým očekáváním i velkým zpožděním, dotvořeny a spuštěny dva programy, které považuji za velmi důležité: *Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb v jiné typy sociálních služeb, poskytovaných v přirozené komunitě uživatele a podporující sociální začlenění uživatele do společnosti*⁸ a *Koncepce bydlení do roku 2020*.⁹ Oba programy se přímo týkají i kvality bydlení seniorů, kvality bydlení obecně a konceptu trvale udržitelného rozvoje.

⁷ GLOSOVÁ, D. – et al. *Bydlení pro seniory*. Brno: Era Group, 2006.

⁸ MPSV.CZ: *Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb (...)*, 2007.

⁹ MMR.CZ: *Koncepce bydlení ČR do roku 2020*, 2011.

2. CÍLE

Hlavním cílem disertační práce je prověřit z různých úhlů pohledu koncept (senior) cohousingu, který je v zahraničí považován za udržitelné bydlení seniorů v kontextu stárnutí populace, a zda je možné implementovat jeho principy v podmínkách ČR.

V návaznosti na hlavní cíl má disertační práce **čtyři dílčí cíle**, odpovídající čtyřem hlavním částem práce; zároveň se jedná o **strukturu celé práce**:

- (1) **Analýza: stárnutí a bydlení v ČR.** Analýza problematiky stárnutí české populace a stárnutí jednotlivých občanů zejména ve vztahu k současnému stavu bydlení v ČR. Zjištění, jak si společnost, seniorská i předseniorská generace, představují ideální bydlení ve stáří, jak se připravují a jestli jsou tyto představy relevantní, splnitelné, jakým způsobem a v jakém prostředí. Tato část práce směřuje k formulování **hypotéz a výzkumných otázek**, na které hledám odpovědi v navazujících částech práce.
- (2) **Komparace: stárnutí dle prostředí.** Komparace základních vybraných možností kde a jak stárnout (ve smyslu bydlet a žít v druhé půlce života), podle vybraného prostředí. A to v ústavním zařízení, ve vlastních domovech a v rámci sousedského bydlení (komunity), s důrazem na poslední jmenovanou možnost, která není v ČR dosud dostatečně známa a není téměř vůbec zpracována. Přehled je doplněn o další zajímavé příklady bydlení seniorů ze zahraničí, které považuji za udržitelné. Komparace byla použita pro nutnost jasného vymezení jednotlivých možností, rozdílů mezi nimi, jejich výhod, nevýhod a rizik.
- (3) **Případová studie: švédský cohousing (kollektivhus).** Pro doplnění a zpřesnění teoretických znalostí o (senior) cohousingu byla podniknuta studijní cesta po zvoleném švédském (urbánním) modelu cohousingu. Místní šetření ve Švédsku bylo klíčové pro dotvoření si komplexního obrazu o (senior) cohousingu proto, že pozornost je nejčastěji věnována dánsko-americkému (suburbánnímu) modelu cohousingu.
- (4) **Syntéza, aplikace: implementace (senior) cohousingu do ČR.** V rámci syntézy byly utříděny a vyhodnoceny získané poznatky z předchozích částí práce. Součástí empirické části výzkumu bylo provedení dvou dotazníkových šetření v časovém rozestupu dvou let (2009 a 2011), ohledně zájmu o bydlení v senior cohousingu mezi českou veřejností. V rámci hledání vhodného způsobu aplikace (senior) cohousingu do ČR byla pojmenována hlavní rizika a překážky jeho implementace do ČR. Dále byla navržena opatření a doporučení ohledně eliminace rizik a překážek a nastíněny konkrétní možnosti inspirace u vybraných referenčních oblastí a typů objektů.

Témata jednotlivých částí práce nejsou striktně oddělena, naopak se vzájemně prolínají a znovu objevují v různých souvislostech. Každá z částí je ukončena vlastními dílčími závěry shrnutými v celkovém závěru disertační práce.

3. METODOLOGIE

Protože architektura nemá vlastní metody vědeckého zkoumání,¹⁰ zvolila jsem pro disertační práci tradiční **smíšený výzkum** - byly využity kvalitativní i kvantitativní metody vědeckého poznání uvnitř jednotlivých fází výzkumného procesu.¹¹ Zároveň byl využit normativní i deskriptivní přístup. „*Normativní přístup ke zkoumání systému vychází z podrobné analýzy a navrhuje teoretické postupy, jak by to mělo být. Metodou je analýza a syntéza minulosti, současnosti a predikce budoucnosti. Deskriptivní přístup je založen na empirickém rozboru již existujících a uskutečněných systémů a ukazuje, jak to ve skutečnosti je. Metodou je empirický výzkum*“.¹²

3.1 METODY ZPRACOVÁNÍ

Teoretické metody, zahrnující množinu metod využívajících principu logiky a logického myšlení:

- *analýza, komparace a syntéza (odborná literatura a konference).*

Empirické metody, které jsou založeny na bezprostředním živém obrazu reality:

- *případová studie (místní šetření, polostandardizované rozhovory, pořízení a analýza stavební, fotografické a mapové dokumentace),*
- *pozorování,*
- *online dotazníková šetření.*

Metoda historicko-srovnávací:

V rámci komparační části disertační práce bylo provedeno srovnání základních možností, kde mohou senioři stárnout (trávit své stáří): v ČR a ve vybraných zahraničních zemích, kde již existuje senior cohousing. Byl učiněn pokus analyzovat a popsat shody a rozdíly vybraných jevů a charakteristik. Kromě popisu následovaly úvahy, proč k daným shodám či rozdílům docházelo a dochází.

Poznámka: Podrobný popis metodologie případové studie je k dispozici v kapitole 7 disertační práce. Podrobný popis metodologie dotazníkových šetření a pozorování je k dispozici v příloze disertační práce.

¹⁰ FIALOVÁ, 2011, s. 9.

¹¹ HENDL, 2005, s. 60.

¹² MOLNÁR, nedatováno, s. 6.

3.2 POSTUP A ČASOVÝ PRŮBĚH VÝZKUMU

Disertační práce byla vystavěna podle následujícího postupu:

2006. Mapování oblasti výzkumu a upřesnění předmětu výzkumu. Zpočátku jsem zamýšlela věnovat se urbanistickým, architektonickým a dispozičním principům transformace, humanizace a decentralizace ústavních zařízení pro seniory. Stejně jako většina veřejnosti jsem myslela, že bydlení seniorů představují výhradně domovy či pensiony pro seniory ústavního typu. Hlavním zdrojem inspirace byla tehdy nově vydaná kniha *Bydlení pro seniory*. Při hledání zahraničních příkladů jsem poprvé narazila na senior cohousing, považovaný za udržitelné bydlení seniorů, což mému výzkumu udalo jasný směr.

2007 – 2008. Vyhledání dalších informací o cohousingu a senior cohousingu, jejich analýza, vyhodnocení a syntéza (normativní výzkum). Kontaktování a dotazování stěžejních osobností cohousingu: Charlese Durretta (USA), Monicy William-Olsson (Švédsko) a Jung Shin Choi (Jižní Korea). Charles Durrett přijel v červenci 2008 do Prahy, kde jsme společně uspořádali přednášku o cohousingu a senior cohousingu.

2009 – 2010. Aplikace získaných poznatků v rámci spolupráce na vytvoření webového informačního portálu Cohousing.cz (www.cohousing.cz). Pro komplexnější pochopení fungování cohousingu jsem navštívila Lebensraum, první cohousing v Rakousku, vícegeneračního typu. Provedení **prvního dotazníkového šetření** ohledně zájmu veřejnosti o bydlení v senior cohousingu. **Komparace** různých modelů bydlení seniorů v ČR a v zahraničí. **Spolupráce a konzultace** se začínajícími skupinami a jednotlivci, kteří si kladli za cíl vybudovat cohousing či senior cohousing v ČR.

2011. Grant ve Studentské grantové soutěži ČVUT. Ze získaných finančních prostředků jsem mohla realizovat dvě dílčí, ale pro můj výzkum zásadní, činnosti. Jednak tvorbu webového informačního portálu **Stárnutí v komunitě.cz** (www.starnutivkomunitě.cz). Portál měl dva hlavní cíle: informovat o mých dosavadních znalostech konceptu senior cohousingu širokou laickou i odbornou veřejnost a sloužit jako platforma pro provedení **druhého dotazníkového šetření** ohledně zájmu o bydlení v senior cohousingu a ohledně vybraných rizik implementace konceptu do českého prostředí. Z finančních prostředků grantu, doplněných o stipendium Stanislava Hanzla, byla podniknuta studijní cesta po švédských cohousingových komunitách, která byla součástí kvalitativního výzkumu pomocí **případové studie** (deskriptivní výzkum). V roce 2011 se zároveň poprvé objevuje zájem o cohousing ze strany médií (internetových portálů, České televize, Českého rozhlasu) – spolupracovala jsem na vzniku většiny rozhovorů a reportáží v rámci šíření informací o tomto způsobu bydlení.

V průběhu celého výzkumu bylo prováděno **pozorování** (monitorování) situace okolo cohousingu a senior cohousingu v ČR a průběžně získané výsledky pozorování byly publikovány a archivovány na informačních portálech Cohousing.cz a Stárnutí v komunitě.cz.

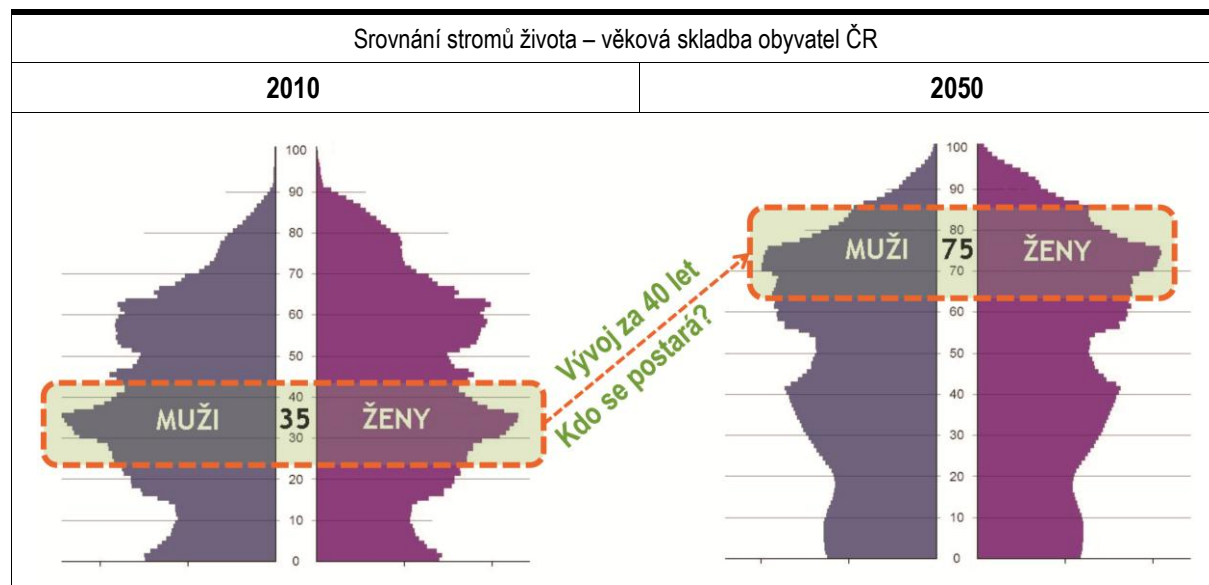
4. ANALÝZA: STÁRNUTÍ A BYDLENÍ V ČR

4.1 POTŘEBY A MOŽNOSTI ČESKÉ SPOLEČNOSTI A JEDNOTLIVCŮ

V této kapitole jsem se nejdříve věnovala problematice demografického stárnutí populace v ČR, které imperativně určuje potřeby a zároveň vymezuje možnosti celé společnosti i jednotlivých občanů. Byla zpracována základní analýza vybraných témat a také stručný **výhled do budoucnosti**.

4.1.1 Demografické stárnutí populace v ČR

Demografické změny ve společnosti jsou způsobeny zejména dvěma dlouhodobými, současně probíhajícími trendy: a to **nižší porodností** a **vyšší nadějí na dožití při narození** (neboli střední délky života při narození).¹³ Po listopadu 1989 začala dramaticky klesat plodnost - okolo roku 2000 byla jen pouhých 1,1 - 1,2 dětí na jednu ženu, nyní se plodnost pohybuje okolo hodnoty 1,5. Naposledy se česká populace byla schopna kompletně početně obnovit těsně po roce 1980, kdy byla plodnost okolo 2,1 na jednu ženu. Co se týká naděje na dožití, začala se výrazněji zvyšovat také až po roce 1989 - pro muže okolo 68 let a pro ženy lehce nad 75 let. V roce 2010 se naděje na dožití zvýšila lehce nad 74 let pro muže a na necelých 81 let pro ženy.¹⁴ Naděje na dožití se v průběhu let každého jedince neustále zvyšuje zejména díky zlepšujícímu se zdravotnímu stavu občanů.

Tabulka 1: „Kdo se o seniory postará?“ (upraveno).¹⁵

¹³ Dle M. Kučery se jedná o základní demografický proces 21. století. In SVOBODOVÁ, 2011.

¹⁴ Český statistický úřad [online]. 2012 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu>

¹⁵ Český statistický úřad [online]. 2012 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/home>>

V roce 2010 tvořili nejpočetnější věkovou skupinu obyvatel mezi 30 až 40 lety, tedy mladí a ekonomicky aktivní občané, před nebo na vrcholu svých sil. Ti samí lidé v roce 2050 budou stále tvořit nejpočetnější věkovou skupinu obyvatel; za čtyřicet let už jim ovšem bude 70 až 80 let a v drtivé většině se bude jednat o postproduktivní občany.

Pokles plodnosti v souvislosti s dalšími demografickými procesy (rozpad tradičních rodin a větší prostorová mobilita) bude mít za následek, že se bude zmenšovat počet osob v produktivním věku, věnujících se ekonomické činnosti, z níž jsou odváděny mimo jiné dávky zdravotního a sociálního pojištění, ze kterých jsou financovány penze, zdravotní a sociální péče starší osob.¹⁶ Dále bude ubývat i počet potenciálních pečovatелů¹⁷ (nejen z řad rodinných příslušníků). Naopak počet osob s nárokem na starobní důchod až do roku 2055 poroste, poté začne klesat spolu s celkovým poklesem počtu obyvatel. Podle střední varianty vývoje celkového počtu obyvatel lze již po roce 2030 očekávat velmi pravděpodobně jeho úbytek (včetně započítaného kladného migračního salda). Již dnes (rok 2012) máme namísto progresivního typu věkové pyramidy regresivní typ. Tato pyramida se bude i nadále čím dál víc zužovat v místě základny a čím dál víc rozšiřovat na „vrcholu“, tedy v horních věkových kategoriích. Vývoj po roce 2040 předpokládá **změnu regresivní věkové pyramidy ve stacionární**.¹⁸

V první řadě se nabízí otázka, zda je (nebo v blízké budoucnosti bude) možné **ovlivnit či dokonce zvrátit současný demografický vývoj**? Jednou z možností je ovlivnění porodnosti. Jedná se o velmi citlivou záležitost a populační politika by měla používat pouze nepřímé nástroje a snažit se odstraňovat překážky, způsobující nízkou porodnost (přístup k bydlení, snížení životní úrovně při výchově dětí). Další možností je kompenzace nejmladších věkových kategorií a ekonomicky aktivních osob z řad imigrantů. Na rozdíl od porodnosti lze migraci administrativně a právně ovlivňovat.¹⁹ Tím ale jednoduchost řešení končí. V sousedním Německu mají velké zkušenosti s integrací imigrantů do společnosti a ví, že se jedná o dlouhodobý, velmi nákladný a složitý proces s nepředvídatelnými výsledky.²⁰ Kromě ovlivnění demografického vývoje je možné ovlivnit socioekonomickou situaci. Jednak zajištěním vyššího ekonomického růstu, snižováním výdajů na sociální zabezpečí a zvyšování věku odchodu do penze – lapidárně řečeno. Není cílem této práce rozebírat jednotlivé strategie, jejich výhody, nevýhody a rizika. Pro hospodářskou a sociální politiku státu z toho především vyplývá nutnost účinné **reformy penzijního systému** a zajištění (podpory) **přiměřeného bydlení** pro všechny seniory, kteří mohou zůstat žít ve svém domově, což zůstává ekonomicky nejlevnější variantou.

4.1.2 Potřeby ve stáří

Protože od počátku svého výzkumu zdůrazňuji, že bydlení seniorů by mělo v první řadě

¹⁶ STUART-HAMILTON, 1999, s. 14.

¹⁷ RYCHTAŘÍKOVÁ, J. *Úspěšné stárnutí – leitmotiv 21. století*. In SVOBODOVÁ, 2011.

¹⁸ BURCIN, B. – KUČERA, T. *Jak stárneme*. In *Bydlení pro seniory*, Brno: ERA Group, 2006, s. 16.

¹⁹ ŽOFKA, 2006.

²⁰ GÖSCHEL, A. *Collaborative Housing in Germany*. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference 5. – 9. 5. 2010, Stockholm, s. 72.

odpovídat jejich specifickým potřebám a přáním, v této kapitole se věnuji právě otázkám potřeb, zejména ve vyšším věku a zejména z pohledu sociologického a sociálně psychologického. Jedná se o velmi široké téma, které je zde redukováno pouze na základní teoretické informace související s bydlením a životním stylem obyvatel staršího věku.

Život člověka můžeme charakterizovat uspokojováním nejrůznějších potřeb. Potřeba může být chápána jako projev nějakého nedostatku na úrovni fyzické i sociální existence jedince.²¹ Jejich naplňování má sociální povahu a činnosti, které k němu vedou, jsou zakotveny v sociálních sítích.²² Potřeba je něčím, co lidská bytost nutně potřebuje pro svůj život a vývoj; potřeba startuje proces motivace.²³

V literatuře je nejčastěji zmiňována **psychologická motivační teorie potřeb podle A. H. Maslowa** z 50. až 70. let minulého století. Maslow tvrdí, že teorie motivace by se měla zaměřit především na cíle a nikoliv na prostředky vedoucí k dosažení potřeb. Prostředky mohou být kulturně specifické, kdežto cíle jsou spíše univerzální. Potřeby se dle Maslowa uspořádávají do jisté míry hierarchicky, objevení se jedné potřeby je obvykle založeno na uspokojení potřeby v hierarchii předcházející.²⁴ Jeho teorie je obvykle znázorňována v tzv. Pyramidě potřeb, v jejímž základě jsou potřeby „deficitní“ a na vrcholu potřeby „bytí“, rozdělené z hlediska jejich naléhavosti. Sám Maslow ovšem o pyramidě nehovořil a od představy rigidity a striktní hierarchie spíše zrazoval.

Základní potřeby:

- *fyzilogické potřeby (chlad, žízeň, spánek, odpočinek, atd.),*
- *potřeby bezpečí (v situacích ztráty, nebezpečí, atd.),*

Psychologické potřeby:

- *potřeby přináležitosti a lásky (být milován, akceptován, někomu patřit, atd.),*
- *potřeby umění (potřeba výkonu, kompetence, respektu, atd.).*

Potřeby sebeaktualizace (tzv. „vyšší potřeby“ jako osobní růst, kognitivní a estetické potřeby, atd.).²⁵

Co se týká **specifických potřeb seniorů**, nabízí se základní otázka: jaké potřeby má starší člověk a zdali se tyto potřeby liší od jeho potřeb v mladším věku. Kubalčíková uvádí, že „*ve společnosti se stále ještě vyskytuje určitý stereotypní vzorec percepce potřeb starých lidí. Často se domníváme, že stáří s sebou přináší nějaké speciální potřeby, které se u ostatních příslušníků populace nevyskytují,*

²¹ ZACHAROVÁ - *et al.* In BURELOVÁ, 2009, s. 15.

²² NEŠPOROVÁ – SVOBODOVÁ – VIDOVIČOVÁ, 2008, s. 23.

²³ TRACHTOVÁ - *et al.* In BURELOVÁ, 2009, s. 15.

²⁴ NEŠPOROVÁ – SVOBODOVÁ – VIDOVIČOVÁ, 2008, s. 23.

²⁵ MASLOW In MALKOVSKÁ, 2007, s. 21.

nebo naopak máme tendenci redukovat potřeby starých lidí na úroveň základního fyziologického a materiálního zajištění.“²⁶ Nešporová a kolektiv píše, že objektivně vzato, struktura potřeb starých lidí je stejná jako u mladších ročníků, nemění se, ale může se projevit změna v zaměření potřeb i jejich subjektivní význam. Stárnutí lze chápat jako proces, který souvisí se změnami funkčního a zdravotního stavu, změnami v rodinných a partnerských vztazích apod., což může ovlivňovat dostupné formy uspokojování potřeb. Formy uspokojení potřeb jsou také závislé na změnách v životním prostředí a dostupných službách.²⁷ Například potřeba **bezpečí** dostává ve stáří nový význam – lze ji hodnotit jako jednu z nejvýznamnějších. Starší lidé mají obavy z osamělosti, z pádu, z útoku, z neschopnosti se přizpůsobit, z toho, aby se nestali zátěží pro svou rodinu a přátele.²⁸ Mezi další významné potřeby ve vyšším věku patří potřeba **spirituality** či **autonomie**.

Z Maslowovy teorie potřeb vychází tzv. „**Dům životních potřeb**“ od Chloubové (1992),²⁹ který si obrazně řečeno každý člověk „staví“ sám od svého narození.

POTŘEBY ČLOVĚKA								
Sebe-realizace	Sebeaktu-alizace	Hodnoty životní	Tvůrčí potřeby	Duchovní potřeby	Kulturní potřeby	Pracovní potřeby	Estetické potřeby	Různé zájmy
Sebeúcta	Sebepojetí	Úspěch, uznání	Neudělat ostudu	Intimita	Poznání, pochopení	Auto-nomie	Moc	Submise
Láska	Sou-náležitost	Důvěra	Komu-nikace	Rodina	Přátelství	Pečovat o druhé	Identita	Pozitivní vztah
Zdraví	Bezpečí, pomoc	Jistoty sociální, ekonom.	Sobě-stačnost	Bydlení	Informace	Podněty	Mír, klid	Potřeba struktury, řádu
Dýchání	Hydratace	Výživy	Vyprázdnění moče, stolice	Aktivita	Spánek	Teplo, být bez bolesti	Očista, hygiena	Sexuální, mateřské potřeby

Obrázek 1: Dům životních potřeb, Chloubová, 1992.³⁰

Chloubová říká, že dokud je člověk mladý, zdravý a silný, saturování nezbytných základních tělesných („nižších“) potřeb funguje automaticky, aniž by k tomu sám vědomě přispíval. Další („vyšší“) potřeby, zejména duchovní a psychosociální, se stávají přáními, životními hodnotami či dokonce

²⁶ KUBALČÍKOVÁ, nedatováno.

²⁷ NEŠPOROVÁ – SVOBODOVÁ – VIDOVIČOVÁ, 2008, s. 27.

²⁸ JOHNSON – HICKMAN MORRIS In NEŠPOROVÁ – SVOBODOVÁ – VIDOVIČOVÁ, 2008, s. 28. „Naplnění potřeby bezpečí a jistoty hledají starší lidé v ústavních zařízeních.“

²⁹ CHLOUBOVÁ, 2005, s. 23.

³⁰ Tamtéž, s. 23.

životními cíli, které již vyžadují vědomé soustředění a úsilí. S rostoucím věkem, nemocemi či úrazy nejsou jedna či více základních tělesných potřeb (dostatečně) uspokojovány. Teorie i praxe dokazují, že právě frustrace (neuspokojování) základních tělesných potřeb způsobuje, že se starší lidé na některé z nich soustředí mnohem více než v mládí a dospělosti, zatímco ostatní („vyšší“) potřeby ustupují do pozadí zájmu. Podle teorie Chloubové „*starší lidé již nemají své „vysoké domy životních potřeb“, jako je to u dospělých. Starým lidem stačí malé, ale účelné „domky“ s pevnými základy tělesných potřeb – zdraví.*“³¹

Z hierarchicky uspořádaných potřeb Maslowa nebo Chloubové by mohl vyplývat poněkud zjednodušený závěr, že pokud budou mít starší lidé základní tělesné potřeby uspokojeny i do vyššího věku, budou se více soustředit na výše umístěné potřeby, například na zachování soukromí a nezávislosti. Např. podle výzkumu Vohralíkové a Rabušice by tomuto tvrzení odpovídala jednoznačná preference bydlení v samostatné domácnosti, i v případě zhoršení zdravotního stavu.³²

Každopádně se zdá, že nelze sestavit univerzálně platný seznam potřeb a nelze o potřebách uvažovat jako o základech pro vysvětlení chování. Objevují se i výzkumy, které kritizují zdůrazňování potřeb seniorů. Hazan upozorňuje, že tento přístup svádí „*k nahlížení na seniory jako na shluk potřebných, kteří potřebují řešení a že podceňuje dynamiku stimulu a reakce na něj a neustále se měnící charakter sociální akce a interakce.*“³³

Nešporová a kolektiv si klade následující otázky: „**Potřeby které úrovně jsou zodpovědností institucí?** *Může instituce vůbec zajišťovat celé spektrum potřeb? A pokud ne, znamená to snad, že institucionalizovaní jedinci jsou z pohledu této teorie permanentně deprimovaní, neuspokojení (...)?*“³⁴ Kubalčíková odpovídá, že „*role institucí v zajišťování tzv. autentických potřeb seniorů, tj. takových potřeb, které vznikají až jako důsledek reálného poklesu funkčního potenciálu, by měla být především trojí:*

(1) *sociální reaktivace - tedy podpora autonomie a řešení na komunitní (lokální) úrovni, podpora sdružování a sebeorganizace skupin s podobnými potřebami;*

(2) *sociální prevence sociální exkluze, pomoc organizovaná s cílem setrvání v přirozeném prostředí a při udržení možnosti autonomního rozhodování;*

(3) *individualizovaná pomoc a podpora směřující k udržení/obnovení rovnováhy mezi jedincem a prostředím, v němž žije.*“³⁵

³¹ Tamtéž, s. 22.

³² VOHRALÍKOVÁ – RABUŠIC, 2004, s. 67.

³³ HAZAN, 1994 In NEŠPOROVÁ – SVOBODOVÁ – VIDOVIČOVÁ, 2008, s. 29.

³⁴ NEŠPOROVÁ – SVOBODOVÁ – VIDOVIČOVÁ, 2008, s. 30.

³⁵ KUBALČÍKOVÁ, nedatováno.

4.1.3 Rozdíly v životním stylu generací

Podle výzkumné zprávy Saka a Kolesárové-Sakové se **současní čeští senioři** z poválečného babyboomu (ve věkové kategorii od 60 až 65 let) oproti předchozím generacím seniorů **zásadně proměnili**. Odlišují se vyšší vzdělaností, životním stylem, názory, postoji, hodnotovou orientací, ale i vzhledem (včetně módy) a celkovou fyzickou i psychickou kondicí. Jejich spotřeba se zaměřuje na nové služby a zboží. Touží po celkově lepší životní úrovni, než měli jejich rodiče a prarodiče. A skutečně mají nyní zřejmě historicky nejlepší sociální a zdravotní zabezpečení (u kterého není vyloučeno, že dále bude již jen klesat).³⁶ Projevují také větší zájem o aktivní účast na společenském životě. Dá se předpokládat, že i velmi staří lidé budou čím dál delší dobu samostatní a budou chtít žít plnohodnotně, nejlépe ve svém domově.³⁷ Současní čeští senioři (ale i lidé předseniorského věku) ovšem zatím téměř **nezměnili svůj přístup k přípravě na vlastní stárnutí a stáří** (včetně přípravy na odchod do penze) – více v kapitole 4.3.3 – Úroveň osobní (přípravy na stárnutí a stáří).

Co se týká osob mladšího věku, současná česká střední a zejména mladá generace je zvyklá díky listopadovému převratu na absolutní volnost pohybu a výrazně častější a zásadnější změny v životě. Ať už se týkají rychlého střídání zaměstnání, proměn rodinného života či mobility. Zatímco dnešní staří lidé jsou silně zakořenění na jednom místě, současní mladí lidé nevědí, kde kořeny zapustit. Tato novodobá flexibilita a mobilita mladších generací se určitě promítne i do jejich životního stylu ve stáří. Potřeby seniorů se již nyní více zaměřují na uspokojování „**nadstandardních**“ **přání**, po kterých předchozí generace seniorů netoužily. Což bude (nebo již je) s největší pravděpodobností v rozporu s tím, co jim bude moci společnost skutečně umožnit. Když totiž docházelo ke stárnutí populace ve vyspělých zemích v 80. letech minulého století, nebylo považováno za tak dramatické jako dnes, protože byla „*příznivější ekonomická situace, a tedy relativní dostatek prostředků nutných k zajištění chodu většiny národních sociálních systémů i k růstu životní úrovně obyvatelstva (...) díky vysokým počtům osob v mladším produktivním věku.*“³⁸

4.1.4 Postavení českých seniorů

Současná společnost nahlíží na staré osoby jinak, než tomu bylo v minulosti. Zásadní pro pohled na stáří je fakt, že v dřívějších dobách byla šance na dožití se vyššího věku výrazně menší než dnes. „Zatímco přechod do nejvyššího věkového stupně představoval v tradiční kultuře často vrchol toho, čeho mohl jedinec dosáhnout, pak v moderní společnosti odchod do důchodu znamená **sestup z vrcholu**“.³⁹ Odchod do penze je při tom možno považovat za novodobý sociální jev. Dnešní společnost úzce orientovaná na vysokou produktivitu, která je spojena s mládím, dynamičností, flexibilitou a nezávislostí způsobuje situaci, kdy o životě seniorů náhle rozhodují jiní. Senior, který již

³⁶ SAK - KOLESÁROVÁ-SAKOVÁ, 2008, s. 16. GÖSCHEL, A. Collaborative Housing in Germany. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 73 – 74.

³⁷ *Zelená kniha: "Nová mezigenerační solidarita jako odpověď na demografické změny"*, 2005, s. 9.

³⁸ BURCIN, B. – KUČERA, T. Jak stárneme. In *Bydlení pro seniory*, Brno: Era Group, 2005, s. 12.

³⁹ ROČKOVÁ, 2009, s. 22.

není schopen se přizpůsobit novým technologiím a intenzivnímu pracovnímu rytmu, nevidí ve svém stáří žádnou hodnotu a sebehodnocení českých seniorů obecně je často velmi nízké.

Synonymem pro slovní spojení „starší člověk“ či slovo „senior“ je „**starobní důchodce**“, neboli občan pobírající starobní důchod. Starobní důchodce je tedy všeobecně považován za občana, který je již v tzv. „**postproduktivním věku**“. Podobné výrazy evokují nejen u mladších generací, ale i u samotných seniorů, obrazy stařecké křehkosti a neužitečnosti. Pokud se tyto pocity smísí s riziky, které důchodové období přináší (maladaptace na penzionování, ztráta životního programu a společenské prestiže, osamocení, pokles životní úrovně, nesoběstačnost) pro samotného seniora to představuje těžkou újmu v poslední fázi života.⁴⁰

Ve vyspělých zemích se senioři zdají být sebevědomější a aktivnější a sami často iniciují vlastní projekty – právě v rámci včasné přípravy na vlastní stárnutí a stáří. Jsou si vědomi faktu, že možnost zachování si **práva na rozhodování** a volby vyžaduje v první řadě dostatek fyzických i psychických sil. Jak vysvětluje paní Ulla Moulvard z dánské neziskové bytové organizace, která provedla průzkum mezi staršími obyvateli Kodaně ohledně cohousingu pro seniory: „*They wanted to choose their living conditions before they became so frail that they would have to let other people choose for them.*“⁴¹

Ve stejné době, kdy začíná fenomén stárnutí nabývat na spádu a důležitosti (ve vyspělých zemích koncem 60. let minulého století), se objevuje další, úzce související fenomén tzv. **ageismus**, neboli diferenciacce (až diskriminace) kvůli věku.⁴² Jedná se o „rozišování osob, jejich schopností a vlastností na irelevantním základě, jakým je chronologický věk, respektive stáří“.⁴³ Problematice byla věnována pozornost např. na mezinárodní konferenci na téma *Postavení a diskriminace seniorů v České republice*, kterou v rámci prvního *Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007* uspořádalo v roce 2005 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Lorman citoval pět nejčastěji **nekriticky přijímaných představ o stáří** v Česku, které sepsala Tošnerová: (1) staří lidé jsou všichni stejní, (2) stáří mužů a žen je stejné, (3) staří nemají čím společnosti přispět, (4) stáří je křehké – potřebuje péči, (5) stáří je ekonomickou zátěží společnosti.⁴⁴ Přitom je třeba poznamenat, že většina starých lidí se ve věku odpovídajícímu vstupu do důchodu nachází v takovém fyzickém i psychickém stavu, při kterém by pracovat ještě mohli – i když společnost si myslí něco jiného. A skutečně někteří dnešní senioři se věnují i nadále vlastnímu **seberozvoji a seberealizaci**, např. „*(...) začínají i další kariéru, vedou společnosti, věnují se uměleckým činnostem, cestují, chodí do vzdělávacích kurzů a škol a předávají svou profesi i zkušenosti ostatním*“.⁴⁵ Postavení seniora ve společnosti ovlivňuje i to, co může senior předat mladším – za všeobecně uznávané vklady seniorů jsou nabyté zkušenosti a dovednosti, které mladým chybí. Z charakterových vlastností stáří je oceňovaná moudrost, trpělivost,

⁴⁰ Tamtéž, s. 23.

⁴¹ BAMFORD, 2005, s. 44-46.

⁴² VIDOVIČOVÁ – RABUŠIC, 2005, s. 5.

⁴³ Tamtéž, s. 6.

⁴⁴ TOŠNEROVÁ In LORMAN 2006, s. 53.

⁴⁵ TOŠNEROVÁ, 2002, s. 12.

nadhled či schopnost porozumění hlubšímu smyslu života i smrti.⁴⁶

Dnes se také často skloňují termíny „mezigenerační solidarita“ a „mezigenerační vztahy“, kterým dal přelom 20. a 21. století zcela nový rozměr. Vzájemná výpomoc mezi generacemi - počet potenciálně pečujících žen o seniory, pocit zodpovědnosti dětí vůči rodičům i prarodičům, se zmenšuje, až zcela mizí v důsledku ekonomické aktivity žen, větší prostorové mobility a nižší plodnosti. Téma mezigenerační solidarity je spolu s věkovou různorodostí na pracovišti, v komunitě a v rodině zdůrazněno v oficiálním dokumentu *Kvalita života ve stáří - Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012*. Je považováno za faktor sociální soudržnosti a ekonomického rozvoje. Uměle opět „nastartovat“ mezigenerační solidaritu se snaží nová česká důchodová reforma i doporučení z různých výzkumů, kde padají konkrétní návrhy, jakým způsobem by měly děti podporovat své stárnoucí rodiče, např. důsledným uplatňováním vyživovacích povinností dětí k rodičům.⁴⁷ Co se týká mezigeneračních i mezilidských vztahů obecně, podle Kučery bude základním problémem stárnutí ve vyspělých zemích snížení rozsahu a kvality osobních vztahů v rámci rodiny i mimo ni. „Osobní setkání budou stále více nahrazována písemným stykem nebo stručnějším telefonním či dokonce elektronickým. Nové formy kontaktů budou možná častější, ale budou vždy stručnější a citově studenější.“⁴⁸

Senioři rozhodně představují zatím stále plně nedoceněnou zásobu dovedností, zkušeností a znalostí, které lze získat jedině během dlouhého časového úseku. Bylo by proto vhodné pozměnit dosavadní stereotypní pohledy na stárnutí a stáří, překonat předsudky o životě, postavení a významu seniorů ve společnosti.⁴⁹ K vyvrácení předsudků ovšem musí přispět i sami senioři.

4.2 VYBRANÁ TÉMATA O BYDLENÍ V ČR

Disertační práce se zabývá bydlením seniorů. Na stav, úroveň a druhy bydlení v ČR je ovšem vhodné se podívat i z obecnějšího hlediska. Vybrala jsem témata o bydlení, která podle mého úsudku patří v souvislosti s demografickým stárnutím populace mezi nejpálčivější.

V první řadě je třeba poznamenat, že „**právo na bydlení přiměřené jejich potřebám a jejich zdravotnímu stavu je seniorské populaci ústavně garantováno na základě Evropské sociální charty,⁵⁰ kterou Česká republika ratifikovala. Nastavené nástroje ochrany a realizace tohoto práva českým státem ale nejsou ve vztahu k některým sociálním skupinám starších lidí funkční.**“⁵¹

⁴⁶ ROČKOVÁ, 2009, s. 24.

⁴⁷ PRŮŠA, 2009, s. 144.

⁴⁸ KUČERA, M. 2002, s. 39 In VOHRALÍKOVÁ – RABUŠIC, 2004, s. 65.

⁴⁹ VOHRALÍKOVÁ – RABUŠIC, 2004, s. 4.

⁵⁰ MPSV.CZ: *Dodatkový protokol k Evropské sociální chartě, Čl. 4 – Právo starých osob na sociální ochranu*, 1999.

⁵¹ PERNES In *Koncepce bydlení ČR do roku 2020*, s. 70.

4.2.1 Bydlení seniorů a bydlení pro seniory

Obecně chápou dva následující výrazy, a to „bydlení seniorů“ a „bydlení pro seniory“, jako dva různé způsoby, jak a kde senioři žijí. „Bydlení seniorů“ vychází z jejich přirozené komunity, z dosavadního života, jedná se o „spontánní“ formu bydlení. Zatímco „bydlení pro seniory“ evokuje fakt, že se „někdo zvenčí postaral o to, aby senioři určitým způsobem bydleli.“ V této kapitole se věnuji bydlení seniorů, tedy bydlení v jejich dosavadní domácnosti.

Dva na sobě nezávislé výzkumy, Kuchařová z roku 2002⁵² a výzkum GGS 2005⁵³, zjistily, že zhruba polovina respondentů v seniorském věku žije v bytech, druhá polovina v rodinných domech, jen minimum seniorů žije v ústavních zařízeních. Konkrétní forma bydlení přitom úzce souvisí s velikostí obce a odpovídá charakteru bydlení daného prostředí: na vesnicích převažuje bydlení v rodinných domech, ve městech bydlení v bytech. Bydlení starších osob v rodinných domech je velmi rozšířené a přitom není pro starší osoby většinou vyhovující. Je nadměrně rozsáhlé, zvláště pokud senior žije sám nebo jen s partnerem/partnerkou, a navíc je většinou několikapodlažní. Instalovat dodatečná bezbariérová zařízení (plošina, výtah) do rodinného domu není relevantní. Podstatný je i fakt, že rodinné domy bývají většinou již poměrně staré, nejčastěji postavené mezi lety 1919 až 1945, a vyžadují náročnou údržbu.⁵⁴

Ostatně většina seniorů žije v objektech postavených před rokem 1980, jen zanedbatelný podíl domácností seniorů se nachází v nové zástavbě vybudované po roce 1990. Znamená to, že minimální podíl seniorů opustí své dosavadní bydlení a odchází jinam. Standard bydlení seniorů je přesto dostatečně vysoký, odpovídající současným požadavkům na bydlení.⁵⁵

Z hlediska právního důvodu užívání bydlení se senioři neodlišují od celé populace. Většina starších osob, necelých 60% žije ve vlastním bytě či domě, 30% žije v nájemním bydlení a 7,5% v družstevním bydlení. Vlastnické bydlení je častější u dvoučlenných domácností a v případech, kdy si osoby přivydělávají.⁵⁶

Podle několika různých výzkumů (Kuchařová, Rabušic, Lux) jsou **starší osoby spokojeny se svým současným bydlením**. Přičemž spokojenost vyplývá zejména z velikosti a kvality bydlení a také z pocitu bezpečí. Co se týká velikosti, už bylo zmíněno, že bydlení bývá spíše nadměrné a to nejen v rodinných domech, ale i v bytech. Co se týká bezpečí, ve svém bytě (za denního světla) i v okolí bydliště se senioři většinou cítí bezpečně. Největšími problémy bydlení starých lidí ve větších městech jsou strach z kriminality a násilí, spolu s problémem neexistujících výtahů v bytových domech. Na

⁵² KUCHAROVÁ – RABUŠIC – EHRENBERGEROVÁ, 2002, s. 44-45.

⁵³ Výběrové šetření *Muži a ženy v ČR: životní dráhy a mezigenerační vztahy* (GGS: Generations and Gender Survey) z r. 2005, které je součástí mezinárodního programu Generations and Gender Programme, v ČR nazvaného *Rodina, partnerství a demografické stárnutí: Generace a gender*. In PRŮŠA, 2009, s. 30.

⁵⁴ PRŮŠA, 2009, s. 32.

⁵⁵ Tamtéž, s. 32.

⁵⁶ LUX In VOHRALÍKOVÁ – RABUŠIC, 2004, s. 66.

venkově jsou za největší problémy označovány velké vzdálenosti i k základnímu občanskému vybavení.⁵⁷ Stejně problémy, jako jsou nyní na venkově, se dají očekávat v dnešních suburbiích.

4.2.2 *Bydlení podle právního důvodu užívání*

Zatímco před listopadem 1989 se o bydlení všech občanů staral stát - bydlení bylo vnímáno jako veřejný statek, což „vedlo k porušení základních lidských práv a bylo vedeno ideologií o nutnosti zrušení soukromého vlastnictví“⁵⁸ - po listopadu 1989 se situace kompletně převrátila a za jediné bezpečné a bezproblémové bydlení je považováno to **vlastní**. Např. mladí lidé odkládají založení rodiny na dobu, kdy budou mít koupenou vlastní nemovitost, neboli „jisté“ bydlení. Tím jsou jednoznačně vymezeny kategorie lidí, kteří buď dosáhnou anebo nedosáhnou na vlastnické bydlení, čímž vzniká nežádoucí sociální nerovnost. Také státní bytová politika byla a stále je výrazně zaměřena ve prospěch vlastnického bydlení a to do té míry, že v mezinárodním srovnání patří ČR mezi země s maximální podporou vlastnického bydlení.⁵⁹ Zatímco podíl ostatních forem bydlení, tedy nájemního či družstevního, je velmi malý. Stát tak opět jako před rokem 1989 nerespektuje svobodnou možnost výběru druhu bydlení. Přitom různorodost možností je vždy udržitelnější než jedna převládající varianta. Skutečně se ukazuje, že země s vyrovnanějším bytovým systémem jsou schopny lépe čelit negativním šokům, než země zaměřené výhradně na vlastnické bydlení. Takovým šokem může být jak americká krize trhu s hypotékami z roku 2007, tak demografické stárnutí populace, i když se jedná o pozvolný a dlouhodobý proces. S převahou vlastnického bydlení jsou úzce spojeny závažné problémy: neúnosná zadluženost domácností kvůli splácení hypotečních úvěrů a neexistence „záchranné sítě“ pro ty, kteří se ocitli v pasti dluhů nebo pro ty, kteří vůbec nemají prostředky na koupi vlastní nemovitosti (např. senioři).

Co se týká **nájemního bydlení**, komerčního i obecního, bylo donedávna v pozadí zájmu. Přesto ho v ČR využívá zhruba 25% domácností. Bylo a dosud často je, zasaženo deformacemi typu: regulace nájmu (populismus, protekcionismus, falešné sociální citění), neusměrňovaná privatizace obecních bytů, chybějící definice sociálního bydlení, obtížná vymahatelnost práva, zastaralý občanský zákoník, nevyváženost vztahu nájemník-majitel.⁶⁰ Dosud také chyběla důrazná ochrana, jak majitelů nemovitostí, tak nájemníků, která by zajistila určitou stabilitu a jistotu pro obě strany. Právě zvýšení jistot v oblasti nájemního bydlení může nízkou poptávku zvýšit. Řešením by mohlo být např. ustanovení bydlení na celý život, smlouvy na dobu neurčitou, regulace nájemného „druhé generace“,⁶¹ institut dožití ve stávajícím bytě pro seniory nad určitou věkovou hranici (např. nad 75 let),⁶² vyšší ochrana práv a majetku pronajímatelů, rychlejší řešení problémů – zrychlení práce soudů, řešení pro

⁵⁷ Tamtéž, s. 67.

⁵⁸ LUX – MIKESZOVÁ - SUNEGA, 2010, s. 10.

⁵⁹ LUX, 2011.

⁶⁰ PÁCAL, 2012.

⁶¹ LUX, 2011.

⁶² PERNES In *Koncepce bydlení ČR do roku 2020*, s. 71.

situace opuštění bytu, apod.⁶³ Co se týká **obecního nájemního bydlení**, bytová politika obcí je zcela v jejich samostatné působnosti. Privatizace bytů v obecním vlastnictví dosud probíhá. Obce přitom prodávají svůj bytový fond „pod cenou“ stávajícím nájemníkům, zejména v panelových domech. Z toho vyplývá, že již nedisponují vlastním bytovým fondem, nebo je tento fond velmi malý.⁶⁴ Obecní nájemní bydlení přitom využívají (a rádi by využívali) z velké části právě senioři nebo i ostatní věkové kategorie (mladé rodiny s dětmi), které z nejrůznějších důvodů nedosáhnou na vlastnické bydlení. Obce při uspokojování bytových potřeb občanů v mnoha případech neplní svoji roli, i když se to dá považovat za jejich určitou morální povinnost. **Tržní nájemní bydlení** bylo lidmi často vnímáno ještě výrazněji než obecní nájemní bydlení jako dočasné řešení bytové situace. Poptávka stále klesala, ovšem v letošním roce (2012) zaznamenali realitní makléři poprvé po delší době zájem o nájemní byty i o pronájmy rodinných domů. Naopak se zdá, že se pozvolna zmenšuje zájem o vlastnické bydlení a zájem o splácení hypoték – projevuje se nejistá ekonomická situace rodin i jednotlivců (obavy z neúnosného zadlužení).⁶⁵

Dne 13. července 2011 schválila vláda ČR na svém jednání návrh **Koncepce bydlení ČR do roku 2020**.⁶⁶ V Koncepci je formulována základní vize státu v oblasti bydlení: „*Přestože je bydlení primárně odpovědností jednotlivce (avšak téma bydlení je sdílenou odpovědností společnosti), role státu je nezastupitelná. Tam, kde jednatel nedokáže z objektivních důvodů svoji odpovědnost naplnit, je povinností státu mu pomoci. Pomoc státu musí spočívat v kombinaci nástrojů, které působí preventivně, motivačně a z pohledu veřejných prostředků jsou maximálně efektivní.*“ V koncepci je zdůrazněn fenomén **stárnutí populace**, který její tvorbu ovlivnil. Seniorů se konkrétně týká **Podprogram Podpora výstavby podporovaných bytů: dotační titul Pečovatelský byt – „podporované“ nájemní bydlení**. Pečovatelským bytem je podporovaný byt v domě zvláštního určení, který slouží k sociálnímu bydlení pro seniory ve věku **70+** (a osoby se zdravotním postižením), který splňuje základní technické požadavky bezbariérovosti. Podporované bydlení umožňuje snížit nájemné tak, aby vznikly byty pro nejohroženější skupiny obyvatel. **Ovšem věnovat pozornost seniorům až od 70 let výše není koncepční**. Naopak by měla existovat **podpora včasného stěhování do přiměřeného bydlení** – už pro mladší věkové kategorie obyvatel, např. s podmínkou, že již nemají v domácnosti děti. A dále: tvrdit, že starším osobám stačí k dispozici *jakýkoli* byt, který je bezbariérový, je poněkud zjednodušené. Kromě tzv. „podporovaného“ nájemního bydlení je možné získat podporu z prostředků Státního fondu rozvoje bydlení na výstavbu „běžného“ nájemního bydlení (pro jakékoli fyzické osoby) a „**sociálního nájemního bydlení**“. Sociální nájemní bydlení má podpořit jinak ekonomicky nevýhodnou formu bydlení pro osoby s průměrnými či nižšími příjmy. Problémem zůstává, že systém sociálního nájemního bydlení není stále definován na centrální úrovni, mají ho definovaný pouze některé obce.⁶⁷

⁶³ PÁCAL, 2012.

⁶⁴ LUX, 2011.

⁶⁵ MAREČKOVÁ, 2012.

⁶⁶ MMR.CZ: *Koncepce bydlení ČR do roku 2020*, 2011.

⁶⁷ LUX, 2011.

Mezistupněm mezi bydlením vlastnickým a nájemním je bydlení **družstevní**. Nájem družstevního bytu má za cíl zajistit základní potřebu bydlení pro nájemce, který je členem bytového družstva. Bytové družstvo je společenství založené na specifických principech, pracující především ve prospěch svých členů. Mezinárodní družstevní svaz (*International Co-operative Alliance – ICA*)⁶⁸ proklamuje, že **družstva jsou založena na hodnotách svépomoci, zodpovědnosti za sebe sama, demokracie, rovnosti, sociální zodpovědnosti a péče o jiné**. V současné době je zdůrazňována role družstev nejen evropskými institucemi, ale i OSN. Bydlení v družstevním bytě má ve světě i u nás dlouhou tradici a také mnoho podob.⁶⁹ Na území dnešní ČR se bytová družstva začala vyvíjet již v posledních dvaceti letech 19. století. Úspěšně fungovala za dob první republiky a jejich existence pokračovala po roce 1948, kdy se do jejich fungování razantně vložil stát, jehož přístup pojetí bytového družstva deformoval. Po listopadu 1989 bylo státní vedení družstev zrušeno, přičemž se na členství v bytovém družstvu a nájem družstevního bytu začalo vztahovat značné množství předpisů. V současné době působí v ČR mnoho bytových družstev, od malých, jejichž členové byli původně nájemci obecních bytů, až po velká s několikatisícovou členskou základnou. Doležalová píše: „*Efektivní fungování malých bytových družstev je závislé na složení členské základny, zejména na schopnosti členů řídit činnost bytového družstva a na schopnosti konstruktivního řešení konfliktů bez osobních výpadů, které odrazují ostatní členy bytového družstva od aktivní účasti na jeho činnosti. Nezájem a neúčast může vést k tomu, že se z demokracie stane diktatura malé skupiny. Zde vidím prostor k uplatňování družstevní zásady informovat a vzdělávat členy družstev. Ve velkých bytových družstvech může dojít k potlačení demokracie.*“⁷⁰ Minulý rok (2011) se objevila po dlouhé době i zcela **nová družstevní výstavba** určená pro širokou veřejnost – developéři tak hledají cestu z recese na trhu rezidenčního bydlení. Vzhledem k tomu, že v těchto případech žádá banku o úvěr sám developer (úvěry poskytované družstvům patří k obchodům s nejnižší rizikovostí) nikoli zájemce o byt, jsou byty dostupnější (což automaticky v případě nové výstavby neznamena levnější) i pro občany s nízkými či neprokatelnými příjmy, kteří by sami nedosáhli na hypoteční úvěr. Samozřejmě tento způsob družstevního bydlení je v první řadě ovlivněn vstupem developera na scénu – chybí princip svépomoci a zapojení obyvatel do tvorby projektu. V podstatě se opět jedná o (schůdnější) cestu, jak se časem dostat k vlastnickému bydlení.

4.2.3 Bydlení a mobilita obyvatel

S typem právního důvodu užívání bydlení (vlastnictví, družstevní bydlení nebo typ placeného nájemného) souvisí **mobilita obyvatel** neboli ochota obyvatel se stěhovat. Často se tvrdí – a je možné to doložit, že obyvatelé ČR se stěhují méně než obyvatelé ostatních vyspělých zemí. Určitě v tom hraje roli fakt, že stěhování, zejména časté, není obecně prožíváno nijak uspokojivě a zřejmě nejméně uspokojivě je prožíváno ve stáří, zvláště pokud starý člověk definitivně odchází do ústavního zařízení. Lux ve svém výzkumu forem bydlení píše, že **právní vztah k užívanému bydlení** má negativní vliv na

⁶⁸ Dostupné z WWW: <<http://www.ica.coop/al-ica/>>

⁶⁹ DOLEŽALOVÁ, 2009, s. 5.

⁷⁰ Tamtéž, s. 17.

ochotu se stěhovat, zvláště u vlastníků rodinných domů. Naopak nájemníci v bytech soukromých majitelů jsou nejochotnější se stěhovat, protože tento druh bydlení bývá považován za přechodný. Lux se svému výzkumu věnoval z pohledu flexibility obyvatel na trhu práce a konkurenceschopnosti ČR.⁷¹ Ovšem v ČR není zvykem v důsledku změněných potřeb se včas odstěhovat do menších a levnějších bytů a současní čeští senioři se nechtějí stěhovat ani v případě zhoršené soběstačnosti.⁷² Většina seniorů vůbec neuvažuje se přestěhovat z důvodů snížení nákladů na bydlení.⁷³ Nejedná se ovšem pouze o subjektivní charakteristický rys českých obyvatel, ale zároveň i o objektivní problém českého rezidenčního trhu, který není dostatečně flexibilní, pestrý a vyrovnaný - chybí nabídka menších, levnějších a hlavně dostupnějších bytů, nejlépe nájemního typu. Všeobecně nižší prostorová mobilita v ČR může působit pozitivně v tom směru, že dosud zůstává poměrně nevelká vzdálenost mezi bydlištěm starých rodičů a jejich dospělých dětí.⁷⁴

4.2.4 Bydlení a princip normality

V poslední době se zejména v souvislosti s transformací sociálních služeb hovoří o tzv. **principu normality**, který vykazuje následující charakteristiky:

- *normální rytmus života, tj. zachování běžného dne, týdne, roku,*
- *normální prostředí, tj. oddělení sféry bydlení od sféry práce a sféry volného času,*
- *možnost naplňovat své potřeby běžným ceněným způsobem, tj. zapojení uživatele do běžného společenského prostředí, zejména v oblasti práce a pracovního uplatnění či vztahů, vše přiměřené věku uživatele.⁷⁵*

Podle principu normality by **sociální služby měly v ideálním případě fungovat stejně jako běžné bydlení**. Je ale současné, *běžné bydlení* v ČR hodné následování? Nepotřebuje také určitou míru transformace a humanizace? Dnešní výstavba totiž celkově působí poměrně asociálně – lidé se cítí „jako doma“ až za vstupními dveřmi svého bytu nebo za plotem svého rodinného domu ve striktně vymezeném soukromém prostoru. To, co se nachází za těmito vstupními dveřmi, se nazývá poloveřejným prostorem (např. komunikační prostory bytového domu) či veřejným prostorem (ulice, náměstí, parky), se kterými nejsou lidé dostatečně identifikováni - nemají je přisvojené. V ČR je zcela normální a legitimní neznat ani své nejbližší sousedy. Jedná se o známku extrémního individualismu, který je navíc podporován i urbanistickými a architektonickými přístupy. Starší ani nová zástavba neposkytují dostatek **meziprostorů**, ve kterých by mohla probíhat nekomplikovaná možnost udržovat kontakty mezi sousedy.⁷⁶ Člověk, přestože např. žije v bytovém domě se 100 bytovými jednotkami, což odpovídá malé obci, je ve skutečnosti sám bez potřebných sociálních kontaktů a tedy např. bez opory

⁷¹ LUX, 2001.

⁷² KUCHAROVÁ – RABUŠIC – EHRENBGEROVÁ, 2002, s. 44.

⁷³ Tamtéž, s. 47.

⁷⁴ VOHRALÍKOVÁ – RABUŠIC, 2004, s. 57.

⁷⁵ SOBEK, 2011.

⁷⁶ GEHL, 1996, s. 21.

v případě potřeby. Proto před tím, než se začne princip normality uplatňovat ve stávajících či nových sociálních zařízeních, by bylo vhodné podrobit široké diskuzi i současnou běžnou bytovou výstavbu. Podobné diskuze probíhaly v zemích západní Evropy již od 60. let minulého století a česká společnost je silně poznamenána absencí této konstruktivní kritiky.

4.2.5 Bydlení na panelových sídlištích

Za specifické se dá považovat bydlení na **panelových sídlištích**. Sídlíště představují dědictví socialistického urbanismu, které viditelně ovlivnilo strukturu českých i dalších evropských, zejména postkomunistických, měst. Panelové domy ovšem sloužily a stále slouží jako rychlé a levné bydlení i v zemích západního bloku (Francie, Švédsko, Velká Británie, atd.). Zatímco západní Evropa upustila od jejich výstavby již v 70. letech minulého století a panelové domy tak činí jen okolo 3 až 7% celkového bytového fondu, u nás a v celé východní Evropě se stavěly až do pádu komunistického režimu (během let 1953 až 1990)⁷⁷ a představují okolo 20 až 40% celkového bytového fondu.⁷⁸

V ČR dosud žije celá jedna třetina všech obyvatel ve více než 62 tisících panelových domů (1,17 milionů bytů).⁷⁹ V období socialismu se česká sídlíště vyznačovala sociálně heterogenní skladbou obyvatel a relativně homogenní demografickou strukturou s vysokým podílem rodin s dětmi. V zemích západní Evropy byla naopak sídlíště primárně budována pro nízkopříjmové domácnosti a zahraniční imigranty. Vzhledem k výše zmíněné všeobecně nízké mobilitě obyvatel ČR, lidé často zůstávali a zůstávají po celý svůj život v místě původního bydliště a nyní obyvatelé sídlišť postupně a hromadně přichází do seniorského věku. Dá se říci, že **efekt demografického stárnutí populace je nejpatrnější právě na panelových sídlištích**.⁸⁰ Obyvatelé často zůstávají v původních bytech větší velikostní kategorie (nejčastěji 3+1), ve kterých vychovávali své děti. Jednotlivé byty, celé panelové domy, ale i jejich okolí, dosud často postrádají bezbariérovou úpravu, což fungování starších osob výrazně ztěžuje. Na druhou stranu jsou panelová sídlíště dnes velmi dobře obslužená občanskou vybaveností i dostupnými zastávkami městské hromadné dopravy – a dá se říci, že se jedná o plnohodnotné polyfunkční zóny, obsahem připomínající centrální části měst a obcí.

Zatím se nenaplnily pesimistické scénáře z devadesátých let minulého století o všeobecné degradaci a ghettoizaci sídlišť, které se právě vzhledem k sociálně homogennímu složení obyvatelstva objevily v zemích západní Evropy (opuštěné jednotlivé domy až vylidněné celé okrsky, celkový sociální úpadek, např. ve Východním Německu⁸¹ nebo Švédsku⁸²). Česká sídlíště jsou oproti tomu velice diferencovaná a jejich vývoj lze jen těžko zevšeobecňovat. Podle výzkumného týmu okolo Temelové existují tři vývojové scénáře (s určitou mírou zjednodušení). (1) Sídlíště s dobrými vyhlídkami.

⁷⁷ BÁČOVÁ, 2002, s. 7.

⁷⁸ TEMELOVÁ – *et al.*, 2010.

⁷⁹ BÁČOVÁ, 2002, s. 7.

⁸⁰ TEMELOVÁ – *et al.*, 2010.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² VESTBRO, D. U. History of Cohousing – Internationally and in Sweden. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 54 - 55.

Typickým příkladem jsou pražská sídliště. Vysoká poptávka po bytech, nízká nezaměstnanost, mladí a vzdělaní nahrazují odcházející obyvatele středního věku a zachovávají tak smíšenou skladbu obyvatel. (2) Sídlíště na křižovatce mezi regenerací a degradací. Jejich budoucnost závisí na řadě vnějších i vnitřních podmínek, přičemž důležitý je postoj místní samosprávy k privatizaci, sociálnímu bydlení a regeneraci. (3) Sídlíště s koncentrací sociálních problémů a malými nadějemi na výraznější zlepšení.⁸³

Na závěr kapitoly o sídlištích zmíním fakt, že v panelových domech fungovaly některé **společně využívané prostory**, jako prádelny a sušárny s mandlem, kočárkárny, kolárny či dílny. Přestože tyto *společné místnosti* byly umístěny většinou v suterénu a po listopadu 1989 byly často zprivatizovány na úložné prostory jednotlivých domácností, dosud někde existují a jsou využívány.⁸⁴ I když tyto prostory neposkytovaly vyloženě atraktivní konverzační prostředí, měly schopnost napomáhat žádoucím neformálním sociálním interakcím – obyvatelé se navzájem náhodně potkávali, poznávali a cítili se díky tomu i bezpečněji.

4.2.6 Bydlení v rezidenčních suburbíích

Pro nově vystavěné obytné celky v zázemí měst v průběhu devadesátých let minulého století se mezi laiky vžil název *satelitní městečka*. Odborníci označují sídla v těsném zázemí jádrového města jako **suburbia**. Jsou navázána na jádrová města především dojížděnkou za prací. Za nejrozšířenější typ lze považovat suburbia rezidenční.⁸⁵

Rezidenční suburbanizace je proces, který spolu s revitalizací vnitřního města a sociální segregací mění nejintenzivněji charakter současných českých měst.⁸⁶ Představuje výstavbu nového bydlení v zázemí města a postupný odliv lidí z jádrového města do nových rodinných domů a v poslední době i bytových domů, v okolních obcích. Má mnoho forem od pestrobarevných levných domků na velmi malých pozemcích, po izolované „přepychové zámky“. Za nejméně udržitelnou formu prostorového růstu obcí je obecně považován tzv. *urban sprawl*⁸⁷ (sídelní kaše).⁸⁸

Tato nová výstavba s sebou přináší řadu důsledků pro životní prostředí, život jednotlivců a domácností a plánování v rozvíjejících se území. Základním problémem suburbíí je **malá hustota zástavby** – původní touha po prostoru pro pohodlný a zdravý život dala zapomenout, že člověk je v první řadě tvor společenský. Dalším problémem je **monofunkčnost** – výlučné zaměření na funkci bydlení a nedostatek občanského vybavení. To vede kvůli pravidelnému cestování za povinnými i volitelnými aktivitami (práce, školy, volný čas) k neúměrné závislosti obyvatel na automobilové dopravě. Oba zmíněné faktory mají přímý, nutno říci negativní, vliv na sociální vztahy. Přes den

⁸³ TEMELOVÁ - *et al*, 2009, s. 53-54.

⁸⁴ Vlastní dotazníkové šetření z roku 2011, více v Příloze II.

⁸⁵ Dostupné z WWW: <http://www.suburbanizace.cz/05_theorie_satelitni_mestecka.htm>

⁸⁶ OUŘEDNÍČEK, nedatováno, s. 1.

⁸⁷ Nekontrolovaný a neřízený rozvoj města; druh suburbánního rozvoje se specifickou morfologií výstavby.

⁸⁸ OUŘEDNÍČEK, 2011.

zůstávají doma matky s malými dětmi a méně často senioři. Ostatní obyvatelé přijíždí na noc nebo dokonce jen na víkendy. Věková struktura obyvatel suburbií je v současné době poměrně nízká, často se sem stěhují rodiny s malými dětmi – mají tedy velmi podobnou homogenní demografickou strukturu, jako měla panelová sídliště před několika desítkami let. Pokud budou mít rezidenční suburbia i nadále podobný demografický scénář jako panelová sídliště – a s velkou pravděpodobností ano, v horizontu několika málo desítek let se budou potýkat s postupným a hromadným stárnutím populace. Vzhledem k naprosto odlišné fyzické podobě bude nutné najít jiná řešení a opatření než u panelových sídlišť.

Prvořadým řešením by mělo být stanovení „**minimální hustoty zástavby**“ podle doporučení *Aalborgské charty*.⁸⁹ Současný český stavební řád stanovuje pouze maximální přípustnou hustotu osídlení, čímž už předem nešťastně definuje, jak má výstavba vypadat – stále směřuje k rozvolněné zástavbě zastaralého typu monofunkčních panelových sídlišť, případně novodobých suburbií. Přitom právě přiměřená hustota osídlení je základní charakteristikou města, dodávající životu jeho kvalitu. Podle současných urbanistů by minimální hustota osídlení města měla být okolo 100 obyvatel na hektar, aby město fungovalo jako celek (současná suburbia mají hustotu osídlení 30 – 40 obyvatel na hektar). Právě takovou hustotu má totiž oblast, v níž je možné dojet pěšky k cíli. Pokud má obyvatel v **pěší dostupnosti** alespoň základní občanskou vybavenost, má zároveň jedinečnou příležitost se setkávat se svými sousedy, poznávat je a cítit se bezpečněji – jedná se o podobný princip soužití obyvatel, který se odehrává ve společně využívaných prostorech panelových bytových domů.

4.2.7 *Bydlení komunitní, resp. kolektivní*

Disertační práce dále zabíhá do specifické oblasti **komunitního bydlení**, kam patří i cohousing a senior cohousing, a které samo o sobě představuje velmi širokou problematiku. Součástí této práce není a nemůže být z důvodu velkého rozsahu celá bohatá historie různých forem utopistických teorií a vizí, které vedly ke vzniku různých experimentálních typů komunitního, resp. **kolektivního bydlení**.⁹⁰ V práci jsou zmíněny jen konkrétní projekty z minulosti i současnosti, které přímo souvisí se vznikem a rozvojem cohousingu, a to v části Případová studie – švédský cohousing (*kollektivhus*).

Existuje mnoho definic pojmu „**komunita**“ od různých autorů, podle odlišných uhlů pohledu. Sociologický slovník definuje komunitu jako „*sociální útvar charakterizovaný jednak zvláštním typem sociálních vazeb uvnitř, mezi členy, jednak specifickým postavením navenek, v rámci širšího prostředí*“.⁹¹ V ČR je pojem komunita málokdy užíván v souvislosti s běžným typem bydlení, např. místní komunita obyvatel, společně obývajících sociologicky vymezený prostor – sousedství, čtvrť, obec. Komunitní bydlení bývá téměř vždy považováno za specifické, alternativní (minoritní), spíše uzavřené, zejména výrazně ekologicky, duchovně či terapeuticky zaměřené.

⁸⁹ *Aalborgská charta, Charta evropských měst směřujících k trvale udržitelnému rozvoji*, 1994.

⁹⁰ Lábús upozorňuje, že různé vize kolektivních obcí, falanstéry utopického socialismu či urbanistické vize např. od Ch. Fouriera a R. Owena „silně připomínají zadání domova důchodců – a to nejen za minulého režimu“. LÁBUS, 2011.

⁹¹ PETRUSEK - VODÁKOVÁ - MAŘÍKOVÁ, 1996, s. 512-514.

4.3 STAV PŘÍPRAVY NA STÁRNUTÍ A STÁŘÍ ZEJMÉNA V OBLASTI BYDLENÍ

Vzhledem k rychlosti, jakou probíhá demografické stárnutí populace, je třeba se podívat na skutečnou připravenost společnosti i jednotlivých občanů, jak se s tímto fenoménem vyrovnávají a to se zaměřením na oblast přiměřeného bydlení. **Těžiště aktivit**, směřujících k přípravě na stáří v oblasti bydlení, by mělo ležet zejména na jednotlivých občanech, ale zároveň také na obcích, které mají oblast bydlení zcela ve své kompetenci. Stát sám o sobě nemá příliš možností, jak bytovou politiku obcí zásadním způsobem ovlivňovat, může pouze doporučovat opatření.

4.3.1 Úroveň celostátní

Důležitým oficiálním momentem bylo schválení strategického dokumentu na Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR (dále jen MPSV) a to **Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007**⁹² (dále jen NPPS 2003-2007) v roce 2002. Tento dokument vycházel z *Mezinárodního akčního plánu pro problematiku stárnutí* (Viedeň 1982), *Zásad OSN pro seniory* (1991) a který byl v souladu se závěry II. Světového shromáždění OSN o stárnutí v Madridu (2002) a přijatého *Mezinárodního plánu stárnutí*.

Na něho navazuje a aktuálně dobíhá program **Kvalita života ve stáří - Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012**⁹³ (dále jen NPPS 2008-2012), přijatý taktéž na MPSV v roce 2008. Tento program je zpracován podrobněji s přihlédnutím na nové poznatky výzkumů v oblasti stárnutí. Stanovuje následující strategické priority: Aktivní stárnutí, prostředí a komunita vstřícná ke stáří, zlepšení zdraví a zdravotní péče ve stáří, podpora rodiny a pečovatелů, podpora participace na životě společnosti a ochranu lidských práv. V kapitole „Prostředí a komunita vstřícná ke stáří“ je zmíněn např. koncept „celoživotního domova“ (*lifetime homes*), který definuje minimální standardy bezbariérovosti bydlení a jejich implementaci v rámci veškeré nové bytové výstavby. Koncept je chápán jako preventivní opatření, která jsou vždy efektivnější a levnější, než následná řešení určitého problému. Bydlení by podle NPPS 2008-2012 mělo zohledňovat různé potřeby, situace a změny, které pravděpodobně mohou nastat v průběhu života jedince a mělo by předem počítat i s faktem, že člověk v daném bytě či domě postupně zestárne a dožije. Co se týká plnění NPPS 2008-2012, v roce 2010 byla zveřejněna průběžná *Zpráva o plnění NPPS*.⁹⁴ V části 5, *Prostředí a komunita vstřícná ke stáří*, je např. nově zmíněn koncept tzv. „univerzálního designu“ (*design for all*) a rozvoj designérství zaměřeného na potřeby starých lidí.

V rámci NPPS 2008-2012 se zároveň ČR připojila do **výzkumu vstřícnosti městského prostředí vůči seniorům**, který v roce 2006 provedla Světová zdravotnická organizace (*World Health Organisation* – dále jen *WHO*) ve 35 městech všech pěti kontinentů. *WHO* vycházela z prognóz, které říkají, že se stárnoucí populace bude čím dál více přesunovat do měst. Zatímco v roce 2008 obývala

⁹² MPSV.CZ: *Národní plán přípravy na stárnutí na období 2003 až 2007*, 2002.

⁹³ MPSV.CZ: *Kvalita života ve stáří - Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012*, 2008.

⁹⁴ MPSV.CZ: *Zpráva o plnění Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012*, 2010.

města polovina světové populace, v roce 2030 to bude již 60% světové populace. V samotné Evropě se zvýší podíl městského obyvatelstva dokonce ze 72 na 78%. Výsledkem výzkumu byla studie *Global Age-Friendly Cities: A Guide*,⁹⁵ která identifikovala konkrétní překážky omezující aktivitu starších osob v městském prostředí: bydlení, doprava, účast na společenském životě, úcta a zapojení do společnosti, občanská angažovanost a zaměstnanost, komunikace a informovanost, zdravotní péče a pečovatelské služby, ulice, parky, budovy - a navrhla opatření. MPSV zajistilo překlad této publikace do českého jazyka (*Města přátelská seniorům: Průvodce*), pracuje na zvyšování povědomí místních samospráv o projektu a podporuje metodické rozpracování a uplatnění principů tohoto projektu v praxi.

Významnou součástí NPPS 2008-2012 je **výzkum a shromažďování dat o životě seniorské populace**, o jejím postavení ve společnosti, o ekonomických aktivitách, o zájmu a participaci na věcech veřejných. Vláda ČR v přijatém usnesení vyzvala hejtmany krajů, primátora hlavního města Prahy a primátory statutárních měst Brna, Ostravy a Plzně ke spolupráci na jeho realizaci. Mezi výsledky patří např. statisticko-sociologická studie *O postavení a životních podmínkách seniorů v hlavním městě Praze*⁹⁶ a *Studie o dostupnosti přiměřeného nájemního bydlení seniorů v hlavním městě Praze*.⁹⁷

Od 1. ledna 2007 vešel v platnost nový **zákon č. 108/2006 Sb. ze dne 14. března 2006 o sociálních službách**, který výrazně změnil doposud platný stav sociálního zabezpečení v ČR. Bylo formulováno 31 nových typů sociálních služeb, které do té doby nebyly uzákoněny a které mohou být registrovány poskytovateli sociálních služeb a nabízeny uživatelům sociálních služeb. Uživatel si sám může vybrat pro něho nejvhodnější sociální službu – některé služby jsou zdarma, jiné je možné nakoupit za úhradu. S tím souvisí zavedení nové sociální dávky, tzv. příspěvku na péči, příslušící přímo osobám s omezenou soběstačností, které péči potřebují.⁹⁸ Současně byly stanoveny tzv. standardy kvality sociálních služeb, které jsou nezbytné k získání tzv. oprávnění k poskytování sociálních služeb neboli k registraci. Mezi služby sociální péče patří i **pobytové (ústavní) sociální služby** určené seniorům, v první řadě domovy pro seniory.⁹⁹

MPSV dále rozběhlo projekt *Podpora transformace sociálních služeb*, který přispívá k plnění **Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb v jiné druhy sociálních služeb, poskytovaných v přirozené komunitě uživatele a podporující sociální začlenění uživatele do společnosti** (2007).¹⁰⁰ V roce 2010 vzniklo jako součást projektu *Národní centrum podpory transformace sociálních služeb*, které pomáhá vzděláváním a metodikou 32 organizacím, umožňujícím

⁹⁵ WHO.INT: *Global Age-Friendly Cities: A Guide*, 2007.

⁹⁶ PERNES - *et al*, 2008.

⁹⁷ PERNES - *et al*, 2010.

⁹⁸ Občané mohou příspěvek na péči použít nejen pro nákup registrovaných sociálních služeb, ale případně ho mohou dát i soukromým osobám, které o ně pečují, např. rodinným příslušníkům.

⁹⁹ Získání místa (lůžka) v domově pro seniory je podmíněno přiznáním a „odevzdáním“ celého příspěvku na péči, čímž je předem determinována koncentrace starších nesoběstačných osob v jednom, většinou velkokapacitním zařízení.

¹⁰⁰ MPSV.CZ: *Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb (...)*, 2007.

lidem s postižením přejít z velkých ústavních služeb do bydlení a života v běžné společnosti. Transformace sociálních služeb je zatím věnována pouze lidem s postižením. Pro seniory se kupodivu stále staví nové velké ústavy.

4.3.2 Úroveň regionální a obecní

Příprava na stárnutí v režii regionálních a místních samospráv je zmíněna ve všech kapitolách NPPS 2008-2012. Zejména kapitola 5. Prostředí a komunita vstřícná ke stáří se na místní samosprávy zaměřuje. Příkladem je výše zmíněný projekt *Města přátelská seniorům*. Zároveň je věnována pozornost zvýšení kvality života seniorů ve venkovských oblastech, kde jsou diametrálně odlišné podmínky pro stárnutí než ve městech. Místní samosprávy se mají aktivně účastnit transformace zařízení rezidenčních sociálních služeb pro seniory tak, aby tato zařízení poskytovala **chráněné bydlení** a **individualizované služby** nebo podpoře výstavby **nájemních bytů** určených osobám se sníženou soběstačností. Obce by měly např. pomoci podporovat vznik a rozvoj **komunitních center**, která mohou významně přispět k nezávislosti a sociální participaci starších osob. Je žádoucí partnerství místních a regionálních samospráv a **proseniorských a seniorských organizací**, které by měly být partnerem při tvorbě politiky v obci či kraji.

Z aktivit samotných obcí zmíním asociaci *Národní síť Zdravých měst ČR*, která vychází z mezinárodního projektu *WHO Zdravé město (Healthy Cities Project)*. Asociace je tvořena aktivními místními samosprávami, které se programově hlásí k principům udržitelného rozvoje, zapojující veřejnost do rozhodovacích procesů a podporující zdravý životní styl obyvatel. Nyní, v roce 2012, se asociace připojila k iniciativě *Evropského roku aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity v ČR*. Dalším kompetentním subjektem je *Svaz měst a obcí ČR*, celostátní, dobrovolná, nepolitická a nevládní organizace, založena jako zájmové sdružení právnických osob.

V roce 2009 vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí (VÚPSV) v Praze závěrečnou zprávu *Poskytování sociálních služeb pro seniory a osoby se zdravotním postižením vycházející z projektu Analýza a prognóza potřeb poskytování sociálních služeb pro seniory a osoby se zdravotním postižením, ZVZ 209*.¹⁰¹ Zpráva se věnuje vývoji vybavenosti okresů a krajů službami sociální péče pro staré (a zdravotně postižené) občany v letech 1995 až 2008, současnému stavu a zároveň prognóze potřeby sociálních služeb. Ze závěrů výzkumu nevyplývají žádné převratné novinky. Těžištěm rozvoje sociálních služeb musí být v první řadě **rozvoj terénních a ambulantních forem**. Vzhledem k prognózám ve vývoji nejstarších věkových skupin populace bude třeba navýšit stávající kapacitu rezidenčních služeb na dvojnásobek a to nejlépe do roku 2025. **Obce** s pověřenou působností by měly mít **povinnost zpracovávat střednědobé plány rozvoje sociálních služeb**. Je třeba se zaměřit i na oblasti, které bezprostředně souvisí s oblastí sociálních služeb: kompletně bezbariérové opatření týkající se objektů k bydlení i objektů veřejných služeb, výstavba malometrážních bytů, citlivé stanovování výše nájmu v obecních bytech či zajištění dopravní dostupnosti.

¹⁰¹ PRŮŠA, 2009, s. 149-152.

4.3.3 Úroveň osobní

Osobní příprava na stáří vyžaduje celoživotní přístup každého jednotlivce. Zdraví a kvalita života ve vyšším věku jsou dle NPPS 2008-2012 do značné míry podmíněny životními podmínkami, událostmi a rozhodnutím v dětství a dospělosti, včetně životního prostředí a životního stylu. Pacovský upozorňuje na existenci i nutnost tzv. dlouhodobé (celoživotní), středně dlouhé (od vyššího produktivního věku, tj. kolem 45. roku věku) a krátkodobé přípravy na stárnutí (asi 3 až 5 let před předpokládaným odchodem do důchodu).¹⁰²

S ohledem na různé životní zkušenosti, podmínky, příležitosti, osobní charakteristiky a hodnoty volí různí lidé ve své přípravě na stáří též různé strategie. Podle Haškovcové existuje **pět základních strategií**: (1) konstruktivní, ideální forma, (2) závislost a pasivita, spoléhání na pomoc zvnějšku, (3) obranný postoj, neschopnost přijmout fakt omezení některých schopností, (4) nepřátelství, svalování viny na ostatní, chápání stáří jako nepřízeň osudu, (5) sebenávist, lítostivost, deprese.¹⁰³

Svobodová rozdělila respondenty v souhrnném výzkumu VÚPSV podle **tří strategií** na základě aktivity vyvíjené, resp. vyvinuté, v oblasti přípravy na stáří: (1) aktivní, (2) středová, (3) pasivní strategie. Jednotlivé způsoby přípravy na stáří se dají rozdělit na přímé a nepřímé. Mezi přímé způsoby přípravy na stáří bylo zahrnuto: finanční zabezpečení na stáří (placení penzijního/životního pojištění, spoření, investice do akcií, nemovitostí, apod.), hledání informací o nabídce sociálních a zdravotních služeb pro seniory, hovory s dětmi o jejich případné podpoře a **zajištění vhodného bydlení** (hledání nového přiměřeného bydlení, úprava stávajícího bydlení). Mezi nepřímé způsoby přípravy na stáří, které nemusí být nutně pouze s přípravou na stáří spojovány a které jsou jednoznačně nejčastěji praktikovány, byly zahrnuty: koníčky, kterým se lze ve stáří věnovat, další vzdělávání, zdravý životní styl. Z výsledků výzkumu bylo zjištěno, že nejvíce osob se na své stáří s dostatečným předstihem nepřipravuje (vyvíjí omezený počet aktivit), praktikují tedy **pasivní strategii** přípravy na stáří. Naopak nejméně dotazovaných se vyznačuje aktivní strategií přípravy na stáří. Jedná se nejčastěji o osoby s vyšším vzděláním, dobrým zdravotním stavem, spokojené se svým životem – dá se také říci, že tyto lidé mají aktivní životní styl obecně.

K opomíjeným oblastem přípravy na stáří (dokonce na posledních místech) patří změny v oblasti bydlení. Pokud se lidé otázkám svého bydlení v seniorském věku přece jen věnují, tak pouze dílčím způsobem – obnovou předmětů usnadňujících chod domácnosti.¹⁰⁴ V českých podmínkách není běžné, aby se lidé včas před odchodem nebo krátce po odchodu do penze stěhovali do menších, bezbariérových a levnějších bytů a to ani v případě zásadních životních změn. Ostatně vhodné byty (nové obecní nájemní, s citlivě stanovenou výší nájmu) ani nejsou v dostatečné míře k dispozici.

¹⁰² PACOVSKÝ In CHRASTILOVÁ, 2008, s. 21.

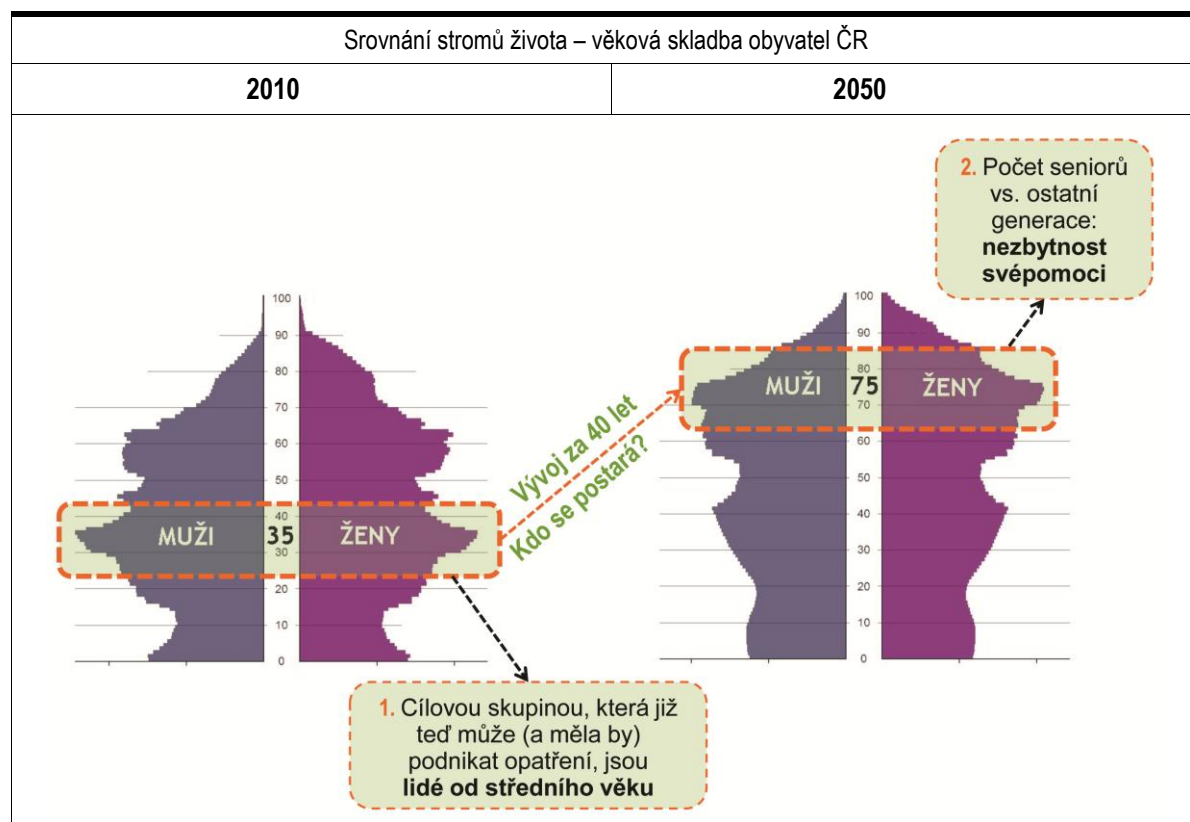
¹⁰³ HAŠKOVCOVÁ, 1990.

¹⁰⁴ SVOBODOVÁ, 2010.

4.4 DÍLČÍ ZÁVĚRY

Shrnutí hlavních poznatků, směřujících k trvale udržitelnému rozvoji:

- **preventivní opatření** – aktivní příprava jednotlivců na stárnutí a stáří i v oblasti bydlení,
- **nové vymezení cílové skupiny obyvatelstva** – nejen senioři, ale i lidé středního věku,
- **nový pohled na seniory** – argumenty proti ageismu,
- **nezbytnost vzájemné spolupráce občanů (seniorů)** – odlehčení ostatním generacím,
- **flexibilní, pestrý a vyrovnaný rezidenční trh** – nájemní, družstevní bydlení,
- **tvorba meziprostorů podporujících komunikaci obyvatel** – potřeba sociálních kontaktů, bezpečí,
- **revitalizace a zahušťování stávajícího bytového fondu** místo budování nového na úkor lesních a zemědělských ploch, vznik multifunkčních a fungujících zón,
- **zamyšlení nad vývojem po roce 2050** – dopady poklesu obyvatel ČR a příchodu imigrantů z jiných kontinentů.

Tabulka 2: Znázornění hlavních tezí (upraveno).¹⁰⁵

¹⁰⁵ Český statistický úřad [online]. 2012 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/home>>

5. HYPOTÉZY A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

V úvodu práce, v rámci charakteristiky výzkumného úkolu, jsem uvedla následující tezi:

Současná nabídka bydlení a péče o seniory v ČR není s ohledem na demografické stárnutí populace dostatečně kvalitní, efektivní a dostupná.

Na základě první části práce, analýzy problematiky stárnutí a bydlení v ČR a výhledu do budoucnosti, byla zpřesněna úvodní teze a vypsaly další následující **hypotézy**:

- (1) **Bydlení v ČR není s ohledem na probíhající komplexní změny ve společnosti dostatečně kvalitní, pestré, pružné a dostupné.**
- (2) **Cílovou skupinou, která již teď může (měla by) podnikat opatření ohledně svého stáří, jsou lidé mladšího středního věku** – je třeba aplikace preventivních opatření.
- (3) **Vzhledem ke stále rostoucímu počtu seniorů ve společnosti bude s největší pravděpodobností nutný vznik a rozvoj vzájemné neformální spolupráce, výpomoci a podpory mezi seniory samotnými**, protože stát, poskytovatelé sociálních služeb ani rodinní příslušníci se nebudou moci o všechny seniory postarat – je třeba odlehčovat ostatním generacím.

Na základě první části práce, analýzy problematiky stárnutí a bydlení v ČR a výhledu do budoucnosti, byly dále položeny následující **výzkumné otázky**:

- (1) **Jak konkrétně vypadá dnešní bydlení seniorů v ČR a v zahraničí a co nejlépe odpovídá jejich potřebám a přáním a zároveň možnostem společnosti?**
- (2) **Je (senior) cohousing forma bydlení, která je s ohledem na demografické stárnutí populace dostatečně kvalitní, efektivní, pružná a dostupná?**
- (3) **Jaká je situace okolo (senior) cohousingu v ČR? V jaké jsme fázi?**

6. KOMPARACE: STÁRNUTÍ DLE PROSTŘEDÍ

6.1 STÁRNUTÍ V ÚSTAVU

Ústavní zařízení dosud reprezentují v ČR stabilní systém sociální péče a **kapacita ústavních zařízení speciálně pro seniory neustále roste**. Do 31. 12. 2006, před vydáním nového zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a zavedením institutu „příspěvek na péči“, byla tato stabilita dána trvalou poptávkou po tomto typu služeb a předem stanovenými zdroji financování. Nový zákon o sociálních službách, účinný od 1. 1. 2007, dává prostředky na úhradu sociální služby přímo do rukou uživatele. Tím napomáhá dodržovat lidskoprávní princip svobodné volby formy pomoci a typu služby na základě specifických potřeb uživatele a zároveň podporuje rozvoj alternativních sociálních služeb umožňujících žít v přirozeném prostředí – tedy mimo zdi ústavního zařízení. Zákon o sociálních službách funguje již šestým rokem a dosud se projevuje nedostatek nabízených integrovaných služeb sociální péče, slabá informovanost občanů o jiných než ústavních službách sociální péče a malá poptávka po těchto službách i jiných možnostech bydlení.

6.1.1 Základní druhy, definice a znaky ústavních zařízení

Sociální služby jsou podle zákona o sociálních službách členěny mimo jiné podle místa jejich poskytování na: terénní, ambulantní a **pobytové sociální služby**.

Mezi pobytové sociální služby patří zejména **domovy pro seniory (DS)**¹⁰⁶, určené pro osoby ve starobním důchodu vyžadující komplexní pečovatelskou službu, většinou od 65 let výše. Dále **domovy se zvláštním režimem**, pro osoby se sníženou soběstačností z důvodu chronického duševního onemocnění, stařecké a Alzheimerovy demence, **odlehčovací služby a týdenní stacionáře**, ambulantní či pobytová sociální služba pro rodiny pečující o nesamostatnou osobu v době, kdy nemohou péči zajistit samy, **chráněné bydlení pro seniory**, skupinové bydlení v bezbariérovém bytě integrovaném do běžné zástavby s možností dožití. Režim v těchto zařízeních při poskytování sociálních služeb je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob. Zájemce o přijetí do domova pro seniory musí vyplnit žádost o přijetí včetně přílohy, kterou je formulář vyjádření lékaře. Po doručení vyplněného formuláře probíhá u žadatele sociální šetření, na jehož základě je žádost zařazena do pořadníku žadatelů o službu. Žadatel při nástupu do domova pro seniory podepisuje *smlouvu o poskytnutí služby sociální péče*.

Přestože nepatří mezi pobytovou sociální službu podle zákona o sociálních službách, ale jedná se o nájemní bydlení v objektech „neústavního charakteru“, současné **domovy s pečovatelskou službou (DPS)** vykazují také znaky ústavnosti. DPS jsou určeny pro starší občany, jejichž zdravotní stav nevyžaduje komplexní ústavní péči, jsou většinou alespoň částečně soběstační, ale pečovatelskou službu již potřebují. Ubytování je poskytováno na základě *nájemní smlouvy* pro

¹⁰⁶ Mezi lidmi se všeobecně dosud užívá vžitý termín „domovy důchodců“.

konkrétní ubytovací jednotku. Nájem bytu podléhá režimu zákona č. 102/1992 Sb. Byty jsou většinou součástí obecního bytového fondu a poskytovateli jsou přímo obce nebo kraje, ale mohou být vlastněny a provozovány i ve spolupráci se soukromým subjektem.

Soukromé penziony pro seniory nabízí pronájem nebo koupi bytu (nejčastěji 1+kk pro jednotlivce nebo 2+kk pro pár). Některé jsou více, jiné méně finančně dostupné - zvláště, pokud se jedná o jednočlennou domácnost (většinou osamělé vdovy). V těchto „moderních“ a „nadstandardně zařízených“ objektech je poskytována tzv. komplexní pečovatelská služba, kterou je většinou povinné si nakupovat, i když ji senior zcela nevyužije. Umístění a architektura soukromých penzionů je často velmi lapidární, např. uzavřené „malebné“ dvory, postavené mimo obce v zeleni, vycházející z mylných představ investorů, kde a jak chtějí senioři bydlet. Ve výsledku se jedná, stejně jako v případě DS a DPS, o koncentraci starších osob a jejich vyčlenění z přirozeného sociálního prostředí.

Definice ústavního zařízení
<i>Ústav je speciální komplexní soběstačné zařízení, pro které je typická koncentrace všech sfér života (bydlení – práce – volný čas) a kumulace určité skupiny lidí na základě předem stanoveného společného znaku (věk, nemohoucnost) „pod jednu střechu“ a pod jedinou mocenskou kontrolu.¹⁰⁷</i>
<i>Uzavřený mikrosvět. Uživatelé mají veškeré zázemí na jednom místě, což může znít idylicky. Ve skutečnosti se jedná o provozně, ale hlavně morálně, resp. ideově, naprosto zastaralá zařízení.</i>

Tabulka 3: Definice ústavního zařízení, inspirovaná M. Chábem a L. Lábusem.

Znaky ústavního zařízení:

- *bohatý (naddimenzovaný) program, který je budován na úkor standardu kvality bydlení,*
- *umístění v extravilánu mimo obce, což vyžaduje nákladné komplexní vybavení,*
- *architektonické a dispoziční řešení, které upřednostňuje kumulaci uživatelů,*
- *velký počet klientů – běžně nad 80 až 100 klientů v jednom zařízení,*
- *velké nároky na kapacitu personálu,*
- *hierarchické uspořádání,¹⁰⁸*
- *opomíjení základních lidských potřeb a práv uživatelů (soukromí, rozhodování, apod.).*

6.1.2 Historie ústavní péče

Pokud se podíváme do historie ústavní péče, kořeny velkorysých centralizovaných řešení kolektivních, ústavních, většinou státem garantovaných forem zdravotní a sociální péče, je nutné hledat již v době osvícenství v souvislosti s industrializací společnosti a jejím hierarchickým

¹⁰⁷ CHÁB, nedatováno.

¹⁰⁸ Tamtéž.

uspořádáním. Tehdy tyto instituce plnily jednoznačně pozitivní poslání. V 60. letech minulého století bylo běžné svěřit své blízké do ústavní péče. Standardy tehdejší bytové výstavby byly velmi nízké, zdaleka ne všechny domácnosti měly k dispozici dnes samozřejmou tekoucí vodu a splachovací toaletu. Lidé byli v případě potřeby odkázáni na náhodnou pomoc a odchod do moderně vybaveného a zařízeného komplexu ústavní péče, ve kterém byl soustředěn tým odborníků, představoval v tomto směru výrazné zvýšení kvality bydlení i kvality života.¹⁰⁹

Ovšem už několik desítek let nejsou v zahraničí zejména velkokapacitní ústavy považovány za jediné a ideální řešení bydlení seniorů. V ČR jsou přesto stále stavěny nové, navíc podle zastaralých stavebních programů.¹¹⁰ Z nových domovů pro seniory jmenujme např. Jihlavu: kapacita 75 lůžek¹¹¹; Prahu 6, Domov Eliška: kapacita 200 lůžek¹¹²; Prahu 11, Janouchova: kapacita 40+50 lůžek¹¹³. Plánují se nové rozsáhlé domovy s pečovatelskou službou, např. Praha 10, penzion Malešice: kapacita cca 155 malometrážních bytových jednotek, kde bude nahromaděno velké množství seniorů, kteří sem přichází dožít. Nemohu nedodat, že se často jedná o těžko tolerovatelnou nevědomost či akt zviditelnění zástupců vedení měst a obcí.

Dosud se zároveň zejména v neoborných, ale o to rozšířenějších a čtenějších médiích, objevují stresující informace, že v ČR chybí několik desítek tisíc míst v domovech pro seniory.

6.1.3 *Urbanismus a architektura ústavů*

Celá řada stávajících ústavních zařízení je umístěna **mimo intravilán obce** s vysvětlením, že pro klienty staršího věku je příjemnější žít v přírodě a v klidu než v hustě zastavěném centru města nebo na rušném sídlišti. Vyčleňování zcela mimo obce nebo mimo živější oblasti obcí pokračuje i u výstavby nových zařízení sociální péče. Přitom je nyní již všeobecně známé, že starší lidé naopak podněty z okolí vyhledávají. Potřebují být co nejvíce začleněni do okolního běžného prostředí, v souladu se svými schopnostmi i třeba jen vizuálně a akusticky skrz okno, které je orientované do fungujícího veřejného prostoru.

Ústavy, i když v posledních letech organizačně a provozně alespoň částečně modernizované, stále obsahují až tři čtvrtiny ploch naddimenzovaného vybavení: administrativní plochy, ordinace lékařů, plochy služeb pro širokou veřejnost, společné plochy pro klienty ústavů, rehabilitační prostory, apod. Funkce trvalého bydlení je výrazně v menšině. V takovém prostoru se člověk těžko cítí „jako doma“,¹¹⁴ zvláště když je podřízen ústavnímu řádu a nemůže se ani sám nasnídat u sebe „doma“. Starší ústavy byly navíc často zbudovány v objektech, které původně byly určeny k jinému účelu a nemají

¹⁰⁹ LÁBUS, L. Bydlení seniorů: ústav nebo domov? In *Bydlení pro seniory*, Brno: Era Group, 2006, s. 52.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 57.

¹¹¹ Dostupné z WWW: <http://www.jihlava.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=5967&id=470828>

¹¹² Dostupné z WWW: <<http://www.domoveliska.cz/na-praze-6-vyroste-do-konce-roku-2011-nova-budova-domova-pro-seniory>>

¹¹³ Dostupné z WWW: <<http://www.praha11.cz/cs/jizni-mesto-zije/praha-11-v-mediich/napsali-o-nas/novy-dum-pro-seniory.html>>

¹¹⁴ LÁBUS, L. Bydlení seniorů: ústav, nebo domov? In *Bydlení pro seniory*. Brno: ERA Group, 2006, s. 57, 58.

zdaleka charakter bytových staveb (kláštery, zámky, kasárna, apod.). Nové ústavy se u nás stále staví velkokapacitní a také postrádají charakter běžné bytové výstavby.

6.1.4 Náklady

Výstavba domovů pro seniory bývá většinou financována z rozpočtů obcí a krajů a ze státního rozpočtu. Provoz domovů pro seniory bývá financován také z více zdrojů, většinou z plateb klientů, jejich příspěvků na péči, z úhrad od zdravotních pojišťoven, neinvestičními příspěvky a státními dotacemi.

Vybudování jednoho lůžka v ústavu sociální péče (tedy i v DS) stálo koncem 90. let průměrně 1,31 milionů Kč na lůžko. Malý byt s pečovatelskou službou se dal postavit za polovinu této ceny. A úprava stávajícího běžného bytu na bezbariérový nebo na chráněné bydlení stálo jednu desetinu ceny.¹¹⁵ Nyní se cena za jedno lůžko ústavu zvedla ke 2 milionům Kč.¹¹⁶ Ovšem nezáleží jen na počáteční investici do výstavby projektu, ale mělo by se přihlídnout na dlouhodobé provozní náklady. V objektech, kde je průměrná kapacita 80 lůžek a většinu podlahové plochy zabírají společné a veřejné prostory, jsou provozní náklady ze své podstaty vždy příliš vysoké.¹¹⁷ Zatím se nedaří změnit myšlení a přístup zodpovědných osob, které rozhodují o tom, co a jak se bude stavět či rekonstruovat.

Ústavní zařízení a zejména budování nových ústavních zařízení je určitě nejnákladnější možnou variantou, jak řešit současné demografické stárnutí populace. Do budoucna je v podstatě neudržitelné a dá se rovnou říci, že hrozí **zhroucení celého systému péče o seniory**, pokud se bude pokračovat v podobném duchu. Lábus opakovaně již mnoho let upozorňuje na nesmyslnost výstavby dalších drahých, nových, velkých ústavů, které bude nakonec nutné v příštích letech opět nákladně a i v nejlepších případech nedokonale rekonstruovat na menší jednotky.

6.1.5 Lidský faktor

Cháb píše, že uživatelé by díky novým typům integrovaných sociálních služeb neměli již stát na konci pomyslné řady tak, jak je tomu dosud: „*ředitel ústavu – vedoucí úseků – odborný personál – pomocný personál – klient*“.¹¹⁸

Starší lidé, kteří v ústavech žijí, jsou často v pozici „**pacientů**“, v lepším případě „**klientů**“ nebo „**uživatelů sociálních služeb**“, kteří se přizpůsobují konkrétnímu režimu a vedení dané instituce. Lidé, kteří v ústavech pracují, jsou v pozici „**zaměstnanců**“, „**odborníků**“, těch, co vše koordinují. „*Senior v důsledku chování ostatní společnosti, která prakticky neuznává jeho autonomii, přijímá sám sebe mnohdy jako objekt závislý na prostředí (např. objekt různých forem společenské péče) a nikoli jako*

¹¹⁵ Tamtéž, s. 55.

¹¹⁶ LÁBUS, 2011.

¹¹⁷ Příklad ze současnosti: odhadované náklady na výstavbu DS v Jihlavě s kapacitou 75 lůžek jsou na 107 milionů Kč, tedy 1,43 milionů Kč na lůžko. [cit. 2012-01-09]. Dostupné z WWW: <http://www.jihlava.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=5967&id=470828>.

¹¹⁸ CHÁB, nedatováno.

subjekt“.¹¹⁹ Nestačí pouze měnit urbanistické prostředí a upravovat stávající architektonické prostředí, ale je nutné, aby se také sami pracovníci v nových menších typech zařízení pro seniory naučili zastávat nové a pro ně nezvyklé úlohy.¹²⁰

Pokud nemá starší člověk svůj navyklý, smysluplný, běžný denní režim, přestože třeba ne vše zvládne sám, jsou mu nabízeny různé „umělé aktivity“, jednak jako forma rehabilitace a jednak pro „zábavu“. Klient se stává čím dál víc pasivním a závislým. Jedná se spolu s vyčleněním jedince z jeho přirozeného sociálního prostředí o jeden ze znaků tzv. konceptu **sociálně konstruované závislosti**, „který je založen na předpokladu, že ke vzniku závislosti starých lidí na pomoci druhé osoby přispívají také přístupy společnosti ke stáří a starým lidem, konstituované na mylných či nesprávných představách a postupech“.¹²¹

6.1.6 Důvody odchodu do ústavního zařízení

Na počátku éry výstavby ústavního bydlení pro seniory byly nedostatečně vybavené vlastní domácnosti, dále ekonomická nesoběstačnost seniorů, zatímco dnes dominují zdravotní důvody odchodu do ústavní péče.

Kasalová analyzovala nejčastější důvody podání žádosti do domova důchodců. Jako nejčastější důvod byl uváděn **špatný zdravotní stav** spojený s důvodem, že rodina již nestačí zajistit péči, (30% respondentů), dále **obavy** z budoucnosti (22% respondentů) a **osamělost** (20% respondentů). Z její analýzy jednoznačně vyplývá, že skutečně urgentních žadatelů je pouze jedna čtvrtina. Do výzkumu nebyl zahrnut fakt, v jakém typu bydlení respondenti žili a jestli by v případě zhoršení zdravotního stavu nemohli v bytě po úpravě zůstat. Většinou se jedná o neurgentní žadatele, kteří podávají přihlášku do domova seniorů jen proto, aby měli **pocit jistoty**, že nezůstanou bez pomoci v případě náhlého zhoršení zdravotního stavu. Čtyři pětiny žadatelů přitom doufají, že se do ústavu nikdy nepřestěhují!¹²²

Jedná se o paradoxní situaci, o které se často nehovoří: starší lidé podávají přihlášku do ústavní péče jen „pro jistotu“ a ze strachu, což způsobuje neblaze proslulé dlouhé čekací lhůty na umístění do instituce. A ti, kteří by ústavní péči přece jen potřebovali, se k ní nemusí vůbec dostat. Seniorům se navíc často paušálně dostává péče, která nedostatečně uspokojuje jejich potřeby, nebo naopak, která je nadbytečná. Jedná se tedy skutečně o velmi **neefektivní systém** poskytované sociální i zdravotní péče.¹²³

¹¹⁹ ROČKOVÁ, 2009, s. 29.

¹²⁰ LÁBUS, L. Bydlení seniorů: ústav, nebo domov? In *Bydlení pro seniory*. Brno: ERA Group, 2006, s. 57.

¹²¹ KUBALČIKOVÁ, K. Přirozené prostředí jako významný aspekt poskytování sociálních služeb seniorům. In *Bydlení pro seniory*, Brno: ERA Group, 2006, s. 22.

¹²² KASALOVÁ In VOHRALÍKOVÁ – RABUŠIC, 2004, s. 73.

¹²³ BUREŠOVÁ – ŘEZÁČOVÁ - STEHLÍKOVÁ, 2009, s. 5.

6.1.7 *Nezastupitelnost ústavní péče*

V poslední době se o ústavní péči hovoří zejména v negativních termínech. Kritizovaná jsou především zastaralá i nově budovaná velkokapacitní zařízení a nutno dodat, že právem. Má ovšem ústavní péče i v dnešní době také nějaká nezastupitelná pozitiva? Protože zatím nemáme vybudovanou fungující strukturu sociálních, zdravotních a rehabilitačních služeb a protože jsou dosud preferovány investice do velkých ústavů, je nutné alespoň u nové výstavby hledat takové formy urbanistického, architektonického a dispozičního řešení, které bude možné používat i po úpravách v rámci transformace v blízké budoucnosti.¹²⁴

Mezi výhody pobytu v ústavu sociální péče může být jednak **pocit bezpečí a jistoty** v případě zhoršení zdravotního stavu seniora a jednak **přítomnost vrstevníků**, lidí s podobnou životní zkušeností a podobným denním režimem. Tyto dvě základní potřeby starších osob je možné uspokojovat i sofistikovanějším způsobem, jak po stránce ekonomické, tak po stránce sociální. Např. schopnost přirozeně komunikovat v rámci komunity funguje pouze do určitého počtu obyvatel (viz. Případová studie – švédský cohousing: optimální počet obyvatel jedné komunity je zhruba 30 až 50) a ústavy většinou patří mezi příliš velké komunity. Existence ústavů je často také ospravedlňována tím, že zajišťují **stálá pracovní místa** pro produktivní občany. V roce 2050 by ovšem musela většina lidí v produktivním věku pracovat právě ve sféře ošetrovatelských služeb, aby všem potřebným poskytla pomoc. Ústavní zařízení mají určitě své opodstatnění pro ty, kteří skutečně potřebují celodenní, **vysoce kvalifikovanou zdravotní péči**.¹²⁵ Přesto jejich vzhled může vypadat humánněji než současné velkokapacitní objekty. Velmi důležité jsou různé **odlehčovací (respitní) služby a stacionáře** poskytované na půdě ústavů, pomáhající pečujícím osobám, které mají často sníženou kvalitu svého vlastního života právě kvůli péči o své blízké.

6.1.8 *Transformace stávajících ústavů a výstavba nových ústavů*

V rámci kapitoly o přípravě na stárnutí na celostátní úrovni, bylo zmíněno, že teprve před pár lety, s obrovským zpožděním, se i ČR začala systematicky věnovat procesu transformace, deinstitucionalizace a humanizace služeb sociální péče, zejména velkých ústavů. Právě se dokončuje (05/2012) manuál *Architektura a vybavení sociálních služeb podporujících začlenění osob se zdravotním postižením do běžného prostředí*.¹²⁶ Lábus zdůrazňuje, že je ovšem třeba myslet i na manuál transformace velkých ústavů a v oblasti bydlení pro seniory paradoxně i na **manuál výstavby nových ústavů**.¹²⁷

Hlavním problémem velkých ústavních zařízení je nemožnost realizace skutečné individuální péče a podpory zaměřené individuálně na konkrétního klienta. Je téměř nemožné zde naplňovat

¹²⁴ LÁBUS, L. Bydlení seniorů: ústav, nebo domov? In *Bydlení pro seniory*. Brno: ERA group, 2006, s. 57.

¹²⁵ LÁBUS, 2011.

¹²⁶ Dostupné z WWW: <<http://www.trass.cz>>.

¹²⁷ LÁBUS, 2011.

moderní principy poskytování sociálních služeb a metod sociální práce zaručující dodržování lidských práv. Přestože tu máme snahu o transformaci ústavní péče, zároveň zůstávají silné a vlivné **tlaky po maximálních možných kapacitách**.¹²⁸

6.2 STÁRNUTÍ DOMA

V této kapitole se věnuji tématu domova optikou starších osob. Stárnutí doma je zde chápáno jako alternativa výše popsanému stárnutí v ústavech a níže popsanému stárnutí v komunitě. V zahraničí se koncept stárnutí doma (**aging in place**), objevil už koncem 60. let minulého století, kdy byla ústavní zařízení podrobena konstruktivní kritice. Hlavní ideou bylo začít poskytovat pečovatelské služby potřebným osobám v jejich vlastní domácnosti a nestěhovat tyto osoby do institucí.

V ČR jsou dosud všeobecně známy pouze dvě základní možnosti, kde a jak prožít období stárnutí a stáří. Jednak ve vlastní domácnosti za případné asistence a jednak v ústavním zařízení. Koncept stárnutí v komunitě lze stále považovat za téměř neznámou novinku. Z těchto dvou možností je v současné době tendence téměř za každou cenu podporovat bydlení seniorů ve vlastních domovech. Setrvání ve vlastním domově je zároveň tak silnou touhou každého jedince, že si tyto často nepřipouští potenciální nevýhody či komplikace. Ovšem málokterý dosavadní domov zcela vyhovuje celodennímu, bezkonfliktnímu pobytu (životu) starší osoby. Jedná se o velmi citlivou a složitou záležitost, přímo se dotýkající osobnosti seniora, jeho vlastní identity, důstojnosti i dalšího životního směřování.

6.2.1 Domov

„Domov“ představuje další rozsáhlou tematiku, která byla a je podrobována celé řadě výzkumů a reflexí od předních myslitelů po celém světě. Pro potřeby této práce „definuji“ vlastní domov jako tzv. **přirozené sociální prostředí**, které podle Kubalčíkové zahrnuje sociální vazby a sítě formované během celého předchozího života rodinou, okruhem známých a přátel a zejména prostorem, v němž člověk přebývá.¹²⁹ Domov, resp. přirozené sociální prostředí, neznamená jen „domácnost“, jinými slovy čtyřmi stěnami vymezený byt či rodinný dům, ale *“místo, kde žijeme a na které jsme vázáni, přičemž určení hranic tohoto prostoru se může u každého lišit”*.¹³⁰ I starší lidé často chápou svůj „životní prostor“ šířeji, i za hranicemi své domácnosti, přestože tráví většinu svého času doma.

Řada výzkumů z různých oblastí jednoznačně potvrzuje, že setrvání v přirozeném sociálním prostředí výrazně podporuje soběstačnost jedince, což je příjemné i výhodné jak pro samotného seniora, jeho partnera a rodinu, tak pro celou společnost.

¹²⁸ LÁBUS, 2011.

¹²⁹ KUBALČÍKOVÁ, K. Přirozené prostředí jako významný aspekt poskytování sociálních služeb seniorům. In *Bydlení pro seniory*. Brno: ERA Group, 2006, s. 22.

¹³⁰ MORGAN a KUNKEL In tamtéž, s. 22.

Setrvání v přirozeném sociálním prostředí umožňuje starým lidem zejména:

- *zajistit bezpečí (jak emocionální, tak fyzické),*
- *správně reflektovat identitu a podporovat jejich sebevědomí,*
- *nabízet příležitosti ke smysluplným činnostem.*¹³¹

Přiměřené kvalitní bydlení pro seniory může samo o sobě eliminovat náklady na ústavní péči tam, kde není (zatím) třeba, a proto by mělo být prostředkem i cílem současných snah po udržitelné budoucnosti v kontextu demografického stárnutí populace.

6.2.2 *Lidský faktor*

Pro srovnání s kapitolou Stárnutí v ústavu i zde uvádím krátkou poznámku o lidském faktoru. I starý člověk má ve svém domácím prostředí automaticky diametrálně odlišné postavení, než je tomu u uživatelů pobytových sociálních služeb. Lidé, kteří mohou zůstat doma, ať už bez pomoci nebo s pomocí domácí péče, zůstávají v první řadě „**člověkem**“, teprve potom se dají nazývat „**klíentem**“. Lidé, kteří přichází do soukromých bytů pomáhat, by se měli v první řadě chovat „**jako na návštěvě**“, ne jako vševědoucí a všemohoucí profesionálové.

6.2.3 *Urbanismus, architektura a vybavení vlastního domova*

Urbanistické, architektonické a dispoziční řešení stávající i nové bytové zástavby je primárně orientováno na soběstačné obyvatele, zejména osoby mladého a středního věku. Velmi zřídka je bydlení projektováno s výhledem do budoucnosti, neboli s výhledem na stárnutí a stáří samotných obyvatel. Problém současné architektury je však mnohem hlubší.

Lábus píše: „*Moderní architektura a typologie je mistrem ve vytváření bariér, které pro jejich četnost a samozřejmost přestáváme vnímat. Fyzické bariéry jsou dnes zákonem ošetřeny. Stavby na nás však působí i **psychickými bariérami**, které velice výrazně ovlivňují způsob života, psychickou i sociální pohodu všech svých uživatelů (...). Psychické bariéry se přitom odstraňují obtížněji než fyzické. Nejsou tak markantní a většinou jsou hluboce zakořeněny v základním řešení budov a způsobu jejich projektové přípravy, proto je důležité myslet na omezení jejich vlivu již ve stadiu projektu.*“¹³²

Pro stárnoucí obyvatele může být např. nepříjemným až nepřekonatelným problémem nedostatek občanského vybavení a stanic městské hromadné dopravy **v pěší dostupnosti** od jejich domovů. Zejména na venkově nebo v rozsáhlých monofunkčních zónách pouze s bytovou výstavbou (suburbia, okraje obcí s rodinnými domy) jsou velké vzdálenosti i za zbožím denní potřeby. Výstavba velkých nákupních center na periferii měst způsobuje vytrácení malých obchodů, umístěných v parteru

¹³¹ ZGOLA In tamtéž, s. 22.

¹³² LÁBUS, 2011.

bytových domů. Překážkou se často stává i náročný (kopcovitý) terén nebo rušné silnice se silným automobilovým provozem a s obtížnými přechody.

Pro většinu seniorů není (a nebude) možné setrávat v dosavadních domovech z toho prostého důvodu, že žijí v nadměrně rozsáhlých bytech nebo dokonce rodinných domech určených původně pro celé rodiny. Bydlení samo o sobě se stává finančně příliš nákladné a náročné na údržbu. Jedná se o již zmiňovaný fenomén „**nadspotřeby bydlení**“, kdy jsou sami senioři zároveň s celkovou plochou bydlení spokojeni, dokud je pro ně únosné si takové bydlení udržet.¹³³

Hanson¹³⁴ popisuje tzv. **architektonicky vytvářenou závislost**, která patří mezi nejčastější příčiny konstruované závislosti. Bydlení v dosavadních domácnostech bývá plně architektonických bariér, které neumožňují samostatný pohyb v prostoru zejména v případě snížené mobility a používání kompenzačních pomůcek a které brání přijímání péče v domácnosti, přijímání ostatních návštěv nebo dokonce jejich přenocování.

Setrvání ve vlastním domově začíná v současné době napomáhat rozvoj tzv. **asistivních technologií**. Klíma z elektrotechnické fakulty ČVUT v Praze ve svém příspěvku na konferenci Senior Living 2011¹³⁵ uvedl motto své prezentace: „*V blízké budoucnosti nebude dost lidí pro nutnou péči o lidi ve stárnoucí populaci a tuto péči musí zajistit technika*“. Současné telekomunikační, počítačové, bezpečnostní a monitorovací systémy v tzv. inteligentních bytech jsou schopny zajistit standard institucionální péče přímo ve vlastní domácnosti, včetně podpoření psychické pohody uživatelů.¹³⁶ Jedná se určitě o efektivní řešení, i když poněkud neosobní a někdy na samé hranici lidské důstojnosti.

6.2.4 Náklady

I v této kapitole je relevantní zmínit náklady na život ve vlastní domácnosti. Často je uváděno, že setrvání ve vlastním domově patří mezi neekonomičtější variantu, jak pro samotného seniora, tak pro celou společnost. Zejména z tohoto důvodu je stárnutí doma nyní tolik propagováno. V případě setrvání ve vlastní domácnosti je třeba zvážit fakt, zda senior nežije v nadměrně velkém bydlení, jehož chod a údržba mohou být s velkou pravděpodobností samy o sobě velmi nákladné. Dále, pokud není senior zcela soběstačný a potřebuje asistenci profesionálních pečovatelských služeb, hrozí riziko, že se i tyto služby postupem času stanou hůře finančně dostupnými, přestože jsou levnější než pobytové sociální služby. Tento fakt vychází jednak z dat a výzkumů českých¹³⁷ i zahraničních¹³⁸ odborníků a jednak ze současné krize ekonomiky, která vyžaduje radikální penzijní reformu, zmrazení či dokonce

¹³³ VOHRALÍKOVÁ – RABUŠIC, 2004, s. 67.

¹³⁴ HANSON In KUBALČIKOVÁ, K. Přirozené prostředí jako významný aspekt poskytování sociálních služeb seniorům In *Bydlení pro seniory*. Brno: ERA Group, s. 22.

¹³⁵ KLÍMA, 2009, s. 33.

¹³⁶ LÁBUS, L. Bydlení seniorů: ústav nebo domov? In *Bydlení pro seniory*. Brno: ERA Group, 2006, s. 53.

¹³⁷ SAK - KOLESÁROVÁ-SAKOVÁ, 2008, s. 16.

¹³⁸ GÖSCHEL, A. Collaborative Housing in Germany. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 73.

snižování penzí, týkající se zejména budoucích generací penzistů.

6.2.5 Co zabraňuje setrvání ve vlastní domácnosti?

Z výše uvedených informací a podle zahraničních zkušeností,¹³⁹ kde koncept stárnutí doma existuje již několik desítek let, vyplývají jeho potenciální rizika a nevýhody. Setrvání ve vlastním domově totiž samo o sobě rozhodně neznamená posilování nezávislosti a soběstačnosti jednotlivců. Zde je shrnutí nejvýznamnějších rizik a nevýhod stárnutí doma patří:

- **nepřiměřené bydlení:** *nadměrně velké, nevhodné pro osoby se sníženou schopností pohybu a orientace, užívající kompenzační pomůcky, ve starých a na údržbu náročných objektech, ekonomicky zatěžující až neudržitelné,*
- **osamocení:** *zejména u jednočlenných domácností, nedostatek sociálních kontaktů, podnětů, stimulů, snížené sebevědomí, pocity nejistoty, obavy ze zhoršení zdravotního stavu,¹⁴⁰*
- **velké nároky na ambulantní a terénní služby,** *kterých je v ČR stále nedostatek.*

6.3 STÁRNUTÍ V KOMUNITĚ – SENIOR COHOUSING

Koncept stárnutí v komunitě je poslední ze tří hlavních možností, kde a jak stárnout, kterým se věnuji v rámci komparační části disertační práce. Je mu vyčleněna největší pozornost a prostor, protože se jedná o téma, které je v ČR dosud všeobecně velmi málo známé. V této části práce se jedná především o **soubor teoretických poznatků**. V navazující části práce, Případové studii – švédský cohousing (*kollektivhus*), shrnuji krom teoretických zejména vlastní empirické poznatky.

6.3.1 Cohousing a senior cohousing - definice

Hned v úvodu této kapitoly zmíním definice cohousingu a senior cohousingu. Pro cohousing jsem formulovala definici v roce 2009 pro české rozhraní Wikipedie.¹⁴¹ Pro senior cohousing jsem našla definici po místním šetření ve Švédsku.

Cohousing – sousedské bydlení
<i>Vědomě budované sousedské společenství, které klade důraz na hlouběji prožívané mezilidské vztahy a současně zachovává a podporuje osobní nezávislost jednotlivců.</i>
Senior cohousing – stárnutí v komunitě
<i>Svépomocné sousedské bydlení pro druhou půlku života.</i>

Tabulka 4: Definice cohousingu a senior cohousingu.

¹³⁹ THOMAS – BLANCHARD, 2009, s. 12-17.

¹⁴⁰ VOHRALÍKOVÁ – RABUŠIC, 2004, s. 56.

¹⁴¹ *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2012-04-11]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Cohousing>>

Senior cohousing neboli koncept stárnutí v komunitě vychází přímo z modelu (vícegeneračního) sousedského bydlení, cohousingu. Žádné další, jiným výraznějším způsobem zúžené varianty cohousingu neexistují, protože obecně platí pravidlo, že čím je jakékoli společenství různorodější (i co se týká věku), tím je stabilnější a lépe udržitelné po sociální i ekonomické stránce.¹⁴²

Přesto vznikla varianta cohousingu, určeného primárně pro starší osoby, mimo jiné jako odpověď samotných seniorů na demografické stárnutí populace. Vícegenerační cohousing je zaměřen na potřeby a přání rodin s dětmi a na ulehčení pracujícím rodičům (efektivní využívání času a prostředků). Ale i zde mohou samozřejmě žít starší osoby, jak např. sami obyvatelé postupně stárnou, nebo ti, kteří preferují život ve vícegeneračním společenství. Senior cohousing je zaměřen více na potřeby a přání starších osob, které se mnohdy výrazně liší od potřeb a přání mladších generací. V zahraničí je rovněž zajímavou alternativou různých ústavních zařízení pro stárnoucí osoby i alternativou života v běžné silně individualizované bytové výstavbě.

Projekty cohousingů i senior cohousingů nalezneme zejména v zemích svého původu, v Dánsku a Holandsku, přesto ani zde nepatří mezi mainstreamovou bytovou výstavbu. Projekty dále existují v ostatních zemích severní, západní i jižní Evropy, v USA, Kanadě či Austrálii. Senior cohousing zkoumají i v dalších vyspělých zemích po celém světě (např. v jihovýchodní Asii), zda je možné a jakým způsobem ho použít jako nástroj na řešení bydlení pro stárnoucí populaci.

6.3.2 Vymezení cohousingu a jeho základní charakteristiky (dánsko-americký model)

Základní charakteristiky cohousingu jsou dnes podrobně popsány v odborné i neodborné literatuře. Zároveň jsou dostupné na mnoha světových internetových stránkách, protože cohousing vyvolal a vyvolává tolik potřebnou společenskou diskuzi nad kvalitou současného bydlení, jejíž odrazy můžeme zaznamenat už i v ČR. Na základě charakteristik cohousingu je možné ho poměrně jednoznačně vymezit a **odlišit od jiné komunitní či běžné bytové výstavby**, i když může nabývat nejrůznějších urbanistických a architektonických podob. V této kapitole se věnuji dánsko-americkému, většinou suburbánnímu modelu cohousingu, ze kterého vychází všechny níže zmíněné výzkumy.

McCament a Durrett ve své první knize o cohousingu¹⁴³ definovali čtyři (dnes nejčastěji citované) základní charakteristiky cohousingu, vycházející z dánských zkušeností:

1. *Participace budoucích obyvatel na vzniku projektu od jeho počátku.*
2. *Urbanistické a architektonické uspořádání podporující vznik a udržování blízkých sousedských vazeb (neighbour design, social contact design features).*
3. *Plně zařízené soukromé bytové jednotky, doplněné společně sdílenými prostory a vybavením.*

¹⁴² Vícegenerační cohousing je skutečně heterogenní, co se týká věku, zájmů, náboženství a typů a velikostí domácností. Ovšem co se týká ekonomického a sociálního postavení, rasy, vzdělání a postojů, bývá cohousing spíš homogenním společenstvím. Právě tento druh homogenity výrazně posiluje sociální interakce. In WILLIAMS, June 2005, s. 201.

¹⁴³ McCAMANT - DURRETT, 1988, s. 199.

4. *Chod a provoz společenství po nastěhování řízeny samotnými obyvateli.*

V druhém doplněném vydání knihy¹⁴⁴ přidali McCamant a Durrett další dvě charakteristiky:

1. *V cohousingu neexistuje hierarchická struktura a způsob rozhodování.*
2. *V cohousingu neexistuje sdílená ekonomika.*

Po americké zkušenosti s cohousingem přidali další čtyři důležité aspekty **Scotthansonovi**:¹⁴⁵

1. *Optimální velikost komunity 12 – 36 domácností.*
2. *Záměrné vyloučení automobilů na okraj pozemku.*
3. *Společné večere.*
4. *Různé úrovně zodpovědnosti v procesu projektování.*

Abraham a DeLaGrange, také z USA, uvádí navíc čtyři specifické rysy senior cohousingu:¹⁴⁶

1. *Sdílené vize a hodnoty.*
2. *Design podporující stárnutí doma.*
3. *Duchovní stárnutí.*
4. *Ohleduplnost k okolí – udržitelné bydlení.*

Model bydlení v cohousingu nabízí v první řadě **nový přístup k bydlení** a k jeho kvalitě:

- *nemá společnou ideologii či filosofii,*
- *nemá sociální hierarchii,*
- *nemá sdílenou ekonomiku,*
- *nemá politickou vizi.*

Nejedná se o nový životní styl, i když je často tímto způsobem prezentován. Na rozdíl od ostatních typů komunitního bydlení obyvatelé cohousingu mají „jen“ silný smysl pro „**blízké sousedství**“ s ostatními lidmi. Díky výše jmenovaným důvodům, ale i díky rozmanitým formám a přístupům, je cohousing populárnější a udržitelnější než jiné formy komunitního bydlení.¹⁴⁷

6.3.3 Faktory ovlivňující sociální interakce obyvatel

Podle **Williams** z Anglie jsou množství, úrovně, formy a kvalita sociálních interakcí mezi

¹⁴⁴ McCAMANT – DURRETT, 1994, s. 38.

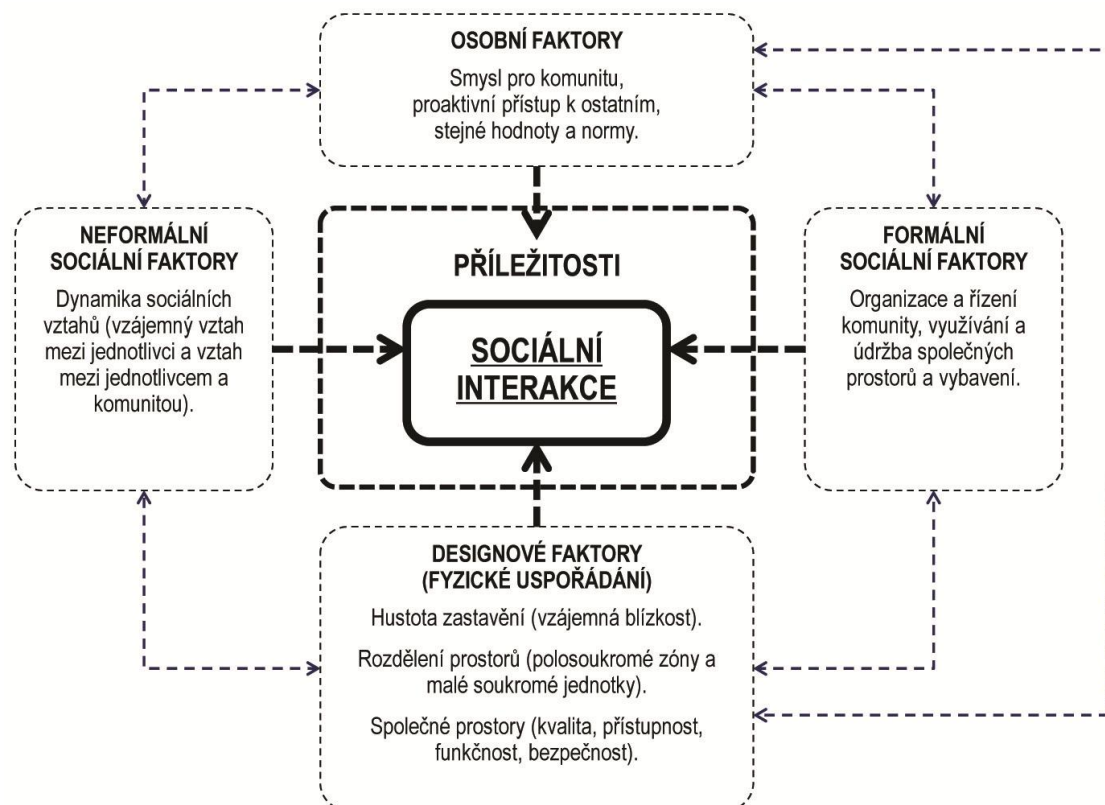
¹⁴⁵ SCOTTHANSON – SCOTTHANSON, 2005, s. 4, 5.

¹⁴⁶ ABRAHAM – DeLaGRANGE, nedatováno.

¹⁴⁷ WILLIAMS, June 2005, s. 202.

jednotlivými obyvateli, ovlivňovány následujícími faktory:

1. *Designové (fyzické) faktory – promyšlený návrh, podporující komunikaci obyvatel.*
2. *Sociální faktory formální – promyšlená organizační struktura.*
3. *Sociální faktory neformální – náhodná setkání (velmi žádoucí a ceněná).*
4. *Osobní faktory jednotlivých obyvatel.*
5. *Ostatní faktory – např. délka trvání komunity.*

Obrázek 2: Vztahy mezi designovými, sociálními a osobními faktory (překresleno a přeloženo).¹⁴⁸

Sociální interakce mohou lépe probíhat v prostředí, které k nim nabízí vhodné příležitosti.

Co se týká designových faktorů, důležitá je zejména vzájemná blízkost obyvatel, neboli hustota zastavění (samozřejmě je vzájemná pěší dostupnost) a škála prostorů od soukromých po veřejné.

Gehl z Dánska zmiňuje pět způsobů, kterými může fyzické uspořádání podpořit či naopak potlačit vizuální a akustický kontakt neboli nezbytné podmínky pro vznik sociálních interakcí obyvatel:

1. *Žádné zdi vs. zdi.*
2. *Krátké vzdálenosti vs. velké vzdálenosti.*

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 221.

3. *Malé rychlosti vs. velké rychlosti.*
4. *Jedna úroveň vs. mnoho úrovní.*
5. *Orientace tváří v tvář vs. orientace zády k sobě.*¹⁴⁹

Gehl dále hovoří o nutných podmínkách pro společné aktivity neboli **smysluplném společném jmenovateli** – společné prostředí, společné zájmy nebo společné problémy. Design sám o sobě pro podporu interakcí obyvatel nestačí, ale napomáhá jim, anebo jim může překážet či dokonce zabránit.¹⁵⁰

Bouma a Voorbij z Holandska ještě zvláště zmiňují *ageing factors* (stárnutí obyvatel), což může podle závěrů z jejich výzkumu vést k nižší míře sociálních interakcí, např. omezení či dokonce ukončení některých společných aktivit.¹⁵¹ Podle mého vlastního místního šetření po cohousingových komunitách, jsem došla k opačným závěrům: cohousing pro seniory vykazoval obecně více aktivit než vícegenerační cohousing (viz. Případová studie – švédský cohousing). Tento příklad ukazuje, že v případě bydlení, založeném na vztahu sociálních a fyzických faktorů, lze závěry těžko zobecňovat.

Podrobně se výzkumu vztahu fyzického a sociálního prostředí v cohousingu věnovala **Torres-Antonini** z Floridské Univerzity, která definovala ve své disertační práci z roku 2001 na základě svého výzkumu šest nejdůležitějších designérských principů:

1. *Sdílené venkovní prostory.*
2. *Seskupení, neboli vzájemná blízkost budov.*
3. *Parking na okraji.*
4. *Pěší provoz.*
5. *Sdílené vybavení.*
6. *Centrálně umístěný společenský dům.*

Tyto designérské principy podle Torres-Antonini podporují pět znaků **sociálního chování**:

1. *Interakce.*
2. *Participace.*
3. *Vzájemná podpora.*
4. *Jednota.*
5. *Bezpečnost.*

Zatímco interakce a bezpečnost spíše závisí podle výzkumu Torres-Antonini na zmíněných

¹⁴⁹ GEHL, 1996, s. 64.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 55-56.

¹⁵¹ BOUMA – VOORBIJ, 2009, s. 3.

designérských přístupech; participace, vzájemná podpora a jednota se na těchto přístupech zdály méně závislé.¹⁵²

Bouma, Voorbij a Poelman zmiňují následující klíčové **social contact design features**:

1. *Sdílené pěší cesty.*
2. *Blízkost.*
3. *Polosoukromé prostory (jemné přechodové zóny).*
4. *Přehledné prostředí.*
5. *Společné vybavení.*¹⁵³

Obě studie se od sebe vzájemně liší. Torres-Antonini vyzdvihuje mezi šest klíčových designérských principů cohousingu centrálně umístěný **společenský dům**, zatímco Bouma a Voorbij toto vůbec nespécifikují. Naopak kladou důraz na existenci **polosoukromých prostor**, které naopak Torres-Antonini nezmiňuje. Ve své disertační práci, kde vzájemně porovnává dvě cohousingové komunity, Torres-Antonini ovšem jejich důležitost také zdůrazňuje.

Krom sociálních faktorů (formálních i neformálních) a designérských faktorů, hrají velkou roli v podobě a fungování cohousingu **osobní faktory**, zejména postavení v práci, vzdělání, rasa, ekonomické zázemí, osobní i společné hodnoty. Homogenita těchto faktorů vede k větší sociální interakci. Ovšem některé osobní faktory, jako zájmy, věk, vyznávané náboženství, typ domácnosti, mohou být velmi různé, aniž mají významnější dopad na fungování společenství.¹⁵⁴

Urbanistické a architektonické uspořádání tedy hraje v cohousingu zásadní roli, i když ho není možné přeceňovat. Pro urbanisty a architekty jsou určitě zajímavé designové faktory, které podporují kreativitu při práci s různými kategoriemi prostorů a které je možno uplatňovat nejen v zakázkách typu cohousing, ale ve veškeré bytové výstavbě, aby prostředí v ní nebylo tak anonymní, jako je tomu nyní.

6.3.4 Urbanistické souvislosti (dánsko-americký model)

Urbanistické a architektonické uspořádání cohousingu a jeho designové přístupy vykazují znaky **nového urbanismu**, *new urbanism*. Nový urbanismus je hnutí, které od 90. let minulého století podrobilo kritice zejména americká rezidenční suburbia a doporučilo nová pravidla pro budování skutečně udržitelných obytných okrsků, inspirovaných tradičním fungujícím sousedstvím.¹⁵⁵ Hlavními cíli nového urbanismu je vytvořit „konverzační prostředí“, podporující různorodost prožitků a zamezit nadbytečné spotřebě, rozvoji motorizovaného transportu a vzniku nových urban sprawl. Mezi principy

¹⁵² TORRES-ANTONINI, 2001.

¹⁵³ BOUMA – VOORBIIJ – POELMAN, 2009, s. 24.

¹⁵⁴ WILLIAMS, June 2005, s. 201.

¹⁵⁵ DURRETT – McCAMANT, 2011, s. 118.

nového urbanismu patří podpora pěšího provozu, vzájemná propojenost a hierarchie prostorů, multifunkční zóny, pestrá typologie staveb, včetně různé velikosti obydlí a různých právních důvodů jejich užívání, kvalitní architektura a urbanismus, tradiční sousedská struktura, vyšší hustota zástavby, každodenní nekomplikovaný eko-transport (pěší cesty, kola), trvale udržitelný rozvoj.¹⁵⁶

Cohousing může být umístěn teoreticky kdekoli, kde jsou podle právního předpisu dané země (územního plánu) pozemky určené pro bytovou nebo smíšenou zástavbu – stejně jako je tomu u běžné bytové zástavby. Jedná se o všechny druhy **lokality**: centra i okraje měst, příměstské i venkovské lokality. V případě nového cohousingového projektu se doporučuje hledat pozemek nebo objekt k rekonstrukci až po vyjasnění potřeb, přání a možností budoucích obyvatel. Jedná se o velmi náročnou a citlivou část přípravy projektu, protože většina budoucích obyvatel považuje umístění svého domova za vůbec nejdůležitější záležitost, která skupinu často rozděluje.

Každá lokalita nabízí určité výhody a je zatížena potenciálními, zjevnými i skrytými nevýhodami. Příměstské a venkovské lokality většinou nabízí klidné bydlení v zeleni, ovšem často nedostatečně vybavené alespoň základními službami a obchody v pěší dostupnosti a městskou či příměstskou hromadnou dopravou. Obyvatelé v takto umístěných cohousingových komunitách proto bývají více závislí na sobě navzájem i na automobilové dopravě. Městské lokality nabízí naopak většinou dostatek občanského vybavení a větší vzájemnou nezávislost obyvatel. Jedná se často o „dobré adresy“, za cenu nepřijemností typu hluk, smog či neatraktivní výhled. Přestože nyní již více než polovina světové populace žije ve městech, snem většiny lidí zůstává bydlení v rodinném domku se zahradou s výhledem do přírody a zároveň v blízkosti občanského vybavení. Takové výsady se dostává jen několika málo privilegovaným, ovšem jsou hledány nové možnosti řešení i pro většinovou společnost, např. tzv. *intenzivní městské struktury*.¹⁵⁷ Protože cohousing patří mezi přístupy, snažící se zajistit trvale udržitelný rozvoj, je výhodné ho kombinovat s ostatními koncepty, které mají stejný cíl.

Cohousingy v Dánsku a USA jsou nejčastěji umístěné v příměstské poloze na zelené louce jako nízkopodlažní, hustě zastavěné areály (koncept *low-rise, high-density development*). Ve Švédsku jsou cohousingy často integrovány do stávající vícepodlažní městské zástavby.

Každopádně nové cohousingové komunity jsou schopny do jakéhokoli prostředí přinést určitou stabilitu, pocit jistoty a bezpečí i pro starousedlíky. **Vztahy k okolnímu prostředí** a budoucím sousedům jsou velmi důležité, neboť první pokus postavit cohousing od průkopníka cohousingu v Dánsku, Jana Gudmand-Hoyera, ztroskotal právě na nepřízni starousedlíků. Obyvatelé cohousingu nezřídka úzce komunikují nebo přímo spolupracují s místní komunitou různého měřítka (sousedství, čtvrť, celá obec), ve které se projekt nachází. Patří mezi angažované občany, kteří se aktivně zapojují do veřejné debaty. Cohousingová komunita je často pojatá tak, že není striktně ukončena za hranicí svého pozemku. V rámci koncepce bývá naopak snaha navázat a reagovat na sousedící veřejné

¹⁵⁶ Dostupné z WWW: <<http://www.newurbanism.org/newurbanism/principles.html>>.

¹⁵⁷ ZADRAŽILOVÁ, 2012.

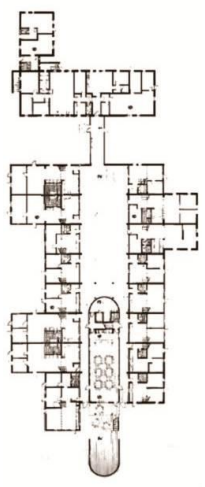
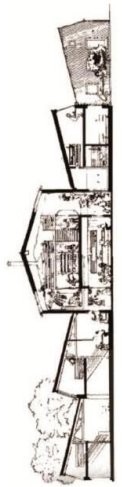
prostory prostřednictvím poloveřejných prostor.

Situační plán neboli urbanistické uspořádání jakéhokoli projektu, nejen cohousingu, vychází především z pozemku, tj. z jeho umístění, orientace, tvaru, velikosti, sousedních pozemků, okolí, vybavenosti. V cohousingu navíc vychází z konkrétních potřeb a přání budoucích obyvatel, pokud mají možnost od počátku na projektu participovat. Situační plán může nabývat mnoho podob: volně umístěné, izolované rodinné domy, řadové rodinné domy, nízkopodlažní bytové domy seskupené okolo vnitřního dvora, rekonstruované bývalé zemědělské, průmyslové či školské objekty a areály i nové vysokopodlažní budovy.

Pěší ulice	Cluster – seskupení, náměstí, dvůr	Kombinace ulice a náměstí	Zastřešená ulice – prosklená chodba
			

Tabulka 5: Příklady čtyř základních situačních plánů cohousingu.¹⁵⁸

Nejpreferovanější typ, zejména v Dánsku i USA, jsou řadové rodinné domy umístěné po stranách poloveřejné (společné) pěší ulice, která může být i zastřešená (prosklená), což je praktické pro chladnější počasí. Seskupené domy „pod jednou střechou“ představují jedno z nejekonomičtějších a nejekologičtějších řešení, které zároveň podporuje sociální interakce.

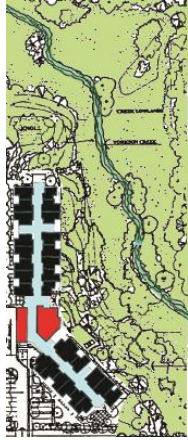
Jernstoberiet, Dánsko		
Fotografie	Půdorys	Řez
		

Tabulka 6: Příklad projektu cohousingu, kdy soukromé i společné prostory jsou pod jednou střechou.¹⁵⁹

¹⁵⁸ DURRETT, 2005, s. 147 (překresleno).

¹⁵⁹ GUINThER, 2008, s. 23.

Pokud je nový projekt cohousingu budován na volném nezastavěném pozemku, je kladen velký důraz na vhodné rozmístění jednotlivých objektů i venkovních prostorů mezi nimi tak, aby mohla vzniknout pestrá struktura polosoukromých a poloveřejných prostorů, podporující komunikaci mezi obyvateli. Jednotlivé domy jsou většinou seskupené blízko sebe, a pokud to pozemek umožňuje, co největší část bývá ponechána nezastavěná, často i v původním neupraveném stavu. Charakterem se pak jedná o společně sdílenou zahradu určenou pro obyvatele všech bytových jednotek.

<i>WindSong Cohousing, USA</i>		
Volný pozemek	Typický způsob zastavění pozemku	Cohousingový přístup
		

Tabulka 7: Rozdíly v přístupech, jak zastavět volný pozemek (upraveno).¹⁶⁰

Bezpečný **pěší provoz**, vyplývající z omezení automobilového provozu či dokonce vyloučení automobilů v klidu na okraj společného pozemku, jsou pro vzájemnou neformální komunikaci mezi sousedy velmi důležité. Zpevněné i nezpevněné chodníky jsou uspořádány tak, aby pěší provoz podporovaly, zpříjemňovaly a napomáhaly setkávání obyvatel. Větší výskyt procházejících se obyvatel venku spolu s omezením automobilového provozu a celkovým urbanistickým a architektonickým řešením poskytuje neformální **sociální kontrolu** venkovních prostranství a bezpečné místo zejména pro hraní dětí i pobyt seniorů. Takových míst je v současnosti velmi málo - fenoménem dnešní doby je nucená neustálá přítomnost rodičů za zády dětí kvůli vysoké kriminalitě, podpořené anonymitou současné zástavby a kvůli vysokému automobilovému provozu.

Cohousing se snaží na pozemku vytvořit ucelený soubor staveb s různými jednotlicími prvky a promyšleně pracuje nejen s objekty samotnými, ale i s různými kategoriemi venkovních prostorů mezi objekty, k čemuž potřebuje poměrně velkou volnost při zastavění daného pozemku. Běžná zástavba rodinných domů na jednu stranu striktně vymezuje místo, kde může každý jednotlivý dům stát, ale paradoxně povoluje jakoukoli architektonickou podobu jednotlivých izolovaných domů bez omezení a jednotné koncepce. Oba tyto přístupy pozitivně či negativně determinují životní styl obyvatel.

¹⁶⁰ SCOTTHANSON – SCOTTHANSON, 2005, s. 157.

6.3.5 Hierarchie prostorů z hlediska jejich užívání

Projekt postavený dle koncepce cohousingu zahrnuje následující prostory:				
Soukromé	Polosoukromé	Společné	Poloveřejné	Ostatní
Soukromé bytové jednotky	Jemné plynulé přechodové zóny mezi soukromými a společnými prostory	Různě pojaté společenské a užité prostory	Jemné plynulé přechodové zóny mezi společnými a veřejnými prostory	V senior cohousingu se doporučuje mít k dispozici místnost, malý byt či rehabilitační zázemí pro ošetřovatele ¹⁶¹
Užívané výhradně jednou domácností (jednotlivcem, párem nebo rodinou), případně návštěvami	Užívané především k neformálním kontaktům mezi obyvateli prostoru, ke kterému přináležejí, a jejich návštěvami	Užívané všemi obyvateli konkrétního projektu, případně návštěvami	Cohousing většinou reaguje a navazuje svými společnými prostory skrz poloveřejné prostory na bezprostřední okolí, náměstí, ulice, parkové plochy	
	Fyzicky vyznačeny, zároveň nezamezují kontaktům mezi uživateli různých prostorů, důležitý je zejména vizuální kontakt; verandy, zápraží, předzahrádky	Slouží k formálním i neformálním setkáním obyvatel a nejrozličnějším společným aktivitám		

Tabulka 8: Hierarchie prostorů v cohousingu z hlediska jejich užívání.

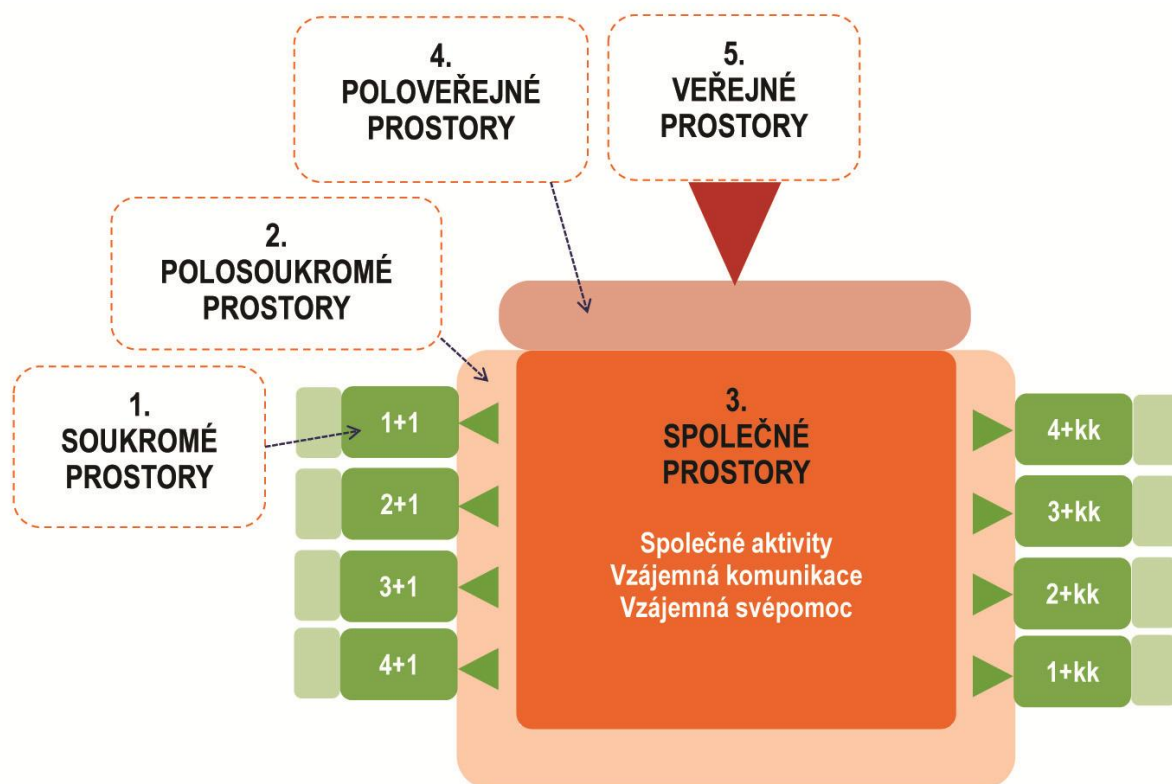
Výše uvedené rozdělení prostorů z hlediska jejich užívání ukazuje příklad dobře promyšlených sociálních a fyzických struktur a přechodových zón.¹⁶² Je třeba vyzdvihnout fakt, že na rozdíl od běžné bytové výstavby je soukromí každé domácnosti sledováno již v samotné koncepci projektu. Cohousing by měl nabídnout takovou míru sociálních kontaktů, kterou si obyvatelé přejí, i takovou míru soukromí, kterou potřebují. I přes veškeré výhody, které nabízí společně sdílené prostory, nejvíce času tráví lidé ve svých privátních bytových jednotkách. Možná by se měl důraz na soukromí dokonce objevit přímo v názvu konceptu cohousingu. A to zvláště v našich zeměpisných šířkách, kde se slovo „komunita“ dosud setkává s velkou nedůvěrou.

Co se týká cohousingu pro starší osoby, má zachování vlastního soukromí snad ještě větší přesah, než u mladších generací. Lipner uvádí: „*Důraz na soukromí je možné interpretovat také jako touhu po důstojnosti, po zachování vlastního významu, po zdůraznění respektu a vlastní kompetence v prostoru, který je mi známý a bezpečný. Je třeba ovšem dodat, že důraz na soukromí neznamená nutně touhu být např. na pokoji sám (pokud se týká pobytu v institucích) – spíše vyjadřuje přání rozhodovat nebo se podílet na rozhodování, budu-li mít pokoj jen „pro sebe“ nebo budu-li chtít pokoj s někým dobrovolně sdílet*“.¹⁶³

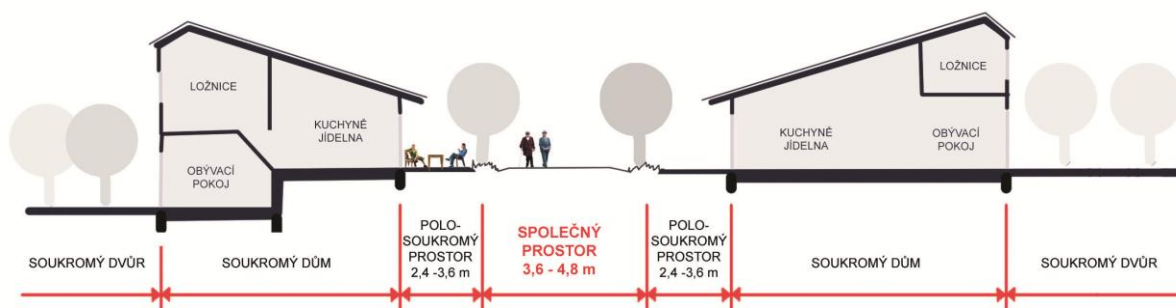
¹⁶¹ DURRETT, 2009, s. 169.

¹⁶² GEHL, 1996, s. 63.

¹⁶³ LIPNER, 2003.

Obrázek 3: Hierarchie prostorů v cohousingu z hlediska jejich užívání – schéma.

Obrázek 4: Hierarchie prostorů v cohousingu – řez ulicí (upraveno).¹⁶⁴

¹⁶⁴ DURRETT, 2005, s. 136.

Pro srovnání cohousingové a běžné výstavby uvádím následující orientační přehled:

Běžná bytová zástavba rodinných domů zahrnuje dva následující základní druhy prostorů:	
Soukromé	Veřejné
Soukromé rodinné domy	Nejčastěji příjezdová komunikace a chodníky pro pěší, někdy klasická pěší ulice, náměstí, park
Se soukromou zahradou a vlastním parkingem	Mezi soukromým a veřejným prostorem je plot, představující ostrou, pokud možno nepřekonatelnou, hranici
Běžný bytový dům zahrnuje dva následující základní druhy prostorů:	
Soukromé	Poloveřejné
Soukromé bytové jednotky	Zejména komunikační prostory: vstupní haly, chodby, pavlače, schodiště, výtahy
	Navržené na minimální ploše a využívány téměř výhradně k přesunu od vchodových dveří do domu ke vstupním dveřím do bytu (či naopak). A to tak, aby obyvatelé a jejich návštěvy pokud možno nerušili své sousedy, bez zbytečného pobývání v těchto prostorách. Obyvatelé se cítí „jako doma“ až za vstupními dveřmi svého vlastního bytu. V rámci komunikačních prostor se naopak často necítí zcela bezpečně.
	Domy často nereagují na bezprostředně navazující veřejné prostory a naopak.

Tabulka 9: Základní druhy prostorů podle jejich užívání v běžné výstavbě.

6.3.6 Popis vybraných specifických charakteristik cohousingu

Všichni teoretici i obyvatelé cohousingů se jednomyslně shodují, že mezi základní charakteristiky každé cohousingové komunity patří kromě plně vybavených soukromých bytových jednotek **společné prostory**, čímž se odlišují od ostatního běžného bydlení i ostatních typů komunitního bydlení. Ve většině případů lze za hlavní společný prostor v cohousingu považovat tzv. „společenský dům“ (*common house*). Odlišnou podobu mohou mít společné prostory v cohousingových bytových domech o více podlažích (viz. Případová studie – švédský cohousing). Dále mezi společně sdílené prostory patří různé venkovní prostory, např. zahrady, sady, terasy, bazény, dětská a sportovní hřiště.

Společenský dům je srdcem každé komunity a pro architekty je klíčovým prvkem návrhu. Jeho **existence** a promyšlené **umístění** velmi výrazně ovlivňuje sociální chování obyvatel komunity. Ideální umístění je takové, aby jednotlivé bytové jednotky i lidé vcházející do komunity, měli vizuální přehled, co se ve společenském domě právě děje, a mohli se případně připojit. **Velikost** a **náplň** společenského domu se odvíjí od velikosti, prostředků, potřeb a přání každého společenství. Svým obsahem nahrazuje do jisté míry prostory a některé funkce v soukromých bytových jednotkách. Poskytuje hlavní prostor pro formální i neformální sociální interakce neboli pro společné aktivity obyvatel: především společnou kuchyň s velkou jídelnou, která mívá většinou i další funkce, např. zároveň slouží jako prostor pro setkávání obyvatel. Na společnou jídelnu navazují ostatní společenské

prostory, druhotného a intimnějšího charakteru, jako např. kout s krbem, knihovnou, klavírem, dětským koutkem. Ve společenském domě bývá (na rozdíl od soukromých bytových jednotek) dostatek místa pro posilovnu, tělocvičnu, bazén, dětské herny, společnou prádelnu a sušárnu, různé druhy dílen, úložné prostory, hobby místnosti, pokoje pro hosty, technické zázemí, atp. Sdílené prostory a aktivity poskytují jak praktické, tak sociální výhody, a důležitá je jejich vzájemná plynulá návaznost.

Pro **soukromé bytové jednotky** (zejména rodinné domy) v cohousingu platí, že mají jiný koncept rozmístění jednotlivých pokojů vzhledem ke svému okolí. Tak, jako je společenský dům považován za centrum celé komunity, kuchyň s jídelnou je považována za společenské centrum každé soukromé bytové jednotky. Proto je kuchyň s jídelnou orientována do společných, resp. do polosoukromých, prostor (např. verand) – a kuchyňská linka bývá přímo přisazena k oknu vedoucímu k těmto prostorám. Toto okno bývá poměrně velké, mívá nízký parapet tak, aby člověk pracující v kuchyni přímo viděl, co se ve společných prostorách odehrává a mohl případně přímo při vaření komunikovat s kolemjdoucími sousedy. Nejintimnější a klidné části soukromých bytových jednotek, především ložnice, pracovny, ale i obývací pokoje, jsou orientovány naopak co nejdále od společných prostor, většinou do ryze soukromých zahrádek, dvorků nebo teras, krytých před zraky ostatních obyvatel.

V rámci ušetření celkových nákladů je v cohousingu efektivní využít určitou míru **standardizace** soukromých bytových jednotek. Míra standardizace spolu s cenou pozemku, cenou práce, dostupností materiálů a v cohousingu i cenou společného vybavení, pak určuje celkovou cenu bytové jednotky. Tímto pojetím se cohousing přibližuje spíše konvenčnímu bytovému domu, který také nenabízí mnoho typů půdorysů než zcela individuální rodinné výstavbě. Obyvatelé raději investují do kvalitních sdílených prostor a vybavení. Co se týká velikosti bytových jednotek, bývají o něco menší než standardní bytové jednotky, protože některé funkce přejímá společenský dům (úložné, technické zázemí, pracovny, pokoje pro hosty). Menší bytové jednotky jsou navíc lépe obsluhovatelny, méně nákladné, vyžadují méně údržby, což jsou důležité parametry zvláště u senior cohousingu.

Koncepce cohousingu je založena na tom, aby se obyvatel nemusel odstěhovat z důvodu, že jeho obydli nebude nadále vyhovovat jeho potřebám. Již při návrhu cohousingu se proto doporučuje pracovat s realizovatelnou **adaptabilitou** prostředí vzhledem k možné postupné i náhlé životní změně (proměna fyzických či mentálních schopností obyvatele, narození dítěte, rozvod, apod.). Adaptabilita je vhodná na úrovni jedné bytové jednotky (nekomplikované zrušení příčky či dodatečná bezbariérová úprava), i v rámci více bytových jednotek, pokud lze bez složitých zásahů alespoň některé z nich propojit či oddělit podle potřeb. U senior cohousingu zvláště vyvstává otázka, jestli musí být všechny bytové jednotky **bezbariérové**. Záleží samozřejmě na celkové koncepci projektu. Většinou je několik bytových jednotek navrženo bezbariérových a u ostatních je případně možná dodatečná jednoduchá bezbariérová úprava. Např. u dvoupodlažních projektů, kde se nevyplatí budovat výtahy, fyzicky zdatní senioři často bydlí nejdříve v bytech přístupných pouze po schodech. V případě krátkodobé nemohoucnosti (např. zlomená noha), mohou nějaký čas bydlet ve vyhrazených místnostech společenského domu, při trvalé nemohoucnosti se stěhují do bezbariérových bytů v přízemí. Tento

proces je ošetřen v pravidlech sepsaných komunitou.¹⁶⁵

Počet domácností v cohousingu může být velmi různý. Vychází z různých teorií, ale zejména ze samotné praxe. Scotthansonovi považují za optimum 12 až 36 domácností, což je přibližně 50 až 100 jedinců. Pokud je domácností méně, komunita má intimnější charakter s téměř rodinnou atmosférou, ovšem klade větší nároky na každého jednotlivce. Podle praktických zkušeností, malé komunity o 6 až 12 domácnostech lépe fungují v městských zónách, kde je menší vzájemná závislost na osobních vztazích v rámci komunity a kde je větší pravděpodobnost účasti návštěv na společných aktivitách. U větších komunit nad 50 domácností naopak hrozí anonymita či lhostejnost. Větší komunity lépe fungují v příměstských a venkovských zónách, kde jsou obyvatelé více izolováni od ostatních lidí. V Dánsku a USA je průměr okolo 25 bytových jednotek. V Holandsku a Švédsku okolo 50 bytových jednotek. Pokud se sejde více než 50 domácností, doporučuje se je rozdělit na menší skupiny.

6.3.7 Vývoj a šíření cohousingu ve světě

První vlna cohousingu má své kořeny již v utopistických, feministických a komunitářských hnutích v 19. a 20. století. Objevila se v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století v severní a západní Evropě, konkrétně **v Dánsku, Švédsku a Holandsku**, kde už mělo komunitní, resp. kolektivní, bydlení minimálně dvěstěletou tradici. Zatímco v Dánsku a Holandsku bylo hlavním cílem zlepšit sociální vztahy mezi obyvateli (motivace komunitářská), ve Švédsku byla motivace pragmatičtější (feministická): redukce domácí práce žen a zlepšení kvality života pracujících rodičů a jejich dětí.¹⁶⁶ Sociálně odpovědné a politicky progresivní kulturní prostředí v severní Evropě podpořilo rozšíření cohousingu také pomocí legislativní a finanční pomoci. V Holandsku se cohousing stal běžným proudem v oblasti bydlení budován, jak zdola samotnými obyvateli, tak shora s nejrůznější pomoci.

Druhá vlna budování cohousingu proběhla, resp. stále probíhá, **v USA a Kanadě**. Byla odstartována prvním vydáním knihy *Cohousing: A Contemporary Approach to Independent Living* manželů McCamant a Durreta v roce 1988. Americký model cohousingu se vyvinul přímo z dánského modelu, je však zaměřen více ekologicky a má formu hnutí. Nemá podporu veřejného sektoru, ale má velkou podporu sektoru soukromého. Zároveň je již předmětem developerských spekulací.

Třetí vlna budování cohousingu začala kolem roku 1990 v **Austrálii** a od roku 2000 v **jihovýchodní Asii**. Cohousing je zde více modifikován, respektuje regionální a kulturní podmínky a má politickou i finanční podporu.¹⁶⁷ Obecně se dá říci, že po roce 2000 začíná být cohousing ještě výrazněji ovlivněn komplexními změnami ve společnosti: demografickým stárnutím populace a zájmem o **senior cohousing**, ekonomickými změnami, nástupem digitálních technologií a důrazem na trvale udržitelný rozvoj. Zároveň se koncept cohousingu šíří do dalších zemí západní a jižní Evropy (Belgie, Francie, Itálie, Německo, Rakousko, Velká Británie). V zemích bývalého východního bloku nebyl dosud

¹⁶⁵ DURRETT, 2005, s. 166.

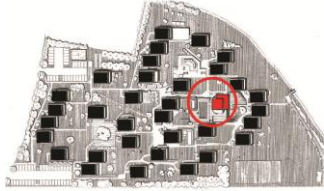
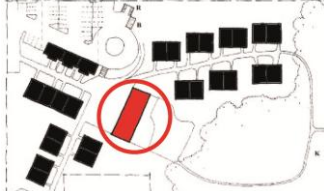
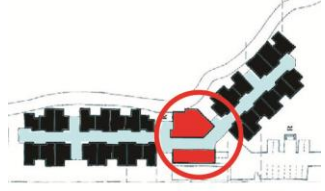

¹⁶⁶ WILLIAMS, June 2005, s. 200.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 201.

žádný cohousing ani senior cohousing zrealizován.

6.3.8 Vývoj typologie cohousingu

První generace projektů byla přímo inspirovaná dánským modelem cohousingu, tzv. *bofaellesskabery*. První projekty cohousingů v Dánsku (*Saettedammen*, 1972, od Teo Bjerga a Palle Dyreborga a *Skråplanet*, 1973, od Jana Gudmand-Hoyera),¹⁶⁸ i v USA (*Muir Commons*, 1991, od Dean Unger Associates)¹⁶⁹ byly typické tím, že soukromé bytové jednotky byly poměrně rozlehlé (1,500 square feet v USA) a společenský dům byl naopak velmi skromně pojatý, často stejně velký jako jedna z bytových jednotek (1,500 - 3,000 square feet v USA). U prvních, v podstatě experimentálních projektů, si ani obyvatelé ani projektanti nebyli zpočátku jisti, jak dobře bude idea cohousingu fungovat a co vlastně mají očekávat od společně sdílených prostorů.

<i>Skråplanet</i> , Dánsko	<i>Winslow Cohousing</i> , USA	<i>WindSong Community</i> , Kanada
První generace cohousingu	Druhá generace cohousingu	Třetí generace cohousingu
		
		

Tabulka 10: První až třetí generace cohousingů (upraveno).¹⁷⁰

Druhá generace projektů. Jak postupně rostla důvěra v koncept cohousingu a lidé ocenili výhody společně sdílených prostorů, bytové jednotky se o něco zmenšily (1,000 square feet) a naopak společenský dům se zvětšil (téměř 5,000 square feet). Příkladem je *Trudeslund*, 1981,¹⁷¹ v Dánsku nebo *Winslow Cohousing*, 1992, od Edward Weinstein Associates,¹⁷² v USA. Na důležitosti krom společenského domu nabyly i pěší cesty a ulice, promyšleněji pojaté venkovní, společně sdílené prostory mezi domy.

¹⁶⁸ McCAMANT - DURRETT, 1994, s. 139.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 207.

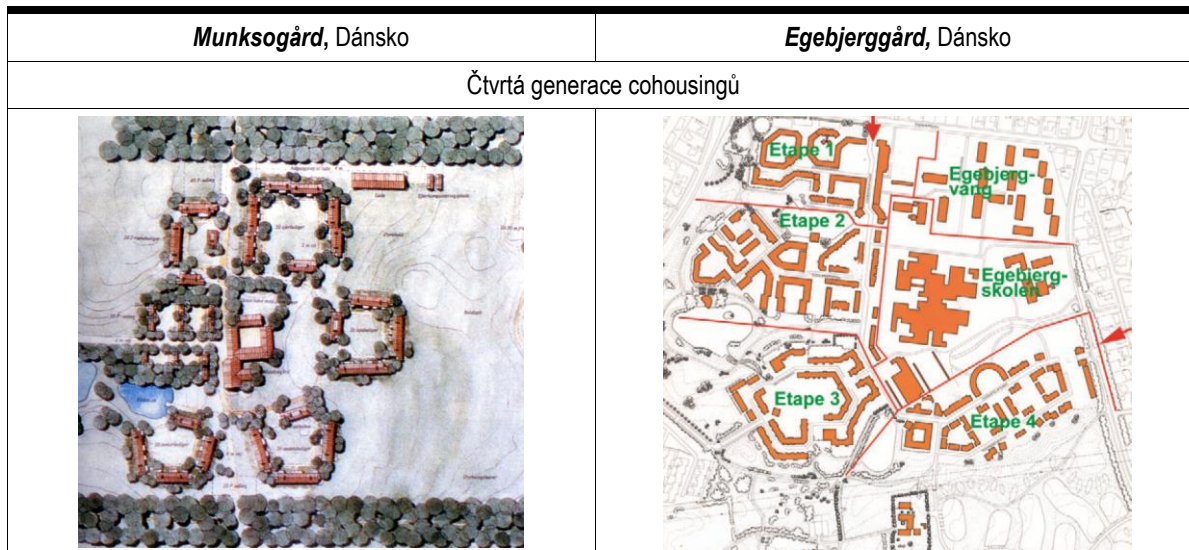
¹⁷⁰ KIM, 2006.

¹⁷¹ McCAMANT - DURRETT, 1994, s. 229.

¹⁷² Tamtéž, s. 21-35.

Třetí generace projektů. Společenský dům, resp. společně sdílené prostory, opět nabraly na významu a narostly, tentokrát až na 10,000 square feet, zatímco výměry bytových jednotek klesly na 750 – 800 square feet, aby poskytly jen to nejnужnější soukromé zázemí (odpočinek a spánek). Významným vývojovým krokem bylo spojení bytových jednotek se společenským domem pomocí zastřešených prosklených „ulic“, což dalo vzniknout jedné rozlehlé budově a ještě více usnadnilo cestu z bytové jednotky do společenského domu. Do společenského domu byly přidány další funkce a místnosti, čím dál specifitějšího charakteru, např. fotokomora, hudební pokoj. Příkladem může být *WindSong Community* ve Vancouveru.

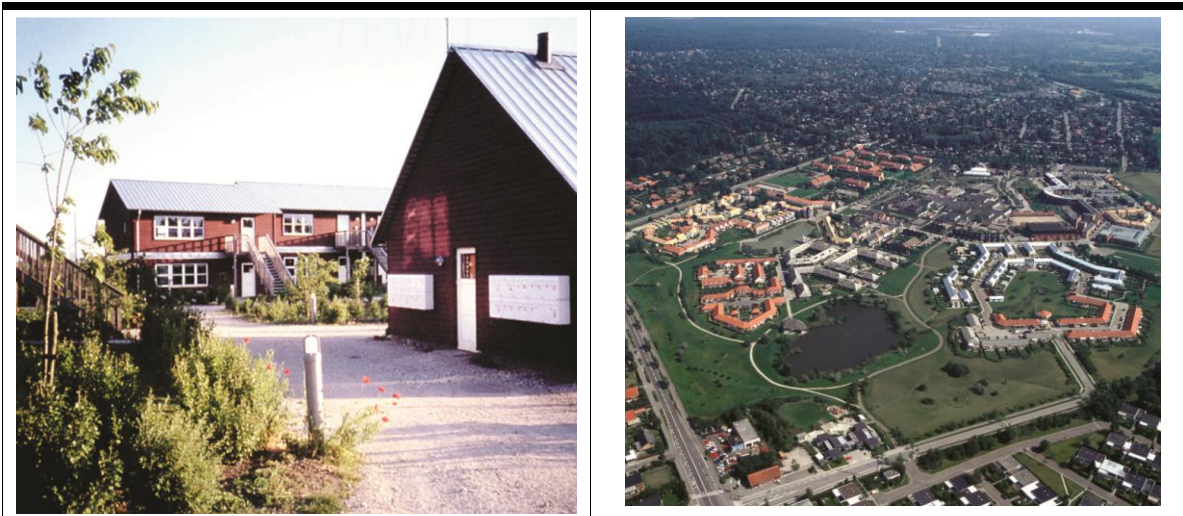
Čtvrtá generace projektů. Jedná se často o kombinaci druhé a třetí generace projektů, kdy shluky několika cohousingových komunit tvoří **širší susedství** - někdy dokonce velmi rozlehlé, koncepčně pojaté celistvé urbanistické soubory. Realizace této rozsáhlejší cohousingové zástavby najdeme zejména v Dánsku a Holandsku, ale nově i v USA. Příkladem může být projekt *Munksogård* v dánském městě *Roskild*, z roku 2000, kde byla postavena nová zástavba sestávající z **pěti cohousingových komunit** okolo staré rekonstruované farmy. Jedna z komunit je určena pro starší osoby, jedna pro mladé singles, ostatní jsou vícegenerační.¹⁷³ Zřejmě nejrozsáhlejším příkladem tohoto druhu je projekt architekta Jana Gudmand-Hoyera, který v roce 1985 v dánském městě *Ballerup* na předměstí Kodaně navrhl celou novou čtvrť ze **48 cohousingových komunit**, *Egebjerggård*. Realizace celého okrsku byla rozdělena do pěti fází a zahrnuje na 900 bytových jednotek včetně občanského vybavení.¹⁷⁴ V *Munksogårdu* i *Egebjerggårdu* existují různé druhy právních důvodů užívání bydlení, od soukromých, přes družstevní, po soukromé i obecní nájemní. Podobný model v menším rozsahu je možné vidět také i v americké ekovesnici *Ithaca*, kde byly zbudovány **tři cohousingové komunity** vedle sebe.¹⁷⁵

¹⁷³ DURRETT, 2009, s. 51-60.

¹⁷⁴ DURRETT – McCAMANT, 2011, s. 45, 46.

¹⁷⁵ SCOTTHANSON – SCOTTHANSON, 2005, s. 128, 129.

Tabulka 11: Čtvrtá generace cohousingů.¹⁷⁶

6.3.9 Základní modely cohousingu ve vybraných zemích

Dánský model cohousingu – bofaellesskab (literární překlad do anglického jazyka „*living in community*“; do českého jazyka „bydlení v komunitě“). Dánský model cohousingu je zejména díky jeho účinné propagaci od McCamant a Durretta ve světě i u nás nejznámější a je stále považován za určitý vzor i ideál, který je mnoha lidem velmi blízký.

Nejčastější podoba dánského cohousingu je ucelený soubor rodinných nebo nízkopodlažních bytových domů, rozmístěných promyšleně okolo společně sdílených venkovních nebo vnitřních prostor (náměstí, ulice, prosklená chodba) a s přímou návazností či výhledem na společenský dům. Jednotlivé soukromé bytové jednotky mají do společně sdílených venkovních či vnitřních prostor orientovanou předzahrádku, krytou verandu či jiný druh posezení, které tvoří měkký přechod mezi soukromými a společnými prostory. Dále mívají k dispozici zadní dvůr, zahradu či terasu orientované tak, aby obyvatelé mohli mít dokonalé soukromí. I nové projekty jsou často inspirovány tradiční dánskou venkovskou architekturou, která sama o sobě poskytuje obyvatelům příjemné asociace a lidské měřítko. Vícegenerační projekty jsou nejčastěji budovány v příměstských nebo venkovských oblastech. Projekty určené pro starší občany jsou budovány spíše v menších či středně velkých provinciálních městech, výjimečně i ve velkých městech, zejména v Kodani.

V Dánsku je nyní cohousing pevně zakotvený typ bydlení, který je podporován místními i regionálními samosprávami, různými občanskými iniciativami i dalšími oficiálními institucemi (vláda, bankovní sektor). Zhruba 1,5 až 2% všech obyvatel Dánska žije v cohousingu,¹⁷⁷ což představuje okolo

¹⁷⁶ Dostupné z WWW: <http://www.eukn.dk/eukn/documents/D10213___Liv%20i%20Egebjerggaard.pdf>, s. 1 a 16. DURRETT – McCAMANT, 2011, s. 45, 46.

¹⁷⁷ GÖSCHEL, A. Strategies for Mobilisation and Recruitment, workshop 10. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 154.

350 senior cohousingů s 5-6000 obyvateli a 140 vícegeneračních cohousingů (stav k roku 2010).¹⁷⁸ Podle Durretta zde existovalo v roce 2010 dokonce více než 700 cohousingů.¹⁷⁹ Podle průzkumu dánské organizace *Aeldre Sagen (Dane Age)* z roku 2007 by v cohousingu pro seniory chtělo žít 15 až 20% starších občanů. Nejmenší existující dánský cohousing má pět domácností, největší zahrnuje 106 domácností, ale průměrně má cohousing v Dánsku mezi 15 až 30 domácnostmi.¹⁸⁰ Nejčastější formou právního vztahu kužívanému bydlení je družstevní bydlení nebo obdoba českého společenství vlastníků bytových jednotek, výjimečně se jedná i o nájemní bydlení.

Holandský model cohousingu - *centraal wonen* (literární překlad do anglického jazyka „*central living*“ nebo „*common living*“; do českého jazyka „společné bydlení“). Jedná se o další zajímavou variantu cohousingu, která vznikla bez hlubší znalosti skandinávských modelů.

Na rozdíl od dánského modelu cohousingu je *centraal wonen* nejčastěji umístěn v městském prostředí. Také urbanistické řešení a architektonická forma jsou odlišné – Holanďané preferují **různé stupně (či úrovně) komunity**, které se do fyzické podoby projektů přímo promítají. Například komunita o celkovém počtu 50 bytových jednotek je dále rozdělena na menší seskupení o čtyřech až pěti bytových jednotkách (*clusters*). Tato malá seskupení mívají vlastní zmenšenou variantu společného prostoru, především kuchyně s jídelnou, prádelnou, úložnými prostory, zahradou, atp. Každé takovéto seskupení může rozhodovat o tom, koho přijmout za nové členy. Celý *centraal wonen* se pak skládá např. z deseti zmíněných seskupení, která dále navíc disponují „centrálním“ společným domem určeným pro celou komunitu, často připomínající malou venkovskou radnici.¹⁸¹ Toto řešení přináší na jednu stranu intimněji sdílené menší prostory a aktivity v rámci malých seskupení. Na druhou stranu redukuje výhody spolupráce ve větším měřítku – především vyžaduje o něco větší osobní nasazení pro zorganizování a sjednocení jednotlivých seskupení pro společné aktivity.¹⁸² Holandské komunity mívají okolo 30 až 70 bytových jednotek.

Na rozdíl od Dánska je v Holandsku okolo 93% cohousingových domácností nájemního typu. Velmi často je totiž komunita vlastněna rozsáhlými bytovými družstvy, což umožňuje bydlet v cohousingu i nízkopříjmovým domácnostem. Některé projekty zahrnují kromě bytových jednotek, určených k pronájmu, i soukromé bytové jednotky a existuje pár cohousingů čistě vlastnického typu. U nájemního bydlení existuje poněkud vyšší míra fluktuace obyvatel než u ostatních forem vlastnictví. Přesto bývá i zde komunitní život bohatý. Co je zajímavé, téměř polovina obyvatel *centraal wonen* žijí sami (*singles*). Přestože je drtivá většina cohousingových bytových jednotek vlastněna bytovými družstvy, projekty cohousingů bývají téměř vždy iniciovány samotnými obyvateli – ne institucemi.

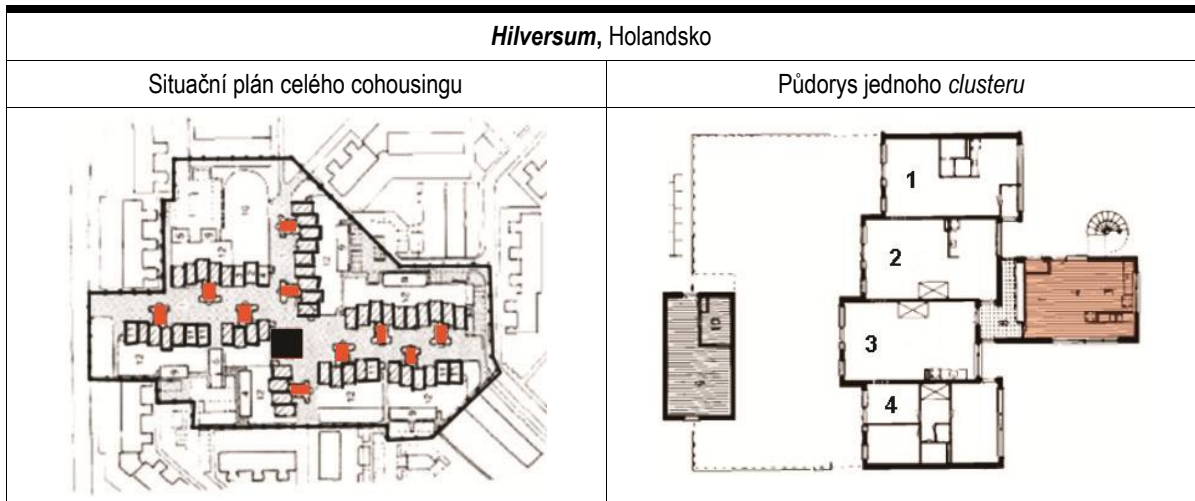
¹⁷⁸ BERGER, 2010, s. 3.

¹⁷⁹ DURRETT – McCAMANT, 2011, s. 5.

¹⁸⁰ BERGER, 2010, s. 3.

¹⁸¹ BAKKER, 2009.

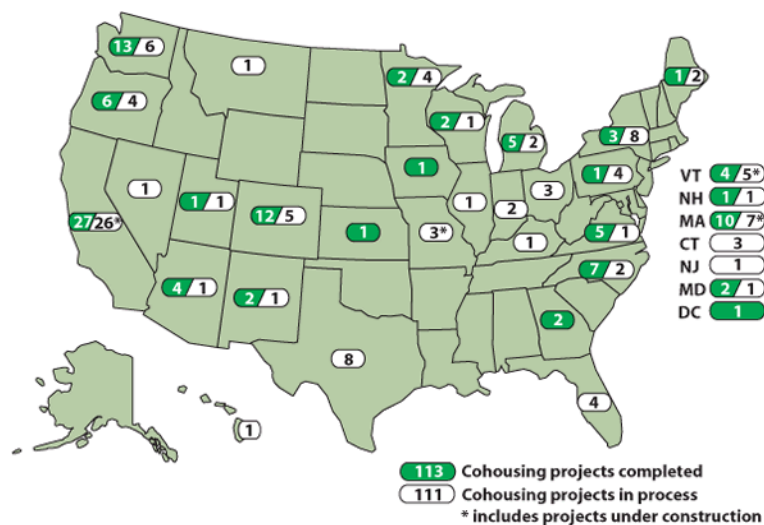
¹⁸² BAMFORD, 2005, s. 44-46.

Tabulka 12: Příklad holandského *centraal wonen*.¹⁸³

. Některé zdroje uvádí, že v Holandsku existuje celkem okolo 10.000 různých druhů vědomě budovaných komunit, přičemž typických (vícegeneračních) cohousingových komunit může být okolo 90 a cohousingů pro seniory okolo 230. Projekty pro seniory jsou často s vidinou ekonomických úspor velmi podporovány místními samosprávami.¹⁸⁴

Americký model cohousingu - cohousing. Historie amerického cohousingu je popsána hned v úvodu této práce – vše se odehrávalo a odehrává zejména díky manželům McCamant a Durrett. Většina cohousingových komunit, vícegeneračních i pro seniory, je postavena podle dánského modelu.

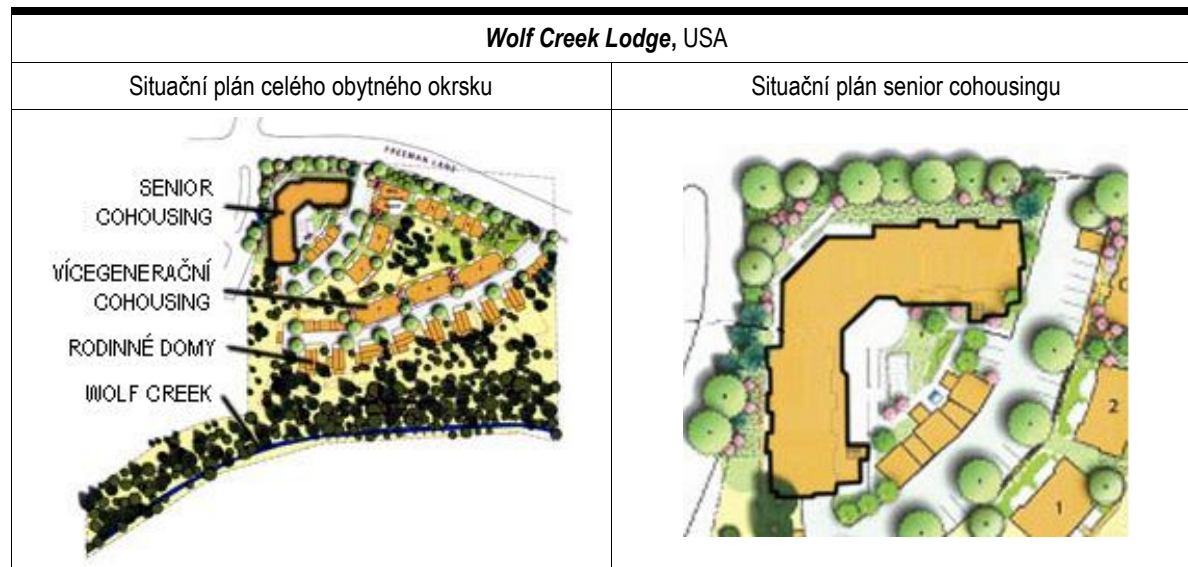
Obrázek 5: Mapa cohousingů v USA z roku 2008. 113 dokončených komunit, 111 ve fázi projektu.¹⁸⁵

¹⁸³ GUNTHER, 2008, s. 21.

¹⁸⁴ BAKKER, 2009.

¹⁸⁵ Dostupné z WWW: <<http://www.cohousing.org/cm/article/map08>>.

Stejně jako v Dánsku je často senior cohousing budován v těsné blízkosti vícegeneračního cohousingu. Příkladem je *Silver Sage Cohousing*, vystavěný vedle vícegeneračního *Wild Sage Cohousing*, nebo *Wolf Creek Lodge* ve městě Grass Valley, stát Kalifornie, kde jsou naráz projektovány na jednom pozemku vedle sebe senior cohousing s vícegeneračním cohousingem.¹⁸⁶

Tabulka 13: Wolf Creek Lodge, USA – situace (upraveno).¹⁸⁷

Švédský model cohousingu – *kollektivhus* (literární překlad do anglického jazyka „*collective house*“; do českého jazyka „kolektivní dům“). Je podrobně popsán v kapitole 7. Případová studie – Švédský cohousing (*kollektivhus*).

6.3.10 Modely participace obyvatel na tvorbě projektu

Ještě dříve, než se začne pracovat na konkrétním architektonickém návrhu neboli fyzické podobě komunity, jsou stanoveny její hlavní vize a cíle, které napomáhají vzniku společenství. Některé skupiny pracují na projektu cohousingu tzv. tradičně, tj. podle pravidel, které utřídil a pojmenoval manželský pár Durrett a McCamant. Nyní, o více než dvacet let později, se postupem času vyvinulo mnoho různých variant, jak cohousing vybudovat, často s menší mírou **participace** jeho obyvatel. Podle úrovně participace, kterou většinou na začátku stanoví členové tzv. základní jádrové skupiny (*core group*), rozlišuje americká autorka Fromm tři různé projektové modely (*development models*).¹⁸⁸

Tradiční model (*traditional development model*). Podobně jako tzv. první generace cohousingů je tradiční model přímo inspirovaný dánským bofaellesskaberem. Vyžaduje, aby ve společenství existoval nebo existovali určití „tahouni“, kteří se aktivně účastní průběhu celého procesu budování

¹⁸⁶ ABRAHAM – DeLaGRANGE, nedatováno.

¹⁸⁷ Dostupné z WWW: <<http://cohousingco.com/project-details.cfm?select=wolf-creek-lodge&cat=senior-housing>>.

¹⁸⁸ FROMM In GUNTHER, 2008, s. 66-69.

cohousingu, tj. hledání pozemku, stanovení cílů, zvolení architektonické podoby, financování projektu, marketing, případný prodej volných bytových jednotek zájemcům, stanovení pravidel fungování komunity po nastěhování, atd. Celý projekt většinou začíná pravidelnými schůzkami, zaměřenými nejen na praktické záležitosti okolo projektu, ale i na osobní rozvoj jednotlivců, přičemž cílem je jejich určitá přeměna v „členy skupiny“, tzv. budování komunity. Členové se tak učí především umění konsensu, předcházení a řešení případných konfliktů. Jedná se o jednu z nejdůležitějších dovedností pro vytvoření fungující komunity. Výhodou tohoto postupu je, že společenství vzniká dříve, než vůbec existuje jeho fyzický ekvivalent a to díky vynaloženému úsilí a času strávenému např. na společných schůzích. Členové si také realističtěji dovedou dopředu představit, co je po nastěhování čeká. Nevýhodou je fakt, že budoucí obyvatelé na sebe berou všechna rizika. Musí mít dostatek finančních prostředků v podstatě ihned k dispozici, musí vědět, kam je nejlépe investovat, a musí mít celou řadu různých schopností (např. manažerské) a znalostí (např. právní, konstrukční). Přes všechna rizika tento tradiční model pro některé osoby představuje jedinou možnou cestu k vybudování cohousingu.

„Pozemkový“ model (*lot development model*) – literární český překlad. Projekt většinou začíná tak, že je vytvořena nezisková organizace (*non-profit development team*), která vybere a koupí pozemek, najde architekta a rozhodne o konstrukci domů. Participace obyvatel je dobrovolná, záleží na individuálních schopnostech a závazcích vůči projektu, její míra se může v průběhu procesu měnit. Samozřejmě, že tím členové skupiny ztrácejí do jisté míry rozhodovací moc. Na druhou stranu ušetří spoustu času, projekt probíhá většinou rychleji a omezí se případná finanční rizika.

„Jednoduchý“ model (*streamlined model*) – literární český překlad. Jedná se o nejnovější model, který se rozvinul po té, co cohousing získal, zejména v USA, na popularitě. A to jak mezi potencionálními obyvateli, tak mezi developery (*for-profit developer*). Developer se postará o výběr a koupí pozemku, urbanistické uspořádání, architektonické podobě bytových jednotek, finance, postup prací, kontrolní procesy. Pro budoucí obyvatele to znamená ještě větší úsporu času – v podstatě jako u jiného konvenčního typu bydlení. Pro developery jsou projekty cohousingu velmi výhodnou investicí – jistotou, že mají nebo snadno najdou kupce. V USA, na rozdíl od Evropy, v mnohem větší míře spolupracují s novými skupinkami různí profesionální konzultanti a developeři a pomáhají omezovat finanční a právní rizika i ztrátu času. Samozřejmě se nabízí otázka, do jaké míry mohou obyvatelé tohoto „jednoduchého“ modelu, kteří zdaleka nejsou zapojeni do celého procesu budování cohousingu, prožívat blízké společenství ostatních.

Téměř 50% amerických cohousingů si najímá profesionální konzultanty, dalších 30% pracuje s developery a jen okolo 20% jich pracuje podle tradičního modelu, že si vše zařizují sami svépomocí.

Williams uvádí čtyři projektové modely, které jsou podrobněji rozebrané než u Fromm: (1) *standard co-housing – self development model*, (2) *core-group co-housing*, (3) *streamlined co-housing*, (4) *spekulative co-housing*.¹⁸⁹ U standardního přístupu jsou do celého procesu od začátku zapojeni

¹⁸⁹ WILLIAMS, May 2005, table 2.

všichni členové s důrazem na vybudování komunity a profesionální pomoc přichází později, např. od architektů, právníků, ekonomů. Druhý model nejdřív zaměstnává jen základní skupinu, později se přidávají ostatní členové a profesionálové. Třetí model je založen od počátku na úzké spolupráci skupiny s developerem. Čtvrtý model je zcela v režii developera.

6.3.11 Komunitní život

Základem a hlavním důvodem vzniku cohousingu je fungující komunitní život. Obyvatelé se setkávají ve společně sdílených prostorech, ve kterých probíhají nejrůznější formální i neformální aktivity i náhodná setkání. Většina informací o komunitním životě byla již popsána výše v kapitolách o faktorech ovlivňujících sousedské vztahy a o hierarchii prostorů v cohousingu.

Každý cohousing si stanovuje vlastní **pravidla**, závazná pro všechny členy společenství, ovlivňující vznik i fungování komunity. Mezi stěžejní pravidla patří např.:

- *nábor nových členů před a po dokončení projektu,*
- *ekonomika společenství před a po dokončení projektu,*
- *sociální pravidla – formální schůze, pracovní skupiny,*
- *pravidla společných večeří,*
- *dohoda o vzájemné pomoci a péči (co-care).*

Po určení všech důležitých pravidel se většinou obyvatelé cohousingu rozdělí do tzv. **pracovních skupin**, kdy každá má zodpovědnost za určitý úkol (např. úklid společných prostor, obstarávání společných večeří). Úkoly skupin se mohou měnit, lidé mezi nimi mohou volně přecházet podle zájmů a potřeb. Zvláště v senior cohousingu je velmi citlivým tématem otázka **vzájemné péče**. Skupina se musí např. rozhodnout, zda je ochotná i schopná se postarat o obyvatele, kteří těžce onemocní, nebo zda je pro ni možné a za jakých podmínek přijmout nové obyvatele s vážnými chronickými nemocemi.

V průběhu procesu budování cohousingu přichází na řadu také otázky vzájemného působení členů společenství a **řešení konfliktů**. Téměř všechna vybudovaná cohousingová společenství jsou schopná dostatečně fungovat i přes konflikty nejrůznějšího charakteru. Zřejmě nejvíce problémů vystává během samotného procesu budování komunity, ovšem i po nastěhování se stále objevují nová témata k řešení, která živí nutnost téměř každodenně o něčem rozhodovat. Konflikty ve společenství mají i pozitivní stránku věci, pokud je dokážou členové úspěšně vyřešit. Buď pomocí 100% konsensu, nebo hledáním přijatelného kompromisu.¹⁹⁰ Nevyřešené konflikty mohou postupně způsobit rozklad společenství. Což není až tak neobvyklé, naopak Christian, editorka *Communities Magazine*, na rovinu upozorňuje, že v praktickém životě neuspěje 90% skupin, snažících se vytvořit fungující komunitu,

¹⁹⁰ GUNTHER, 2008, s. 70-72.

přičemž cohousing bývá ze všech komunit nejúspěšnější a nejudržitelnější.¹⁹¹ Zřejmě proto, že jeho zaměření je ryze pragmatické. Je potřeba také počítat s faktem, že cohousing představuje složitý organismus, který žije rytmem svých členů. Ti mohou být v určitém období více či méně aktivní, podle své současné životní situace (např. přírůstek do rodiny, změna zaměstnání, úraz).

6.3.12 *Bydlení jako aktivní příprava na stáří*

Přestože je u cohousingu zdůrazňováno, že se jedná v první řadě jen o formu bydlení, v případě cohousingu pro seniory lze přesto hovořit o vědomé a účinné aktivní přípravě na stárnutí a stáří. A to zejména díky neformální sousedské výpomoci, která je založena na vzájemné důvěře.

V každém společenství, ve kterém převládají starší osoby, je nutné počítat se všemi možnými situacemi, které přináší proces stárnutí i samotné stáří. Většina senior cohousingů proto počítá nejen s domácí péčí v případě nemohoucnosti (*home co-care*), za pomoci sítě terénních a ambulantních služeb, ale i s domácí hospicovou péčí, která umožňuje dožít ve vlastním domově. Na rozdíl od rodinného zázemí, které často schází, nebo se může službou nemocnému vyčerpat, je v senior cohousingu podstatně více potencionálních sil, které mohou pomoci. Vše je samozřejmě předem pečlivě promyšleno a nejlépe sepsáno v pravidlech komunity. Z uvedeného vyplývá, že v senior cohousingu mohou žít i senioři, kteří nejsou plně soběstační a potřebují pomoc ostatních. Obyvatelé samozřejmě nemohou být zcela závislí na trvalé odborné zdravotní péči, kterou může poskytnout jen zdravotnické zařízení. Kromě této jasně vymezené formální pomoci funguje mnohem cennější vzájemná **neformální „kontrola“** – např. fakt, že obyvatelé mají přehled, kdo přestal vycházet ze svého bytu a mohou dojít svého souseda zkontrolovat, jestli je v pořádku. Pokud je přece jen nutný přesun do institucionální péče (např. do nemocnice), ostatní sousedi s nemocným zpravidla udržují kontakt, což pro nemocného představuje významnou psychickou podporu.

6.3.13 *Důvody odchodu do senior cohousingu*

Mezi nejčastěji uváděné impulzy stěhování do senior cohousingu je touha po co nejkvalitněji prožité druhé půlce života, tj. co největší nezávislosti na pomoci od dětí a státu, zachování vlastní identity, důstojnosti i dosavadního životního stylu, zajištění pocitu jistoty a bezpečí, vzájemné podpory, pomoci, případně i péče.¹⁹²

Jsou to na první pohled diametrálně odlišná přání, než jsou důvody podání žádosti o umístění do domova pro seniory, které jsem citovala již výše, ale pro přímé srovnání je opět zmiňuji: špatný zdravotní stav, obavy z budoucnosti, kvůli kterým starší lidé podávají přihlášku jen „pro jistotu“, osamělost, přičemž čtyři pětiny žadatelů doufá, že k umístění vůbec nedojde!¹⁹³

¹⁹¹ Dostupné z WWW: <<http://ekovesnický.cz/view.php?nazevclanku=uvahy-nad-knihou-creating-life-together-1-%96video-tv-peak-moment&cislocclanku=2008080009>>.

¹⁹² DURRETT, 2005.

¹⁹³ VOHRALÍKOVÁ – RABUŠIC, 2004, s. 73.

6.4 DALŠÍ MOŽNOSTI BYDLENÍ SENIORŮ

V této kapitole stručně zmiňuji další zajímavé možnosti bydlení seniorů, které se dají považovat za udržitelné v kontextu demografického stárnutí populace. Bylo by přínosné je podrobit detailnějšímu zkoumání, protože níže zmíněné typy chráněného bydlení, kde samostatně žijí i velmi staří senioři, nebo nové formy vícegeneračního bydlení, mohou postupně obohatit i český rezidenční trh.

6.4.1 *Chráněné bydlení – skupinové domácnosti*¹⁹⁴

Jedná se o speciálně upravené bezbariérové byty v běžných bytových domech nebo rodinné domy v zástavbě běžných rodinných domů s heterogenní skladbou obyvatel. Jsou v nich poskytovány potřebné terénní sociální i zdravotní služby. V ČR se hovoří o chráněném bydlení především v souvislosti s přechodným bydlením postižených osob v rámci transformace sociálních služeb, které bydlí v tzv. skupinové domácnosti. Jednu domácnost sdílí více osob bez příbuzenského vztahu.

Zahraničním příkladem chráněného bydlení pro starší osoby mohou být tzv. „bytová společenství seniorů“ (*Seniorenwohngemeinschaften*), která existují řadu let v Rakousku. Jedná se o variantu na dobrovolné spolubydlení studentů ve velkém bytě uprostřed běžné zástavby, kdy si každý ze seniorů pronajímá jeden pokoj. Obývací pokoj s kuchyňkou a sociální zázemí jsou společně sdílené. Senioři s omezenou schopností vést původní domácnost zcela samostatně, zde mohou žít v prostředí, které jim zabezpečí základní životní potřeby a hlavně pro ně představuje téměř plnohodnotný domov. Kladem je možnost si jednodušeji zachovat původní životní styl a motivování k soběstačnosti. Nevýhodou může být přece jen určitý nedostatek soukromí kvůli sdílení prostorů a vybavení mezi lidmi bez příbuzenského vztahu. Péče o seniory v chráněných bytech je výrazně levnější než v institucích.

6.4.2 *MARPA*¹⁹⁵

MARPA (Maisons d'Accueil Rurales pour personnes âgées) jsou francouzské projekty budované ve venkovských oblastech. Velká pozornost je věnována výběru místa. V blízkém okolí by měla být potřebná občanská vybavenost a se stavbou musí souhlasit i obyvatelé vybrané lokality. Součástí projektu je průzkum situace a představ starších občanů v dané oblasti, který je základním zdrojem informací pro místní samosprávu. Nespornou výhodou těchto projektů je, že umožňují seniorům žít v těsné blízkosti svého původního domova. Setrvání mezi starousedlíky a v důvěrně známém prostředí brání vykořenění a podporuje nezávislost a sebeurčení každého seniora.

Architektonicky je *MARPA* budována do podoby větší zemědělské usedlosti okolo společného dvora, na jehož údržbě se mohou podílet i klienti. Péče o dvůr a případně o vlastní zahrádku je dokonce jakýmsi indikátorem zdravotního i duševního stavu klienta. Dále se mohou klienti podílet na nákupch potravin a přípravě společného jídla, pokud chtějí. Zařízení má také společnou místnost, kde

¹⁹⁴ GLOSOVÁ, D. Byty, domy, ústavy a centra. In *Bydlení pro seniory*, Brno: Era Group, 2006, s. 80-82.

¹⁹⁵ PFEIFFER, 2002, s. 7-8.

je možné trávit čas s ostatními. V zařízení není více než 20 osob s průměrným věkem 86 let. Kromě vedoucí a její zástupkyně s polovičním úvazkem, tu pracují jen 4 pečovatelky. Pro srovnání, standardy MPSV uvádějí potřebu 18-25 zaměstnanců na 100 klientů penzionu a 30-75 zaměstnanců domovů pro seniory dle typu oddělení, s klienty lehce až těžce závislými na pomoci jiné osoby. Průměrná cena stavby i s pozemkem vychází na 780-820 tisíc Euro, tedy cca 1,2 milionů Kč / lůžko, i při nesrovnatelně větší ceně stavebních prací a pozemků ve Francii a ČR.¹⁹⁶

Velmi důležitý je fakt, že MARPA není medikalizována jako české domovy důchodců. Zdravotní problémy řeší praktický či odborný lékař mimo objekt. V objektu nejsou ani lůžka pro dlouhodobě nemocné a v případě vážného zhoršení stavu je nutné odejít do zdravotnického zařízení. Přítomnost ordinace či rehabilitačního vybavení by výrazně prodražila provozní náklady a navíc stejně nebývají dostatečně efektivně využívány. Za určitými službami (pedikúra, kadeřník) si klient dojde, nebo je objednaná na jeho náklady.

6.4.3 Vícegenerační modely bydlení¹⁹⁷

Vícegenerační modely bydlení, realizované v rámci bytových domů, navazují částečně svým charakterem na tradiční výminky, které dříve existovaly pro staré rodiče ve venkovských oblastech. Konkrétně např. v Japonsku existují projekty s tzv. „párovými bytovými jednotkami“ (*paired appartement units*), které umožňují žít dětem a jejich starým rodičům v různě velkých bytech vedle sebe v jednom bytovém domě. V Izraeli jsou realizovány vícegenerační projekty, poskytující malometrážní bezbariérové bytové jednotky umístěné v přízemí pro starší osoby a větší bytové jednotky, umístěné v horních patrech, pro jejich děti s rodinami.

6.5 DÍLČÍ ZÁVĚRY

Někteří kritikové namítají, že princip cohousingu **segreguje homogenní skupiny obyvatelstva**¹⁹⁸ a že princip senior cohousingu podporuje **koncentraci starších** osob na jednom místě, úplně stejným způsobem jako klasické instituce.¹⁹⁹ V první řadě je třeba opět zdůraznit, že ani senior cohousing není určen výhradně pro starobní důchodce od 65 let, což slovo „senior“ evokuje. Naopak je určen už i pro osoby středního věku, které nemají v domácnosti děti. Vedle sebe tak mohou žít např. padesátníci, sedmdesátníci a devadesátníci a potom už můžeme hovořit o vícegeneračním bydlení, ve kterém bydlí lidé ekonomicky aktivní i neaktivní. Komunita je pak, i co se týká věku a společenského statusu, alespoň částečně heterogenní. Zároveň je třeba dodat, že kritizovaná homogenita obyvatel zároveň zajišťuje určitou potřebnou stabilitu komunity a významným způsobem podporuje sociální interakce. Heterogenita může být zachována v zájmech, náboženství, rase či národnosti. V krajních případech bude nutno počítat i s faktem, že v některých situacích nebude

¹⁹⁶ LÁBUS, L. Bydlení seniorů: ústav, nebo domov? In *Bydlení pro seniory*. Brno: Era Group, 2006, str. 59.

¹⁹⁷ JONES, 2008, s. 59.

¹⁹⁸ SLÁDEK, 2009.

¹⁹⁹ Dle vlastního dotazníkové šetření z roku 2009.

k dispozici dostatek rodin s dětmi, aby bylo vytvořeno zcela heterogenní společenství, i co se týká věku, vzhledem k tomu, že počet seniorů roste a počet osob v ostatních generacích klesá.

Kritizován bývá i fakt, že se lidé musí do senior cohousingu odstěhovat a tím pádem **opustit své dosavadní domovy** stejně, jako musí odejít do neznámého prostředí v institucích. Hlavní rozdíl je v motivaci: stěhování do ústavu je považováno za obávané a často odkládané řešení. Stěhování do senior cohousingu je naopak chápáno jako zvýšení kvality života (nejen) ve stáří.

Každopádně lze shrnout, že stárnutí v ústavu neuspokojuje základní lidskou potřebu po zachování soukromí, intimity, důstojnosti a svobody rozhodování. Stárnutí ve vlastní domácnosti neuspokojuje základní lidskou potřebu po sociálních kontaktech a bezpečí.

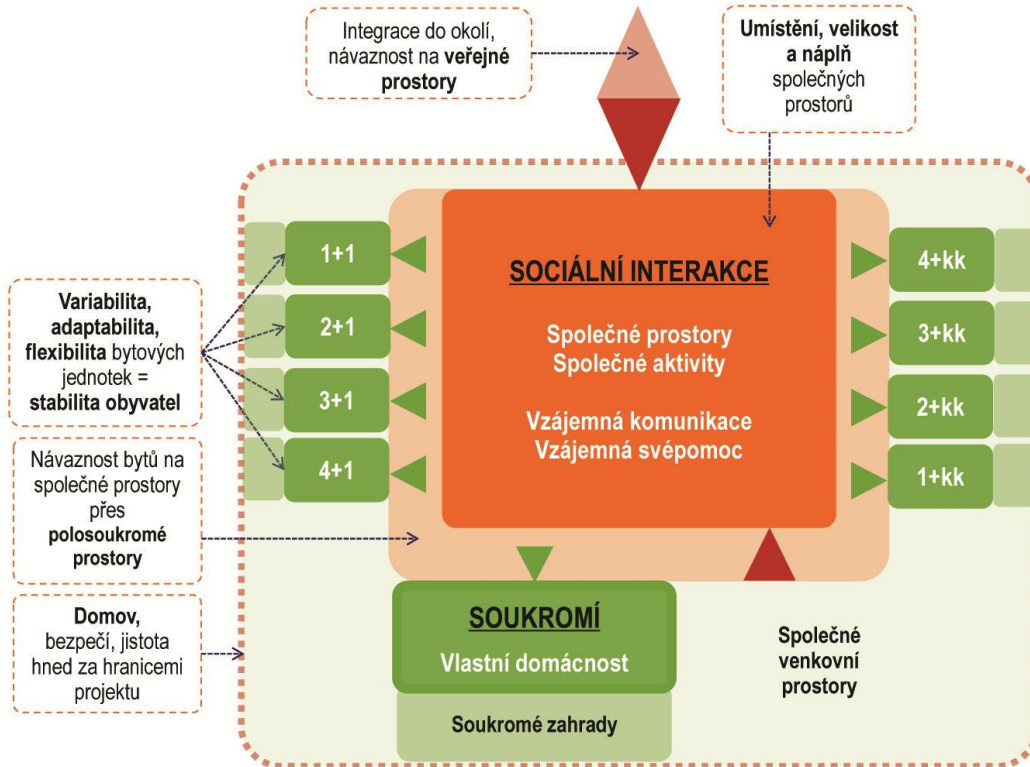
Koncept stárnutí v komunitě je možné chápat jako **další vývojový krok** v bydlení seniorů:

- (1) **stárnutí doma** – v nedostatečně vybavených domácnostech, nedostatek jiných alternativ,
- (2) **stárnutí v ústavech** – podle principů funkcionalismu, nejdříve jednoznačně pozitivní přínosy, nyní zastaralé a v kontextu demografického stárnutí populace neudržitelné řešení,
- (3) **nová vlna podpory stárnutí doma** – v současných lépe vybavených domácnostech; propagovaný trend, který vykazuje řadu nevýhod a rizik,
- (4) **stárnutí v komunitě** – podle principů sousedského bydlení,
- (5) **uplatnění principů sousedského bydlení v běžné bytové výstavbě**,²⁰⁰ stejně jako je tomu např. u konceptu „celoživotního bydlení“, jež je součástí bytové politiky ve Velké Británii.

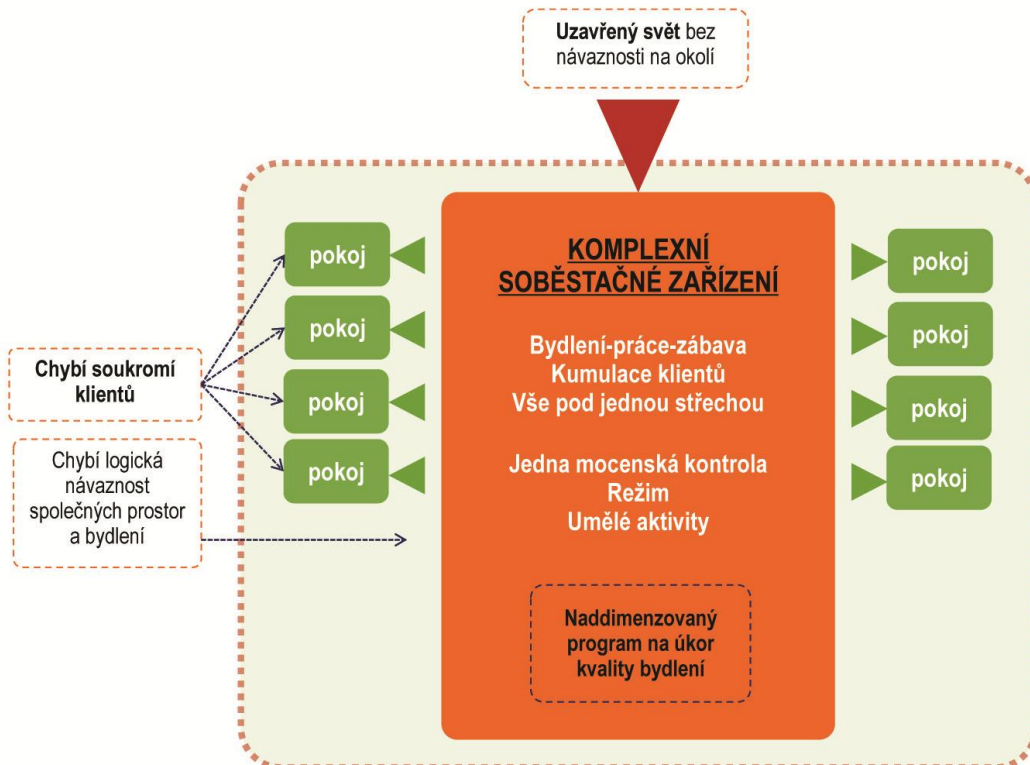
²⁰⁰ BRENTON, 2008.

Velikost komunity	Veliká komunita	Středně velká komunita	Malá komunita	Různě velká komunita
Druh komunity	Ústavní zařízení	Senior cohousing	Chráněné bydlení	Běžné bydlení
Základní charakteristika	Pobylová sociální služba podle zákona o sociálních službách č. 108/2006Sb.	Stavba pro bydlení s bohatou strukturou prostorů a meziprostorů.	Pobylová sociální služba podle zákona o sociálních službách č. 108/2006Sb.	Stavba pro bydlení, ve které více než 1/2 podlahové plochy je určena k trvalému bydlení.
Základní principy	Pouze 1/3 až 1/4 podlahové plochy určena k trvalému bydlení. Bydlení na dvouúživkových až několikaúživkových pokojích, výjimečně jednolůžkových pokojích. Režim. Umělé aktivity. Zavislost. Hierarchie: ředitel – zaměstnanci – klienti.	Plocha společných prostor bývá 5x až 10x větší než plocha jedné bytové jednotky. Běžné bydlení, zaměřené na sociální interakce. Sousedské bydlení. Bydlení ve vlastních domácnostech – důraz na soukromí. Společná práce. Svépomoc. Společné prostory.	Občanská vybavenost, nemá zcela charakter běžného bydlení, spíše přechodného bydlení. Bydlení ve skupinové domácnosti v jedné bytové jednotce. Začlenění do běžného života. Novinka – součást transformace sociálních služeb pro hendikepované.	Většinová produkce. Většinová společnost. Bydlení ve vlastních domácnostech. Anonymita/individualismus. Skrátkami rozdělení na soukromé a veřejné prostory, nic mezi tím.
Důvod stěhování - odchod do daného objektu	V případě nemohoucnosti, osamocení, z finančních či jiných důvodů – odchod na poslední chvíli s tím, že z ústavu se už většinou nikdo nestěhuje zpět do běžného bydlení, je to „poslední životní stěhování“.	Včasná příprava na stáří – pro osoby už od středního věku. Zajištění si přiměřeného bydlení. Uspokojení potřeby po sociálních kontaktech a bezpečí.	Pro seniory – není to nejhodnější forma bydlení.	Zajištění střechy nad hlavou.
Počet obyvatel	Přůměrně 80 lůžek, často nad 100 lůžek v jednom zařízení.	Cca 30 až 50 obyvatel (optimální počet).	2 až 5 uživatelů v jednom bytě, 4 až 8 uživatelů v jednom rodinném domě, max. 12 uživatelů.	Neřeší se – jakýkoli, spíše se sahá po maximálních možných kapacitách metrů čtverečných.
Statut obyvatele	Misto, lůžko, klient, uživatel sociálních služeb.	Obyvatel, soused.	Klient, uživatel sociálních služeb.	Obyvatel.
Urbanismus	Mimo obce dle mylné představy, že seniortí mají rádi klid, anebo se příliš neřeší.	Přirozená nenásilná, ale cílená integrace do okolí.	Přirozená nenásilná, ale cílená integrace do okolí.	Nečinitečnost pro okolí.
Lokalita	Neřeší se – vše je k dispozici pod jednou střechou, klienti nepotřebují nikam vycházet.	Běžná zástavba. Dostupnost OV, MHD.	Běžná zástavba. Dostupnost OV, MHD.	Někdy se také příliš neřeší.
Hranice skutečného bydlení neboli hranice bezpečí	Zřejmě za vstupními dveřmi do objektu – pokřivený smysl pro bezpečí.	Za vstupními dveřmi do objektu / za vstupní branou do souboru.	Za vstupními dveřmi do bytu / pokoje?	Za vstupními dveřmi do soukromého bytu.
Typologie	Stavba pro poskytování pobylového sociální péče, nemá charakter obytné stavby.	Obytná stavba/-y.	Nejlépe jeden byt v bytovém domě nebo jeden rodinný dům v zástavbě rodinných domů.	Obytná stavba/-y.
Bytové jednotky	Neexistují. Existují pouze pokoje.	Jedna domácnost = jedna bytová jednotka.	V jedné bytové jednotce spolu bydlí lidé, kteří nemají příbuzenský vztah	Jedna domácnost = jedna bytová jednotka.
Charakteristika prostorů	Vše je poloveřejné, chybí úplné soukromí.	1+kk až 3+1	Od 3+1 výše?	Jakékoli.
Bezbariérovost	ANO	Hierarchie prostorů: soukromé, polosoukromé, společné, poloveřejné, veřejné.	ANO	Soukromé a veřejné, bez přechodových zón.
Variabilita projektu	NE	Variabilita projektu je žádoucí, umožňuje podpořit stabilitu obyvatel.	?	Psychické bariéry. Není samozřejmá.

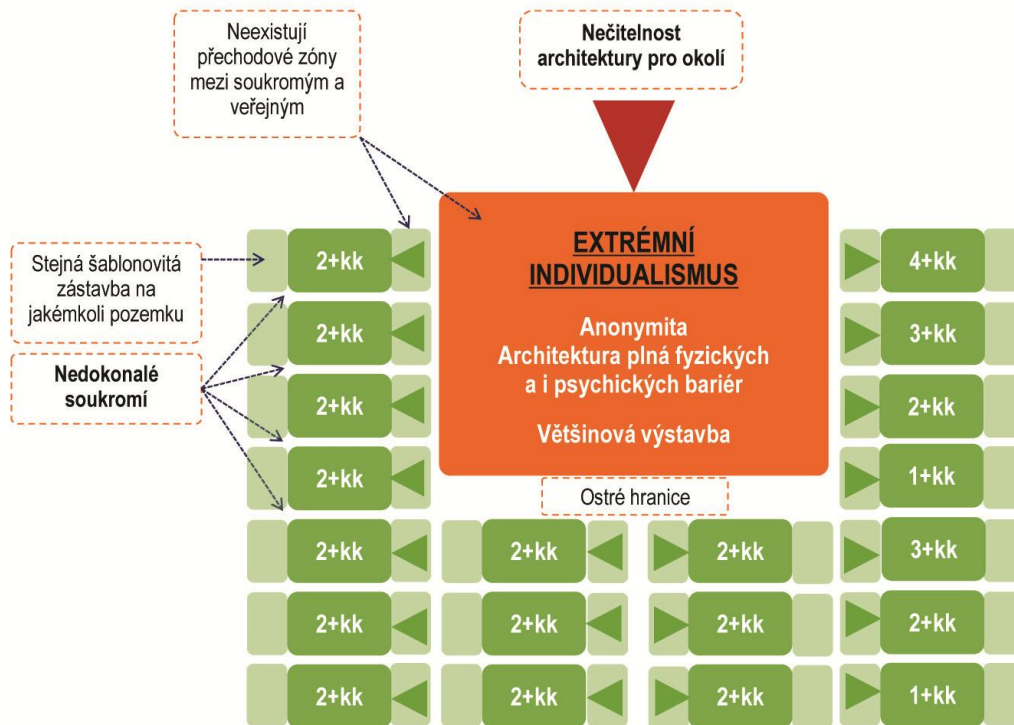
Tabulka 14: Srovnávací tabulka komparační části práce.

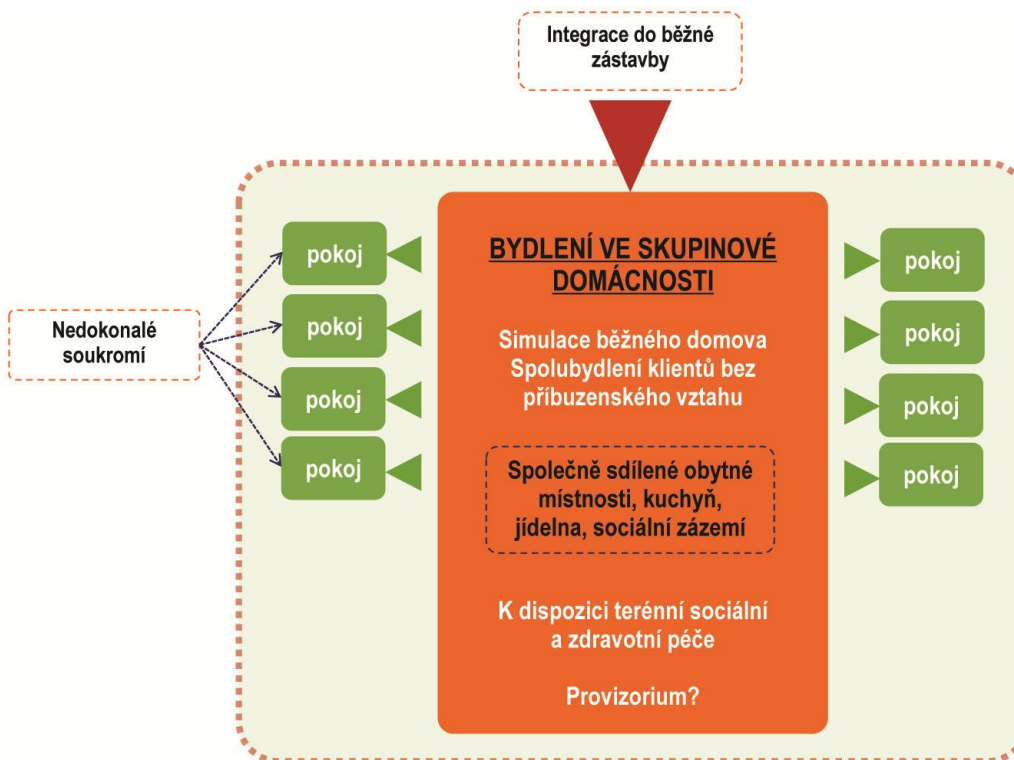
Obrázek 6: Dispoziční koncepce cohousingu.

Obrázek 7: Dispoziční koncepce ústavního zařízení typu domova pro seniory.

Obrázek 8: Dispoziční koncepce běžné bytové zástavby.

Obrázek 9: Dispoziční koncepce chráněného bydlení.

7. PŘÍPADOVÁ STUDIE: ŠVÉDSKÝ COHOUSING (*KOLLEKTIVHUS*)

7.1 ÚVOD K PŘÍPADOVÉ STUDII

Pro doplnění teoretických znalostí z komparační části disertační práce a v rámci grantu SGS ČVUT 2011 byl proveden kvalitativní výzkum švédského modelu cohousingu pomocí případové studie.

7.1.1 Výběr Švédska

Švédský cohousing byl vybrán na základě tří hlavních důvodů:

- (1) teoretického studia koncepce cohousingu (vývoj, typologie, země, participace),
- (2) analýzy problematiky stárnutí populace v ČR (potřeba preventivních opatření a koncepce tzv. švédského cohousingu 40+) a stavu bydlení v ČR (koncentrace seniorů ve velkých městech a městský typ švédského cohousingu),
- (3) v neposlední řadě vzhledem k ochotě existujících švédských projektů cohousingu i dalších organizací spolupracovat na tomto výzkumu.

7.1.2 Cíle

Hlavní cíl:

- *doplnění a zpřesnění teoretických znalostí o cohousingu, zejména senior cohousingu, získaných studiem zahraniční literatury a webových stránek.*

Dílčí cíle:

- *získání podrobných informací o přípravných fázích konkrétních vybraných švédských projektů, realizací projektů a následném fungování projektů,*
- *pořízení podrobné fotodokumentace okolí objektů, exteriérů a interiérů,*
- *získání dostupné projektové dokumentace,*
- *studium urbanistického a architektonického uspořádání vybraných projektů, které má vliv na sociální interakce obyvatel.*

7.1.3 Terminologie

Švédský název pro celosvětově rozšířený anglický termín *cohousing* je ***kollektivhus***. *Kollektivhus* se dá do českého jazyka literárně přeložit jako „kolektivní dům/bydlení“, zatímco *cohousing* je do českého jazyka překládán jako „sousedské bydlení“. Obyvatelé navštívených

švédských projektů překládali slovo *kollektivhus* do anglického jazyka²⁰¹ nejčastěji jako *cohouse* nebo *cohousing*.²⁰² V odborné literatuře se pro švédský *kollektivhus* užívá kromě základního anglického překladu *cohousing* také *collective house/housing* nebo *collaborative house/housing*.²⁰³ Užívání slova „house“ poukazuje, že se většinou jedná o jednotlivé bytové domy. Vestbro ve svých anglicky psaných článcích o vývoji švédského *kollektivhusu* překládá současný moderní typ *kollektivhusu* jako tzv. *self-work model* neboli svépomocný model bydlení. Termín *kollektivhus* má původ z období okolo roku 1900, kdy ve Švédsku začaly vznikat první kolektivní bytové domy. Co se týká celosvětově rozšířeného anglického termínu *senior cohousing*, tak obyvatelé navštívených švédských projektů tento výraz vůbec nepoužívali a hovořili buď o **cohousing 40+** nebo o **second half of life cohousing**, *cohousingu* pro „druhou půlku života“. Stejnými způsoby je švédský model *senior cohousingu* překládán v odborné literatuře.²⁰⁴

Také v této práci je pro *kollektivhus* užíván zejména anglický výraz *cohousing*, resp. *cohousing 40+* nebo *cohousing* pro druhou půlku života.

7.2 METODOLOGIE PŘÍPADOVÉ STUDIE

7.2.1 Metody zpracování a postup

Teoretické metody:

- *analýza, komparace a syntéza (odborná literatura).*

Empirické metody:

- *místní šetření,*
- *polostandardizované rozhovory s obyvateli projektů,*
- *pozorování,*
- *pořízení a analýza stavební, fotografické a mapové dokumentace.*

Případovou studii jsem zpracovala z větší části já (80%): od studia teorie, přípravy a realizace studijní cesty po sepsání závěrečné zprávy, která je součástí této disertační práce. Empirickou část případové studie (místní šetření) se mnou v rámci studijní cesty po Švédsku podnikla spoluřešitelka grantu SGS ČVUT 2011, Ing. arch. Jana Zezulová.

²⁰¹ Komunikace s obyvateli navštívených švédských projektů probíhala v anglickém jazyce.

²⁰² Také internetový překladač translate.google.cz překládá slovo *kollektivhus* do českého jazyka jako *cohousing*.

²⁰³ Např. název mezinárodní konference **International Collaborative Housing Conference**, Stockholm, 5. - 9. 5. 2010.

²⁰⁴ KÄHLER, M. Cohousing for Seniors. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 191.

Nejdříve byla shromážděna a analyzována zahraniční literatura věnující se cohousingu a senior cohousingu. Nejaktuálnější informace byly čerpány především ze sborníku *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, vydaného po mezinárodní konferenci *International Collaborative Housing Conference*, 5. až 9. 5. 2010 ve Stockholmu.

Dále byly pomocí e-mailu zkontaktovány dvě osoby: jednak paní Monica William-Olsson, obyvatelka prvního švédského projektu cohousingu 40+, *Färdknäppenu*, ve Stockholmu, která má velký podíl na šíření dalších projektů cohousingů 40+ ve Švédsku. A jednak prof. Dick Urban Vestbro, předseda nezávislé švédské organizace *Kollektivhus NU*, působící na univerzitě KTH ve Stockholmu a zároveň obyvatel vícegeneračního projektu cohousingu *Tullstuganu* ve Stockholmu. Vestbro poskytl seznam kontaktních údajů na další projekty cohousingů 40+ ve městech Stockholm a Göteborg, ve kterých se jich nachází nejvíce. William-Olsson nabídla ubytování ve *Färdknäppenu*, což nám zároveň umožnilo se částečně zúčastnit každodenního života komunity během jednoho týdne.

Ve Švédsku byl v týdnu mezi 19. až 25. září 2011 proveden předem naplánovaný sběr dat a materiálů **celkem osmi realizovaných projektů**, z toho šesti cohousingů 40+ a dvou vícegeneračních projektů cohousingu. Ve vzorku byly ponechány oba vícegenerační projekty pro srovnání s cohousingy 40+. Na základě teoretického studia švédského modelu se dá považovat vzorek zkoumaných projektů za dostatečně reprezentativní. Osm navštívených projektů, z celkového počtu 45 v současnosti fungujících projektů ve Švédsku, představuje necelých 18% projektů. Z časových důvodů a z důvodu limitovaných finančních prostředků nebylo možné navštívit projektů více. Ve vzorku byly zahrnuty projekty novostaveb i adaptací, typy nájemního, družstevního i vlastnického bydlení, nejstarší i nejmladší projekt typu cohousingu 40+.

Předem byl připraven seznam potřebných fotografií z každého projektu a otázky pro vedení polostandardizovaných rozhovorů s obyvateli navštívených projektů. Arch. Zzulová se podle připravených otázek ptala, já jsem odpovědi ručně zapisovala do připravených formulářů. Obyvatelé přidávali i individuální odpovědi a poznámky. Ve dvou případech odpovídala jedna osoba, v ostatních případech bylo osob více. *Färdknäppen* nám poskytl ubytování, v ostatních projektech jsme strávily dvě až čtyři hodiny.

Färdknäppen	Sockenstugan	Majbacken	BiG Kornet
2 osoby	1 osoba	2 osoby	3 osoby
Sjöfarten	Dunderbacken	Trekanten	Tullstugan
2 osoby	6 osob	1 osoba	3 osoby
CELKEM	20 respondentů		

Tabulka 15: Počet dotazovaných osob z navštívených projektů.

Po návratu bylo postupně zpracováno třídění, uspořádání a vyhodnocení získaných dat a materiálů. Byla provedena jejich podrobná analýza a komparace. Dále byly sepsány dvě krátké zprávy

o základních poznatcích ze Švédska, zvláště mnou a arch. Zezulovou, které byly v zájmu co největší objektivitě vzájemně srovnány. Zatímco já se zabývám cohousingem již několik let, arch. Zezulová ho podrobněji studovala v rámci grantu poprvé.

První výsledky, založené pouze na studiu odborné literatury a webových stránek, byly prezentovány na Mezinárodním vědecko-výzkumném kolokviu, 17. 6. 2011, na fakultě architektury ČVUT v Praze a na Mezinárodním studentském kolokviu ENHR-NHRD 2011, 4. 7. 2011, v Toulouse ve Francii. Výsledky z empirické části případové studie byly pak prezentovány na odborné konferenci Senior Living, 8. 11. 2011, v Českých Budějovicích, na odborné konferenci Historická zkušenost v architektuře a udržitelný rozvoj, 6. 12. 2011, na fakultě architektury ČVUT v Praze, a na veřejné nepublikované přednášce, 27. 2. 2012, v Městské knihovně v Praze.

7.2.2 Harmonogram navštívených projektů

Navštívily jsme všechny předem naplánované projekty.

Datum	Čas	Název projektu	Jméno kontaktní osoby	Město	Typ
Po 19. 9. 2011	Přilet (ubytování)	Färdknäppen	Monica William-Olsson	Stockholm	40+
Út 20. 9. 2011	16:00 – 20:00	Tullstugan	Dick Urban Vestbro	Stockholm	Vícegenerační
St 21. 9. 2011	12:00 – 14:00	Majbacken	Elisabeth Olszon	Göteborg	40+
St 21. 9. 2011	15:00 – 17:00	BiG Kornet	Ann Hanssen	Möndal u Göteborgu	40+
Čt 22. 9. 2011	9:00 – 12:00	Sockenstugan	Ingrid Eckerman	Stockholm	40+
Čt 22. 9. 2011	16:00 – 19:00	Sjöfarten	Eva Norrby	Stockholm	40+
Pá 23. 9. 2011	18:00 – 20:00	Trekanten	Ulrika Egerö	Stockholm	Vícegenerační
So 24. 9. 2011	15:00 – 17:00	Dunderbacken	Leif Karlsson	Stockholm	40+
Ne 25. 9. 2011	Färdknäppen - Odlet				

Tabulka 16: Časový rozvrh navštívených projektů a základní údaje o nich.

7.3 VÝVOJ ŠVÉDSKÉHO COHOUSINGU

7.3.1 První společné kuchyně v „obsluhovaném“ bydlení²⁰⁵

První projekty kolektivhusů, „kolektivních domů“, se ve Švédsku objevily okolo roku 1900 jako reakce sektoru bydlení na industrializaci celé společnosti. Nebyly zaměřeny - tak jako současné projekty cohousingů, na podporu sociálních interakcí mezi obyvateli, ale jejich cílem bylo co nejvíce racionalizovat soudobý způsob života. A to konkrétně vaření v individuálních kuchyních, které začalo

²⁰⁵ Vývoj cohousingu ve Švédsku je zúžen pouze na tuto zemi, ale s vědomím, že podobná historie okolo kolektivního bydlení, speciálně okolo **kolektivizované kuchyně**, se odehrávala i v dalších zemích Evropy, v Rusku, včetně Československa.

být různými radikálními mysliteli považováno za zpátečnické - jednotlivým domácnostem údajně odčerpávalo příliš mnoho času, místa, energie i financí. Začaly vznikat první projekty kolektivních domů, kde měli obyvatelé k dispozici **centralkök**, centrální (společnou, kolektivizovanou) kuchyň. Ve společných kuchyních se s prací nestřídali obyvatelé, ale pracovali v nich „společní zaměstnanci“, tehdy chápáni jako „**společně sdílené služebnictvo**“, což mimo jiné umožnilo využívat služebnictvo i nižším sociálním vrstvám obyvatelstva. Koncepte projektů byla tedy založena na tzv. **obsluhovaném bydlení**, ne na spolupráci obyvatel.²⁰⁶ Zaměstnanci přitom obstarávali i další práce (úklid, praní, údržbu objektů).

Příkladem může být nájemní bytový dům, **Hemgården Centralkök** (1905 – 1907), ve čtvrti *Östermalm* ve Stockholmu. Žádný z 60 bytů neměl k dispozici vlastní kuchyň a vaření probíhalo výhradně ve společné kuchyni spojené s pekárnou v přízemí objektu. V bytech nebyly ani pokoje pro služebnictvo. Obyvatelé si mohli prostřednictvím interfonů objednat tři jídla denně a ta byla do jednotlivých bytů dopravována pomocí výtahů. Po skončení stolování bylo nádobí umýváno opět ve společné kuchyni. V objektu neexistovaly **žádné prostory ke shromažďování obyvatel** (ani společná jídelna). Tento konkrétní projekt fungoval až do 1. Světové války, kdy majitel objektu zbankrotoval. Nová generace nájemníků si do každé domácnosti naistalovala moderní kuchyně a přízemí předělala na prostory pro setkávání, koníčky, oslavy.

7.3.2 Kolektivní bydlení za funkcionalismu

Další cíl kolektivnímu bydlení určila generace funkcionalistů ve 40. letech minulého století. Kromě poskytnutí levnějšího „společného“ služebnictva, mělo kolektivní bydlení usnadnit matkám péči o děti a o domácnost a zároveň pomáhat živit rodinu. Funkcionalisté věřili, že nový druh bydlení pomůže vytvořit nový druh racionálnějšího, angažovanějšího a demokratičtějšího občana.

První funkcionalistický kolektivní dům s 54 byty byl postaven roku 1935 ve Stockholmu, v ulici **John Ericssonsgatan 6**. Autorem projektu byl arch. Sven Markelius. Obyvatelé měli tentokrát k dispozici kromě společné kuchyně i **společnou jídelnu**, kde mohli stolovat s ostatními, nebo si mohli nechat jídlo poslat výtahem do bytu. Pro pracující ženy znamenaly připravené večeře velké ulehčení. Další vymožeností projektu byla jedna z prvních moderních **mateřských škol**, která se poté stala nezbytnou součástí projektů kolektivního bydlení. Bytový dům ovšem obsahoval příliš **malé byty**, nevhodné pro rodiny s dětmi a svým pojetím přitahoval spíše různé radikálně orientované intelektuály.

Projekty kolektivního bydlení se kromě malých bytů potýkaly i s dalšími problémy, např. s tím, že **společná jídelna nebyla obyvateli natolik využívána**, aby se její provoz vyplatil a v mnoha případech začala být závislá na návštěvnických zvenčí, čímž se z ní stala klasická restaurace. Tento problém vyřešil ve svém projektu investor Olle Engkvist. V kolektivním domě se 198 byty, **Marieberg**, z roku 1944, zavedl systém povinných stravenek, jejichž cena byla součástí nájemného. Tím zajistil jednak nízkou cenu podávaných jídel a zároveň fakt, že se do projektu stěhovali jen zájemci o výhody

²⁰⁶ VESTBRO, nedatováno, s. 1.

kolektivního bydlení. Byty v Marieberg měly dokonce i malou soukromou kuchyňku. Ovšem pro rodiny s více dětmi byly pořád příliš malé, stěhovaly se odtud jinam. Místo nich sem většinou přicházely matky-samoživitelky, kterým projekt naopak plně vyhovoval.²⁰⁷ Do roku 1950 bylo ve Švédsku vybudováno celkem devět kolektivních domů.²⁰⁸ Všechny byly financovány soukromými subjekty a měly formu nájemního (a zároveň experimentálního) bydlení.

7.3.3 Od obsluhovaného bydlení ke svépomocnému bydlení

Za mezník ve vývoji kolektivního bydlení a moderního cohousingu ve Švédsku (ovšem ne díky své záměrné koncepci) je považován projekt od výše zmíněného soukromého investora Olle Engkvista, **Hässelby familjehotell**, rozsáhlý komplex bytových domů s 328 bytovými jednotkami, z poloviny 60. let minulého století, na předměstí *Vällingby* ve Stockholmu. Komplex obsahoval kromě bytů společnou kuchyni, několikapodlažní jídelnu, fungující jako restauraci, místnost pro večírky, klubovnu s vlastní kavárnou, recepci, obchod-večerku, školku, prádelnu, saunu, modlitební místnost a tělocvičnu sdílenou společně s přidruženou školou. Komplex byl určen spíše pro privilegovanou vrstvu obyvatel. Tento model velkorysého obsluhovaného kolektivního bydlení se brzy stal z ekonomických důvodů neudržitelným. Když se poté k finančním problémům navíc přidaly zásadní neshody obyvatel s majitelem objektu, ten v roce 1976 ukončil drahý provoz společné restaurace a to i přes protesty obyvatel, kteří ji využívali.

Po uzavření restaurace v roce 1976 přichází na řadu **klíčová událost**: právě tito obyvatelé, kteří společnou restauraci chtěli i nadále využívat, začali postupně zkoušet v restauraci **vařit sami pro sebe**. A s nemalým překvapením zjistili, že to dokážou, aniž by museli někoho zaměstnávat a platit a navíc, že se u toho velmi dobře baví, což utužovalo vzájemné vztahy. Projekt funguje dodnes, i když na společném vaření participuje stále jen asi 50 domácností.²⁰⁹ To odpovídá vhodnému počtu domácností pro projekty cohousingu – ideální počet domácností se zde nastavil spontánně. Pro Švédsko je *Hässelby familjehotell* určitým prototypem moderního cohousingu. Tak vznikl náhodně, jako nouzové řešení, přitom ale na základě vlastní iniciativy samotných obyvatel, první projekt tzv. *working together model* nebo také *self-work model*. Neboli **svépomocný model bydlení**, založený na spolupráci obyvatel. Ostatní tehdejší projekty obsluhovaného kolektivního bydlení nebyly na svépomocný model transformovány, naopak byly postupně přeměněny na běžné bydlení kvůli drahému provozu společných kuchyní. Nějaký čas trvalo, než začaly vznikat další projekty podobného charakteru.

Nový model bydlení odrážel i tehdejší idealistickou touhu po bližších sousedských a mezilidských vztazích – zejména u mladších lidí z revolučního roku 1968 a také u různých ženských hnutí a organizací (např. *BiG-group*, *Living in Community*). Mladí lidé si do cohousingu projektovali své

²⁰⁷ VESTBRO, nedatováno, s. 2.

²⁰⁸ V roce 1949 byla v Dánsku vydána zajímavá kniha, kterou napsali dva Dánové, Waagensen a Rubin, o švédských zkušenostech s kolektivním bydlením. Informovali dánskou veřejnost o jeho výhodách a Švédsko bylo podle nich na vrcholu vývoje kolektivního bydlení (In VESTBRO, nedatováno, s. 3.)

²⁰⁹ VESTBRO, D. U. History of Cohousing – Internationally and in Sweden. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 50.

smělé ideály, zatímco ženy v cohousingu viděly praktické řešení každodenního života. Přestala být hlásána myšlenka, že vaření je ztráta času – naopak, podílení se obyvatel na společném vaření se stalo a je dodnes naprostým základem každého projektu cohousingu ve Švédsku.²¹⁰

7.3.4 První projekty svépomocného bydlení

První stavbou novodobého kolektivního bydlení, svépomocného modelu, byl **Stacken** z roku 1979 v Göteborgu.²¹¹ Jednalo se o devítipodlažní objekt s 33 byty, z nichž více než 60% bylo opuštěno již 10 let po dostavění budovy.²¹² Autorem myšlenky rehabilitovat nefungující objekt na cohousing byl arch. Lars Ågren, který v koncepci cohousingu viděl potenciální **nástroj, jak řešit existující sociální problémy** v již vybudované čtvrti. Poloopuštěný bytový dům byl přeměněn na cohousing vybudováním nové společné jídelny, prádelny a prostorů pro trávení volného času dětí i dospělých. Jakožto první svého druhu se potýkal s řadou problémů, v tomto případě především s nedostatkem schopnosti a ochoty se domluvit mezi radikálně zaměřenými mladými obyvateli a ostatními obyvateli.²¹³

Stacken, Göteborg, Švédsko	
Fotografie	Půdorys společného vybavení v 5. NP
	

Tabulka 17: Příklad rehabilitace stávajícího panelového domu dle principů cohousingu.²¹⁴

Následovaly další **úspěšné rehabilitace vysokopodlažních objektů na panelových sídlištích**, vybudovaných ve Švédsku v 70. až 80. letech minulého století, a to

²¹⁰ Dle zkušeností z navštívených projektů.

²¹¹ V literatuře i na webových stránkách se nejčastěji uvádí, že moderní cohousing vznikl v Dánsku (**Saettedammen**, 1972). Ovšem v podstatě současně – a nezávisle na sobě, se objevuje sousedské bydlení typu cohousingu i ve Švédsku a v Holandsku (**Hilversum**, 1971-1977).

²¹² DURRETT – McCAMANT, 2011, s. 49.

²¹³ VESTBRO, D. U. History of Cohousing – Internationally and in Sweden. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 54-55.

²¹⁴ GUINThER, 2008, s. 20.

- (1) přidáním společných prostor,
- (2) zapojením stávajících obyvatel do řízení a fungování projektu,
- (3) přizváním nových obyvatel, kteří měli zájem se podílet na vzniku vlastního obytného prostředí.²¹⁵

První novostavbou moderního cohousingu byl **Prästgårdshagen** ve Stockholmu, ve čtvrti *Älvsjö*, s 33 byty, z roku 1984. Iniciátorem projektu byl tentokrát neziskový developer, společnost *FamiljeBostäder*, která buduje, spravuje a vlastní obecní byty. **Obyvatelé projektu** Prästgårdshagen, který dodnes funguje jako cohousing, **se mohli zúčastnit i vlastního plánování projektu. Byty jsou v tomto projektu zmenšeny asi o 10% oproti standardním bytům v běžné zástavbě**, a to ve prospěch velkoryse pojatých společných prostorů tak, aby nájem zůstaly na obvyklé výši. Budova obsahuje společnou kuchyň, jídelnu, prádelnu, hernu pro děti, klubovnu na schůzky, saunu, fotokomoru, truhlárnu, hrnčírnu, hudební místnost, pokoj pro hosty, menší společné místnosti na každém patře pro sdílení novin a časopisů nebo pro teenagery. Město v objektu navíc zřídilo mateřskou školu. Obyvatelé společně vaří, podílí se na úklidu objektu a dalších udržovacích pracích.

7.4 SOUČASNÝ STAV ŠVÉDSKÉHO COHOUSINGU

7.4.1 Fungující projekty cohousingu

Od 90. let minulého století bylo vybudováno okolo 50 nových projektů kolektivního bydlení, z nichž **45** je cohousingového typu. Nachází se zejména ve velkých městech v jižní části země (Stockholm, Göteborg, Malmö, Lund, a další). Dvacet sedm projektů funguje podle původních principů, zatímco osmnáct projektů dnes využívá jen část svých společných prostorů. Třicet projektů je ve vlastnictví tzv. *municipal housing companies*, organizací, které budují a vlastní obecní nájemní bydlení. Osm projektů odpovídá zhruba českému společenství vlastníků bytových jednotek, sedm projektů je v družstevním vlastnictví a některé projekty mají ještě jiný, blíže nespecifikovaný typ vlastnictví.²¹⁶

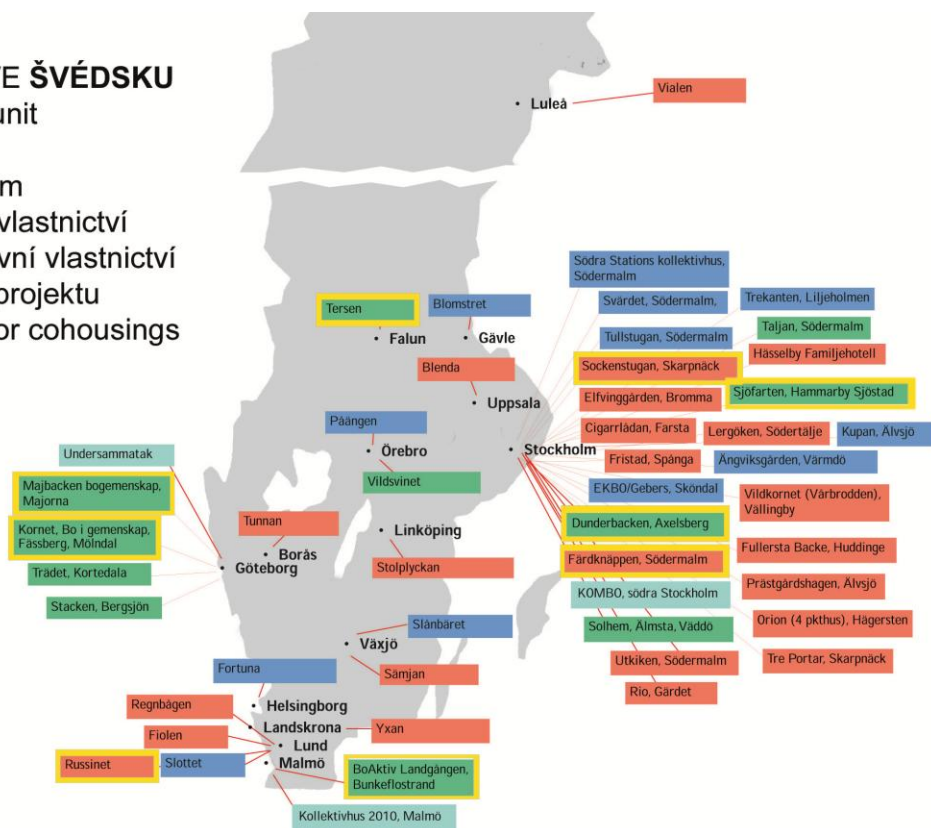
Devět projektů je určeno pro „druhou půlku života“: *Färdknäppen*, *Sockenstugan*, *Sjöfarten* a *Dunderbacken* ve Stockholmu, *Majbacken* v Göteborgu, *BiG Kornet* v Mölndalu, *Russinet* v Lundu, *BoAktiv Landgången* v Malmö, *Tersen* ve Falunu. Ostatní projekty jsou vícegenerační. Celkový přehled ukazuje, že cohousing není zdaleka masově rozšířeným typem bydlení. V současné době je ve Švédsku okolo 2000 cohousingových bytů, což představuje jen asi **0,05% celého bytového fondu**. Cohousing je ovšem živé sociální hnutí fungující ve Švédsku přes 40 let a v současné době, která hledá udržitelné bydlení nejen pro stárnoucí populaci, opět nabývá na významu.

²¹⁵ DURRETT – McCAMANT, 2011, s. 49.

²¹⁶ VESTBRO, D. U. History of Cohousing – Internationally and in Sweden. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 54-55.

COHOUSING VE ŠVÉDSKU celkem 45 komunit

- pronájem
- osobní vlastnictví
- družstevní vlastnictví
- ve fázi projektu
- 9x senior cohousings

Obrázek 10: Mapa současných švédských projektů a jejich právní důvod užívání bydlení (upraveno).²¹⁷

7.4.2 Organizace, propagující cohousing

Ve Švédsku existují tři organizace, které se věnují podpoře a propagaci cohousingu: **Kollektivhus NU** („Kolektivní dům NYNÍ“),²¹⁸ **Föreningen Framtiden** (cohousingová asociace „Budoucnost“)²¹⁹ a **Bo i Gemenskap** (BiG – Skupina „Bydlení v komunitě“).²²⁰

Nejrozsáhlejší organizací je Kollektivhus NU. Jedná se o nezávislou nevládní organizaci, která vznikla roku 1981 ve Stockholmu. Jejím hlavním cílem je informovat o cohousingu i jiných formách komunitního bydlení širokou laickou a odbornou veřejnost i různé autority (zejména místní samosprávy). Podporuje jak již existující projekty, tak skupiny zájemců o projekty nové. Kollektivhus NU má v současné době čtyřicet devět členů, z nichž čtyřicet dva jsou již vybudované cohousingové komunity, zatímco sedm členů jsou další organizace také pracující na propagaci cohousingu. K organizaci dále patří 80 členů - jednotlivců. Kollektivhus NU spolupracuje s organizací SABO, což je

²¹⁷ VESTBRO, D. U. History of Cohousing – Internationally and in Sweden. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 55.

²¹⁸ Dostupné z WWW: <<http://www.kollektivhus.nu/index.html>>

²¹⁹ Dostupné z WWW: <<http://www.framtiden.se/>>

²²⁰ Dostupné z WWW: <http://www.boigemenskap.se/Forskargruppen_Bo_i_Gemenskap.html>

organizace sdružující švédské neziskové developery (*Swedish Association of Municipal Housing Companies*). Zpočátku nebylo snadné přesvědčit investory, že je výhodné v rámci projektů cohousingů, kromě soukromých bytů, budovat i společné prostory. Dnes developeři princip cohousingu znají a je možné se s nimi domluvit na vybudování dalšího projektu.²²¹

7.4.3 Organizace, budující cohousing

Ve Švédsku fungují neziskové organizace, podílející se na budování a správě obecních nájemních bytů, určených pro všechny obyvatele, kteří o ně mají zájem. Také cohousing ve Švédsku nejčastěji vzniká jako součást **obecního nájemního bydlení**.

Jednou z těchto neziskových organizací je **FamiljeBostäder**²²², neziskový developer, který buduje, spravuje a pronajímá obecní byty ve vlastnictví hlavního města Stockholmu.²²³ Vlastníky jsou všichni obyvatelé Stockholmu, daňový poplatníci. Vybírání nájemného zajišťuje stabilní zdroj prostředků pro budování nových obecních bytů. V současné době má organizace FamiljeBostäder okolo 23 tis. nájemních bytů, z toho několik desítek bytů v pěti projektech cohousingů: vícegenerační projekt Prästgårdshagen (1984) a čtyři projekty cohousing 40+, Färdknäppen (1993), Sockenstugan (1999), Sjöfarten (2008), Dunderbacken (2010). Co se týká navštívených projektů, organizace vlastnila původně i Trekanten (1986) a Tullstugan (1994), ale téměř všechny byty v těchto objektech byly později rozprodány do osobního vlastnictví. Regionální odnož společnosti FamiljeBostäder, sídlící Göteborgu, vlastní navštívený projekt v Göteborgu, Majbacken (2004). Projekt BiG Kornet (2006) v obci Mölndal u Göteborgu vlastní organizace *MölnDalsBostäder*.

Všech osm navštívených projektů vzniklo tak, že se budoucí obyvatelé obrátili na příslušného neziskového developera, zda by neměl zájem postavit obecní nájemní bydlení typu cohousing, resp. cohousing 40+. Zejména projekty, které řeší bydlení starších osob v jejich přirozeném sociálním prostředí, jsou v posledních letech ve Švédsku dosti podporované.

Bydlení v cohousingu je díky způsobu vzniku (spolupráce s municipalitou) a fungování (obecní nájemní bydlení) pro Švédy poměrně dostupné, a to i po finanční stránce.

V poslední době ovšem často dochází k privatizaci obecních bytů. Tím dochází k situaci, kdy organizace mají méně prostředků z nájmu na budování nových projektů, včetně nových cohousingů. Před dvaceti lety bylo 75% celého bytového fondu ve Švédsku ve formě obecního nájemního bydlení. Nyní se poměr obrátil: v obecním vlastnictví je pouze 25% všech bytů a 75% bytů je ve vlastnictví osobním. Lidé, kteří chtějí nebo potřebují bydlet v obecních nájemních bytech, čekají mnohem déle než dříve na nový i starší uvolněný byt (fronta je nyní okolo 10 až 20 let). Stejně jako v ČR, tak vzniká náročná situace zejména pro osoby, které samy nedosáhnou na vlastnické bydlení

²²¹ Dle rozhovoru s Ulrikou Egerö, obyvatelkou Trekantenu (23. 9. 2011).

²²² Dostupné z WWW: <<http://www.familjebostader.com/>>

²²³ Ve Stockholmu jsou ještě další dvě podobné organizace, budující a spravující obecní byty.

(mladé rodiny či senioři).²²⁴ Přesto jsou, podle slov Vestbra, připravovány nové cohousingové projekty. Investoři nám nejsou známí. Zatím poslední cohousing nájemního typu v obecním vlastnictví byl dokončen v roce 2010, a to cohousing 40+, Dunderbacken, ve Stockholmu.

7.4.4 Cohousing 40+ neboli cohousing „pro druhou půlku života“

V předchozích kapitolách mnohokrát padl termín cohousing 40+ neboli cohousing pro „druhou půlku života“. **Jedná se o věkově zúženou variantu vícegeneračního cohousingu, určenou pro dospělé obyvatele od 40 let výše. Zároveň se jedná o věkově rozšířenou variantu senior cohousingu.** Orientační spodní věková hranice senior cohousingu v jiných zemích bývá okolo 55 až 60 let. Ve Švédsku existuje až překvapivě nízká spodní věková hranice pro vstup do cohousingu 40+, která má přilákat i mladší střední generaci a pomoci zajistit heterogenní složení obyvatel v rámci jednoho projektu.

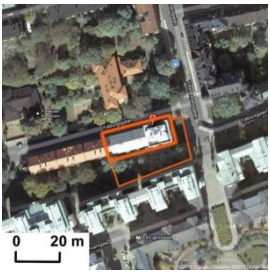

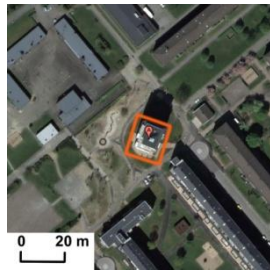

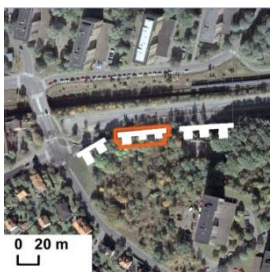
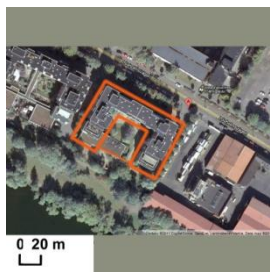
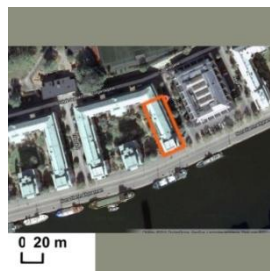
Cohousing 40+ vznikl na základě **veřejné diskuze** budoucích obyvatel a municipalit. Místní samosprávy hledaly již koncem 80. let minulého století řešení přiměřeného a udržitelného bydlení pro rostoucí počet seniorů ve společnosti. Jedním z prvních pokusů byl model kombinující vícegenerační cohousing a domov pro seniory, který se ovšem v praxi příliš neosvědčil. Podařenějším projektem byl **Stolplyckan** v *Linköpingu*, postavený neziskovým developerem *Stångåstaden*, společností, která buduje, spravuje a vlastní obecní byty, koncem 80. let. Komplex několika budov obsahoval celkem 184 bytů, z toho 35 bytů určených pro seniory a 9 bytů určených pro handicapované obyvatele. Všichni obyvatelé měli přístup k velkorysým společným prostorám vybudovaných na ploše 2000 m².

Současný cohousing 40+ se objevil krátce po roce 1990. Zájem o tento způsob bydlení projevili sami budoucí obyvatelé, kteří měli osobní nebo zprostředkované zkušenosti s fungováním vícegeneračních projektů cohousingů. Cohousing 40+ nabízí menší, bezbariérové byty, podnětné a bezpečné prostředí v blízkém sousedském společenství a umožňuje vzájemnou podporu obyvatel v rámci projektu již od středního věku. **Cílem** cohousingu 40+ je včasná aktivní strategie přípravy na vlastní stárnutí a stáří.

Prvním projektem a zároveň prototypem cohousingu 40+, kterým se inspirovaly další projekty nejen ve Švédsku, ale i v zahraničí, byl **Färdknäppen** v centru Stockholmu, z roku 1993. Zejména posledních deset let, cca od roku 2000 zažívá cohousing 40+, resp. senior cohousing v jiných zemích, velký zájem ze strany samotných potenciálních obyvatel, obecních samospráv a je podrobován výzkumu řady vědců z různých oborů.

²²⁴ Dle rozhovoru s Ulrikou Egerö, obyvatelkou Trekantenu, který byl téměř celý zprivatizován (23. 9. 2011).

7.5 URBANISMUS A ARCHITEKTURA NAVŠTÍVENÝCH PROJEKTŮ

Färdknäppen	Sockenstugan	Majbacken	BiG Kornet
Centrum Stockholmu	Předměstí Stockholmu	Centrum Göteborgu	Mölnadal u Göteborgu
			
Sjöfarten	Dunderbacken	Trekanten	Tullstugan
Předměstí Stockholmu	Předměstí Stockholmu	Předměstí Stockholmu	Předměstí Stockholmu
			

Tabulka 18: Mapy navštívených švédských projektů (upraveno).²²⁵

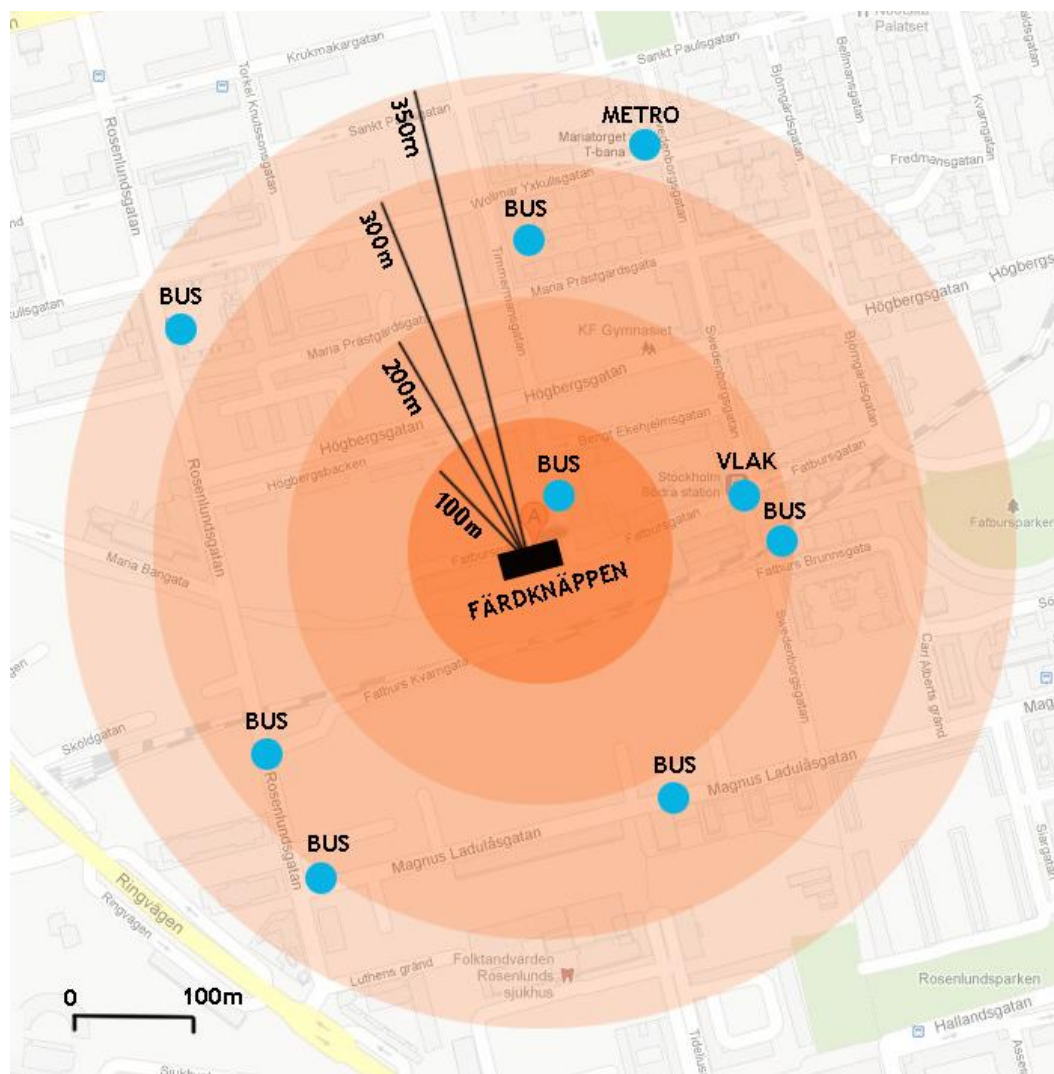
7.5.1 Lokalita a pozemek

Všech osm navštívených projektů leží **v oblastech s běžnou bytovou výstavbou**, ať už se jedná o centrum města nebo předměstí, o novou výstavbu nebo pozdější adaptaci. Žádný z projektů není umístěn v izolované pozici mimo intravilán obce. Všechny lokality jsou vybaveny minimálně základní **občanskou vybaveností** (obchody, služby) a jsou výborně **dopravně dostupné** (zastávky různých druhů městské i příměstské hromadné dopravy). Vše se nachází v docházkové vzdálenosti i pro starší občany, max. do 10 min normální chůze. Díky blízkosti občanského vybavení a městské hromadné dopravy nemají obyvatelé potřebu se po městě pohybovat v automobilech.

Färdknäppen leží přímo v centru hlavního města Stockholm na ostrově *Södermalm*; **Tullstugan** a **Sjöfarten** se nacházejí v nově budované moderní čtvrti na jižním předměstí Stockholmu, *Hammarby Sjöstad*; **Sockenstugan** se nachází ve starší zástavbě na jižním předměstí Stockholmu, *Skarpnäcksgård*, nedaleko přírodní rezervace *Nacka*; **Dunderbacken** byl postaven jako součást komplexu bytových domů na západním předměstí Stockholmu, nedaleko jezera *Mälaren*; **Majbacken** leží nedaleko mořského pobřeží a zároveň v blízkosti centra Göteborgu; **BiG Kornet** byl postaven v bytové zástavbě nedaleko přírodního parku v obci Mölnadal u Göteborgu; **Trekanten** leží v tiché

²²⁵ *Maps.google.com* [online]. 2011 [cit. 2011-10-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.maps.google.com>>

lokalitě u břehu stejnojmenného jezera *Trekanten* ve Stockholmu. Zejména Färdsnäppen leží ve velmi žádané lokalitě a potýká se často s případy, že se místo zájemců o cohousing 40+ hlásí zájemci o bydlení právě v této lokalitě.

Obrázek 11: Färdsnäppen a vzdálenosti MHD (upraveno).²²⁶

Krajina v okolí Stockholmu i Göteborgu je převážně rovinatá a i navštívené **projekty jsou většinou postaveny na rovinatém území**, což je zejména pro obyvatele cohousingů 40+ ideální. Pouze Majbacken a Dunderbacken jsou postaveny na pozemcích o vyšším sklonu. Majbacken a okolní domy se se sklonem pozemku vyrovnávají ve formě bodových domů. Dunderbacken je postaven rovnoběžně s vrstevnicemi a výškový rozdíl terénu je řešen v rámci vertikálních komunikací v objektu – vstupy z ulice jsou na úrovni 1. podzemního podlaží a vstupy z opačné strany objektu (z terasy) jsou na úrovni 1. nadzemního podlaží.

²²⁶ *Maps.google.com* [online]. 2011 [cit. 2011-10-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.maps.google.com>>

7.5.2 Vzhled a výraz objektů

Färdknäppen (40+)	Sockenstugan (40+)	Majbacken (40+)	BiG Kornet (40+)
1993	1999	2004	2006
43 bytů/50 obyvatel	44 bytů/48 obyvatel	30 bytů/35 obyvatel	44 bytů/47 obyvatel
			
Sjöfarten (40+)	Dunderbacken (40+)	Trekanten (vícegenerační)	Tullstugan (vícegenerační)
2008	2010	1986	1994
46 bytů/51 obyvatel	61 bytů/66 obyvatel	78 bytů/170 obyvatel	30 bytů/77 obyvatel
			

Tabulka 19: Fotografie navštívených švédských projektů, rok vzniku, počet bytů, počet obyvatel.

Objekty se na první pohled **neliší od jakékoli jiné běžné bytové výstavby**, ani od charakteru konkrétního prostředí, ve kterém se nachází. Kromě Sockenstuganu, souboru dvou třípodlažních bytových domů, které stojí mezi drobnými rodinnými domy. V případě Tullstuganu či Dunderbackenu, žádný prvek na fasádě nebo ve hmotě nevyjadřuje, že se nejedná o běžné bydlení. Naopak Sjöfarten má směrem k frekventované pěší komunikaci orientovanou společnou terasu, přístupnou ze společné jídelny, což naznačuje společné využití prostorů, které není v konvenční zástavbě běžné. Majbacken se liší od okolní zástavby jednopodlažní přístavbou, ve které jsou společné prostory. BiG Kornet má přízemí více prosklené, zdůrazněné obkladovým materiálem, jsou zde pouze společné prostory, které expandují ven na několik malých předzahrádek – také se tím liší od okolní zástavby.

Poznámka: Když jsme po přeletu do Stockholmu přicházely už potmě k Färdknäppenu, nebylo vůbec obtížné ho nalézt. Lišil se od sousedních bytových domů tím, že část přízemí, orientovaná do náměstí, svítila a za okny bylo vidět, že je rušno. Jako obvykle v danou hodinu se zrovna podávala společná večeře ve společné jídelně. Do veřejného náměstí je orientována i společná kuchyň a lidé, kteří vaří, mohou zároveň z oken sledovat, co se venku děje. A naopak oni sami poskytují zajímavou kulisu kolemjdoucím. Znamé tváře je možné pozdravit přímo z okna a rovnou je i pozvat dál. Díky Färdknäppenu má živější atmosféru i okolní náměstí, zejména po setmění, když se přízemí rozsvítí.

Objekty mají **jednoduché, kompaktní objemy**. Většinou se jedná o pravoúhlé kvádry (kromě Majbackenu). V detailu jsou členěné jednak vertikálně: pomocí rizalitů (Sjöfarten), arkýřů (Färdknäppen), křídel (Dunderbacken), jednak horizontálně: pomocí linií balkónů, lodžií, teras,

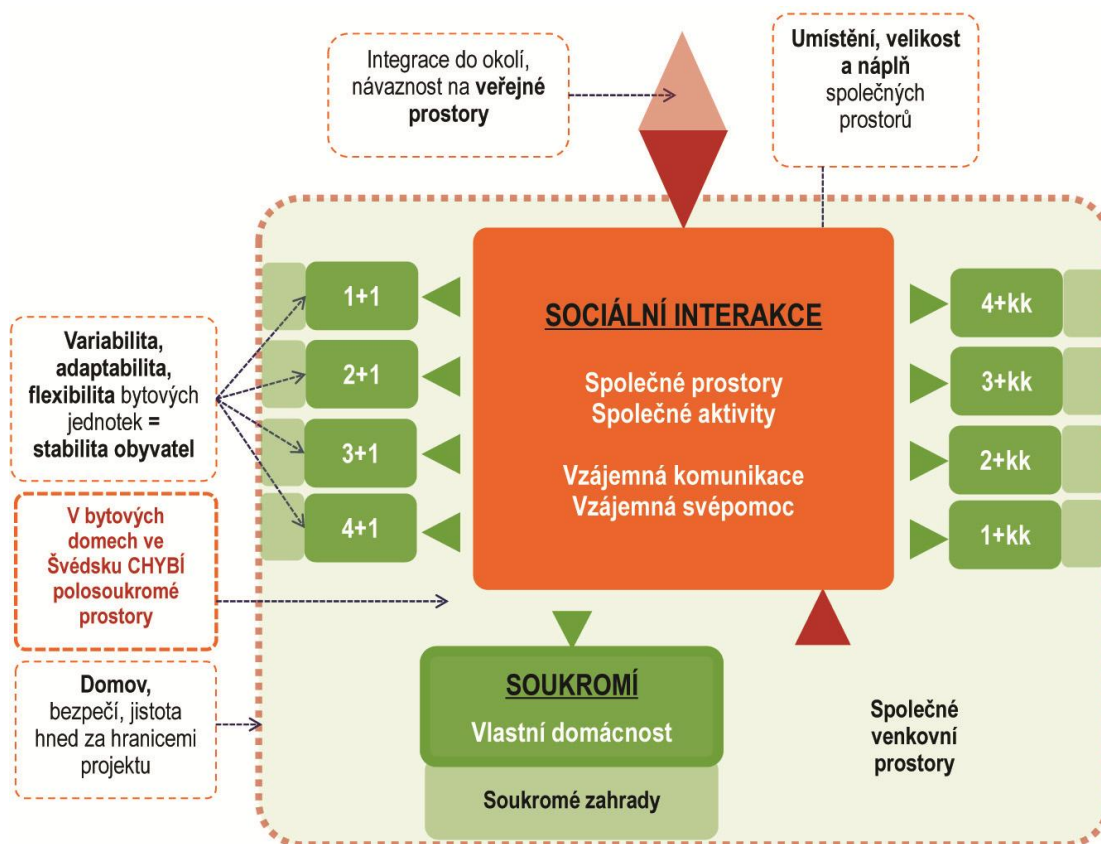
ustupujících horních podlaží (Färdknäppen, BiG Kornet, Dunderbacken, Tullstugan).

Objekty mají **skromný, obyčejný výraz**. Nenajdeme zde žádné designérské experimenty. Většinou působí poněkud usedle (Färdknäppen), tradičně (Sockenstugan, Trekanten, Tullstugan) až zastarale (Majbacken). Kromě dvou nejnovějších projektů, Sjöfartenu (2008) a Dunderbackenu (2010). Sjöfarten v kontrastu s ostatními navštívenými projekty naopak působí velmi moderně. Má např. originálně pojaté zábradlí u výrazně vystupujících balkónů a lodžii, které objektu dodávají mladistvou dynamičnost, přestože je objekt určen pro cohousing 40+. Také jeho hlavní vstup je řešen s vtípem: na barevné prosklené ploše jsou napsána jména všech současných obyvatelů cohousingu, ovšem čitelná jen z interiéru - při pohledu zvenčí jsou psaná pozpátku. Stejně moderně působí různobarevně vyvedené interiéry společných prostor. Dunderbacken působí o něco usedleji, ale na fasádě i v interiérech jsou použity současné materiály.

7.5.3 Dispoziční koncepce

Projekty jsou po dispoziční stránce založeny na dvou základních principech:

- **bydlení ve vlastních, plně zařízených, bytových jednotkách,**
- **společné prostory, ve kterých se odehrávají společné aktivity, práce, svépomoc.**

Obrázek 12: Dispoziční koncepce švédského modelu cohousingu.

Dispoziční koncepce švédského urbánního modelu cohousingu **postrádá polosoukromé zóny**. Všechny navštívené projekty jsou už ze své podstaty bytových domů tzv. *under one roof model*, kdy společné i soukromé prostory jsou shromážděny „**pod jednu střechu**.“²²⁷

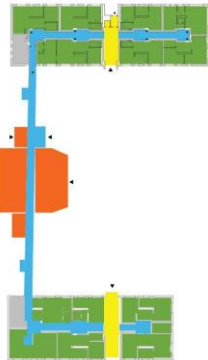
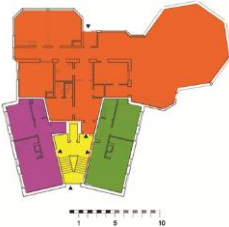
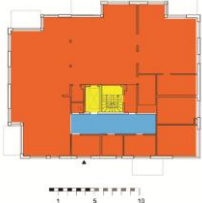

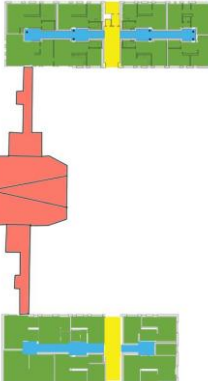
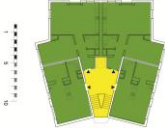
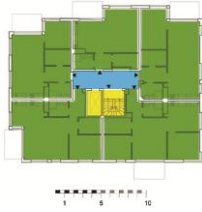
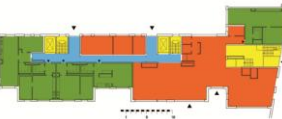
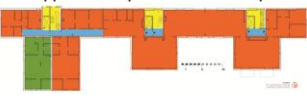

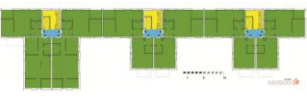
Tabulka 20: Koncepce švédského modelu cohousingu na příkladu Färdknäppenu.

V tabulce 20 je dispoziční koncepce švédského urbánního modelu cohousingu převedena na půdorysné schéma projektu Färdknäppen. Většina společných prostor je umístěna v přízemí u

²²⁷ FROMM, D. Collaborative Housing from Around the World. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 133.

hlavního vstupu. Nejdůležitější společné prostory (kuchyň a jídelna) jsou orientovány do veřejného prostoru - náměstí. Společná jídelna je navíc orientována do společné zahrady při jižní fasádě objektu. Bytové jednotky jsou různě velké (1+kk až 3+1) a jejich vnitřní dispozice je možno poměrně jednoduše adaptovat. Bytové jednotky mají buď vlastní předzahrádku, balkon nebo arkýř.

7.5.4 Typologická forma a charakteristika typu budovy

Färdknäppen	Sockenstugan	Majbacken	BiG Kornet
Přízemí – vstupní podlaží			
			
Typické podlaží			
			
Sjöfarten	Dunderbacken	Trekanten	Tullstugan
Přízemí – vstupní podlaží			
		Nebylo získáno	Nebylo získáno
Typické podlaží			
		Nebylo získáno	Nebylo získáno

Legenda:	Společné prostory	Bytové jednotky	Technické zázemí
			
	Chodby	Vertikální komunikace	Nepatří cohousingu
			

Tabulka 21: Půdorysy navštívených švédských projektů; horizontální funkční rozdělení.

Färdknäppen	Sockenstugan	Majbacken	BiG Kornet
Nový lineární bytový dům (1993), schodišťovo chodbový typ tvaru písmene „I“	Dva stávající lineární bytové domy (1947), chodbového typu tvaru písmene „I“, propojené ze severu novou přístavbou (1999)	Stávající bodový bytový dům (1963) se stávající přístavbou (1987)	Nový bodový bytový dům (2006)
8 a 5 podlaží	3 a 1 podlaží	8 a 1 podlaží	11 podlaží
<i>Součást uliční fronty. Skládá se ze dvou různě vysokých částí, 8 a 5 podlaží; obě části mají samostatné vstupy, schodiště, výtahy. Části domu jsou propojené v přízemí a suterénu chodbami. Jinak je každá část schodišťovou sekcí - na patře je 5 nebo 3 byty plus malý pokoj pro hosty. K domu přiléhá z jižní strany zahrada.</i>	<i>Dva třípodlažní různě dlouhé bytové domy z r. 1947, lineární typ tvaru písmene „I“, propojené na severu pozemku dodatečně křídlem se společnými prostorami z r. 1999; tyto tři propojené budovy tvoří formu U, uprostřed je velká zahrada.</i>	<i>Jeden ze tří identických izolovaných bodových bytových domů s malometrážními byty sociálního bydlení. K domu byly přistavěny společné prostory r. 1987, původně určené jako denní centrum pro seniory – dnes využívané jako společné prostory cohousingu. U domu jsou malé záhonky s posezením.</i>	<i>Nový jedenáctipodlažní izolovaný bodový bytový dům. Poslední jedenácté podlaží je ustupující s vyhlídkovou terasou a společnými prostory, nejsou tu byty. Dům tvoří dominantu celé čtvrti jednak svou výškou a jednak kosým natočením oproti ostatním bytovým domům. K domu přiléhá zahrada s umělým jezírkem.</i>
Sjöfarten	Dunderbacken	Trekanten	Tullstugan
Nový lineární bytový dům (2008), schodišťovo chodbový typ tvaru písmene „I“, část polouzavřeného bloku domů s vnitřní zahradou	Nový izolovaný bytový dům lineárně-hřebínkového tvaru písmene „E“ (2010), schodišťový typ	Bytový dům (1986), chodbový typ, polouzavřený blok domů s vnitřní zahradou	Nový bytový dům (1994), schodišťový typ, část polouzavřeného bloku domů s vnitřní zahradou
6 podlaží	7 podlaží	6 podlaží	8 podlaží
<i>Nový šestipodlažní bytový dům, který je přímou součástí rozsáhlého bytového komplexu v nově budované moderní čtvrti na předměstí Stockholmu – cohousing má svůj samostatný vstup z ulice.</i>	<i>Součást uliční fronty. Nový sedmipodlažní bytový dům, sedmé podlaží má terasu, ostatní podlaží mají lodžie, půdorys hřebínkového tvaru písmene „E“, skládá se ze tří schodišťových sekcí, západní sekce má největší křídlo, na patře jsou vždy 4 byty v jedné schodišťové sekci. Původně navržené jako běžný bytový dům. K domu přiléhá velká terasa.</i>	xxx	xxx

Tabulka 22: Typologie, základní charakter navštívených švédských objektů.

Převažující typologická forma švédských cohousingových domů jsou **schodišťové sekce** s výtahem. Lineární objekty mají schodišťových sekcí více, bodové objekty (i výškové objekty) mají pouze jednu schodišťovou sekci. U Färdknäppenu a Sjöfartenu jsou ve vstupním podlaží chodby, ovšem typická podlaží s byty jsou opět schodišťové sekce. I u vyšších bytových domů jsou nezřídka tvary schodišť smíšenočaré, prostorově velmi úsporné a pro uživatele nekomfortní (spíš odpovídají schodištím v rodinných domech). Překvapující je to např. u jedenáctipodlažního objektu BiG Kornet. Naopak nepohodlnější, široké a málo strmé schodiště, mají starší stavby Sockenstuganu (1947). Paní Ingrid ze Sockenstuganu tomuto schodišti říká „*inviting stairs*“, schody, které člověka zvou k tomu, aby je používal. Obyvatelé Sockenstuganu je používají k „přirozené rehabilitaci“. Sockenstugan a Trekanten jsou **domy chodbového typu**.

Ani jeden z navštívených projektů nebyl **pavlačového typu**. Přesto ve Švédsku jeden existuje, a to cohousing 40+, **BoAktiv Landgången** v Malmö. Pavlač, pokud je dostatečně široká, příjemně zařízená a dobře orientovaná, je typologickým prvkem, který je schopen napomáhat neformálním sociálním kontaktům – může plnit funkci polosoukromých přechodů. V projektu BoAktiv Landgången má však systém otevřených pavlačí a lávek, které nejsou dostatečně chráněné proti nepřízni počasí, opačný efekt.²²⁸ Obyvatelé se ze svých bytů do společného domu nedostanou suchou nohou, což negativně ovlivňuje touhu a potřebu vycházet ven.

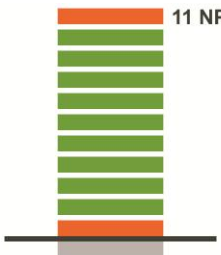

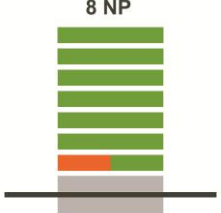

BoAktiv Landgången, Malmö, Švédsko		
Společný dům je dvoupodlažní objekt uprostřed, po stranách jsou dva čtyřpodlažní objekty s byty. Na fotografii jsou vidět lávky, navazující na blok s výtahem a schodištěm.	Axonometrie souboru	Půdorys 1. NP
		
Legenda:	A, B = identické, zrcadlově obrácené bloky s byty, C = společný dům, D = výtah, E = přístavek s technickým zázemím	

Tabulka 23: Ukázka projektu, kde je použit komunikační systém pavlačí a lávek.²²⁹

²²⁸ Podle slov Monicy William-Olsson (20. 9. 2011).

²²⁹ Dostupné z WWW: <<http://www.boaktiv.se/>>

Průměrně mají projekty navštívených cohousingů ve Švédsku **šest nadzemních podlaží**.

Färdknäppen	Sockenstugan	Majbacken	BiG Kornet
			
Sjöfarten	Dunderbacken	Trekanten	Tullstugan
			
Legenda:	Společné prostory	Bytové jednotky	Technické zázemí
			

Tabulka 24: Podlažnost a schéma vertikálního funkčního rozdělení objektů.

	
Tinggården , Dánsko ²³⁰	Sjöfarten , Švédsko
Nízkopodlažní domy okolo obytné ulice	Šestipodlažní bytový dům, součást bloku s vnitřní zahradou
	

Tabulka 25: Srovnání různé výšky a typologie zástavby cohousingu.

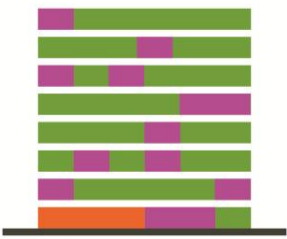

²³⁰ Dostupné z WWW: <http://l.cohousing.org/dk99/DKtour_TG1.html>

Optimální výška objektů v cohousingu je jedno až dvě podlaží, maximálně čtyři nadzemní podlaží. Zdůrazňována je důležitost přiměřeného měřítka objektů, včetně jejich výšky, a přímý vizuální kontakt obyvatel s parterem. Švédské projekty dávají přednost urbánnímu prostředí, pro které je všeobecně charakteristická vyšší výška zástavby.

7.5.5 Novostavby nebo adaptace na cohousing

Čtyři objekty byly navrženy s předem plánovaným využitím pro cohousing (Trekanten, Färdsnäppen, BiG Komet, Sjöfarten). Ostatní čtyři objekty jsou pozdější adaptace na cohousing (Sockenstugan, Majbacken, Dunderbacken, Tullstugan).

Sockenstugan a Majbacken byly původně určeny pro seniory jako sociální nájemní bydlení v malometrážních bytech. V Majbackenu byla dokonce přistavěna k původnímu účelu jednopodlažní přístavba se společnou jídelnou, kuchyní a místnostmi pro poskytování pečovatelských služeb. Na základě iniciace čtyř obyvatel začal být Majbacken postupně přeměňován na cohousing 40+. V roce 2011 třicet domácností z celkových 31 bytových jednotek patřila ke cohousingu a přístavba byla upravena pro potřeby komunity. Sockenstugan se původně skládal ze dvou podélných třípodlažních, rovnoběžně umístěných objektů z 50. let minulého století. Oba objekty byly v roce 1999 vzájemně propojeny novou jednopodlažní přístavbou se společnými prostory za účelem vybudování cohousingu 40+. Dunderbacken a Tullstugan byly na cohousing uzpůsobovány postupně až během realizace. U Dunderbackenu téměř celé první podlaží kromě jednoho bytu bylo v rámci návrhu předěláno na společné prostory. Tullstugan byl na cohousing adaptován velmi jednoduše: jeden původně naplánovaný čtyřpokojevý byt ve 2. nadzemním podlaží byl přeměněn na společné prostory.

Druhy dodatečné adaptace objektů na cohousing – cohousing a běžné byty pod jednou střechou			
Majbacken		Sjöfarten	
Byty, které patří cohousingu, jsou roztroušeny mezi běžnými byty pod jednou střechou. Většinou u dodatečných adaptací stávajících bytových domů na cohousing.		Část většího celku. Cohousing tvoří jedno kompaktní křídlo v rámci jedné budovy/komplexu budov. Většinou u novostaveb.	
			
Legenda:	Cohousingové byty	Běžné byty	Společné prostory
			

Tabulka 26: Příklady adaptací objektů na cohousing – vertikální schémata.

7.6 SPOLEČNÉ PROSTORY A JEJICH UŽÍVÁNÍ

Existence, umístění, náplň a velikost společných prostor výrazně ovlivňuje sociální chování obyvatel. Společné prostory je možno přibližně rozdělit podle jejich užívání, ovšem s vědomím, že se nejedná o striktní rozdělení a většina funkcí se prolíná. Např. ve společenských prostorech se odehrávají pracovní schůzky, vstupní prostory mohou mít společenskou funkci, pracovní aktivity mohou být zároveň koníčkem a zábavou:

- **společenské prostory,**
- **pracovní a hobby prostory,**
- **komunikační, technické a ostatní společné prostory,**
- **venkovní prostory (zahrady, terasy).**

Společné prostory			
Interiéry			Exteriéry
Společenské prostory	Pracovní a hobby prostory	Komunikační, technické a ostatní společné prostory	Zahrady
Jídelna	Kuchyně	Vstupní prostory	Terasy
Obývací pokoje	Dílny (truhlárna, atd.)	Chodby	Dvory
Místnost s TV, PC	Tkalcovna	Schodiště	Vzdálenější zahrady
Knihovna	Místnost s šicím strojem	Výtahy	(hřiště)
Kouty k posezení, hraní společenských her	Zahradnické kouty	Technické zázemí objektu	(bazén)
Pokoje pro hosty	Ateliéry (výtvarný, sochařský, hudební)	Odpadkové hospodářství	
Učebny	Posilovna	Sklady	
Místnosti ke schůzím	Tělocvična	Podzemní garáže	
	Sauna		
	Prádelna a sušárna		

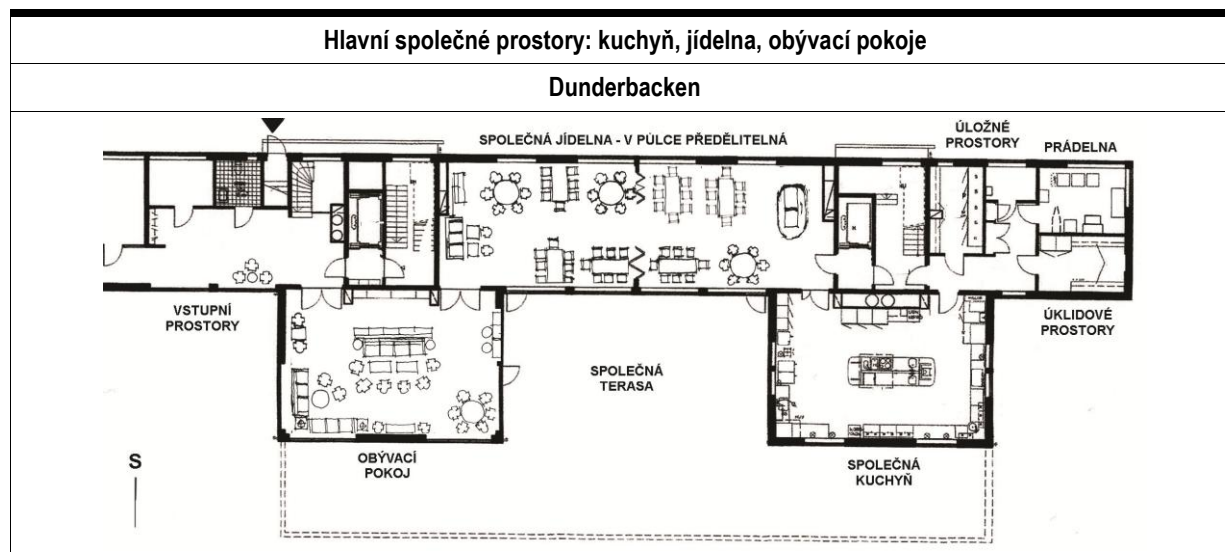
Tabulka 27: Rozdělení společných prostor.

Hlavní společné prostory se nachází téměř vždy ve vstupním podlaží v blízkosti hlavního vstupu do objektu (výjimkou je Tullstugan, kde jsou společné prostory ve 2. nadzemním podlaží, a Dunderbacken, kde jsou společné prostory o podlaží výš, než je hlavní přístup do objektu, vzhledem ke svažitému pozemku). Färdknäppen a BiG Kornet má **doplňkové společné prostory** ještě v nejvyšším patře domu, s přílehlou vyhlídkovou a pobytovou terasou. Často jsou také v suterénu, resp. polosuterénu, který někdy bývá přisvětlený denním světlem, společné tělocvičny, posilovny, sauny, prádelny, sušárny, dílny a další prostory. Jeden z prvních projektů svépomocného modelu cohousingu, Stacken v Göteborgu, měl společné prostory v 5. nadzemním podlaží.

Společné aktivity, které probíhají ve společných prostorech, se dají rozdělit na „povinné“, „nepovinné“ a „neutrální“. To, které aktivity jsou považovány za povinné, a od obyvatelů se očekává, že se do nich zapojí, záleží pouze na dohodě obyvatelů konkrétní komunity.

Společné aktivity ve společných prostorech		
Povinné	Nepovinné	Neutrální
Společné vaření	Péče o interiérové květiny	Prádelna, sušárna
Rozhodovací procesy	Výzdoba společných prostor	
Úklid společných prostor	Péče o společnou knihovnu	
Péče o zahradu	Rukodělné práce (šití, tkaní, truhlářství)	
	Organizování společných akcí (párty, výlety, kulturní a sportovní akce)	
	Tělocvič, sauna	
	Správa pokojů pro hosty	

Tabulka 28: Nejběžnější rozdělení společných aktivit na povinné a nepovinné.

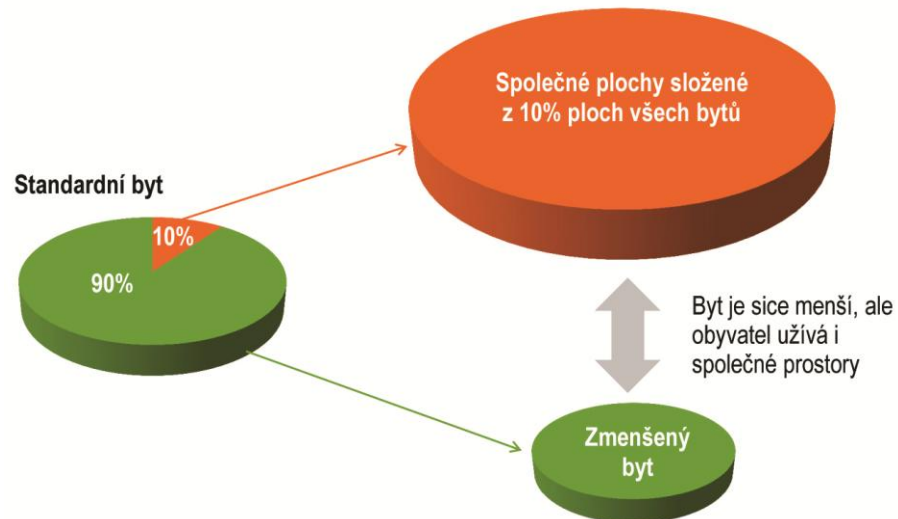
Tabulka 29: Příklad půdorysu hlavních společných prostor.

Rozloha společenských, pracovních a hobby prostorů dohromady vychází zejména ze dvou parametrů (kromě velikosti pozemku, disponibilních prostředků, potřeb a přání obyvatel):

- z počtu bytových jednotek v konkrétním projektu,
- z rozlohy bytových jednotek v konkrétním projektu.

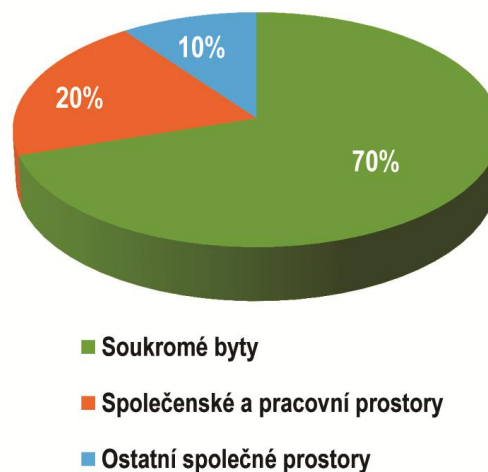
Jak bylo již uvedeno u výše zmíněného projektu *Prästgårdshagen*, bytové jednotky jsou v projektech cohousingu průměrně asi o 10% menší než jsou standardní rozlohy bytových jednotek ve Švédsku - a právě oněch 10% podlahové plochy je věnováno společenským,

pracovním a hobby prostorům. V případě nájemního bydlení toto opatření brání navýšení nájemného na jednu domácnost.²³¹ V případě vlastnického bydlení jsou pořizovací náklady jedné cohousingové bytové jednotky srovnatelné s běžnou bytovou jednotkou.

Obrázek 13: Poměr velikosti standardních a cohousingových bytových jednotek a společných ploch.

Příklad: 10% podlahové plochy z 15 bytových jednotek umožňuje navrhnout společnou kuchyň s jídelnou, obývací pokoj, pokoj pro hosty, prádelnu, saunu, dílnu. 10% podlahové plochy ze 40 bytů umožňuje navrhnout společnou kuchyň s jídelnou, obývací pokoj, knihovnu, místnost s TV a PC, místnost pro hraní dětí, pokoj pro hosty, tělocvičnu, tkalcovnu, prádelnu, saunu, dílnu.²³²

Obrázek 14: Poměr součtu ploch všech bytových jednotek a společných prostor.

²³¹ COHEN, R. Cohousing design. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 143.

²³² KÄRNEKULL, 2010.

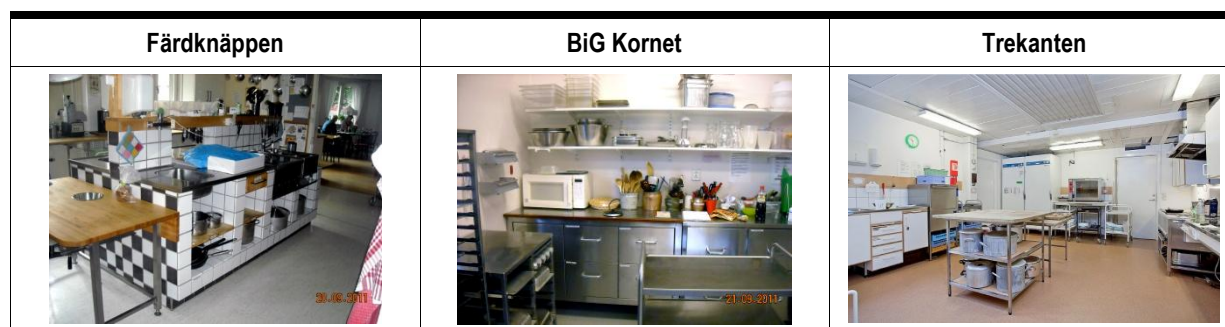
7.6.1 Společná kuchyně a fenomén společného vaření

Společné kuchyně tvoří nedílnou součást každého švédského projektu cohousingu a jsou jeho **základním typologickým znakem**. O jejich významu ostatně vypovídá i výše popsaná historie švédského kolektivního bydlení, které bylo od počátku organizováno právě okolo společné kuchyně. Ve společných kuchyních se odehrává vůbec **nejdůležitější (a povinná) společná práce obyvatel, a to společné vaření**. Zdá se, že v některých projektech v podstatě neexistuje jiný (fungující či pravidelně využívaný) společný prostor kromě společné kuchyně - a společné jídelny (z navštívených projektů např. Tullstugan).

Poznámka: Podle švédské zkušenosti spolehlivě nejužívanějším prostorem vždy bude místo, kde se mohou lidé pravidelně scházet u společného jídla. Rozhodně nestačí mít k dispozici „jakýkoli“ společný prostor (např. neutrální klubovnu) ke scházení obyvatel bez zásadního důvodu užívání.

Společná kuchyně, přestože má klíčový význam, je „pouze“ **alternativní kuchyní** navíc. Každá bytová jednotka má svoji vlastní, plně zařízenou kuchyň, jako je tomu v běžném bydlení.

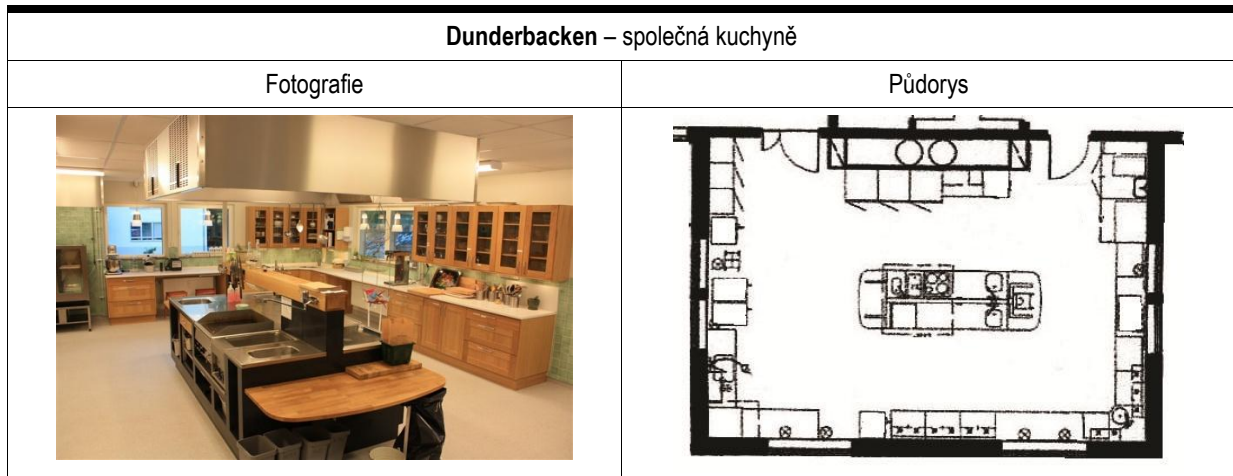
Přístup do společné kuchyně mají obyvatelé komunity a často v ní mohou pracovat i lidé, kteří v projektu nežijí. Většinou jsou to tzv. externí členové cohousingu z čekací listiny nebo lidé, kteří sami chtějí vybudovat svůj vlastní projekt a prakticky tímto způsobem zažívají, jak vše funguje.²³³

Tabulka 30: Fotografie společných kuchyní.

Společné kuchyně navazují především na **společnou jídelnu**; buď jsou přímo součástí stejného prostoru (Tullstugan, Majbacken), oddělené jen pultem, na kterém se podává jídlo, nebo jsou stavebně oddělené, v samostatné místnosti hned vedle jídelny, někdy s výdejním okénkem ve stěně (Färdknäppen, BiG Kornet, Sjöfarten, Dunderbacken). Na kuchyně dále mohou navazovat i další **pobytové místnosti nebo různé kouty, určené k posezení** (kout s krbem, klavírem, místnost s TV, knihovna, apod.). Ve vícegeneračních projektech na kuchyně a jídelny navazují navíc **prostory pro děti** (herny, tělocvičny), kde si děti mohou mezitím, než se uvaří nebo po večeři uklidí, hrát pod dohledem některého z dospělých.

²³³ V Tullstuganu došla na společnou večeři skupina žen, které chtějí vybudovat nový cohousing 40+. Pomáhaly vařit večeři.

Tabulka 31: Společná kuchyně, fotografie a půdorys.

Velikost kuchyně závisí především na počtu bytových jednotek a pohybuje se cca od 15 do 55 m². **Provoz** společných kuchyní je pečlivě promyšlený. Většinou se využívá ověřený koncept od švédské architektky Gunilly Lauthers,²³⁴ který umožňuje souběžné vaření více osob najednou a jejich vzájemnou hladkou komunikaci. Jednotlivé úkony (skladování potravin s různou trvanlivostí a různými požadavky na teplotu a vlhkost prostředí, umývání potravin, úprava potravin před zpracováním, varné a pečící centrum, odkládání použitého nádobí, umývání a skladování nádobí) na sebe navazují tak, aby cesty mezi nimi byly co nejkratší a bezpečné. Ve všech navštívených kuchyních je instalována průběžná linka podél stěn a pod okny, uprostřed se nachází různě vybavený pracovní ostrov.

Některé kuchyně jsou doplněny o menší **pomocné prostory**. Např. v Majbackenu zbyla po předchozím využití objektu mycí místnost, umístěna hned vedle kuchyně. V Sockenstuganu na kuchyň navazuje kromě mycí místnosti i chladicí místnost a příruční sklady potravin. Větší sklady potravin jsou často umístěny v suterénu objektu.

Společné kuchyně působí většinou **domácím dojmem**, kromě kuchyní v BiG Kornetu a Trekantenu. V BiG Kornetu je osazena kompletní bývalá profesionální kuchyň ze zrušené restaurace, takže je celá zařízena v nerezovém materiálu. Velmi skromně je zařízená kuchyně v Trekantenu. V ostatních projektech jsou kuchyně navrženy ve dřevě, skle, keramických obkladech a moderních kompozitních materiálech. Kuchyně jsou osvětlené denním světlem (kromě Trekantenu). Každá kuchyň je jiná, originální, i když princip provozu je podobný.²³⁵ Společné kuchyně jsou často vybaveny **profesionálními spotřebiči** (např. myčky nádobí, trouby, odsávací zařízení), které velmi usnadňují jejich provoz.

²³⁴ COHEN, R. Cohousing design. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 142-143.

²³⁵ Na rozdíl od soukromých kuchyní, resp. kuchyňských koutů, které byly ve všech navštívených projektech (i vícegeneračních) a ve všech bytových jednotkách stejné – vliv právního důvodu užívání bydlení (obecní nájemní).

Tabulka 32: Obyvatelé Färdknäppenu při společném vaření. Archiv Kerstin Kärnekull (Färdknäppen).

V rámci projektu bývají všichni obyvatelé rozděleni do několika **pracovních skupin**, které se ve vaření střídají. Např. jedna skupina vaří večere během celého týdne a pak další čtyři až pět týdnů chodí pouze stolovat. V jedné pracovní skupině bývá pět až deset členů – podle celkového počtu obyvatel v projektu. Vedoucí skupin se navíc schází společně při tvorbě jídelníčku v rámci delšího časového období a kvůli rozdělení finančních nákladů. Ve speciálně upravených receptech pro větší skupinu (např. kniha receptů pro 20 osob ve Färdknäppenu) je vyřešen i problém s různými dietami. Ve Färdknäppenu fungují hromadné nákupy většího množství potravin přes internet, které jsou i s dovážkou až do domu levnější než potraviny v kamenných obchodech. Společné večere se podávají většinou během všedních dní, od pondělí do pátku. Stačí se pouze předem zapsat a dostavit se.

Poznámka: Jedna obyvatelka cohousingu 40+ říká, že „pokud člověk vaří jen jeden týden v měsíci a pokud vaří pro větší množství lidí, vaří opravdu rád a snaží se, aby bylo jídlo co nejlepší.“

Společné kuchyně jsou **specifickým prostorem**, který nemá v ČR obdobu. Jedná se o prostor, který není ani ryze soukromý, ani veřejný či výrobní (jako profesionální kuchyně z restaurací, škol či jiného hromadného stravování). Charakterem spíš připomínají kuchyň ve skupinové domácnosti.²³⁶

7.6.2 Společná jídelna a institut společných večerů

Společná jídelna je skutečným **společenským srdcem** každého projektu. Zde se **obyvatelé jednoznačně nejčastěji setkávají**. Ve společné jídelně se obyvatelé schází nejen k večerům, ale i k různým poradám, schůzím, oslavám a schází se tu i zcela neformálně, náhodně. Společnou jídelnu je možné si zamluvit na soukromou párty. Nezřídka zde obyvatelé také přijímají návštěvy, stejně jako je tomu v běžných bytech – u zdroje jídla a pití. Návštěvy pak vůbec nemusí vodit do vlastního bytu, čímž si mohou dokonale zachovat své soukromí. Proto jsou společné jídelny umístěny poblíž hlavního vstupu do cohousingu, aby mohli obyvatelé vidět, slyšet a případně i cítit, co se ve společné jídelně děje – jedná se o práci se zapojením více smyslů do celkového vnímání prostoru.

²³⁶ Podle konzultace s hygienickou stanicí (p. Kunstová, Rytířská 12, Praha 1, 21. 3. 2012) by u provozu společných kuchyní v rámci bytových domů neměla být kolize s českým legislativním prostředím.

Tabulka 33: Fotografie společných jídelen.

Příklad: *paní Monica z Färdsnäppenu ve své vlastní soukromé kuchyni (plně zařízené) téměř nevaří. I čaj si chodí raději dělat do společné kuchyně a posedí si ráda ve společné jídelně či obývacím pokoji, kde většinou někoho potká a nemusí trávit svůj čas sama, pokud nechce.*

Na jídelny a obytné místnosti vždy navazují zahrady (Färdsnäppen, Sockenstugan, Majbacken, BiG Kornet, Trekanten) nebo terasy (Tullstugan, Dunderbacken, Sjöfarten). V teplejším počasí se stoluje i venku. Orientace společných venkovních ploch je většinou na jižní stranu.

Tabulka 34: Fotografie společných večeří.

Ve Švédsku patří výhody společného vaření a stolování za **nejpádnější důvod existence cohousingů**. Společné vaření a stolování uspokojuje zároveň dvě základní lidské potřeby: **potřeba sociálních kontaktů a potřeba kvalitní stravy**.

- (1) První nespornou výhodou společného vaření a stolování je fakt, že obyvatelé nemusí každý den sami vařit a vyvíjet ostatní související činnosti. Jedná se o velmi výraznou **úsporu času a sil** každého obyvatele, které pak může věnovat sám sobě, své rodině a jiným aktivitám.
- (2) Další podstatnou výhodou je **ekonomické hledisko**. Jedna kompletní teplá večeře stojí 20,- až 40,- SEK (podle toho, zda obsahuje i dezert), zatímco samotný chléb stojí 25,-SEK, běžný oběd v kantýně 70,- až 90,- SEK, večeře v restauraci 400,- a více SEK. Také individuální vaření doma vychází draž než skupinové. Obyvatelé platí pouze za ingredience a spotřebu energií na vaření - neplatí za práci těm, kteří pro ně vaří. Hosté většinou platí za večeře o něco málo více než obyvatelé cohousingu.

- (3) Důležitou výhodou je také **podílení se na chodu společenství a udržování sociálních kontaktů**. Obyvatelé se při vaření i stolování baví, mají čas na diskuze nad neformálními i formálními tématy i různými problémy, jejichž řešení zde kolikrát naleznou snadněji a rychleji, než na schůzi. Není neobvyklé si na večeri pozvat návštěvu. Také děti se mohou účastnit společného vaření, což pro ně bývá skutečný zážitek. Teenageři dostávají na vybranou, zda budou vařit, nebo zda budou raději platit vyšší cenu za večere (jako hosté).
- (4) A poslední zde zmíněnou výhodou je **kvalita** společně vařených pokrmů. Pečlivý výběr surovin, pestrý jídelníček a pravidelné teplé večere mají příznivý vliv na zdraví obyvatel.

Příklad: paní Ingrid ze Sockenstuganu, která žije ve své domácnosti sama, vyzdvihuje zejména fakt, že společné večere jsou levnější a zdravější. Kdyby si prý měla vařit sama pro sebe, tak se odbude rohlíkem, hotovým mraženým pokrmem nebo produktem z fastfoodu, které nejsou nutričně příliš hodnotné a jsou navíc poměrně drahé.

7.6.3 Společné obytné prostory a společenské aktivity

Společné obytné prostory jsou **druhotným společenským prostorem** – po společné jídelně. Také slouží k setkávání obyvatel a zároveň jsou určeny k relaxaci, odpočinku, přijímání návštěv, někdy k pracovním schůzkám. Zahrnují různé druhy posezení: sledování TV, hraní společenských her, krb, klavír, promítací plátno, knihovnu, apod. Mají **charakter obývacího pokoje v běžném bytě nebo rodinném domě**. Jsou zařízené s důrazem na praktičnost i pohodlí a použity jsou stejné materiály, barvy a osvětlení jako v běžném bydlení. Společné obytné prostory bývají často zařízeny nábytkem a doplňky, které měli obyvatelé ve svých předchozích domovech. Protože jsou bytové jednotky v cohousingu (zejména 40+) o něco menší než původní domovy a všechen nábytek obyvatel se do nich nevejde, mohou ho nabídnout k dispozici do společných prostor i ostatním.

V navštívených projektech cohousingů 40+ jsou společné obytné prostory přímo propojeny se společnou jídelnou – tak je také zajištěno, že jsou skutečně využívány. Obyvatelé po společné večeri buď zůstávají v jídelně, nebo si jdou sednout do klidnějšího koutu. Pokud by byly obytné prostory příliš daleko od společné jídelny, praxe ukazuje, že by byly využívány daleko méně.

Tabulka 35: Fotografie společných obývacích pokojů.

7.6.4 Společné pracovní a hobby prostory

Mezi ostatní pracovní prostory patří různé **rukodělné dílny**, např. truhlářská, šicí, tkalcovská. Dále **prádelna a sušárna**.

Färdknäppen	Majbacken	Sockenstugan
Tkalcovna	Dílňa	Šicí místnost
		

Tabulka 36: Fotografie společných pracovních prostorů.

Společná prádelna není ve Švédsku výlučným znakem cohousingu, ale bývá navržena ve většině obecních nájemních bytových domů. Ostatně společné prádelny a sušárny bývaly typickou součástí panelové výstavby v bývalém Československu a někde jsou dosud využívány.

Färdknäppen	BiG Kornet	Trekanten
		

Tabulka 37: Fotografie společných prádelen/sušáren.

V navštívených projektech fungují prádelny k velké spokojenosti obyvatelů. Jen v Tullstuganu má většina obyvatelů vlastní pračku, protože byty jsou zde o něco prostornější, než u cohousingu bývá zvykem. V jednom projektu je většinou k dispozici tři až pět průmyslových praček, jedna klasická domácí pračka, jedna až dvě sušičky, mandl, místo pro žehlicí prkno, někdy i místo pro klasické sušení prádla na šňůrách a věšácích. Prádelna funguje tak, že si obyvatelé předem zamluví pračku pomocí důmyslného systému speciální „rezervační nástěnky“, která může mít různou podobu (od archu papíru po digitální verzi). Pokud se vyskytne náhlá potřeba vyprat bez zamluveného času, slouží k tomu rezervní pračka, kterou není nutné ani možné si zamluvit předem. Sušičky jsou často rozměrné s možností rozvěšení vypraného prádla, aby se nepomačkalo. Pro usnadnění přemístění prádla z bytu do prádelny a naopak slouží praktické drátěné koše na kolečkách. Obyvatelé používají vlastní prací prostředky. Často funguje vzájemná výpomoc ve smyslu, že když se někdo po doprání nemůže v zamluvený čas dostavit, ale nachystá špinavé prádlo s pokyny, v jakém programu prát, předchází

soused to udělá za něho. Přestože není prádelna společenským prostorem, pro obyvatele opět představuje možnost vzájemných neformálních setkávání, která jsou velmi důležitá pro fungování společenství. Výhodou společných prádelen je výrazné ušetření místa v soukromých bytech, protože není nutné mít vlastní pračku, sušičku či místo pro věšení prádla. Prádelny bývají umístěny buď v blízkosti společných obytných prostor, což je považováno za praktické řešení, nebo jsou instalovány v suterénu.

Mezi hobby prostory patří například **sauna, fitness, tělocvična, malířský či hudební ateliér**. Hobby prostory většinou využívá pravidelně jen menší podíl obyvatel cohousingu. Rozhodně jsou využívány méně, než bylo předpokládáno. V Trekantenu je rozlehlá klasická tělocvična, která je k dispozici i mateřské škole, tvořící od počátku projektu s cohousingem jeden komplex.

Sockenstugan	BiG Kornet	Trekanten
Posilovna	Sauna	Tělocvična
		

Tabulka 38: Fotografie společných hobby prostorů.

7.6.5 Komunikační prostory

Mezi komunikační prostory patří vstupy, vstupní prostory, chodby, schodiště a výtahy. **Vstupů do objektů bývá několik: hlavní, vedlejší a technické** (např. zásobování společné kuchyně v BiG Kornet). Hlavní vstupy do objektů mají stejný charakter jako vstupy do jiných běžných bytových domů. Všechny jsou bezbariérové, orientované většinou do zklidněných ulic. Jen objekt Dunderbackenu má vstupy orientované do živější komunikace, což není pro pěší příliš příjemné – mohou se cítit ohroženi automobilovým provozem.

Sjøfarten	BiG Kornet	Dunderbacken
		

Tabulka 39: Fotografie hlavních vstupů.

Některé projekty (Färdknäppen, Sjöfarten, Sockenstugan) mají hlavní vstup do objektu v blízkosti společné jídelny a vedlejší vstup/-y v blízkosti soukromých bytových jednotek. Tak je alespoň pro část bytových jednotek zajištěna možnost volby a podpořen důraz na soukromí. Obyvatelé, pokud nemají zájem, se mohou společným prostorům úplně vyhnout. Navštívené projekty nemají žádné **zavětrí**, maximálně lehce přetažené 2. nadzemní podlaží, které vchod částečně kryje. Většinou mají samostatné **zádveří**, které tvoří filtr mezi venkovním a vnitřním prostředím a které obsahuje poštovní schránky. **Navazující vstupní prostory** jsou velmi důležité – často určují charakter celého objektu. Jsou tvořeny různými druhy místností. Někdy se jedná o domácky zařízenou prostornou halu s květinami, posezením, odkládacími plochami, nástěnkami (Färdknäppen, Sockenstugan, BiG Kornet), jindy o běžné komunikační jádro s návazností na výtah a schodiště (Tullstugan, Majbacken, Sjöfarten, Dunderbacken). V Trekantenu je vstupní zádveří součástí velkoryse pojaté chodby, prosvětlené denním světlem, se spoustou zeleně.

Tabulka 40: Fotografie vstupních prostorů.

Pro vstupní prostory je důležitá rychlá a jednoznačná základní orientace ve vnitřní organizaci objektu. Mělo by být patrné, kde se nachází společné, soukromé i navazující komunikační prostory. Pokud ze vstupní haly existuje přímý vizuální (akustický, čichový) kontakt se společenskými prostory, obyvatelé projektu snadno získají přehled o aktuální situaci, což podporuje jejich zapojení do formálních i neformálních aktivit. Také je výrazně usnadněna orientace případného návštěvníka.

Ve Färdknäppenu jsou zajímavě umístěné soukromé **poštovní schránky**. Schránky jsou přístupné oboustranně: z jedné strany ústí do zádveří domu, kam se dostane nejdále poštovní doručovatel, z druhé strany jsou přístupné z haly, kam si může obyvatel dojít v domácí obuvi. Jedná se o další z mnoha detailů, které pozitivně ovlivňují užívání společných prostor. Promyšlená koncepce celého objektu velmi napomáhá k vytvoření domácí atmosféry i mimo vlastní soukromé byty. Obyvatelé pak tvrdí, že se cítí bezpečně už za vstupními dveřmi zádveří – ne až za vchodovými dveřmi do vlastního bytu, což je zásadní rozdíl oproti běžné individualizované výstavbě.

Zajímavým prvkem navštívených komunit jsou všudypřítomné **nástěnky**. Obyvatelé si na ně píší především menu společných večeří, informace o schůzkách pracovních skupin, různé neformální vzkazy či vylepují plakáty. Většinou se jedná o klasickou nástěnku na stěně nebo o tabuli. V Sockenstuganu je celkem pět různých míst, kde se nástěnky nachází, a sami obyvatelé přiznávají,

že je náročné všechny sledovat. V Tullstuganu je nástěnka umístěna pouze ve výtahu, takže pokud někdo výtah nepoužívá, může informace úplně minout.

7.6.6 Ostatní společné prostory a technické zázemí objektu

Mezi ostatní společné prostory patří **skladovací prostory** všeho druhu, od potravin přes skladování sezónních věcí po ukládání kol, případně **podzemní parking**. Ve Färdsnäppenu si mohou do společné chlazené místnosti v suterénu dávat své vlastní označené potraviny i jednotliví obyvatelé projektu. Dá se sem přiřadit i **sociální zázemí společných prostorů**.

Do technického zázemí patří zejména promyšlené **odpadkové hospodářství, vytápění objektu, vzduchotechnické zařízení** a další prostory, které jsou velmi podobné jako v běžné bytové výstavbě a není nutné jim věnovat speciální pozornost.

Tabulka 41: Fotografie pokojů pro hosty.

Mezi specifické a velmi praktické prostory v cohousingu patří **pokoje pro hosty**. V některých případech se jedná o poměrně rozsáhlé apartmány o několika pokojích s vlastní kuchyní a koupelnou (Dunderbacken, Sjöfarten, Trekanten). V jiných případech existují pouze malé dvoulůžkové pokoje se základním sociálním vybavením (umyvadlo, WC), přičemž koupelna je umístěna zvlášť a může být využívána i pro jiné účely, např. jako součást sauny (Färdsnäppen). Obyvatelé cohousingu mají možnost si je pro své návštěvy předem rezervovat. Návštěvy za svůj pobyt v cohousingu platí mírný poplatek – čím je pokoj menší, tím je ubytování levnější (např. pouhých 15,- SEK/osoba/noc ve Färdsnäppenu či zcela zadarmo v Tullstuganu). Velké apartmány jsou naopak příliš drahé a využívány mnohem méně, čímž ztrácí svůj význam. Nejpodstatnější výhodou samostatných pokojů pro hosty je dokonalé zachování soukromí jak hostitelů, tak hostů. Další nespornou výhodou je velmi výrazné ušetření místa ve vlastní domácnosti.

7.6.7 Společné venkovní prostory

Každý z navštívených projektů má k dispozici společný venkovní prostor, zahradu nebo terasu. Protože se všechny navštívené projekty nacházejí v městských nebo příměstských zónách, zahrady i terasy jsou poměrně malé, kromě Sockenstuganu. Slouží ke stolování, odpočinku, práci i k zábavě. Někdy je součástí skladovací přístřešek (pro kola, pro ukládání odpadků), zázemí pro grilování, místo pro kompostování. Všechny projekty mají bezbariérové propojení interiéru s exteriérem.

Tabulka 42: Fotografie společných zahrad a teras.

7.6.8 Vybrané technické požadavky na společné prostory

Celé objekty i jejich jednotlivé části samozřejmě odpovídají požadavkům na využívání území a technickým požadavkům na stavbu ve Švédsku. Obecně je třeba zdůraznit požadavek na dobrou **akustickou pohodu** v interiérech společných prostor, zejména jídelny a místností určených k meetingům. Je podstatný rozdíl v **hlučnosti** při společné večeři ve vícegeneračním cohousingu a cohousingu 40+. Tento **rozdíl možná nejlépe vystihuje důvod, proč začaly vznikat cohousingy bez dětí**, jen pro osoby od středního věku. Williams, která se věnuje výzkumu různých faktorů, jež mají vliv na sociální interakce mezi obyvateli, potvrdila, že větší hlučnost ve společných prostorách redukuje jejich využívání staršími osobami.²³⁷ Nejedná se v žádném případě o nesnášenlivost vůči malým dětem, ale starší osoby více ocení klid.

7.7 SOUKROMÉ BYTOVÉ JEDNOTKY V NAVŠTÍVENÝCH PROJEKTECH

Přes veškeré výhody, které cohousing nabízí v rámci společných prostor, lidé tráví nejvíce času ve svých vlastních domácnostech. Ve švédských cohousingových bytových domech umístěných v běžné zástavbě není vždy jednoduché zachovat dokonalé soukromí každého bytu, ale sami obyvatelé říkají, že mají soukromí dostatek. A nezdá se, že vlastní byty nezamykají, protože se cítí v rámci domu zcela bezpečně.

7.7.1 Velikost bytových jednotek

Jak už bylo uvedeno v kapitole o společných prostorech, bytové jednotky v cohousingu bývají zhruba o 10% menší, než jsou standardní bytové jednotky.

V projektech cohousingů 40+ jsou zastoupeny jak malometrážní byty, tak středně velké byty. Podlahová plocha bytových jednotek v navštívených projektech se pohybuje v rozmezí **od 31 do 75 m²**, čemuž odpovídají kategorie bytu od **1+kk**, přes **2+kk**, do **3+1**. Nejvíce bytových jednotek má kategorii bytu 2+kk, resp. 2+1, okolo 40 až 50 m². Podle českých měřítek je tato dispozice pro domácnost o jednom až dvou členech poměrně komfortní (v ČR se pro seniory nejčastěji plánuje 1+kk

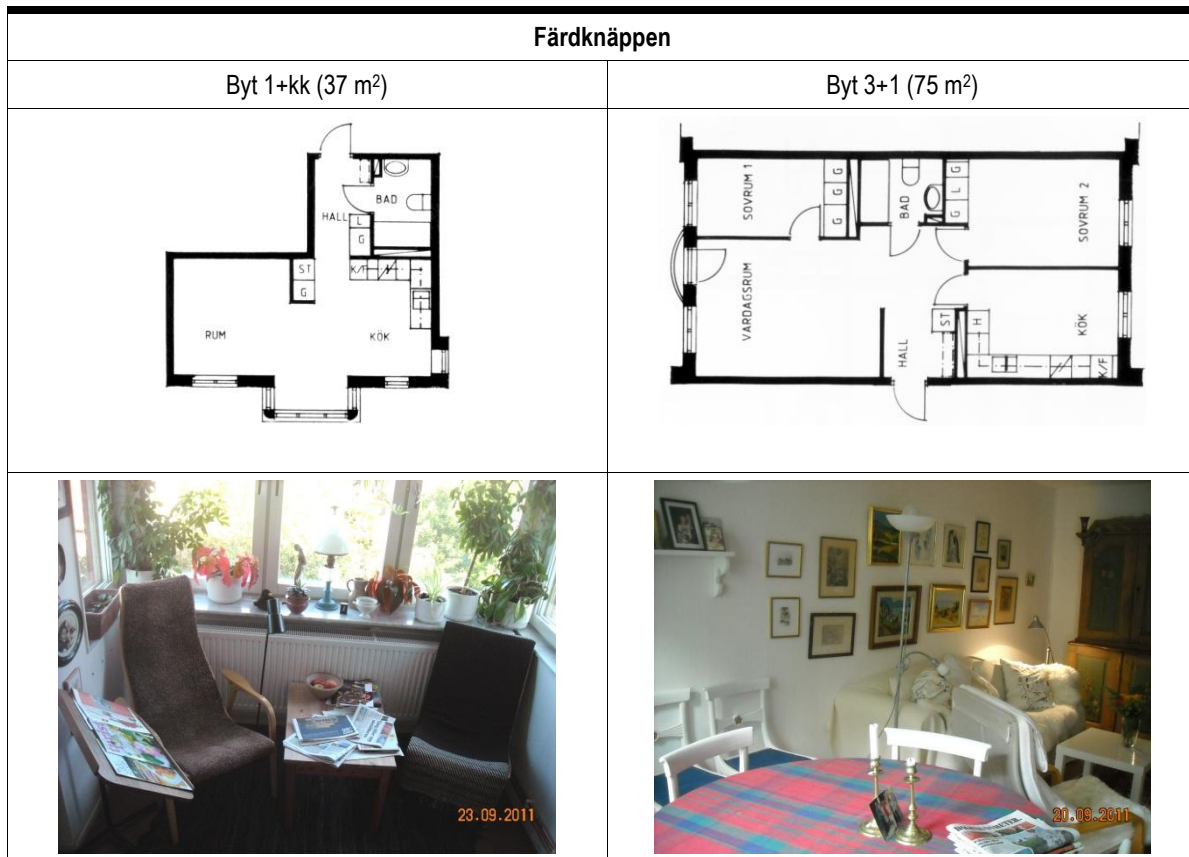
²³⁷ WILLIAMS, June 2005, s. 205.

pro jednu osobu a 2+kk pro dvě osoby), ovšem podle Švédů samotných či ostatních občanů ze západní části Evropy, jsou to spíše skromné rozlohy, které vycházejí z ekonomických důvodů, aby byly byty dostupné pro všechny zájemce.²³⁸

Tabulka 43: Fotografie soukromých bytových jednotek.

Ve vícegeneračních projektech jsou velikosti bytů ještě rozšířeny o velké byty s více obytnými pokoji pro rodiny s dětmi. V Tullstuganu odpovídají bytové jednotky standardním velikostem bytů ve Švédsku, mají výměru okolo 90 m², protože Tullstugan byl na cohousing adaptován na poslední chvíli až v průběhu realizace.

²³⁸ BERGER, 2010.

Tabulka 44: Půdorysy a fotografie soukromých bytových jednotek. Půdorysy z letáku Färdknäppenu.

7.7.2 Variabilita projektu a flexibilita bytových jednotek

Variabilita projektu pomáhá zajišťovat stabilitu jeho obyvatel i v průběhu zásadních životních změn (narození dětí, odchod dětí, rozvod, ovdovění, úraz, upoutání na vozík, atp.). To je v případě cohousingu žádoucí a je to považováno za jeho výhodou. Obyvatelé, pokud sami nechtějí, se nemusí z projektu odstěhovat, ale projekt je schopen se jim alespoň částečně přizpůsobit. Již v samotné koncepci se snaží odstranit případné architektonické, psychické i sociální bariéry.

Příklad: paní Ulrika žije v projektu Trekantenu od jeho počátku, celkem 25 let. Má se svým manželem 4 děti. Zatím se v rámci jednoho projektu stěhovali již čtyřikrát. Nejdříve, jak se rodina rozrůstala o nové členy, do stále větších bytů, nyní naopak čekají na uvolnění menšího bytu, protože dospívající děti začínají domácnost opouštět.

Příklad: starší sestra paní Monicy z Färdknäppenu trpí lehčí formou demence. Zatím je schopna žít ve svém bytě s pomocí sestry i ostatních obyvatel cohousingu a ošetřovatelek, které za ní dochází. Pokud by žila sama v běžném bytě, musela by se již přestěhovat do ústavního zařízení.

Färdknäppen		
Varianta 1+kk	Varianta 2+1	Varianta 2,5+kk (pracovna je na minimální ploše, tato varianta vyžadovala navíc okno na fasádě)

Tabulka 45: Různé dispoziční řešení bytu o stejné rozloze 55 m².

Variabilita celého projektu se projevuje i v dispozičním řešení jednotlivých bytů. Na jednom druhu půdorysu o stejné ploše je možné navrhnout různé kategorie bytu, podle aktuálních potřeb a situace jeho obyvatele/-ů. Velmi vhodné je, pokud je **konstrukční i technické řešení celého objektu dostatečně flexibilní**, aby umožňovalo potenciální drobné úpravy i přestavby přiček.

7.7.3 Zařízení a vybavení bytových jednotek, standardizace

Bytové jednotky v cohousingu jsou zařízené stejně jako bytové jednotky v běžném bytovém domě – jsou tedy **plně zařízené** podle přání a potřeb jejich obyvatel. Protože se ve všech případech navštívených projektů jedná (nebo jednalo) o obecní nájemní byty, v bytech je k dispozici krom zařízeného sociální zázemí i **standardizovaná kuchyňská linka**.

Färdknäppen	Majbacken	Trekanten
		

Tabulka 46: Fotografie standardizovaných kuchyní v soukromých bytových jednotkách.

Dunderbacken	Majbacken	Färdknäppen
		

Tabulka 47: Fotografie sociálních zařízení v soukromých bytových jednotkách.

Bytové jednotky v projektech cohousingů 40+ mají většinou navrženou koupelnu s osazenou záchodovou mísou. Velká část koupelen má v místě sprchového koutu pouze vypsávanou podlahu se závěsem. Možnost umístění vany je využita velmi zřídka. V koupelně zpravidla není místo pro pračku, protože je vždy navržena společná prádelna se sušárnou.

7.8 OBYVATELÉ NAVŠTÍVENÝCH PROJEKTŮ

V rámci místního šetření byly zjišťovány také základní údaje o obyvatelích navštívených projektů: celkový počet obyvatel, věkové složení, poměr žen a mužů, jejich pracovní aktivita (počet obyvatel v předproduktivním, produktivním a postproduktivním věku), skladba domácností. Nebyly

zjišťovány charakteristiky typu osobních postojů a názorů obyvatel (náboženství, politické zaměření, apod.), sociální vrstva obyvatel (včetně jejich vzdělání, příjmů, rodinného zázemí, apod.), zdravotní stav ani národnost.

Cohousing 40+			
	Färdknäppen	Sockenstugan	Majbacken
Počet obyvatel	50	48	35
Počet bytů	43	44	30
Spodní věková hranice	Od 40 let (bez malých dětí)	Od 40 let (bez malých dětí)	Od 40 let (bez malých dětí)
Ženy / muži	75% Ž / 25% M	75% Ž / 25% M	19 Ž / 16 M
1čl. / 2čl. domácnosti	7 párů	2 - 3 páry	6 párů
Důchodci / pracující	Snaha o 50% / 50%	50% / 50%	10 - 15 pracujících
Skutečný věkový rozsah	Od 51, 12x nad 85, 2x nad 90	Od 60, 4x nad 80	48 – 90 let
Příjem nových členů	ANO / fronta / externí členové	ANO / fronta 60 lidí / preferují mladší muže	ANO / nemají frontu
	BiG Kornet	Sjöfarten	Dunderbacken
Počet obyvatel	47	51	66
Počet bytů	44	46	61
Spodní věková hranice	Od 40 do 55 let (malé děti – v řešení)	Od 40 let (bez malých dětí)	Od 40 let (bez malých dětí)
Ženy / muži	34 Ž / 13 M	75% Ž / 25% M	49 Ž / 17 M
1čl. / 2čl. domácnosti	3 páry + 2 páry žijí každý ve svém bytě	6 párů	2 páry
Důchodci / pracující	25% / 75%	33% / 66%	60% / 40%
Skutečný věkový rozsah	46 až 77 (pod 50 menšina)	Průměrný věk 60, od 40 do 82	42 – 81 let
Příjem nových členů	ANO / fronta	ANO / fronta / externí členové	ANO / fronta 15 lidí / preferují mladší muže

Tabulka 48: Složení obyvatel cohousingů 40+.

Respondenti z cohousingů 40+ měli k dispozici poměrně přesný přehled o složení obyvatel. V případě **cohousingů 40+** výrazně převládají **jednočlenné domácnosti**, což ukazuje poměr počtu obyvatel k počtu bytových jednotek. Až 75% obyvatelů cohousingů 40+ jsou **osamělé ženy** – rozvedené ženy nebo vdovy, až 25% obyvatel tvoří osamělí muži, páry jsou v naprosté menšině. I obyvatelé mladších věkových kategorií (pod 55 let) žijí v domácnosti většinou sami. Jedná se o fenomén současné doby, kdy sice stagnuje či dokonce ubývá celkový počet obyvatel ve vyspělých zemích, ale přesto roste počet domácností, zejména těch jednočlenných. Nejen pro architektky a urbanisty z toho vyplývají nové výzvy, jak se ve své profesi s tímto faktem vypořádat.

Vícegenerační cohousing		
	Trekanten	Tullstugan
Počet obyvatel	170	77
Počet bytů	78	20 + 10 ze sousedství
Z toho počet dětí	60	30
Důchodci/pracující	-	6/-
Počet rodin s předškolními dětmi	-	3
Počet rodin se školáky	-	3
Počet rodin s teenagery	-	6

Tabulka 49: Složení obyvatel vícegeneračních cohousingů.

Respondenti z vícegeneračních cohousingů měli pouze hrubý orientační přehled o složení obyvatel. Obyvatelé navštívených vícegeneračních cohousingů žijí často v cohousingu od jeho počátku. Stěhovali se sem nejčastěji jako mladé rodiny s malými dětmi nebo bezdětné páry; děti mezitím dospěly a nyní nastupuje další generace dětí.

7.9 VZNIK A FUNGOVÁNÍ NAVŠTÍVENÝCH PROJEKTŮ

Jeden z dílčích cílů místního šetření ve Švédsku bylo zjištění, jak projekty cohousingu vůbec vznikají: za jakých podmínek, jak dlouho trvá, než jsou od prvního nápadu zrealizovány nebo zda fungují tak, jak si obyvatelé představovali. Zajímalo nás také, zda je možné přenést alespoň část zkušeností do českého prostředí.

7.9.1 Iniclace vzniku projektů

Obyvatelé navštívených komunit, většinou jejich menší část, **vždy iniciovala vznik daného projektu** - neboli oni sami poptávali tento druh bydlení.

Ve Švédsku je běžné, že se základní skupina iniciátorů nového projektu podrobně informuje u již existujících komunit a často se účastní společných pracovních aktivit. Navštěvují nejen projekty ve Švédsku, ale i v Dánsku. Obyvatelé již realizovaných projektů jsou víceméně v pozici expertů ohledně pozitivních i negativních aspektů koncepce, které jsou schopni trefně pojmenovat díky běžnému dennímu životu v komunitě. Jejich znalosti jsou srovnatelné se znalostmi profesionálních konzultantů a teoretiků z nejrůznějších oborů (architektura, urbanismus, sociologie, psychologie, apod.).

7.9.2 Participace na tvorbě projektů

Obyvatelé navštívených komunit, opět většinou jejich část, **vždy od první ideje (vize) participovala na tvorbě daného projektu** – tedy vlastního obytného prostředí.

Po formování základní vize projektu začínají budoucí obyvatelé spolupracovat se zástupci

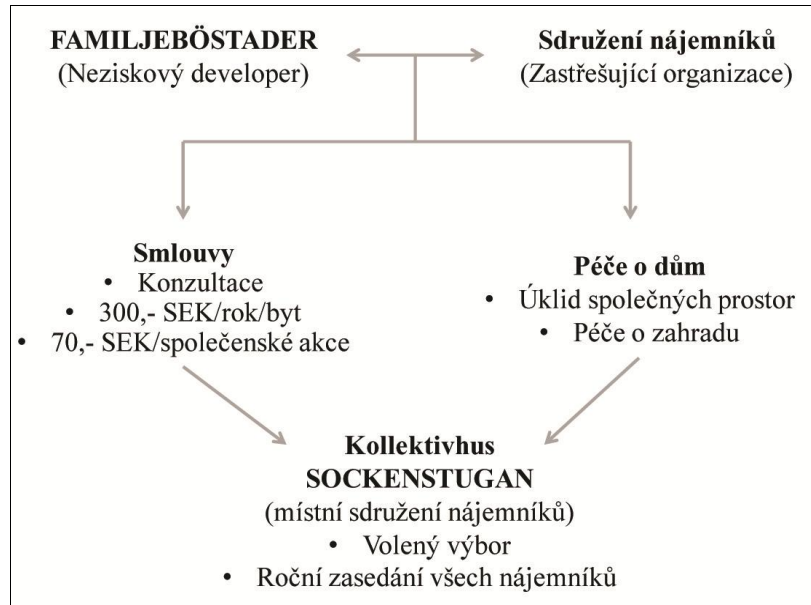
stavebních společností (zástupci municipalit) a s externími specialisty (architekty, projektanty).

Příklad: Färdknäppen (1993) je prvním cohousingem 40+ ve Švédsku. Jeho vznik předcházela rozsáhlá diskuze stran BiG group – jestli se vždy snažit o vícegenerační projekt nebo začít budovat i projekty jen pro „druhou půlku života“. Zejména ženy, které takto diskutovaly, viděly v cohousingu především jedinečné prostředí pro růst a výchovu dětí. Nějaký čas trvalo, než byla pojmenována pozitivně, které cohousing může přinést i pro starší generaci. V roce 1987 vznikla skupina, která po dva roky diskutovala základní myšlenky projektu pro seniory, jednala se zástupci samospráv a s dalšími kompetentními osobami a organizacemi. V roce 1989 nabídl neziskový developer, FamiljeBostäder, pozemek v centru Stockholmu a od té chvíle začala intenzivní spolupráce s architekty, dalšími projektanty a odborníky. Výsledný dům odpovídá představám a přáním jeho obyvatel. Všechny další projekty cohousingů 40+ ve Stockholmu jsou inspirovány právě Färdknäppenem – ne fyzickou podobou, ale způsobem fungování. Druhý cohousing 40+, Sockenstugan, pojmul většinu „čekatelů“ z Färdknäppenu.

Příklad: Tullstugan (1994) je vícegenerační cohousing, který je součástí rozsáhlého bytového komplexu s běžnými byty, původně obecními nájemními (celkem 263 bytových jednotek). Bytové domy tvoří několik polouzavřených bloků okolo vnitřních zelených dvorů se společnou vybaveností (např. dětská hřiště). V průběhu jeho výstavby si prosadila část obyvatel, aby se z jednoho křídla (dvě schodišťové sekce s 24 byty) stal cohousing. Bytové jednotky byly realizovány beze změny a společné prostory cohousingu byly dodatečně navrženy namísto jednoho většího bytu 4+kk (přes 100 m²) ve 2. NP. Obsahují společnou kuchyň oddělenou pultem od dostatečně velké společné jídelny s terasou, hernu pro malé děti, místnost s TV, miniaturní pokoj pro hosty, sociální zázemí a sklad potravin. Po roce 2000 byly byty nabídnuty k odkoupení do osobního vlastnictví. Počet jednotek, které do cohousingu „patří“, se v průběhu času měnil. V září 2011 to bylo 20 bytových jednotek z původního cohousingu, 4 byty nespolupracovaly, a ke cohousingu dále patřilo 10 bytových jednotek z okolních bytových domů – jejich obyvatelé se účastní společného vaření, stolování a rozhodovacích procesů.

7.9.3 Formální organizační struktura projektů po nastěhování

Obyvatelé navštívených komunit si **vše řídí sami**, podle vlastního uvážení, možností, potřeb a přání. O chod společenství se nestará žádná osoba nebo organizace zvenčí. Přesto tím, že developer stojí u vzniku projektu i u správy obecních bytů, je **organizační struktura** cohousingů ve Švédsku více **institucionalizovaná** než v jiných zemích. Důležitá rozhodnutí jsou přijímána na společných schůzích všech obyvatel. Ve Švédsku jsme se setkaly se dvěma typy organizačních struktur: „ekonomická“ (např. BiG Kernet) a „idealistická“ (např. Sockenstugan). Přesný překlad a popis těchto dvou struktur je těžko přenositelný do jiného prostředí.

Tabulka 50: Vnější organizační struktura Sockenstuganu (překresleno a přeloženo dle originálních podkladů).

7.9.4 Procesy rozhodování

Za ideální způsob rozhodování je v cohousingu považován stoprocentní **konsensus**. Pouze dvě navštívené komunity se o konsensus snaží (Sockenstugan, Dunderbacken). Ovšem většinou ve Švédsku funguje tzv. **reprezentativní demokracie**. Znamená to, že jsou např. na jeden až dva roky voleni zástupci komunity (výbor), kteří se schází častěji než ostatní obyvatelé a kteří komunitu reprezentují, zejména při jednáních s majitelem (neziskovým developerem). Hlavní rozhodování je uskutečňováno na pravidelných (např. dvouměsíčních) schůzích všech obyvatel, které probíhá formou **hlasování**. Existence výboru usnadňuje komunikaci mezi cohousingem a majitelem objektu a zároveň odlehčuje ostatním obyvatelům.

Na mezinárodní konferenci ve Stockholmu v roce 2010 byl diskutován i vhodný způsob rozhodování v projektech cohousingů. Švédský způsob byl všeobecně shledán jako efektivní. Podle Delgada každý cohousing nabízí spoustu společných prostorů k neformálním setkáváním obyvatel, ve kterých se může spontánně rozvíjet diskuze nad řešeným problémem a které mohou dokonce napomáhat tzv. „neformálnímu konsensu“. Tedy tomu, že se obyvatelé sami shodnou na určitém řešení, aniž by o tom zdlouhavě jednali na schůzích.²³⁹

7.9.5 Příjem nových členů

Příjem neboli nastěhování nových členů do cohousingu patří mezi důležité události, týkající se celé komunity. Nový člen, resp. členové, by měl především dobře vědět, co znamená žít v cohousingu

²³⁹ DELGADO, G. Collaborative Housing at a Crossroad: Critical Reflections from the International Collaborative Housing Conference. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 218-219.

a jak konkrétně funguje jím vybraný cohousing (druhy pracovních aktivit, velikost a vybavení společných prostor i soukromých jednotek, počet společných večeří během týdne, frekvence společných meetingů, zaměření cohousingu – vícegenerační nebo pro druhou půlku života, lokalita, apod.). Měl by být schopen a ochoten se účastnit komunitního života. Neměl by mít samozřejmě jiné úmysly – např. získat bydlení v atraktivní lokalitě.

Navštívené komunity měly většinou vlastní **čekací listinu zájemců**, neboli externích členů (kromě Majbackenu), od 5 do 60 osob. Jakmile je uvolněna bytová jednotka, jsou tito externí členové kontaktováni, zda se mohou hned nastěhovat. Ve většině komunit pro druhou půlku života preferují za nové členy muže středního věku (ženy vyššího věku neměly moc šancí), aby byl udržen celkově vyrovnanější poměr žen a mužů, alespoň 75:25. Většinou je určena jedna nebo více osob (v rámci pracovní skupiny) pro první kontakt zájemce s komunitou. S vážnými zájemci se dělá několik pohovorů.

Výběr nových členů je velmi citlivá, ožehavá záležitost, která klade zároveň velké nároky na stávající i případné nové členy. Dá se předpokládat, že „výběrové řízení“ ovlivňuje chování potenciálních nových členů. V některých zemích (USA) nebo některých komunitách není možné, aby si samy komunity nové členy vybíraly, protože by tím zasahovaly do zákonů, zabraňujících diskriminaci obyvatel.²⁴⁰ Během našeho místního šetření ve Švédsku nám bylo řečeno, že si komunity (i v nájemních domech) dosud samy budoucí zájemce vybírají. Ovšem v literatuře je uvedeno, že od ledna 2010 existuje ve Stockholmu jednotná čekací listina na obecní nájemní bydlení, která nařizuje, aby byla respektována fronta zájemců. Správce obecních bytů totiž považuje specifický výběr nových členů za porušování principů rovného přístupu k bydlení.²⁴¹

Pokud se jedná o vlastnické bydlení (Tullstugan, Trekanten), tak stávající členové nemají šanci přímo ovlivňovat, kdo si koupí uvolněnou bytovou jednotku – a hlavně, jestli bude mít zájem se účastnit komunitního života. Může dokonce hrozit úplný rozpad cohousingu.

Příklad: na webových stránkách Tullstuganu se píše, že se po přeměně projektu z nájemního na vlastnický objevily obavy, zda ještě vůbec bude o společné večeře zájem a zda cohousing zcela nezanikne. Ale nestalo se tak a i noví majitelé bytů, až na pár výjimek, právě společné večeře velmi oceňují – „je to, jakoby měl člověk k dispozici svou vlastní restauraci, ve které se vaří levně a velmi dobře“.²⁴²

²⁴⁰ BAKKER, P. Self-administration in Cohousing Projects, Workshop 6. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 171.

²⁴¹ Tamtéž, s. 170.

²⁴² Dostupné z WWW: <<http://tullstugan.weebly.com/>>

7.9.6 Pracovní skupiny

Färdknäppen	Tullstugan	Dunderbacken
Zahradnická skupinka	Plánování menu	Rozpis služeb jednotlivých skupin
		

Tabulka 51: Fotografie pracovních skupin.

Ve výše uvedených kapitolách byly již zmíněny některé pracovní skupiny, které jsou v cohousingu součástí formální organizační struktury (vaření společných večeří, rozhodovací procesy, výběr nových členů, atd.). To, jaké pracovní skupiny jsou zapotřebí, si obyvatelé sami určí. Podle našeho místního šetření existuje ve vícegeneračních projektech méně pracovních skupin než v projektech cohousingů 40+. Zdá se, že to není pouze otázka zvoleného vzorku komunit, ale že se ve Švédsku jedná o obecný jev. Ve všech projektech existují pracovní skupiny, které obstarávají vaření společných večeří, což je považováno za největší přidanou hodnotu cohousingu.

ÅRSMÖTE – roční zasedání cohousingu SOCKENSTUGAN		
HUSMÖTE – (měsíční) schůzky všech nájemníků (obyvatel)		STYRELSE - výbor
Nepovinné schůzky	Povinné schůzky	Schůzky výboru
Péče o interiérové květiny	Společné vaření – 4 skupiny	Péče o kancelář s PC, včetně korespondence
Péče o knihy, časopisy	Zastřešující schůze všech skupin na vaření - koordinace	Péče o pokoj pro hosty
Organizace párty	Úklid společných prostor	Opravy domu
Objednávka potravin na vaření	Péče o společnou část zahrady	Kontakt s čekateli a péče o nové obyvatelé cohousingu
Péče o vybavení společných prostor (nábytek, TV, koberce, atd.)		
Práce pro second hand (charitativní činnost)		
Tělocvik, sauna		
Truhlářství		
Šicí kroužek		
Péče o dřevo na topení		
Diskuzní skupina		

Tabulka 52: Vnitřní organizační struktura Sockenstuganu (překresleno a přeloženo dle originálních podkladů).

7.9.7 Finance, penze

Ekonomika společenství funguje individuálně, kdy členové jsou finančně nezávislé osoby a každá domácnost je finančně samostatnou jednotkou.

Pro zasazení cohousingu ve Švédsku do ekonomických souvislostí a srovnání dostupnosti bydlení, byly vyhledány základní údaje o příjmech v dokumentech *OECD*. Průměrná roční hrubá mzda je ve Švédsku 53.400,- USD,²⁴³ resp. 352.500,- SEK.²⁴⁴ Průměrná měsíční hrubá mzda je 29.375 SEK. Daňové zatížení je více než 50%. Penze vycházející z příjmů a placeného pojistného mohou být přijímány od věku 61 let. Výše starobního důchodu k průměrné mzdě se ve Švédsku pohybuje okolo 62%.²⁴⁵ Nejnižší míra garantované penze pro jednu osobu byla v roce 2008 87.330 SEK (7.278 SEK měsíčně) nebo 25% průměrné hrubé mzdy. Penzisté mají k dispozici navíc také příspěvek na bydlení, které pokrývá 93% nákladů na bydlení až do výše 5.000,- SEK měsíčně na jednoho důchodce.²⁴⁶

Färdknäppen – náklady na bydlení za rok 2011		
Nájemné		
Kategorie bytu	[m ²]	Nájemné ²⁴⁷ /měsíc/SEK
1+1 / 1+kk	37	5 864,-
1+1 / 1+kk	47	6 621,-
2+1 / 2+kk	55	7 556,-
3+1 / 3+kk	64	8 507,-
3+1 / 3+kk	75	9 331,-
Další známé poplatky		
Druh poplatku		SEK
Roční poplatek pro Kollektivhus NU		200,-
Vstupní poplatek pro nové členy		500,-
Cena večeře pondělí až čtvrtek		24,-
Cena večeře pátek (tři chody, včetně dezertu)		40,-

Tabulka 53: Příklad nákladů na bydlení ve Färdknäppenu za rok 2011.

Příklad: výše nájemného ve Färdknäppenu jsou úplně stejné jako v ostatních srovnatelných bytových domech v podobné lokalitě v centru Stockholmu. Paní Monica žije v bytě 1+kk o rozloze 37 m² a navíc může využívat dalších 345 m² společných prostor v objektu, kde se cítí „jako doma“. Celkové nájemné se skládá z ceny za pronájem samotného bytu (37 m²) a z ceny za podíl na

²⁴³ OECD: 2011, Sweden, s. 304.

²⁴⁴ 1 USD (americký dolar) = 6.669 SEK (švédská koruna) [online]. [cit. 2012-02-15]. Dostupné z WWW: <www.kurzy.cz>

²⁴⁵ [cit. 2012-02-15]. Dostupné z WWW: <http://www.vitalplus.org/article.php?article=153>

²⁴⁶ OECD: 2011, Sweden, s. 305.

²⁴⁷ Nájemné je počítáno za byt plus za užívání společných prostor.

pronájmu společných prostor, což v tomto případě činí 7 m². Nájemci větších bytů platí navíc 8 až 10 m² k rozloze svého bytu. 1 m² stojí okolo 120 až 160,- SEK.

7.9.8 Právní důvody užívání bydlení

Cohousing ve Švédsku funguje ve všech typech právního důvodu užívání bydlení – nejvíce jako nájemní nebo družstevní nájemní bydlení (více než polovina všech cohousingových projektů), kdy majitelem nemovitostí zůstává obec. Obyvatelé získávají oprávnění užívat bytovou jednotku na základě nájemní smlouvy na dobu neurčitou. Je třeba poznamenat, že **nájemní bydlení v této zemi představuje plnohodnotnou alternativu k vlastnickému bydlení**. Rozhodně se nejedná pouze o „sociální bydlení“ – tedy bydlení, které je určeno primárně pro znevýhodněné spoluobčany, kteří nedosáhnou na vlastnické bydlení.

Pokud funguje nějaká komunita jako kondominium²⁴⁸ (Švédsky *bostadsrätt*²⁴⁹ – což je švédská forma kondominia – ne zcela přesně přeložitelná a přenositelná do českého legislativního prostředí, protože české „společenství vlastníků bytových jednotek“²⁵⁰ má jiný statut), většinou vzniká až následně, přeměnou původního nájemního nebo družstevního bydlení.

Nájemní	Družstevní nájemní	Kondominium složené z vlastníků a nájemníků
Färdknäppen	Majbacken	Trekanten
Sockenstugan	BiG Kornet	Tullstugan
	Sjöfarten	
	Dunderbacken	

Tabulka 54: Rozdělení navštívených komunit dle právního důvodu užívání bydlení.

Na mezinárodní konferenci ve Stockholmu v roce 2010, bylo v rámci workshopů probíráno téma vhodných typů právních důvodů užívání bydlení v cohousingu s ohledem na pravomoci obyvatelů cohousingu (zejména výběr nových členů). Jako velmi vhodný typ právního vztahu k bydlení se jeví družstevní bydlení, které spojuje rysy nájemního i vlastnického bydlení. Ve Švédsku je družstevní bydlení dále děleno na dva modely – bytová družstva nájemníků (asi ¼ všech cohousingů a jejich počet roste) a bytová družstva vlastníků bytů (pouze jeden cohousing). V obou modelech existuje osobní zodpovědnost vůči bytové jednotce a vůči bytovému družstvu, což je specifikováno v dohodnutých pravidlech.²⁵¹ Obecně se dá dodat, že družstevní bydlení je založeno na podobných

²⁴⁸ Kondominium (spoluvlastnictví) je sdružení (většinou se statutem občanského sdružení) definované v zákonech příslušné země (ne ČR) – formy kondomiiní jsou v různých zemích velmi rozdílné – o formě rozhoduje konkrétní společenství vlastníků.

²⁴⁹ Dle slov Dicka Urbana Vestbro (20. 9. 2011).

²⁵⁰ České SVJ neboli Společenství vlastníků bytových jednotek je právnickou osobou, vedenou ve zvláštním rejstříku společenství vlastníků u příslušného rejstříkového soudu.

²⁵¹ DEDERING, S. Suitable Forms of Ownership/tenure and Economic Aspects of Cohousing, workshop 8. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference 5. – 9. 5. 2010, Stockholm, s. 166, 197.

principech jako koncepce cohousingu: tedy na svépomoci a zodpovědnosti za sebe sama i za druhé.²⁵²

7.9.9 Rozdíly ve fungování projektů

Každá komunita je originál a dala by se eufemisticky přirovnat k živému organismu, který prochází během svého života různými procesy, jež ho více či méně poznamenávají a formují. Proto žádné dvě komunity nevznikly a nefungují identickým způsobem, i když vychází z jednotné a jednoznačně definované koncepce.

Nejmarkantnější rozdíly ve fungování komunitního života lze najít podle **stáří komunit, zaměření komunit** (vícegenerační vs. 40+) a **typu právního důvodu užívání bydlení**.

Mezi ustálená společenství patří obě navštívené vícegenerační komunity Trekanten (1986) a Tullstugan (1994), které patří k nejstarším, a dále cohousingy 40+ Färdknäppen (1993) a Sockenstugan (1999). Mezi mladé komunity naopak patří Sjöfarten (2008) a Dunderbacken (2010). Obyvatelé teprve zjišťují, co to v praxi znamená žít v cohousingu.

Příklady: Trekanten byl od začátku navržen podle koncepce cohousingu, včetně bohatého společného zázemí a mateřské školy (v Trekantenu už vyrostla celá jedna generace obyvatel). V současné době je jeho komunitní život výrazně redukován na společné večere 1x týdně a společnou oslavu Nového roku. Přitom na počátku v Trekantenu fungovalo mnoho pracovních skupin. Podle paní Ulriky Egerö, obyvatelky Trekantenu od jeho počátku, je problém ve velikosti cohousingu – obsahuje příliš mnoho bytů (celkem 78), a v tom, že hlavní společné prostory (jídlna a kuchyň) jsou umístěny daleko od hlavního vstupu do objektu. Vliv má i nedávná privatizace velké části bytů a jejich rozprodání do rukou osob, které ne vždy mají zájem participovat na komunitním životě. Tento cohousing se zároveň zřejmě nachází v období útlumu, kdy děti dospívají a dospělí jsou před odchodem do penze, a čeká na nové impulzy, ať už zevnitř či zvenčí. V Tullstuganu praktikují zejména společné večere, a to 4x týdně. Kromě toho tu fungují další společensky založené skupiny (kulturní, knižní), ale pracovní skupiny téměř neexistují. Nejstarší cohousingy 40+, Färdknäppen a Sockenstugan, mají stále poměrně bohatý komunitní život, od počátku v podstatě nezměněný.

Velký rozdíl je ve fungování komunit podle jejich zaměření. Podle našeho pozorování, cohousingy 40+ vedou bohatší a pravidelnější komunitní život. Hlavním důvodem je prostý fakt, že lidé žijící v cohousingu 40+ se nemusí starat o své děti a mají tedy podstatně více času sami pro sebe a pro své aktivity. Navíc zde žije větší podíl penzistů, kteří již vůbec nepracují a kteří svůj čas tráví většinou doma, v cohousingu, kam směřují veškerou svou pozornost. I ve vyšším věku bývají obyvatelé cohousingů 40+ aktivní, čemuž zřejmě napomáhá i samotné prostředí a sousedské vztahy.

Jak již bylo psáno výše, typ právního důvodu užívání bydlení ovlivňuje zejména možnost výběru nových členů cohousingů. Od roku 2010 se ve Švédsku setřel rozdíl u nájemního a vlastnického

²⁵² DOLEŽALOVÁ, 2009, s. 5.

bydlení. Do té doby měly cohousingové nájemní bytové domy pravomoc si vybrat nové členy plně podle vlastního uvážení. Nyní jsou všechny cohousingové komunity více vystaveny náhodě, kdo se do komunity nastěhuje. Až budoucnost ukáže, jak se s tím komunity vyrovnají.

7.10 SHRnutí HLAVNÍCH POZNATKŮ

Jedná se o souhrn teoretických a praktických poznatků, kterých jsem dosáhla během kvalitativního výzkumu švédského modelu cohousingu pomocí případové studie. Musím podotknout, že studium méně známého a méně propagovaného švédského modelu cohousingu se ukázalo důležitějším, než jsem původně předpokládala. Osvětlo mě i ostatní modely cohousingu z jiných zemí, důvody jednotlivých rozdílů i shod a ukázalo velkou flexibilitu a efektivitu koncepce cohousingu.

7.10.1 Základní principy a specifika švédského cohousingu

Na základě srovnání dánsko-amerického suburbánního modelu cohousingu (studium teorie) a švédského urbánního modelu cohousingu (studium teorie a vlastní místní šetření) jsem pojmenovala základní principy a zároveň specifika švédského modelu:

- (1) **Švédský cohousing, *kollektivhus*, vychází primárně z feminismu a kolektivního bydlení 19. a 20. století.** Jeho původním cílem bylo osvobodit ženu z „otroctví kuchyně“, proto poskytoval kolektivizovanou kuchyň a propagoval společné stravování. Dnes je společné stravování (a společné vaření) považováno za pragmaticko-společenskou událost.
- (2) **Projekty často vznikají v úzké spolupráci s obecními neziskovými developery, z čehož vyplývá méně spontánní a více institucionalizovaný přístup.** Výhodou je, že bydlení v cohousingu je vzhledem k podpoře „shora“ snadněji realizovatelné.
- (3) **Projekty vznikají nejčastěji jako obecní nájemní bydlení.** Výhodou je, že bydlení v cohousingu je finančně dostupnější i pro nízkopříjmové domácnosti (seniory).
- (4) **Projekty jsou budovány téměř výhradně v bytových domech,** středně až vysokopodlažních, na první pohled nerozeznatelných od ostatní běžné bytové výstavby. Jedná se o izolované solitery s minimem společných venkovních prostor.
- (5) **Projekty jsou umístěny zejména ve městech nebo okrajích měst** ve stávající zástavbě, v pěší dostupnosti k základní občanské vybavenosti a k zastávkám městské hromadné dopravy. Parkování automobilů není téměř řešeno.
- (6) **Projekty obsahují větší počet bytových jednotek,** než je běžné a doporučované v cohousingových komunitách v jiných zemích světa. Navštívené komunity obsahují 30 až 78 bytových jednotek.
- (7) **Projekty obývá větší počet obyvatel,** než je běžné v cohousingových komunitách v jiných

zemích světa, což vyplývá z většího počtu bytových jednotek.

- (8) **Společné prostory jsou nejčastěji situovány v přízemním podlaží blízko hlavního vstupu do objektu;** projekty nemají samostatný společenský dům.
- (9) **Projekty nemají typické cohousingové polosoukromé zóny.**
- (10) **Způsob rozhodování bývá nejčastěji hlasování (zřídka konsensus).** Výhodou je, že se všichni obyvatelé nemusí často scházet. Nevýhodou je, že mají menší vliv.
- (11) **Je volen výbor zástupců za cohousing.** Zejména v případě obecního nájemního bydlení.
- (12) **Projekty „senior cohousingů“ jsou určeny již od 40 let (pro druhou půlku života).**
- (13) **Ve švédském cohousingu neexistují zásadní architektonické a dispoziční rozdíly mezi vícegenerační variantou a variantou 40+, ani rozdíly v umístění projektů.** Rozdíly lze najít ve velikosti bytových jednotek.
- (14) **Ve Švédsku byl cohousing opakovaně použit jako nástroj k revitalizaci domů se sociálními problémy.**

7.10.2 Co je nejdůležitější pro švédský cohousing?

- (1) **Pravidelná společná práce (svépomoc) v rámci společných prostor - zejména společné vaření,** plus další sdílené aktivity, podle dohody obyvatel projektu. Pravidelné společné vaření a stolování má, zdá se, velký potenciál stmelovat obyvatele projektu.
- (2) **Iniciativa „zdola“ – podpora „shora“.** Je vhodné, pokud funguje souhra iniciativy tzv. „zdola“, od budoucích obyvatel, a podpory tzv. „shora“, od institucí, developerů, investorů. Ovšem podstatnější pro vznik cohousingu je vždy poptávka samotných obyvatel po tomto druhu bydlení. Pokud nemají podporu shora, proces je složitější, zdlouhavější, ale pokud se podaří překážky zdolat, cohousing vznikne. Pokud funguje pouze iniciativa shora, cohousing většinou dodatečnou aktivitou obyvatel nevznikne.
- (3) **Soukromí** – mít možnost volby mezi společenstvím a soukromím.
- (4) **Pádny důvod existence** – více výhod než nevýhod oproti běžnému bydlení.
- (5) **Integrace do okolí** - úplně stejně jako ostatní běžné bytové domy.
- (6) **Jednoznačná legislativa,** zejména co se týká vyjasněného způsobu vlastnictví – Švédsko má specifikum v tom, že obce jsou schopny a ochotny investovat do nájemního bydlení (i když nyní přece jenom méně než dřív), že zástupci samospráv znají koncept cohousingu a že sami lidé mají o nájemní bydlení zájem.

- (7) **Jasná pravidla komunity** – ochota a schopnost se domluvit, dělat kompromisy.
- (8) **Znalost cohousingu** – relevantní informace a zároveň obrana proti špatné konotaci, která i ve Švédsku vůči *kollektivhusu* ještě existuje.
- (9) **Veřejná diskuze o bydlení a jeho kvalitě** – zájem a aktivita samotných občanů se účastnit veřejného života.

7.10.3 Co je navíc důležité pro švédský cohousing 40+?

- (1) **Nastěhovat se včas** - dokud jsou lidé skutečně aktivní. Nestěhovat se až na poslední chvíli v případě nemohoucnosti, nouze, obav, osamocení, apod.
- (2) **Pádný důvod se přestěhovat** - obyvatelé také musí mít pádný důvod opustit dosavadní domovy – měli by být pozitivně motivováni a vědět, že si přestěhováním do projektu cohousingu 40+ mohou zlepšit celkovou kvalitu života.
- (3) **Vlastní iniciativa** - senioři si sami řeknou, že o tento způsob bydlení mají zájem. Nejedná se o řešení zvenčí.

7.11 DÍLČÍ ZÁVĚRY

Švédský model cohousingu je považován spíše za výjimku. Navštívené projekty jsou izolovanými solitery uprostřed stávající zástavby. Netvoří žádné celistvé urbanistické soubory staveb místního až celoobecního významu, ve kterých by byly komplexně řešeny i přilehlé venkovní plochy tak, jako je tomu např. v Dánsku, Holandsku či USA. Ideálem tedy zůstává dánský cohousing, iniciován samotnými obyvateli, nízkopodlažní, umístěný v suburbánní lokalitě v přírodním prostředí, s menším počtem bytových jednotek i obyvatel, s procesem rozhodování konsensem.

Zřejmě **nejvíce diskutabilní** u švédského modelu cohousingu je jeho charakteristická typologie – klasický bytový dům schodišťového nebo chodbového typu. Např. Durrett a McCamant opakovaně ve svých knihách píší, že ve vysokopodlažní zástavbě bývají lidé více frustrováni.²⁵³ Williams a Gehl potvrzují, že ideální výška zástavby pro podporu sociálních interakcí je jedno až dvě podlaží. Pokud jsou stavby vyšší, nejvíce se do neformálních i formálních aktivit zapojují obyvatelé v níže umístěných podlažích, protože mají přímý vizuální kontakt s úrovní terénu.²⁵⁴ Také rozhovory s obyvateli švédských projektů ukázaly, že se sousedé vídají méně, než by si přáli, nebo než bylo původně předpokládáno. Nabízí se otázka, jak v klasických bytových domech vhodně typologicky pojmout přechodové polosoukromé zóny, které by umožňovaly více neformálních sociálních interakcí. Například zálivy s posezením osvětlené denním světlem na každém patře domu. Ve stávajících schodišťových a

²⁵³ DURRETT – McCAMANT, 2011, s. 49.

²⁵⁴ WILLIAMS, June 2005, s. 199. GEHL, 1996, s. 100.

chodbových domech by úpravy vyžadovaly rozsáhlé zásahy. Pro nové cohousingové bytové domy lze doporučit např. pavlačový typ objektu, dvoutrakt s chráněnou a dostatečně dimenzovanou pavlačí.

Každopádně **švédský model cohousingu přesto funguje a komunitní život** bývá zejména v projektech cohousingů 40+ poměrně **bohatý**. To, co může být označováno za nevýhodu, je z jiného úhlu pohledu výhodou. Výhodou je např. spolupráce s neziskovým developerem, protože se obyvatelé předem zbytečně nevyčerpají finančně či organizačně. Výhodou středně až vysokopodlažní zástavby je koncentrace bytových jednotek na malé ploše, pod jednou střechou, na menším pozemku, za nižší cenu. Podstatnou výhodou je integrace objektů do stávající zástavby, pěší blízkost občanského vybavení a městské hromadné dopravy. Všechny jmenované aspekty jsou velmi **efektivní, ekonomické, pragmatické** a velkou měrou přispívají k **sociální i ekologické udržitelnosti projektů**.

Švédský model cohousingu dokazuje, že urbanistické, architektonické a dispoziční prostředky a přístupy v tvorbě obytného prostředí mohou být velmi různorodé. Vždy by se samozřejmě mělo jednat o kvalitně navržené obytné prostředí, které nabídne svým obyvatelům i návštěvníkům pocit bezpečí a jistoty a bude je motivovat k tomu, aby se setkávali se svými sousedy a tak spontánně naplňovali potřebu po bližších sociálních kontaktech.

Stejně jako americký pár McCamant a Durrett pobýval nějakou dobu v Dánsku, aby poznal a pochopil koncept cohousingu, který pak začal propagovat zejména v USA, japonská vědkyně Ikubo Koyabe pobývala ve Švédsku a švédský kolektivhus přímo inspiroval vznik tří dokončených projektů cohousingu v Japonsku: **Kankan Mori** (2003), **Sugamoflat** (2007) a **Seiseki** (2009).²⁵⁵

Specifický švédský koncept vykazuje rysy, které by mohly být jednodušeji, než dánsko-americký model cohousingu, přijatelné a aplikovatelné i v českém prostředí (menší společné prostory, méně participace, typologie „konvenčních“ bytových domů, vhodné do urbánního prostředí, atd.).

²⁵⁵ FROMM, D. Collaborative Housing from Around the World, workshop 1. In *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World*, konference ve Stockholmu, 5. – 9. 5. 2010, s. 134.

8. SYNTÉZA, APLIKACE: IMPLEMENTACE (SENIOR) COHOUSINGU DO ČR

8.1 SYNTÉZA POZNATKŮ O (SENIOR) COHOUSINGU

V rámci implementační části práce byly nejdříve porovnány a utříděny teoretické i praktické poznatky o cohousingu a senior cohousingu, získané v předchozích částech práce (syntéza). Na základě známých faktorů, ovlivňujících sociální interakce mezi obyvateli, byly navrženy nové, zobecněné modely cohousingu. Zároveň bylo vymezeno, co už není možné za cohousing považovat.

8.1.1 „*Minimální cohousing*“ a „*startovní cohousing*“

Švédský model cohousingu je možné označit za tzv. **minimální cohousing**. Konkrétním příkladem může být navštívený švédský projekt Tullstugan ve Stockholmu. Vznikl na základě zájmu samotných obyvatel během realizace projektu běžného bydlení. Vše bylo ponecháno podle původního návrhu a z jednoho z větších bytů byly navrženy společné prostory, zejména společná kuchyň se společnou jídelnou. Obyvatelé se zde pravidelně, formálně i neformálně scházejí a svoje bydlení v projektu si chválí. Projekt má výhodu, že je součástí rozsáhlého obytného komplexu, který je sám o sobě navržen velmi kvalitně, s řadou poloveřejných zón, v atraktivní lokalitě na břehu moře a v blízkosti občanské vybavenosti i městské hromadné dopravy. **Designové faktory:** existence nejdůležitějších společných prostor (společná kuchyň, jídelna); neexistence polosoukromých zón; menší část bytových jednotek je umístěna mimo cohousing v okolních bytových domech. **Formální sociální faktory:** pravidelná práce (společné vaření), pravidelná měsíční setkání (rozhodovací procesy) a další pravidelné společenské aktivity (čtecí kroužek, kulturní skupina, apod.). **Neformální sociální faktory:** poněkud oslabené – chybí prostory pro nekomplikovaná náhodná setkání. **Osobní faktory:** blíže nespecifikované, ale i nově přichozí obyvatelé mají zájem se z pragmaticko-sociálních důvodů zapojit. **Iniciace projektu:** ano. **Participace na vzniku a fungování projektu:** ano.

Tento minimální cohousing může být považován za tzv. **startovní cohousing**. Jak vůbec začít budovat cohousing v zemích, ve kterých zatím neexistuje a ve kterých chybí pozitivní zkušenosti s komunitním, resp. kolektivním, bydlením. Osobně v něm vidím velký potenciál právě pro české prostředí, i když teprve sama budoucnost ukáže, která cesta bude u nás nejvhodnější. Podle pozorování situace okolo cohousingu v ČR mohu napsat, že již i u nás jsem zaznamenala čerstvé pokusy (04/2012) vybudovat menší cohousingová společenství formou pronájmu několika bytů v bytovém domě nebo pronájmu většího rodinného domu s více bytovými jednotkami pro několik rodin. Tímto způsobem postupovaly některé dnes úspěšně fungující cohousingové komunity ve Švédsku, např. navštívený Majbacken v Göteborgu. Jedná se o schůdnou cestu, která nevyžaduje speciální legislativní nároky na vyjasnění užívání bydlení s tím, že dispoziční uspořádání se může upravit až později po formulování potřeb a přání obyvatel. K tomuto účelu by byly ideální obecní nájemní byty a úzká spolupráce s místní samosprávou. Samozřejmě by bylo možné podobnou adaptaci zrealizovat i v rámci komerčního nájemního bydlení, pokud by sami obyvatelé projeвили zájem.

8.1.2 „Maximální cohousing“

Tzv. čtvrtou generaci projektů cohousingu a některé holandské cohousingové komunity - neboli koncepčně pojaté celistvé urbanistické soubory, složené někdy i z desítek cohousingů včetně občanské vybavenosti lze označit za tzv. **maximální cohousing**. Komunitní život cohousingu zde expanduje nejen do bezprostředně přilehlých veřejných venkovních prostor (náměstí, ulice, park), ale dotýká se širšího sousedství, čtvrti nebo dokonce celé přilehlé obce. Z historie cohousingu lze vyvodit, že tento maximální cohousing je možné vybudovat zatím pouze tam, kde má komunitní bydlení dlouhodobou pozitivní tradici, kde se setkává s poptávkou od samotných obyvatel a kde je i legislativní zázemí založené na podpoře kvalitního obytného prostředí a trvale udržitelného rozvoje.

Pokud ovšem nebudeme hovořit přímo o cohousingu, tak komunitní život obyvatel a sociální struktura sousedství bývaly vždy přirozeně „otříděny“ do fyzické struktury vystavěného území v tradičních obcích a městech, které dosud můžeme najít i u nás. Urbanismus a architektura podobných prostředí jsou pro všechny obyvatele i návštěvníky těchto oblastí čitelné, příjemné a nenásilně podporují sociální interakce.

8.1.3 Flexibilita cohousingu

Celá škála projektů cohousingu, od tzv. minimálního po maximální cohousing, dostatečně ilustruje flexibilitu konceptu. Cohousing je možné vybudovat prakticky kdekoli a v nejrůznějších podobách: od souborů rodinných domů postavených na zelené louce v suburbánních oblastech (Dánsko, USA), přes areály seskupených nízkopodlažních bytových domů ve městech (Holandsko), až po výškové bytové domy integrované do stávající zástavby (Švédsko). Cohousing funguje v rámci všech právních důvodů užívání bydlení, je možné ho financovat různými způsoby, reaguje na potřebu po trvale udržitelném rozvoji, čímž všim je schopen se přizpůsobit potřebám obyvatel i celé společnosti.

Tím, že nezahrnuje pouze technické parametry výstavby, ale pracuje s řadou dalších faktorů, ovlivňujících kvalitu bydlení, jako jsou designové faktory, sociální faktory formální i neformální, osobní faktory, participace, se může jednat o zajímavý nástroj nebo návod, jak v dnešní době dále udržitelným způsobem stavět.

8.1.4 Co není cohousing

Přestože je koncept cohousingu velmi flexibilní, za cohousing rozhodně nelze označovat každé náhodně vzniklé sousedství (kde si lidé řeknou na chodbě domu více než „dobrý den“), každé spolubydlení v rámci jedné bytové jednotky typu chráněného bydlení, komunitní bydlení či alternativní bydlení zaměřené na hlubší souznění mezi obyvateli. Cohousing má zcela jasné znaky, které byly popsány a na kterých se shodla celá řada výzkumníků i samotných obyvatel. Zejména je třeba zdůraznit, že za cohousingem vždy stojí kontinuálně vynaložené úsilí jeho obyvatel, ať už v rámci iniciace a přípravy projektu nebo alespoň v rámci fungování projektu po nastěhování.

8.2 DOTAZNÍKOVÁ ŠETŘENÍ Z ROKU 2009 A Z ROKU 2011

8.2.1 Úvod

Protože téma cohousingu a senior cohousingu výrazně zabíhá do oblasti sociologie, byla v rámci doplňkového empirického výzkumu použita kvantitativní metoda sociologického výzkumu, dotazníkové šetření. **První dotazníkové šetření proběhlo v létě 2009 a druhé dotazníkové šetření proběhlo na přelomu léta a podzimu 2011.**

8.2.2 Cíle

V obou případech bylo hlavním cílem zjistit **zájem o senior cohousing v ČR a jakou podobu by mělo bydlení v senior cohousingu mít** (tzn. zejména zjištění preferovaných sdílených prostorů a aktivit). Dotazníkové šetření v roce 2011 bylo provedeno jednak pro srovnání výsledků z roku 2009 a také pro testování vybraných potenciálních rizik implementace konceptu senior cohousingu do českého prostředí.

8.2.3 Metodika

Obě dotazníková šetření provedena online: dotazníkové šetření v roce 2009 pomocí elektronického dotazníku umístěného na internetových stránkách v programu Google.docs, přičemž odkaz na dotazník byl umístěn jednak na centrální stránce, Cohousing.cz, a na dalších internetových portálech, věnujících se seniorům, kde byl publikován můj článek o senior cohousingu. Druhé dotazníkové šetření v roce 2011 bylo provedeno pomocí specializovaného portálu Vypinto.cz, s odkazem na internetové informační portály Stárnutí v komunitě.cz a Cohousing.cz.

8.2.4 Cílová skupina respondentů

Dotazníková šetření byla pojata jako sonda do celé české společnosti, protože fenomén stárnutí populace se netýká pouze seniorů. Respondenti se mohli zúčastnit dotazníkových šetření bez omezení věku, pohlaví, vzdělání či místa bydliště (pouze v rámci hranic ČR). Dá se předem předpokládat, že online dotazníky vyplňují spíše mladší věkové kategorie osob a dotazníkové šetření z roku 2011 to potvrzuje: většina respondentů z celkového počtu **271** patřila do věkové kategorie 21 až 30 let, druhou nejpočetnější skupinou osob byli lidé mezi 31 až 40 let. Ovšem u dotazníkového šetření z roku 2009 bylo z celkového počtu **55** respondentů, 32 respondentů ve věkových kategoriích 51 až 60 let a 61 až 70 let. Zároveň je třeba poznamenat, že výrazně častěji se obou dotazníkových šetření účastnily ženy, s ukončeným vysokoškolským vzděláním, z hlavního města Prahy. Nejedná se tedy o reprezentativní vzorek respondentů a výsledek šetření není možné zobecňovat na celou populaci ČR.

8.2.5 Hlavní výsledky

Dotazníkové šetření z roku 2009 bylo provedeno poněkud předčasně: všichni respondenti se s tématem senior cohousingu setkali při vyplňování dotazníku poprvé. Přesto se k tomuto konceptu stavěli spíše pozitivně, zejména věkové kategorie 50 až 70 let, u kterých se dá předpokládat, že již

myslí na své stárnutí a stáří nebo přímo patří do věkové kategorie seniorů. Respondenti by senior cohousing ocenili zejména v případě vlastní osamělosti i jako podporu nezávislosti na pomoci od vlastní rodiny a státu. Za výhodu označovali vzájemnou podporu a pomoc, společnost přátel a udržování sociálních kontaktů. Zároveň ale chápali částečné odkázání na vzájemnou pomoc jako nevýhodu v případě, že by se k ní někdo stavěl pasivně, s neochotou. Další nevýhodu viděli v hrozbě konfliktů a složitější domluvě. V nepovinné otázce o nevýhodách cohousingu se objevila i poznámka od respondentů, že v ČR není dostatečná legislativa nebo že se jedná o řízenou koncentraci osob staršího věku, bez dostatečné integrace do existující sídelní a sociální struktury. Ze společných prostor by respondenti preferovali takové, u kterých si sdílení dovedou (zřejmě dle vlastní zkušenosti) představit (zahrada, tělocvična, bazén, dílny). Klíčové prostory každého cohousingu, společná kuchyň s jídelnou, skončily na předposledním místě. Také společné vaření a společné večere se neseťkaly s velkým ohlasem. Jako hlavní aktivitu by lidé chtěli sdílet vzájemnou pomoc v případě potřeby a také posezení u kávy a čaje či sdílení koníčků. Věkové omezení neviděli pro senior cohousing jako zásadní.

Dotazníkové šetření z roku 2011 potvrdilo, že se situace od roku 2009 téměř nezměnila a že koncept senior cohousingu není dosud stále dostatečně všeobecně známý. A to přesto, že se v roce 2011 objevily první informace v médiích, včetně České televize a Českého rozhlasu. Většina respondentů ho vůbec neznala a opět byla projevena vysoká míra nedůvěry vůči společně sdíleným aktivitám v rámci společných prostor. Společné prostory byly dokonce považovány za přímý zdroj konfliktů – ne za příležitost se vzájemně poznávat a případně i spolupracovat a vypomáhat si.

Více informací o dotazníkových šetřeních je v příloze disertační práce.

8.3 APLIKACE PRINCIPŮ (SENIOR) COHOUSINGU V PODMÍNKÁCH ČR

Na základě teoretických i praktických poznatků získaných v předchozích částech disertační práce a pozorování situace okolo (senior) cohousingu v ČR byla pojmenována potenciální **rizika a překážky** implementace (senior) cohousingu do českého prostředí. U některých jmenovaných rizik leží těžiště problému na jednotlivcích, u jiných na přístupu celé společnosti, ale většinou se jedná o společně sdílený problém. Vybraná rizika jsem poté testovala v rámci dotazníkového šetření z roku 2011.

V této kapitole se zároveň věnuji návrhům, proč a jak **eliminovat rizika a překážky** implementace (senior) cohousingu do ČR.

8.3.1 *Rizika a překážky implementace cohousingu do ČR*

- (1) **Neznalost konceptu a případně nerelevantní představy o něm**, vysoká míra nedůvěry majoritní společnosti a naopak nekritické nadšení minoritních alternativních menšin; mylné konotace, že společně sdílené prostory jsou nadstandardně nákladné nebo jiná mylná představa, že vztahy mezi obyvateli musí být hluboce přátelské,

- (2) **vysoká (zvýšená) míra nedůvěry ke sdílení aktivit a vybavení v rámci společných prostor**, zřejmě stále jako pozůstatek pokřivené dlouhodobé socialistické minulosti, lidé většinou považují společně sdílené prostory a prostředky za zdroje konfliktů,
 - (3) **nízká kvalita sousedských vztahů**, vyplývající mimo jiné z urbanistického a architektonického prostředí, podporujícího anonymitu a individualismus obyvatel, často bránící zejména neformálním sociálním interakcím obyvatel z důvodu nepřítomnosti přechodových polosoukromých a poloveřejných zón,
 - (4) **nízká vlastní iniciativa občanů**, obavy se pouštět do vlastních projektů, minimální využití potenciálu samotných obyvatel, obyvatelé často ani neumí pojmenovat, jak by si přáli žít,
 - (5) **nezkušenost s participací** neboli s účastí na tvorbě vlastního obytného prostředí, jak u jednotlivých občanů, tak i u organizací a institucí,
 - (6) **chybějící veřejná diskuze** o kvalitě bydlení, i o způsobech bydlení ve stáří,
 - (7) **nízká mobilita jednotlivců**, související s převahou vlastnického bydlení na úkor ostatních právních důvodů užívání bydlení a s celkovou neochotou se stěhovat v případě změny životní situace,
 - (8) **nízká finanční dostupnost bydlení**, opět související s převahou vlastnického bydlení na úkor ostatních právních důvodů užívání bydlení,
 - (9) **vliv dosavadní nekoncepční bytové politiky**, opět související s převahou vlastnického bydlení a také s neexistencí definovaného sociálního bydlení,
 - (10) **legislativní omezení**, zastaralé přístupy zákonů, vyhlášek a dalších regulativů, pocházejících z minulého století, které téměř nereflktují současnou situaci v kontextu komplexních demografických, ekonomických a ekologických změn,
 - (11) **zdlouhavost vzniku prvního (někdy i dalších) projektů cohousingu** v té které zemi, což podle zahraničních zkušeností většinou vyžaduje minimálně jednu silnou osobnost, která je schopna se vytrvale angažovat v propagaci koncepce na různých úrovních,
 - (12) **cohousing není** pro potenciální investory zaručeně **atraktivní „produkt“**, obsahuje kromě známých faktorů (designových) příliš mnoho ostatních „nevyzpytatelných faktorů“, kam lze zahrnout formální i neformální sociální faktory a osobní faktory obyvatel,
- Senior cohousing se od počátku setkává v ČR se dvěma základními překážkami:
- (13) **neochota osob středního věku přemýšlet o vlastním stáří**, natož se aktivně připravovat na vlastní stárnutí a stáří v oblasti bydlení,

- (14) **spoléhání starších osob na pomoc státu, společnosti či vlastní rodiny**, které vychází primárně z neinformovanosti společnosti o skutečném stavu problematiky, dále z nedostatku jiných přijatelných a přiměřených alternativ.

Seznam uvedených potenciálních rizik a překážek je dlouhý. Určitě **nebude možné jednoduše přenést zahraniční zkušenosti do českého prostředí**. Nabízí se i otázka, jestli je vůbec reálné a jakým způsobem vyjmenovaná rizika a překážky eliminovat a zda jsou podchycená alespoň ta stěžejní. Každopádně principy cohousingu napomáhají odkrývat a pojmenovat konkrétní problematická témata, týkající se bydlení seniorů i kvality bydlení obecně, a jsou schopny do určité míry nabídnout jejich řešení. Proto je pro veřejný i soukromý sektor **přesto vhodné hledat inspiraci v zahraničí**, protože v ČR nejsou žádné konkrétní zkušenosti, jak efektivně iniciovat a hlavně podporovat podobné projekty na různých úrovních. Dále je klíčové si podle analýzy (i prognózy) potřeb a možností jednotlivců a společnosti a stavu přípravy na stárnutí a stáří stanovit alespoň rámcový časový horizont, dokdy je třeba koncipovat opatření ohledně případné implementace konceptu do českého prostředí.

V následující kapitole jsou sepsána určitá doporučení pro ČR.

8.3.2 **Osvěta, veřejné debaty a participace**

Pro eliminaci rizik a překážek implementace cohousingu v českých podmínkách je v první řadě důležitá **osvěta** neboli poskytování objektivních informací o skutečném stavu problematiky. A to nejen o samotném principu (senior) cohousingu, ale o kvalitě bydlení obecně a také o demografických, sociálních, ekonomických i ekologických souvislostech. Proto je třeba se zaměřit na vzdělávání dotčených aktérů: zastupitelů místních a regionálních samospráv, úředníků státní správy, zákonodárců, investorů, developerů, architektů, urbanistů, výzkumníků, samozřejmě i samotných občanů a také na **veřejné debaty** nad kvalitou bydlení. Právě dlouhodobá absence jakékoli veřejné diskuze nad kvalitou bydlení v kontextu probíhajících komplexních změn ve společnosti, patří mezi základní problémy ČR. Všeobecné povědomí českých občanů o kvalitě bydlení i bydlení ve stáří je dosud velmi zkreslené a vychází z představ a reakcí na předlistopadovou i polistopadovou situaci.

Na základě osvěty, informovanosti a vzdělávání by si sami občané, zejména v předseniorském věku, měli uvědomit fakt, že se o ně v blízké budoucnosti nebude moci dostatečně postarat ani vlastní rodina, stát, ani poskytovatelé sociálních služeb, a svépomoc v rámci kvalitně navrženého prostředí může být udržitelnou cestou, jak přesto strávit spokojené období stárnutí a stáří.

Participační proces je jedním z klíčových principů cohousingu. Budoucí obyvatelé se v různé míře účastní tvorby vlastního obytného prostředí. Participační proces patří do kategorie formálních sociálních faktorů, které mají vliv na sociální interakce mezi obyvateli projektu. Dá se říci, že jedná o základní kámen při faktickém budování sousedského společenství. Spolu s participací úzce souvisí výše zmíněné veřejné debaty o projektech, které jsou vedeny na různých úrovních, a účastní se jich jak sami budoucí obyvatelé, tak případní sousedi projektu (starousedlíci), dále municipality, investoři, projektanti a jiní odborníci. Efektivitu dialogu mezi jednotlivými aktéry zajišťují specializované osoby či

asociace, které mají funkci facilitátorů (usnadnění komunikace), případně mediátorů (řešení sporů).

Rozhodně se nejedná o jednoduchou záležitost. V západních zemích Evropy má zapojení občanů do veřejného dění a veřejná debata dlouhodobou tradici a nezastupitelné místo. V ČR naopak téměř chybí umění institucí oslovit občany, společně s nimi diskutovat a rozhodovat o různých důležitých otázkách. U samotných občanů chybí potřeba vyjadřovat veřejně své názory nebo chuť se zapojit aktivně do místního dění. Přesto i u nás již fungují organizace, které se veřejným debatám a participačním procesům věnují, čerpají z bohatých zahraničních zkušeností, a které je možno oslovit. **Bez participačního procesu nikdy nemůže vzniknout skutečně kvalitně navržené prostředí s blízkými sousedskými vztahy, které bude odpovídat potřebám a přáním jeho obyvatel.**

Díky participaci a veřejné debatě je možno získat i potřebnou **zpětnou vazbu**, protože spokojenost samotných obyvatel se svým bydlením je zárukou objektivních **kontrolních mechanismů**.

8.3.3 Pružnější legislativa a způsoby financování bydlení

Pro samotné obyvatele cohousingu, pro místní, případně regionální samosprávy, potenciální investory a další dotčené subjekty či aktéry, kteří by mohli mít co do činění s projektem cohousingu, je v první řadě důležité mít **vyjasněné legislativní zázemí a ekonomické hledisko**.

V cohousingu existuje oproti běžnému bydlení kromě soukromých a veřejných prostorů bohatší struktura polosoukromých a poloveřejných prostorů v rámci venkovních prostranství mezi domy i přímo ve vlastních domech. Je třeba mít jednoznačně vymezený druh právního vztahu k samotnému soukromému užívanému bydlení i k dalším společně užívaným interiérovým i exteriérovým prostorům. Jednou z cest, které hledají vznikající komunity v ČR, je založení různých forem neziskových organizací (např. občanské sdružení) či obchodních organizací (např. společnost s ručením omezením), které mají za cíl právní důvody užívání prostorů bezkonfliktně ošetřit. Toto je otázka pro odborníka ohledně majetkově-právních vztahů, který zároveň relevantně chápe koncept cohousingu, a zatím nebyla jednoznačně zodpovězená – jestli tedy pro české prostředí existuje jedna obecně platná odpověď. Vhodná je i **pestřejší nabídka forem bydlení**, kterou se snaží oživit nová *Koncepce bydlení do roku 2020*. Vedle vlastnického bydlení je dobré mít k dispozici dostatek soukromého nájemního bydlení, obecního nájemního bydlení i sociálního nájemního bydlení, kdy majitelé jsou jak obce, tak různé neziskové organizace či soukromý sektor. Cohousing by neměl být zatížen mylnou konotací, že je určen zejména pro movitější občany, kteří si mohou dovolit financovat společně sdílené, nadstandardně chápané, společné prostory. Nájemní model švédského cohousingu naopak ukazuje konkrétní cestu, jak tento způsob bydlení může být přístupný pro všechny zájemce.

V oblasti územního plánování, urbanismu a stavebního řádu zůstává ČR v zasetí minulého centrálního direktivního (či dokonce ještě staršího funkcionalistického, materiálně-funkčního²⁵⁶) plánování. Současná platná česká legislativa, v předchozích kapitolách nastíněný cohousingový

²⁵⁶ GEHL, 1996, s. 45.

přístup k využití a zastavění pozemku, v podstatě nepřipouští. Typické dělení pozemků na jednotlivé, stejně velké stavební parcely a celá řada dalších regulativů umožňují např. v příměstské oblasti budování téměř výhradně jednotlivých izolovaných rodinných domů, umístěných uprostřed parcely. Výsledkem je, že na jakémkoli pozemku, bez ohledu na jeho přednosti a nedostatky, historické i další souvislosti, vzniká unifikovaná zástavba podle jednotné šablony. Zásadním problémem je, že místo toho, aby mezi domy fungovaly společně sdílené pobytové prostory, v „centru dění“ existuje naddimenzovaná příjezdová komunikace.

Dalším problematickým příkladem mohou být zastaralá nařízení o obecných požadavcích na využívání území a technických požadavcích na stavby. Podle připomínek Centra kvality bydlení tato vyhláška v některých částech přímo směřuje **proti vzniku kvalitního a dlouhodobě udržitelného vystavěného prostředí**: *„Současné nastavení regulací významným způsobem znemožňuje kreativní práci s prostředím jako celkem a využití různorodých stavebních typologií rodinných i bytových domů. Je na místě uvažovat o kompletním zrušení platnosti regulace (...) pro koncepčně zpracované architektonické celky, neboť pracuje-li architekt-urbanista v takovém měřítku, kde modeluje kvalitu prostředí s individuálním ohledem k jednotlivým parcelám či bytovým jednotkám, pak řada obecných legislativních omezení zcela postrádá smysl.“*²⁵⁷ Izolované solitéry bytových domů, které vznikají ve Švédsku, mají zřejmě nejméně konfliktní charakter, ovšem jsou poměrně výrazově chudé.

8.3.4 Důraz na přípravu na stáří v oblasti bydlení

V kapitole o osobní přípravě na vlastní stárnutí a stáří bylo popsáno, že zajištění si nového přiměřeného bydlení nebo alespoň úprava stávajícího bydlení, patří mezi českou seniorskou a předseniorskou generací k opomíjeným oblastem přípravy na stáří. A nejen to: z výsledků výzkumu bylo dokonce zjištěno, že nejvíce osob se na své stáří s dostatečným předstihem nepřipravuje vůbec ani z jiných hledisek, praktikují tedy tzv. **pasivní strategii přípravy na stáří**. Pokud se lidé otázkám svého bydlení v seniorském věku přece jen věnují, tak pouze dílčím způsobem – obnovou předmětů usnadňujících chod domácnosti.²⁵⁸ V českých podmínkách není rozhodně běžné ani jednoduché, aby se lidé včas před odchodem do důchodu nebo krátce po odchodu do důchodu stěhovali do menších, bezbariérových a levnějších bytů – a to ani v případě zásadních životních změn (odchod dětí, ovdovění, rozvod). Ostatně takové vhodné byty (nejlépe obecní nájemní, nové, jejichž údržba je jednodušší než u starších nájemních budov, a s citlivě stanovenou výší nájmu) nejsou vůbec v dostatečné míře k dispozici.²⁵⁹

V současných podmínkách společnosti a v kontextu demografického stárnutí populace se jedná o zcela nedostatečnou a neudržitelnou situaci. Jedním z řešení je osvěta ohledně různých přístupů k přípravě na vlastní stáří. Další **nezbytností je pak nabídka přiměřeného bydlení** – ovšem nejen výhradně pro generaci nejstarších seniorů, pokud má fungovat princip preventivního přístupu občanů.

²⁵⁷ KOHOUT - TICHÝ – TITTL, 2011.

²⁵⁸ SVOBODOVÁ, 2010, s. 14.

²⁵⁹ PERNES, 2010.

V souvislosti s bydlením starších osob lze také doporučit **úplné ukončení výstavby dalších nových velkokapacitních ústavních zařízení pro seniory**, postupné, ale rázné omezení nákladného provozu stávajících velkých ústavů a výraznější podporu koordinované sítě terénních, ambulantních služeb sociálního i zdravotního charakteru, které mohou potřební klienti užívat ve svém domácím prostředí (ať už v dosavadním domově, chráněném bydlení nebo potenciálním senior cohousingu).

8.3.5 *Kombinace koncepce cohousingu a dalších koncepcí*

Koncepce cohousingu zahrnuje ze své podstaty další trvale udržitelné koncepce, které je dobré podrobněji sledovat, analyzovat a cíleně kombinovat, zejména v kontextu celkových demografických, ekonomických a ekologických změn současné doby, např.:

- *koncepce celoživotního domova (lifetime homes),*
- *koncepce univerzálního designu (design for all),*
- *koncepce prostředí přátelského seniorům (age-friendly environment),*
- *koncepce normality,*
- *koncepce trvale udržitelného rozvoje (Agenda 21, místní Agenda 21),*
- *koncepce nízkopodlažních obytných struktur s vysokou hustotou osídlení (low-rise, high-density development),*
- *koncepce intenzivních městských struktur.*

8.3.6 *Cohousing jako inspirace pro vybrané referenční objekty a oblasti*

Švédský model cohousingu může být inspirací, jak nově a komplexněji pojmout **revitalizaci městského prostředí**, pro které je typická středně až vysokopodlažní zástavba: zejména panelová sídliště, případně i brownfields a další problémové či zanedbané městské zóny. Tím, že se cohousing zabývá i sociálními faktory tvorby obytného prostředí, může být úspěšnější, efektivnější a trvalejšího rázu, než jen technické úpravy kosmetického charakteru (např. zateplení fasád panelových domů, osázení záhonů nebo výstavba dětských hřišť). Revitalizace může probíhat na různých úrovních, od jednotlivých objektů (stávajících i nových) nebo případně i jen jejich částí podle principů minimálního cohousingu, po revitalizace celých zón podle principů maximálního cohousingu a v souladu s dalšími koncepcemi trvale udržitelného rozvoje.

Například **panelová sídliště** jsou dnes dobře vybavená základní i rozšířenou občanskou vybaveností a obslužená městskou hromadnou dopravou, takže po urbanistické stránce jsou zajištěná. Aktuálně jim hrozí markantní **hromadné stárnutí** podstatné části populace. Rozhodující otázkou je, jak se s tímto faktem právě na sídlištích vyrovnat. Ve Švédsku byly úspěšně rehabilitovány některé panelové bytové domy pomocí konkrétních principů cohousingu: (1) přidání společných prostor, (2) zapojení stávajících obyvatel do řízení a fungování projektu a (3) přizváním nových obyvatel, kteří měli zájem se podílet na vzniku vlastního obytného prostředí. Možná by i pro česká

sídlíště či jednotlivé panelové domy toto řešení bylo možnou cestou. Hlavní rozdíl mezi švédskými a českými panelovými domy je „problémovost“ obyvatel. Ve Švédsku byly dodatečně rehabilitovány často poloprázdné domy vykazující mnoho patologických sociálních problémů. V ČR je většina panelových domů normálně fungujícím bydlením pro většinovou společnost všech sociálních vrstev. Další podstatný rozdíl je v právních důvodech užívání bydlení. České panelové domy byly a jsou i nadále privatizovány. Švédské nájemní panelové domy měly jednoho majitele, který si mohl dovolit „shora“ učinit tak radikální kroky, že např. místo některých bytů navrhl společně sdílené prostory, bez kterých žádný cohousing nemůže existovat. U nás je situace mnohem složitější, ovšem pokud by se objevila vůle samotných obyvatel, architektonické úpravy by byly možné. V některých panelových domech například existují ve vstupních podlažích společné prostory typu velké vstupní haly, kočárkárny a kolárny, osvětlené denním světlem, ze kterých by se mohly po domluvě vlastníků bytových jednotek vytvořit nově pojaté společné prostory pro cílené scházení obyvatel. Nespornou výhodou pro samotné obyvatele staršího věku by byla možnost zůstat v místě původního bydliště.

Švédský model cohousingu zároveň ukazuje jednu z možných cest, jakým způsobem **transformovat alespoň některá stávající ústavní zařízení**, nebo případně i jak koncipovat nové decentralizované instituce menšího měřítka. Konkrétním příkladem může být cohousing 40+ Majbacken v Göteborgu. Zřejmě nejvhodnější pro transformaci podle koncepce cohousingu by byly domovy s pečovatelskou službou i různé soukromé penziony pro seniory, kde klienti již žijí v samostatných domácnostech – malometrážních bytových jednotkách nájemního nebo i vlastnického typu a zároveň mají k dispozici společně sdílené zázemí. Architektura a dispozice stávajících zařízení by vyžadovaly častokrát minimální úpravy, ovšem mnohem podstatnější by byl nový přístup majitelů vůči obyvatelům a především přístup samotných obyvatel. Na jejich vůli po změně záležitosti možná nejvíce, přičemž ve využití jejich potenciálu je zatím spousta rezerv. Naopak se zdá **téměř nemožné dokonale transformovat stávající i nové velkokapacitní ústavní zařízení**.

Čtvrtá generace projektů cohousingu neboli celé koncepčně pojaté okrsky smíšené zástavby, by mohla být inspirací pro využití tzv. **brownfields**, pokud se najde vůle je chápat jako rozvojové zóny a cohousing chápat jako přiměřený nástroj. Vhodná by byla např. kombinace státních a soukromých prostředků v rámci *Public private partnership (PPP)*.

Dánsko-americký model cohousingu pak ukazuje konkrétní kroky, jak se vypořádat s mnoha problémy současných rezidenčních **suburbíí**. Ale to předkládám jako tipy pro další výzkumnou práci.

8.4 DÍLČÍ ZÁVĚRY

Pokud budou mít lidé příležitost žít v přiměřeném, kvalitně navrženém a bezpečném prostředí, podporujícím svépomoc a soběstačnost, možná nebude třeba tolik řešit pobytové ani jiné druhy sociálních služeb.

9. ZÁVĚRY

Hlavním cílem disertační práce bylo prověřit z různých úhlů pohledu koncept (senior) cohousingu, který je v zahraničí považován za udržitelné bydlení seniorů v kontextu stárnutí populace, a zda je možné implementovat jeho principy v podmínkách ČR.

Prověření hlavního cíle se odehrávalo v rámci čtyř dílčích částí práce. Již první dílčí část, analýza stárnutí a bydlení v ČR, ukázala, že se koncept cohousingu dokáže flexibilně vyrovnat s aktuálními problémy, se kterými se potýká ČR a které se zdaleka netýkají pouze bydlení seniorů. Tyto poznatky byly pojmenované v dílčím závěru a poté formulované do **hypotéz**:

- (1) **Bydlení v ČR není s ohledem na probíhající komplexní změny ve společnosti dostatečně kvalitní, pestré, pružné a dostupné. Cohousing je primárně zaměřen na kvalitu bydlení z hlediska vystavěného i sociálního prostředí. Představuje pestrou škálu typologických forem, zahrnuje všechny právní důvody užívání bydlení, umožňuje pružné způsoby financování dle potřeb, přání a možností cílové skupiny obyvatel, veřejného i soukromého sektoru tak, aby bylo bydlení v něm dostupné pro všechny zájemce. Cohousing může být přínosem pro místní komunity různých měřítek (sousedství, čtvrti, městské části či celé obce), neboť tyto projekty obývají často aktivní lidé, kteří jsou schopni a ochotni se věnovat tvorbě svého vlastního kvalitního obytného prostředí.**
- (2) **Cílovou skupinou, která již teď může (měla by) podnikat opatření ohledně svého stáří, jsou lidé středního věku. Senior cohousing, ale i vícegenerační cohousing, je možné chápat jako včasnou, aktivní a účinnou strategii přípravy na vlastní stárnutí a stáří v oblasti bydlení. Je zaměřen preventivním způsobem - určen nejen pro seniory, ale i pro osoby středního věku. Švédský cohousing 40+ je dokonce určen již pro osoby od 40 let, které nemají v domácnosti děti a chtějí se opět aktivně věnovat sami sobě, svému zdraví, svým přátelům, koníčkům, apod.**
- (3) **Vzhledem ke stále rostoucímu počtu seniorů ve společnosti bude s největší pravděpodobností nutný vznik a rozvoj vzájemné neformální spolupráce, výpomoci a podpory mezi seniory samotnými, protože stát, poskytovatelé sociálních služeb ani rodinní příslušníci se nebudou moci o všechny seniory starat. Cohousing je forma svépomocného modelu bydlení, založená na spolupráci obyvatel samotných, která je schopna do nezanedbatelné míry nahradit chybějící rodinné vazby, podporuje vzájemnou sousedskou výpomoc, je ekonomická a efektivní. V dnešní době poznamenané hlubokou krizí, se jedná o hodnoty a zároveň pragmatické záležitosti, které mají mnohem širší přesah. Forma svépomoci mezi občany a sdílení různých prostředků či vybavení bude zřejmě obecně nabývat na významu a bude se skutečně stávat nezbytností.**

Na základě analýzy problematiky stárnutí a bydlení v ČR a výhledu do budoucnosti byly položeny následující **výzkumné otázky**, na které jsem hledala odpovědi v navazujících částech práce:

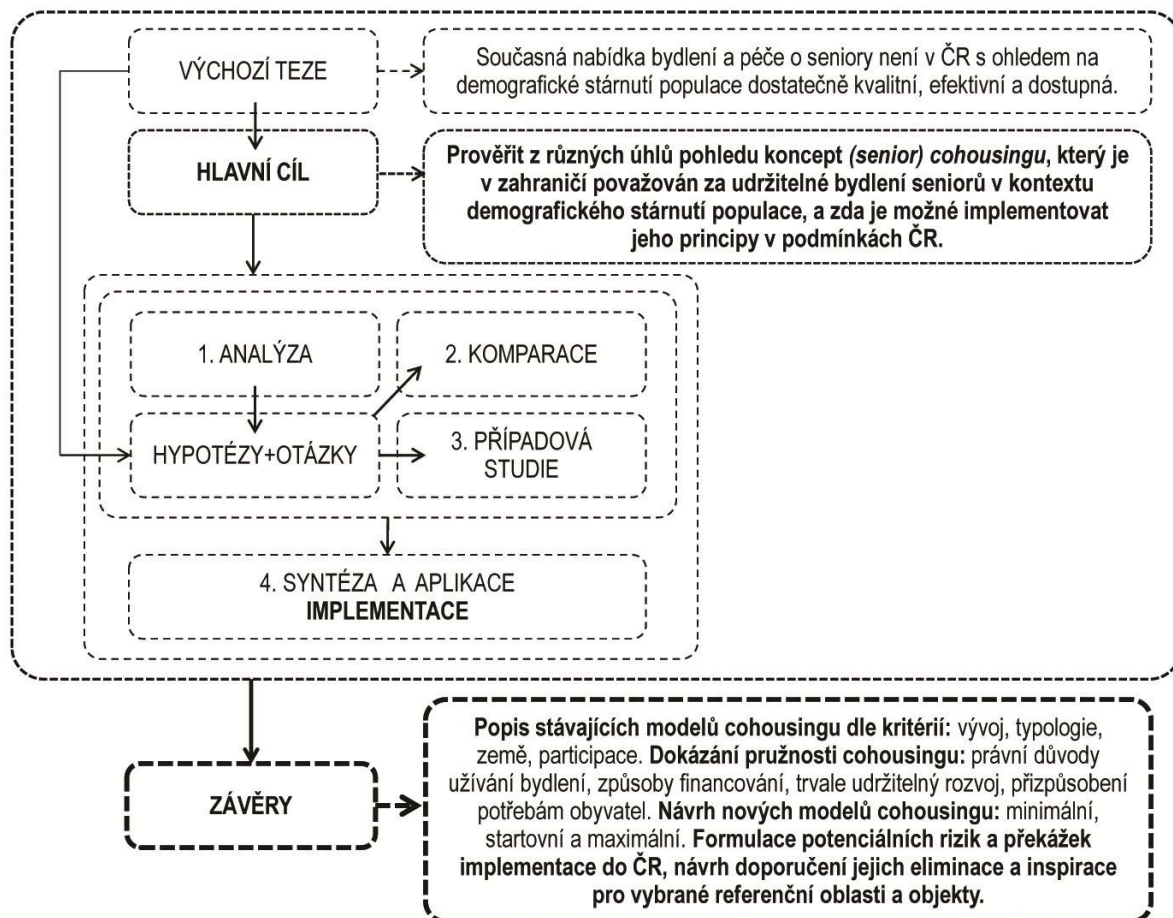
- (1) **Jak konkrétně vypadá dnešní bydlení seniorů v ČR a v zahraničí a co nejlépe odpovídá jejich potřebám a přáním a zároveň možnostem společnosti? V rámci komparační části** byly podrobně rozebrány stěžejní možnosti kde a jak stárnout: stárnutí v ústavech, stárnutí doma a stárnutí v komunitě, doplněny o další zahraniční modely bydlení seniorů, včetně chráněného bydlení (skupinové domácnosti). U prvních dvou případů převažovaly nevýhody nad výhodami. Dokonce se dá s jistotou říci, že pokud se bude bydlení seniorů řešit stále jen v mezích pobytových zařízení a dosavadních vlastních domovů, hrozí zhroucení celého systému péče o seniory. U konceptu stárnutí v komunitě se zdá, že naopak výrazně převažují výhody nad nevýhodami, které odpovídají potřebám a přáním seniorů i možnostem společnosti.
- (2) **Je (senior) cohousing forma bydlení, která je s ohledem na demografické stárnutí populace dostatečně kvalitní, efektivní, pružná a dostupná? V rámci komparační části a pomocí případové studie** byly popsány odlišnosti jednotlivých modelů cohousingu dle různých kritérií (vývoj, typologie, země, participace). Byla dokázána efektivnost, pružnost a dostupnost konceptu cohousingu (typologie, právní důvody užívání bydlení, způsoby financování, nutnost trvale udržitelného rozvoje, přizpůsobení potřebám jednotlivců a možnostem společnosti). Koncept cohousingu je založen na harmonickém vztahu fyzického a sociálního prostředí, což je předpoklad pro vznik kvalitního obytného prostředí.
- (3) **Jaká je situace okolo (senior) cohousingu v ČR? V jaké jsme fázi? V rámci implementační části** byla provedena dvě dotazníková šetření, která v obou případech poukázala na všeobecnou neznalost (senior) cohousingu v ČR. Dále byla popsána hlavní rizika a překážky potenciální implementace tohoto konceptu do českého prostředí. Zároveň byla navržena doporučení, proč a jak rizika a překážky eliminovat, a kde konkrétně se konceptem lze inspirovat. ČR se stále nachází na samém počátku – od roku 2008, kdy se objevily první zmínky o konceptu, se téměř nic neposunulo kupředu, ale přesto různé drobné iniciativy stran samotných občanů již existují. Dosud nebyl dokončen ani jeden z plánovaných projektů cohousingu. Žádný senior cohousing není ani ve fázi příprav.

Přínosy disertační práce pro další rozvoj vědního oboru: Analýza českého prostředí v kontextu demografického stárnutí populace se zaměřením na kvalitu bydlení. První rozsáhlejší zpracování tématu (senior) cohousingu v ČR (popis stávajících modelů cohousingu, jejich zobecnění do nových modelů cohousingu a výběr vhodného modelu pro implementaci do ČR).

Přínosy disertační práce pro praxi: S konceptem *senior cohousingu* souvisí jiný pohled na problematiku bydlení a péče o seniory, než je v ČR dosud běžné, a jednak i nový pohled na seniory samotné, zejména na využití jejich vlastního potenciálu k uspokojení jejich vlastních potřeb a přání. S konceptem *cohousingu* souvisí kvalita bydlení v širším pojetí, která se věnuje vzájemným vztahům fyzického a sociálního prostředí. Práce může být inspirací zejména pro municipality a jednotlivé občany, jakým způsobem pojmout bydlení stárnoucí populace.

Doporučení pro případný další postup výzkumu: Původně jsem zamýšlela využít specifickou metodu vědeckého výzkumu, *research by design*, a navrhnout prototypy cohousingu pro různá prostředí: centrum města, panelové sídliště, suburbánní oblast a venkovské prostředí. Nakonec jsem od tohoto záměru upustila. A to jednak z důvodu již příliš širokého rozsahu práce, kdy bylo třeba, se pro první seznámení s tématem (senior) cohousingu věnovat jeho podrobnému vymezení. Dále protože designové faktory u cohousingu, kterým bych byla schopna se vzhledem k svému vzdělání věnovat, nejsou schopny samy o sobě vytvořit fungující sousedské prostředí. Určitým důkazem jsou kvalitně navržené developerské projekty z poslední doby, které se přesto setkávají s nepochopením ze strany klientů a špatně se prodávají. Určitě je vhodné podrobit cohousing dalšímu výzkumu, nejlépe v rámci mezioborové spolupráce a případně i se simulací participačního procesu a veřejné debaty. Zpočátku by bylo možné začít od školních projektů, aby se budoucí architekti-urbanisti už v rámci výuky učili užší spolupráci s dalšími aktéry celého komplexního procesu navrhování.

Závěrečné shrnutí postupu při zpracování disertační práce:

Obrázek 15: Závěrečné shrnutí postupu zpracování disertační práce.

LITERATURA A PODKLADY

PUBLIKACE

Aalborgská charta, *Charta evropských měst směřujících k trvale udržitelnému rozvoji* [online]. Aalborg (Dánsko): 27. 5. 1994, [český překlad nedatován] [cit. 2012-03-13]. Dostupné z WWW: <http://sustainable-cities.eu/upload/pdf_files/ac_czech.pdf>.

ABRAHAM, Neshama - DeLaGRANGE, Kate. *Elder Cohousing: An Idea Whose Time Has Come?* [online]. Nedatováno [cit. 2009-02-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.plan-b-retirement.com/ElderCohoArticleC-Mag10.06.pdf>>.

BAKKER, Peter. *Co-housing in the Netherlands* [online]. 2009 [cit. 2012-02-02]. Dostupné z WWW: <<http://sites.rnw.nl/English/CohousingNetherlandsforSeattleandCascoPeterJ.J.Bakker.pdf>>.

BAMFORD, Greg. Cohousing for older people: housing innovation in the Netherlands and Denmark. In *Australian Journal on Ageing* [online]. 2005 [cit. 2009-02-10]. March 2005, vol. 24, no. 1, p. 44-46. Dostupné z WWW: <http://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:77790>>.

BÁČOVÁ, Marie - *et al.* *Informační příručka pro vlastníky, správce a uživatele panelových domů: technická podpora programu PANEL*. Praha: Informační centrum České komory autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, 2002. 271 s. ISBN 80-863-649-41.

BERGER, Sarah. *Scandinavian Cohousing: report on conference and visits to communities - May 2010* [online]. 14. 6. 2010 [cit. 2012-02-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.cohousing.org.uk/node/322>>.

BOUMA, Jantine - VOORBIJ, Liek. *Factors in social interaction in cohousing communities* [online]. 2009 [cit. 2009-09-08]. Dostupné z WWW: <http://utwente.academia.edu/JantineBouma/Papers/325508/Factors_In_Social_Interaction_In_Cohousing_Communities>.

BOUMA, Jantine – VOORBIJ, Liek – POELMAN, Wim A. The influence of changes in the psychical and technical design on social interactions in a cohousing community. In *Conference Proceedings Lifecycle Design of Buildings, Systems and Materials* [online]. 2009 [cit. 2009-09-08]. Dostupné z WWW: <<http://cibworld.xs4all.nl/dl/publications/Pub322.pdf>>.

BRENTON, Maria. The Cohousing Approach to „Lifetime Neighbourhoods“. In *Housing Learning and Improvement Network (Housing LIN)* [online]. 17. 12. 2008, [cit. 2009-09-08]. Factsheet No. 29. Dostupné z WWW: <<http://owch.org.uk/owchpages/article%20pages/Factsheet29.pdf>>.

BURELOVÁ, Marie. *Duchovní potřeby seniorů: diplomová práce*. Brno: Masarykova Univerzita, Lékařská fakulta, 2009. 132 s., 152 s. včetně příloh. Vedoucí diplomové práce Jiří Šimek.

BUREŠOVÁ, Anna – ŘEZÁČOVÁ, Lucie – STEHLÍKOVÁ, Zuzana. *Sociálně zdravotní péče o seniory: závěrečná zpráva ke kurzu Problémy české společnosti a veřejná politika*. Praha: Karlova Univerzita, Fakulta sociálních věd, 2009.

CHOI, Jung Shin. Evaluation of Community Planning and Life of Senior Cohousing Projects in Northern European Countries. In *European Planning Studies*, December 2004, vol. 12, no. 8, p. 1189-1216. ISSN 0965-4313.

DOLEŽALOVÁ, Helena. *Vztah členství v bytovém družstvu a nájmu družstevního bytu: rigorózní práce*. Brno: Masarykova Univerzita, Právnická fakulta, 2009.

DURRETT, Charles – McCAMANT, Kathryn. *Creating Cohousing: Building Sustainable Communities*. 1st edition. Canada: New Society Publishers, 2011. 336 p. ISBN 9780865716728.

DURRETT, Charles. *The Senior Cohousing Handbook: A Community Approach to Independent Living*. 2nd edition. Canada: New Society Publishers, 2009. 302 p. ISBN 978-0-86571-611-7.

DURRETT, Charles. *Senior cohousing: A Community Approach to Independent Living*. 1st edition. Berkeley (California): Habitat Press, 2005. 246 p. ISBN 978-0945929307.

FIALOVÁ, Irena. *Výzkum a popularizace architektury: habilitační spis* [online]. Praha: České vysoké učení technické v Praze, Fakulta architektury, 2011 [cit. 2012-02-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.cvut.cz/informace-pro-zamestnance/habilitace/hp/alias.2011-02-16.9342462833>>

- GEHL, Jan. *Život mezi budovami*. Anglické vydání: 1996. 1. české vydání: 2000 [Karel Blažek]. Brno: Nadace Partnerství. 202 s. ISBN 80-85834-79-0.
- GLOSOVÁ, Dagmar – et al. *Bydlení pro seniory*. Brno: Era Group, 2006. 179 s. ISBN 80-7366-057-1.
- GUINThER, Lindsey Lawry. *Cohousing: Its Characterictis, Evolution, and Emerging Typologies: Master of Science*. Cincinnati (Ohio): Univerzity of Cincinnati, School of Architecture and Interior Design, 2008. 134 p. Chair: David Saile, Michael Pride.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama, 1990. 368 s. ISBN 80-7038-158-2.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
- HUDALLA, Anneke. Kde domov můj. In *Respekt.cz* [online]. 21. 6. 2008 [cit. 2011-10-22]. Dostupné z WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-36352030-kde-domov-muj>>.
- CHÁB, Milan. *Svět bez ústavů* [online]. Nedatováno [cit. 2012-03-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=958>>.
- CHLOUBOVÁ, Helena. Změny potřeb ve stáří. In *Ošetrovatelská péče, Zpravodaj ústavů sociální péče*, 2005, č. 2, s. 22-23.
- CHRASTILOVÁ, Simona. *Hodnocení Projektu českých seniorů klienty Penzionu pro seniory v Hustopečích: diplomová práce*. Brno: Masarykova Univerzita, Fakulta sociálních studií, 2008. 71 s., 85 s. včetně příloh. Vedoucí diplomové práce: Stanislava Ševčíková.
- JONES, Andrew – et al. *Integrated housing, support and care for people in later life: AHURI Positioning Paper No. 108* [online]. Queensland (Australia): Australian Housing and Urban Research Institute, October 2008 [cit. 2009-08-22]. Dostupné z WWW: <http://www.ahuri.edu.au/publications/download/20287_pp>. ISSN 1834-9250.
- KÄRNEKULL, Kerstin. *Cohousing in Sweden for the second half of life*, [online]. 2010 [cit. 2011-05-11]. Dostupné z WWW: <http://www.generationendialog.de/_uploadfiles/vortrag_kerstin_karnekuell_2..pdf>.
- KIM, Grace H. – et al. *Cohousing in Denmark and the Pacific Northwest* [online]. Bastyr (Washington): University of Washington, Workshop for the 2006 Art of Community, Conference at Bastyr University: 2006. Dostupné z WWW: <http://www.habiter-autrement.org/33_collectifs/contributions-33/danish_and_pacific_nw_cohousing.pdf>.
- KLÍMA, Miloš. - et al. *Bydlení seniorů – možnosti elektronické podpory v inteligentním bytě – asistivní technologie*. In *Sborník VI. Ročníku konference Senior Living* [CD-ROM]. České Budějovice: Ledax, o.p.s., 2011, s. 33. ISBN 978-80-905070-0-5.
- KOHOUT, Michal - TICHÝ, David - TITTL, Filip. *Připomínky k návrhu nařízení o obecných požadavcích na využívání území a technických požadavcích na stavby v hlavním městě Praze* [online]. Praha: Centrum kvality bydlení, 3. 10. 2011 [cit. 2012-01-10]. Dostupné z WWW: <http://www.cekb.cz/images/files/OTPP_pripominky_centrum-kvality-bydleni_web.pdf>.
- KUBALČÍKOVÁ, Kateřina. *Expertiza pro cílovou skupinu „Senioři“* [online]. Nedatováno [cit. 2012-04-04]. Dostupné z WWW: <http://www.domovypotrebnych.cz/main/docs/vyzkumziv/vyzkumu_s.doc>.
- KUCHAŘOVÁ, Věra – RABUŠIC, Ladislav – EHRENBERGEROVÁ, Lucie. *Život ve stáří: zpráva o výsledcích empirického šetření*. Praha: SOCIOKLUB, 2002; Praha: VÚPSV, 2002, 89 s.
- LÁBUS, Ladislav. *Architektura staveb sociální péče: příspěvek na konferenci Architektura sociálních služeb v běžném prostředí* [online]. Praha, 3. 12. 2011 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z WWW: <http://www.trass.cz/TrassDefault.aspx?rid=554&app=Article&grp=Content&mod=ContentPortal&sta=DetailFolder&pst=DetailFolder&p1=OID_INT_3658&p2=RoundPanel_BOOL_True&acode=824724>.
- LIPNER, Milan. *Architektura v sociální péči – základní principy z hlediska sociálního a sociálně zdravotního*. In *8. Supplementum časopisu Sociální péče* [online]. 2003, roč. 4., č. 2 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z WWW: <http://mi_lan.nethdd.eu/ARCHITEKTURA_V_SOCIALNI_PECI.pdf>.
- Liv i Egebjerggård* [online]. Dansk: By og Byg Resultater 022, 2002 [cit. 2012-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.eukn.dk/eukn/documents/D10213___Liv%20i%20Egebjerggaard.pdf>. ISBN 87-563-1148-6.

- LORMAN, Jan. Existuje diskriminace a zneužívání seniorů v ČR? In *Postavení a diskriminace seniorů v České republice: sborník z mezinárodní konference, kterou uspořádalo MPSV ČR ve spolupráci s Českou geriatrickou a gerontologickou společností v rámci XI. Celostátního gerontologického kongresu v Hradci Králové dne 25. listopadu 2005* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2006 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/3482/sbornik_diskriminace.pdf>. ISBN 80-86878-52-X>.
- LUX, Martin. *Nájemní bydlení – jak dál: prezentace na diskuzním setkání časopisu Stavební fórum* [online]. Praha: 20. 4. 2011 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z WWW: <http://www.stavebni-forum.cz/diskuse2011/prezentace/0420_lux.pdf>.
- LUX, Martin – MIKESZOVÁ, Martina - SUNEGA, Petr. *Podpora dostupnosti bydlení pro lidi akutně ohrožené sociálním vyloučením – mezinárodní perspektiva a návrhy opatření v ČR* [online]. Praha: Akademie věd ČR, Sociologický ústav, 2010 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z WWW: <http://www.disparity.cz/data/usr_048_default/nastroje_vyloucení.pdf>. ISBN 978-80-7330-176-7.
- LUX, Martin. *Má právní vztah k bydlení vliv na mobilitu lidí za prací?* [online]. 2001 [cit. 2012-03-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=232&lst=114>>.
- MALKOVSKÁ, Naděžda. *Sociálně-ekonomické aspekty typologie hospicových domů: disertační práce*. Praha: České vysoké učení technické, Fakulta stavební, leden 2007. 165 s., 288 s. včetně příloh. Vedoucí disertační práce Jana Šafránková.
- MAREČKOVÁ, Martina. *Zájem o nájemní byty roste o desítky procent. Lidé se bojí hypoték* [online]. 15. 2. 2012 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW: <<http://byznys.ihned.cz/reality/c1-54722570-zajem-o-najemni-byty-roste-o-desitky-procent-lide-se-boji-hypotek>>.
- McCAMANT, Kathryn - DURRETT, Charles. *Cohousing: A Contemporary Approach to Housing Ourselves*. 2nd edition, Berkeley (California): Ten Speed Press, 1994. 288 p. ISBN 978-0898155396.
- McCAMANT, Kathryn - DURRETT, Charles. *Cohousing: A Contemporary Approach to Housing Ourselves*. 1st edition, Berkeley (California): Habitat Press/Ten Speed Press, 1988. 208 p. ISBN 978-0945929291.
- MMR.CZ: *Koncepce bydlení ČR do roku 2020* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Státní fond rozvoje bydlení, KMPG ČR, s.r.o., 28. 6. 2011 [cit. 2012-01-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.mmr.cz/getdoc/319d117f-5b7f-42c9-aeff-8c6ff671d2ae/Koncepce-bydlení-CR-do-roku-2020>>.
- MOLNÁR, Zdeněk. *Úvod do základů vědecké práce: SYLABUS pro potřeby semináře doktorandů* [online]. Nedatováno [cit. 2012-05-05]. Dostupné z WWW: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CE4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fweb.fame.utb.cz%2Fcs%2Fdocs%2FZ_klady_v_deck_pr_ce.doc&ei=og_HT-qsEobP8QPh4unrDQ&usq=AFQjCNGZimBDwbK1aBCxpNuVe96dxYj7EA&sig2=TXJSHoGu-pgGYvLrOVfHkQ>.
- MPSV.CZ: *Dodatkový protokol k Evropské sociální chartě* [online]. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 17. 11. 1999 [cit. 2012-01-28]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1219/esch_dp.pdf>.
- MPSV.CZ: *Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb v jiné typy sociálních služeb, poskytovaných v přirozené komunitě uživatele a podporující sociální začlenění uživatele do společnosti* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 21. 2. 2007 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/3858/Koncepce_podpory.pdf>.
- MPSV.CZ: *Kvalita života ve stáří - Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008 [cit. 2009-09-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/5045>>. ISBN 978-80-86878-65-2.
- MPSV.CZ: *Národní plán přípravy na stárnutí na období 2003 až 2007* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2002 [cit. 2009-09-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/2869>>.
- MPSV.CZ: *Zpráva o plnění Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2010 [cit. 2009-09-25]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8960/Zprava_NPPS_cerven2010.pdf>.
- MZP.CZ: *Agenda 21* [online]. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR, 2005 [cit. 2011-10-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/e26dd68a7c931e61c1256fbc0033a4ee/b56f757c1507c286c12570500034ba62?OpenDocument>>.

NEŠPOROVÁ, Olga – SVOBODOVÁ, Kamila – VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Zajištění potřeb seniorů s důrazem na roli nestátního sektoru*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2008. 85 s. ISBN 978-80-87007-96-9.

OUŘEDNÍČEK, Martin – et al. *Suburbánní rozvoj, suburbanizace a urban sprawl v České republice: hlavní výsledky výzkumu. Prezentace na konferenci Suburbanizace v České republice: dopady na krajinu a společnost a jejich řešení* [online]. Praha, 13. 10. 2011. [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW: <http://suburbanizace.cz/prezentacezkonference/Ourednicek_Suburbanizace_konference_2011A.pdf>.

OUŘEDNÍČEK, Martin – et al. *Pražské předměstí, sídliště Máj a suburbium Kodetka: případové studie proměňujících se lokalit Českobudějovické aglomerace* [online]. Praha: Karlova Univerzita, Přírodovědná fakulta, nedatováno. [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW: <http://web.natur.cuni.cz/ksgrsrsek/urrlab/user/documents/jajinek/Jana/Ceske%20Budejovice_Orednicek%20a%20kol.pdf>.

PÁCAL, Jiří. *Občanský zákoník, zvláštní ustanovení o nájmu bytu pohledem investora/pronajimatele: prezentace na mezinárodní konferenci Real Estate Market - Winter 2012 v Praze* [online]. 22. 2. 2012. [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW: <http://www.stavebni-forum.cz/rem2012/winter/prezentace/1_pacal.pdf>.

PENSIONS AT A GLANCE 2011: RETIREMENT- INCOME SYSTEMS IN OECD AND G20 COUNTRIES [online]. OECD: 2011. [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW: <<http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/fulltext/8111011e.pdf?expires=1334926170&id=id&accname=guest&checksum=FD0641680520211D47BD5C3AC2804B54>>. ISBN 978-92-64-09628-8 (PDF).

PERNES, Zdeněk - et al. *Studie o dostupnosti přiměřeného nájemního bydlení seniorů v hlavním městě v Praze* [CD-ROM]. Praha: Rada seniorů ČR, Magistrát hlavního města Prahy, 2010.

PERNES, Zdeněk – et al. *O postavení a životních podmínkách seniorů v hlavním městě Praze: statisticko sociologická studie* [online]. Praha: Rada seniorů ČR, Magistrát hlavního města Prahy, Centrum sociálních služeb Praha, 2008. [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW: <http://www.praha.eu/public/b7/66/33/714116_24942_Zivotni_podminky_senioru__2_.pdf>.

PETRUŠEK, Miloslav - VODÁKOVÁ, Alena - MAŘÍKOVÁ, Hana. *Velký sociologický slovník: II, P-Ž*. Praha: Karolinum, 1996. 749-1627 s. ISBN 8071843113.

PFEIFFER, Jan. *Zkušenosti s bydlením starších občanů v zařízení MARPA ve Francii (Les Maisons d'Accueil Rurales pour personnes âgées)*. In *Sborník příspěvků z konference, TIS*. Praha, 2002, s. 7-8.

PRŮŠA, Ladislav – et al. *Poskytování sociálních služeb pro seniory a osoby se zdravotním postižením: závěrečná zpráva o řešení projektu Analýza a prognóza potřeb poskytování sociálních služeb pro seniory a osoby se zdravotním postižením, ZVZ 209*. Praha: VÚPSV, 2009. 244 s. ISBN 978-80-7416-048-6.

Předběžné výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011 - Česká republika a kraje [online]. Praha: Český statistický úřad, 2012 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/03000-12-n_2012-00>.

RABUŠIČ, Ladislav. *Stárnutí populace jako pohroma nebo jako sociální výzva? (zamyšlení nad některými souvislostmi populačního stárnutí)*. Praha: Socioklub, 2002.

ROČKOVÁ, Jarmila. *Postavení seniorů ve společnosti – společnost versus senioři: diplomová práce*. Brno: Masarykova univerzita, Lékařská fakulta, 2009. 115 s. Vedoucí diplomové práce Dana Soldánová.

SAK, Petr – KOLESÁROVÁ-SAKOVÁ, Karolína. *Reflexe postavení seniorů ve společnosti: výzkumná zpráva z kvalitativního výzkumu metodou focus group*. Název projektu: Proměna sociálního obsahu kategorie generace seniorů. Příspěvek k sociologii třetího věku. Projekt 2D06021. ASOV, 2008. Řešitel Petr Sak.

SCOTTHANSON, Chris – SCOTTHANSON, Kelly. *The Cohousing Handbook – Building A Place For Community*. 2nd edition. Canada: New Society Publisher, 2005. 291 p. ISBN: 0-86571-517-3.

SLÁDEK, Jan. *Jak vidí cohousing sociolog Jan Sládek* [online]. 28. 07. 2009 [cit. 2009-09-11]. Dostupné z WWW: <http://www.financnioviny.cz/zpravy/jak-vidi-cohousing-sociolog-jan-sladek/390138&id_seznam=5288>.

SOBEK, Jiří. *Architektura a sociální začlenění: příspěvek na konferenci Architektura sociálních služeb v běžném prostředí* [online]. Praha, 13. 12. 2011 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z WWW: <http://www.trass.cz/TrassDefault.aspx?rid=554&app=Article&grp=Content&mod=ContentPortal&sta=DetailFolder&pst=DetailFolder&p1=OID_INT_3658&p2=RoundPanel_BOOL_True&acode=824724>.

- STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí* [Jiří Krejčí]. Praha: Portál, 1999, 320 s. ISBN: 80-7178-274-2.
- SVOBODOVÁ, Kamila. *Komentář: Demografické stárnutí a jeho dopady* [online]. 23. 6. 2011 [cit. 2012-01-26]. Dostupné z WWW: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=764&PHPSESSID=d1658ad03f4d2005b5bd7c78a20a1b1a>. ISSN 1801-2914.
- SVOBODOVÁ, Kamila. *Analýza: Příprava na stáří a odchod do důchodu* [online]. 19. 7. 2010 [cit. 2012-01-26]. Dostupné z WWW: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=714>. ISSN 1801-2914.
- ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Deník staré paní*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2003. 183 s. ISBN 80-7017-865-5.
- TEMELOVÁ, Jana – et al. Housing Estates in the Czech Republic after Socialism: Various Trajectories and Inner Differentiation. In *Urban Studies* [online]. Prepublished 18. 10. 2010 [cit. 2012-01-29]. Dostupné z WWW: <<http://usj.sagepub.com/content/early/recent>>.
- TEMELOVÁ, Jana – et al. Budou česká sídliště místy bydlení chudých? In *ERA 21*, 2009, roč. 9, č. 1, s. 53-54.
- THOMAS, William H. – BLANCHARD, Janice M. Moving Beyond Place: Aging in Community. In *Generations – Journal of the American Society on Aging*, 2009, vol. 33, no. 2, p. 12-17.
- TORRES-ANTONINI, Maruja. *Our Common House: Using The Built Environment to Develop Supportive Communities: disertační práce* [online]. 2001 [cit. 2009-08-03]. Florida: University of Florida. 206 p., 278 p. appendix. Dostupné z WWW: <http://www.habiter-autrement.org/04_co-housing/contributions-04/Torres_m_our-common-house.pdf>.
- TOŠNEROVÁ, Tamara. *Ageismus: Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ústav lékařské etiky LF UK a FNKV, 2002, 48 s. ISBN 80-238-9506-0.
- TRASS.CZ: *Architektura a vybavení sociálních služeb podporujících začlenění osob se zdravotním postižením do běžného prostředí: rozpracovaný manuál* [online]. Praha: Národní centrum podpory transformace sociálních služeb, 14. 11. 2011 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW: <http://www.trass.cz/TrassDefault.aspx?rid=554&app=Article&grp=Content&mod=ContentPortal&sta=DetailFolder&pst=DetailFolder&p1=OID_INT_3658&p2=RoundPanel_BOOL_True&acode=824724>.
- Úvahy nad knihou *Creating a Life Together* [online]. 26. 8. 2008 [cit. 2009-09-01]. Dostupné z WWW: <<http://ekovesnický.cz/view.php?navezclanku=uvahy-nad-knihou-creating-life-together-1-%96video-tv-peak-moment&cisloclanku=2008080009>>.
- VADUROVÁ, Jana. *Veřejné prostory jako indikátory kvality života města: disertační práce*. Brno: Vysoké učení technické, Fakulta architektury, 2010. 140 s. Vedoucí disertační práce Vladimíra Šilhánková.
- VESTBRO, Dick Urban (editor) – et al. *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World: proceedings from the international collaborative housing conference in Stockholm 5 – 9 May 2010*. Stockholm: Division of Urban and Regional Studies (KTH), Kollektivhus NU, 2010. 234 s. ISBN 978-91-7415-738-3.
- VESTBRO, Dick Urban. *History of cohousing – internationally and in Sweden* [online]. Stockholm: Built Environment Analysis. Royal Institute of Technology (KTH), 2008. [cit. 2009-09-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.kollektivhus.nu/pdf/colhisteng08.pdf>>.
- VESTBRO, Dick Urban. *From Central Kitchen to Community Co-operation – Development of Collective Housing in Sweden* [online]. Nedatováno [cit. 2009-09-26]. Stockholm: Built Environment Analysis. Royal Institute of Technology (KTH). Dostupné z WWW: <http://www.habiter-autrement.org/33_collectifs/contributions-33/Collective-Housing-in-Sweden-Dick-Urban-Vestbro.pdf>.
- VIDOVIČOVÁ, Lucie - RABUŠIC, Ladislav. *Věková diskriminace – ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh*. Praha: VÚPSV - výzkumné centrum Brno, 2005. 54 s.
- VIDOVIČOVÁ, Lucie – RABUŠIC, Ladislav. *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohled české veřejnosti*, Praha: VÚPSV, 2003.
- VOHRALÍKOVÁ, Lenka - RABUŠIC, Ladislav. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. Praha: VÚPSV - výzkumné centrum Brno, 2004. 90 s.

WHO.INT: *Global Age-Friendly Cities: A Guide* [online]. Geneva (Switzerland): World Health Organisation, 2007 [cit. 2009-09-28]. Dostupné z WWW: <http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf> ISBN 978-92-4-154730-7.

WILLIAMS, Jo. Sun, Surf, and Sustainable Housing: Cohousing, the Californian Experience. In *International Planning Studies*, May 2005, vol. 10, no. 2, p. 147-177.

WILLIAMS, Jo. Designing Neighbourhoods for Social Interaction: The Case of Cohousing. In *Journal of Urban Design*, June 2005, vol. 10, no. 2, p. 195-227.

ZADRAŽILOVÁ, Miroslava. *Bydlení v intenzivních městských strukturách: disertační práce*. Brno: Vysoké učení technické, Fakulta architektury, 2012. 188 s. Vedoucí disertační práce Naděžda Menšíková.

Zákon č. 108/2006 Sb. ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. Praha: 2006.

Zelená kniha: "Nová mezigenerační solidarita jako odpověď na demografické změny" [online]. Brusel: Komise evropských společenství, 2005 [cit. 2009-08-26]. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/cs/com/2005/com2005_0094cs01.pdf>.

ŽOFKA, Jan. *Komentář: Socioekonomické dopady demografického stárnutí* [online]. 8. 9. 2006 [cit. 2012-01-26]. Dostupné z WWW: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=383>. ISSN 1801-2914.

WEBOVÉ STRÁNKY

Webové stránky v českém jazyce, týkající se cohousingu:

<<http://www.cohousing.cz/>>

<<http://www.starnutivkomunite.cz/>>

<<http://cohousing.webnode.cz/>>

<<http://www.cekb.cz/vyzkum/cohousing>>

<<http://www.jka-cohousing.cz/>>

<http://kde-domov-muj.cz/_Domu.html>

<<http://www.ceskycohousing.cz/>>

<<http://www.bydlina.cz/>>

<<http://www.9pramenu.cz/>>

<<http://www.zivotjefajn.cz/>>

Webové stránky švédských organizací a vybraných švédských cohousingových komunit:

<<http://www.framtiden.se/>>

<http://www.boigemenskap.se/Forskargruppen_Bo_i_Gemenskap.html>

<<http://www.familjebostader.com/>>

<<http://www.kollektivhus.nu/index.html>>

<<http://fardknappen.se/fardknappen.se/Valkommen.html>>

<<http://www.sockenstugankollektiv.nu/>>

<<http://www.majbacken.org/index.html>>

<http://www.boigemenskap.com/BiG_Kornet/Valkommen.html>

<<http://sjofarten.se/>>

<<http://www.dunderbacken.se/>>

<<http://tullstugan.weebly.com/>>

<<http://www.brftrekanten.se/web/page.aspx?sid=3107>>

<<http://www.boaktiv.se/>>

Ostatní použité webové stránky:

<<http://www.alfarezidence.cz/cs/>>
 <<http://cohousingco.com/>>
 <<http://www.cohousing.org/cm/article/map08>>
 <<https://www.cohousing.org/>>
 <<http://cohousing.org.uk/>>
 <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/home>>
 <<http://www.designforalleurope.org/>>
 <<http://www.domoveliska.cz/na-praze-6-vyroste-do-konce-roku-2011-nova-budova-domova-pro-seniory>>
 <<http://www.ica.coop/al-ica/>>
 <<http://derlebensraum.com/>>
 <<http://www.lifetimehomes.org.uk/index.php>>
 <<http://www.newurbanism.org/>>
 <<http://.cz/zahajeni-stavby-domova-pro-seniory/d-1418276/p1=863>>
 <http://www.jihlava.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=5967&id=470828>
 <<http://www.praha11.cz/cs/jizni-mesto-zije/praha-11-v-mediich/napsali-o-nas/novy-dum-pro-seniory.html>>
 <http://www.suburbanizace.cz/05_teorie_satelitni_mestecka.htm>
 <<http://www.zahradatojezivot.cz/o-zahrade/lysa-nad-labem/>>
 <<http://translate.google.cz/#sv|en|>>
 <<http://maps.google.cz/>>
 <www.kurzy.cz>
 <<http://cs.wikipedia.org>>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: <i>Dům životních potřeb, Chloubová, 1992.</i>	21
Obrázek 2: <i>Vztahy mezi designovými, sociálními a osobními faktory (překresleno a přeloženo)</i>	52
Obrázek 3: <i>Hierarchie prostorů v cohousingu z hlediska jejich užívání – schéma.</i>	59
Obrázek 4: <i>Hierarchie prostorů v cohousingu – řez ulicí (upraveno).</i>	59
Obrázek 5: <i>Mapa cohousingů v USA z roku 2008. 113 dokončených komunit, 111 ve fázi projektu.</i>	67
Obrázek 7: <i>Dispoziční koncepce cohousingu.</i>	76
Obrázek 8: <i>Dispoziční koncepce ústavního zařízení typu domova pro seniory.</i>	76
Obrázek 9: <i>Dispoziční koncepce běžné bytové zástavby.</i>	77
Obrázek 10: <i>Dispoziční koncepce chráněného bydlení.</i>	77
Obrázek 11: <i>Mapa současných švédských projektů a jejich právní důvod užívání bydlení (upraveno).</i>	86
Obrázek 12: <i>Färdknäppen a vzdálenosti MHD (upraveno).</i>	90
Obrázek 13: <i>Dispoziční koncepce švédského modelu cohousingu.</i>	92
Obrázek 14: <i>Poměr velikosti standardních a cohousingových bytových jednotek a společných ploch.</i>	101
Obrázek 15: <i>Poměr součtu ploch všech bytových jednotek a společných prostor.</i>	101
Obrázek 16: <i>Závěrečné shrnutí postupu zpracování disertační práce.</i>	140

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: „Kdo se o seniory postará?“ (upraveno).....	18
Tabulka 2: Znázornění hlavních tezí (upraveno).....	38
Tabulka 3: Definice ústavního zařízení, inspirovaná M. Chábem a L. Lábusem.....	41
Tabulka 4: Definice cohousingu a senior cohousingu.....	49
Tabulka 5: Příklady čtyř základních situačních plánů cohousingu.....	56
Tabulka 6: Příklad projektu cohousingu, kdy soukromé i společné prostory jsou pod jednou střechou.....	56
Tabulka 7: Rozdíly v přístupech, jak zastavět volný pozemek (upraveno).....	57
Tabulka 8: Hierarchie prostorů v cohousingu z hlediska jejich užívání.....	58
Tabulka 9: Základní druhy prostorů podle jejich užívání v běžné výstavbě.....	60
Tabulka 10: První až třetí generace cohousingů (upraveno).....	63
Tabulka 11: Čtvrtá generace cohousingů.....	65
Tabulka 12: Příklad holandského centraal wonen.....	67
Tabulka 13: Wolf Creek Lodge, USA – situace (upraveno).....	68
Tabulka 14: Srovnávací tabulka komparační části práce.....	75
Tabulka 15: Počet dotazovaných osob z navštívených projektů.....	80
Tabulka 16: Časový rozvrh navštívených projektů a základní údaje o nich.....	81
Tabulka 17: Příklad rehabilitace stávajícího panelového domu dle principů cohousingu.....	84
Tabulka 18: Mapy navštívených švédských projektů (upraveno).....	89
Tabulka 19: Fotografie navštívených švédských projektů, rok vzniku, počet bytů, počet obyvatel.....	91
Tabulka 20: Koncepte švédského modelu cohousingu na příkladu Färdknäppenu.....	93
Tabulka 21: Půdorysy navštívených švédských projektů; horizontální funkční rozdělení.....	95
Tabulka 22: Typologie, základní charakter navštívených švédských objektů.....	95
Tabulka 23: Ukázka projektu, kde je použit komunikační systém pavlačí a lávek.....	96
Tabulka 24: Podlažnost a schéma vertikálního funkčního rozdělení objektů.....	97
Tabulka 25: Srovnání různé výšky a typologie zástavby cohousingu.....	97
Tabulka 26: Příklady adaptací objektů na cohousing – vertikální schémata.....	98
Tabulka 27: Rozdělení společných prostor.....	99
Tabulka 28: Nejběžnější rozdělení společných aktivit na povinné a nepovinné.....	100
Tabulka 29: Příklad půdorysu hlavních společných prostor.....	100
Tabulka 30: Fotografie společných kuchyní.....	102
Tabulka 31: Společná kuchyně, fotografie a půdorys.....	103
Tabulka 32: Obyvatelé Färdknäppenu při společném vaření. Archiv Kerstin Kärnekull (Färdknäppen).....	104
Tabulka 33: Fotografie společných jídelen.....	105
Tabulka 34: Fotografie společných večeří.....	105
Tabulka 35: Fotografie společných obývacích pokojů.....	106
Tabulka 36: Fotografie společných pracovních prostorů.....	107

<i>Tabulka 37: Fotografie společných prádelen/sušáren.</i>	107
<i>Tabulka 38: Fotografie společných hobby prostorů.</i>	108
<i>Tabulka 39: Fotografie hlavních vstupů.</i>	108
<i>Tabulka 40: Fotografie vstupních prostorů.</i>	109
<i>Tabulka 41: Fotografie pokojů pro hosty.</i>	110
<i>Tabulka 42: Fotografie společných zahrad a teras.</i>	111
<i>Tabulka 43: Fotografie soukromých bytových jednotek.</i>	112
<i>Tabulka 44: Půdorysy a fotografie soukromých bytových jednotek. Půdorysy z letáku Färdknäppenu.</i>	113
<i>Tabulka 45: Různé dispoziční řešení bytu o stejné rozloze 55 m².</i>	113
<i>Tabulka 46: Fotografie standardizovaných kuchyní v soukromých bytových jednotkách.</i>	114
<i>Tabulka 47: Fotografie sociálních zařízení v soukromých bytových jednotkách.</i>	114
<i>Tabulka 48: Složení obyvatel cohousingů 40+.</i>	115
<i>Tabulka 49: Složení obyvatel vícegeneračních cohousingů.</i>	116
<i>Tabulka 50: Vnější organizační struktura Sockenstuganu (překresleno a přeloženo dle originálních podkladů).</i>	118
<i>Tabulka 51: Fotografie pracovních skupin.</i>	120
<i>Tabulka 52: Vnitřní organizační struktura Sockenstuganu (překresleno a přeloženo dle originálních podkladů).</i>	120
<i>Tabulka 53: Příklad nákladů na bydlení ve Färdknäppenu za rok 2011.</i>	121
<i>Tabulka 54: Rozdělení navštívených komunit dle právního důvodu užívání bydlení.</i>	122

PŘÍLOHY

Seznam příloh

1.	PŘÍLOHA I. - DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ Z ROKU 2009	152
1.1	TESTOVACÍ DOTAZNÍK	152
1.2	DOTAZNÍK – PRŮZKUM ZÁJMU O SENIOR COHOUSING V ČR.....	154
2.	PŘÍLOHA II. - DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ Z ROKU 2011	166
2.1	ÚVOD	166
2.2	DOTAZNÍK Č. 1 - STÁRNUTÍ V KOMUNITĚ (<i>SENIOR COHOUSING</i>).....	168
2.3	DOTAZNÍK Č. 2 A Č. 3 - SPOLEČNÉ PROSTORY	185
2.4	DOTAZNÍK Č. 4 - SOUSEDSKÉ VZTAHY.....	201
2.5	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ.....	216
2.6	ZÁVĚRY	219
3.	PŘÍLOHA III. - POZOROVÁNÍ - COHOUSING V ČR: 2006 – 2012	221
3.1	CÍL	221
3.2	METODIKA	221
3.3	„HISTORIE“ A SOUČASNOST	221
3.4	RECENZE VYBRANÝCH DEVELOPERSKÝCH PROJEKTŮ	224
3.5	ZÁVĚR.....	226
4.	PŘÍLOHA VI. – PŘÍPADOVÁ STUDIE ŠVÉDSKÝ COHOUSING 40+	227
4.1	SROVNÁVACÍ TABULKA NAVŠTÍVENÝCH PROJEKTŮ – POPIS	227
4.2	SROVNÁVACÍ TABULKA NAVŠTÍVENÝCH PROJEKTŮ - MAPY, FOTO, SCHÉMATA.....	228
4.3	FORMULÁŘ PRO POLOSTANDARDIZOVANÉ ROZHOVORY (<i>ENGLISH</i>)	229
4.4	FÄRDKNÄPPEN	230
4.5	SOCKENSTUGAN.....	233
4.6	MAJBACKEN	235
4.7	BIG KORNET.....	237
4.8	SJÖFARTEN.....	239
4.9	DUNDERBACKEN.....	241

1. PŘÍLOHA I. - DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ Z ROKU 2009

Vzhledem k tématu senior cohousingu, které výrazně zabíhá do ostatních vědních oborů, byla v empirické části práce použita metoda sociologického výzkumu, a to **dotazníkové šetření**. Na základě teoretických poznatků a stanovených cílů byl sestaven **strukturovaný dotazník**.

Dotazník obecně je standardizovaným souborem otázek, jež jsou předem připraveny na určitém formuláři. Získáváme jím empirické informace, založené na nepřímém dotazování se respondentů, s použitím předem formulovaných písemných otázek. Je jednou z nejčastěji používaných metod. Nedochází zde k přímému kontaktu mezi výzkumníkem a respondenty. Výhodou dotazníkové metody je získání potřebných informací od vysokého počtu respondentů v průběhu krátké doby, za podmínky zachování stejné situace a poskytnutí potřebného času k odpovědi. Podstatnou výhodou této metody je rovněž ekonomická nenáročnost. Nevýhodou dotazníkové metody je, že nezjišťuje, jací respondenti jsou, ale vyplývá z ní, jak se sami respondenti vidí nebo jak chtějí být viděni. Odpovědi mohou být zkreslené. Další negativní stránkou dotazníkové šetření může být neochota respondentů při vyplňování a vracení dotazníků.

1.1 TESTOVACÍ DOTAZNÍK

Před umístěním finálního dotazníku na internetové stránky byl proveden testovací průzkum se stejným cílem (průzkum zájmu o senior cohousing v ČR) mezi studenty Fakulty architektury ČVUT v Praze. Jednalo se o konkrétní skupinu studentů, kteří byli vybráni ze dvou důvodů: dostupnost respondentů a předpokládaná znalost základních principů cohousingu. Během běžné výuky jsem od nich mohla očekávat vyplnění a většinovou návratnost dotazníků. A jednak byli už před vyplněním dotazníků svými pedagogy, arch. Michalem Kohoutem a arch. Davidem Tichým, seznámeni s tématem cohousingu. Navíc si vyslechli moji prezentaci vybraných poznatků o senior cohousingu.

Testovací dotazník obsahoval celkem osm otázek, umístěných po čtyřech otázkách na dvou stranách formátu A4. Odpovědělo celkem 20 studentů. Na základě vyhodnocení odpovědí byly otázky z testovacího dotazníku upraveny a rozšířeny tak, aby lépe splnily očekávání a poskytly potřebné informace. Bylo také změněno jejich pořadí, tj. otázky týkající se základních identifikačních údajů o respondentech byly posunuty za hlavní zjišťovací otázky.

Dotazník byl konzultován se socioložkou Mgr. Mirkou Duchoňovou.

DOTAZNÍK - po vysvětlení konceptu senior cohousing

Vážení přátelé, ráda bych Vás poprosila o vyplnění následujícího dotazníku. Cílem dotazníku je zjistit zájem o senior cohousing a jeho podobu v ČR mezi lidmi různých věkových skupin. Protože se jedná v ČR i ve světě o novinku, dovoluji si doporučit předstít můj dáneček o senior cohousingu na www.cohousing.cz/senior-cohousing.

Dotazník je určen pro studijní účely doktorského studia na FA ČVUT, jako empirická část disertační práce. Dotazník se skládá z osmi tabulek na dvou stránkách A4. Vyplnění dotazníku bude cca trvat 3 - 5 min. Děkuji mnohokrát za Vás čas, který budete vyplňovat věnovat. Dotazník je anonymní.

DOTAZNÍKY - po vysvětlení konceptu senior cohousing

pokračování ze str. 1

t.5 JAKÉ MOHOU BÝT PODLE VAŠEHO NÁZORU NEVÝHODY SENIOR COHOUSINGU?
označkovat podle důležitosti jako ve škole 1 až 4;
1 = největší nevýhoda, 4 = nejmenší nevýhoda

- Hrozba konfliktů
- Složitější domítva
- Horší prodejnost nemovitosti
- Neochota sdílení aktivit
- Jiné (napíšte prosím další Vaše nápady)

t.6 JAKÉ SPOLEČNÉ PROSTORY BYSTE PREFEROVALI/A V SENIOR COHOUSINGU?
označkovat podle důležitosti jako ve škole 1 až 7;
1 = nejdůležitější prostory, 7 = nejméně důležité prostory

- Kuchyně a jídelna
- Prádelna, sušárna
- Hobby místnosti, ateliéry
- Knihovna
- Tělocvična, bazén
- Dělny, ateliéry, hobby místnosti
- Zahrada, terasa
- Jiné (napíšte prosím další Vaše nápady)

t.7 JAKÉ SPOLEČNÉ AKTIVITY BYSTE PREFEROVALI/A V SENIOR COHOUSINGU?
označkovat podle důležitosti jako ve škole 1 až 5;
1 = nejdůležitější aktivity, 5 = nejméně důležité aktivity

- Společné večere
- Posezení u kávy, čaje
- Zahradničení
- Cvičení
- Hobby
- Jiné (napíšte prosím další Vaše nápady)

t.8 MELO BY MÍT DLE VAŠEHO NÁZORU BYDLENÍ V SENIOR COHOUSINGU NEJAKE VEKOVE OMEZENÍ?
zakřížkovat vybranou variantu

- Žádné - vícegenerační cohousing
- Od 55 let
- Neví

Vyplněné dotazníky prosím posílejte na emailovou adresu: veronika.bestakova@centrum.cz.
Výsledky budou uvedeny v disertační práci.
Děkuji mnohokrát za vyplnění a vrácení dotazníku.
Ing. arch. Veronika Bestáková

DOTAZNÍK - po vysvětlení konceptu senior cohousing

Vážení přátelé, ráda bych Vás poprosila o vyplnění následujícího dotazníku. Cílem dotazníku je zjistit zájem o senior cohousing a jeho podobu v ČR mezi lidmi různých věkových skupin. Protože se jedná v ČR i ve světě o novinku, dovoluji si doporučit předstít můj dáneček o senior cohousingu na www.cohousing.cz/senior-cohousing.

Dotazník je určen pro studijní účely doktorského studia na FA ČVUT, jako empirická část disertační práce. Dotazník se skládá z osmi tabulek na dvou stránkách A4. Vyplnění dotazníku bude cca trvat 3 - 5 min. Děkuji mnohokrát za Vás čas, který budete vyplňovat věnovat. Dotazník je anonymní.

t.1 ZÁKLADNÍ ÚDAJE
zakroužkovat prosím vybranou variantu

1 Pohlaví	Ž	M			
2 Věk	20-30	30-40	40-50	50-60	nad 60 let
3 Vzdělání	ZŠ	vyučení-a	SŠ	VOS	VŠ
4 Zdravotní stav (subjektivně)	výborný	uspokojivý	neuspokojivý		vyšší
5 Místo bydlení	velké město	malé město	venkov		
6 Velikost současného bydlení	do 40 m ²	40 - 80 m ²	nad 80 m ²		
7 Typ bydlení dle vlastnictví	osobní vl.	družstevní vl.	pronájem	jiny	

t.2 UVAŽOVALI/A BYSTE O PŘÍPADNÉM BYDLENÍM V SENIOR COHOUSINGU?
zakřížkovat prosím vybranou variantu

- Ano
- Ne
- Nevím

t.3 ZA JAKÝCH OKOLNOSTÍ BYSTE SE DO SENIOR COHOUSINGU ODSTĚHOVALI/A?
označkovat podle důležitosti jako ve škole 1 až 6;
1 = nejdůležitější důvod, 6 = nejméně závažný důvod

- Ochod do důchodu
- Ochod dětí
- Ztráta partnera
- Neschopnost se postarat o domácnost
- V rámci včasné přípravy na stáří
- Nalezení nových přátel

t.4 JAKÉ MOHOU BÝT PODLE VAŠEHO NÁZORU VÝHODY SENIOR COHOUSINGU?
označkovat podle důležitosti jako ve škole 1 až 6;
1 = největší výhoda, 6 = nejménší výhoda

- Společnost přátel
- Bezpečnost
- Vzájemná pomoc
- Finanční úspory
- Ekologická šetrnost
- Sdílení pečovatelských služeb
- Jiné (napíšte prosím další Vaše nápady)

pokračování na str. 2

Obrázek 1: Formuláře testovacího dotazníku.

1.2 DOTAZNÍK – PRŮZKUM ZÁJMU O SENIOR COHOUSING V ČR

1.2.1 Cíl

Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit případný zájem o senior cohousing v ČR mezi lidmi ve věkových kategoriích od 20 let, zjistit, jako podobu by měl senior cohousing mít, a také upozornit na existenci senior cohousingu, jako alternativy jiných způsobů bydlení seniorů (zejména institucí).

1.2.2 Metodika

Dotazníkový průzkum byl prováděn v období **od 1. 6. 2009 do 31. 8. 2009** pomocí elektronického dotazníku umístěného na internetových stránkách v programu Google.docs. Odkaz na dotazník byl umístěn na centrální stránce, která se věnuje cohousingu a senior cohousingu: www.cohousing.cz (1. verze z r. 2009) <http://cohousing.cz/index.php/Senior_cohousing>.

Zároveň s umístěním dotazníku na výše zmíněné internetové stránky byl na jiné vybrané internetové stránky, určené zejména (ale nejen) pro seniory (viz. Seznam níže), umístěn můj článek *Senior cohousing – stárnutí v komunitě aneb alternativa domovům důchodců*. Článek sloužil k prvnímu seznámení se senior cohousingem (i vícegeneračním cohousingem), k pochopení širšího kontextu problematiky bydlení a života ve stáří a v závěru vyzýval k vyplnění dotazníku.

Seznam internetových stránek, na které byl umístěn článek *Senior cohousing – stárnutí v komunitě aneb alternativa domovům důchodců*:

- <<http://www.cohousing.cz>>
- <<http://www.zdravy-senior.cz>>
- <<http://www.tretivek.cz>>
- <<http://www.helpnet.cz>>
- <<http://www.nevladky.cz>>
- <<http://www.nf-senior.cz>>
- <<http://www.seniortip.cz>>
- <<http://www.seniorclub.cz>>
- <<http://www.pecujici.cz>>
- <<http://www.po-prechodu.cz>>

Vyplnění dotazníku bylo dobrovolné, anonymní. Část respondentů (cca 30%) ho vyplňovala na základě přečtení zmíněného článku, na který byli upozorněni emailem, většina respondentů (cca 70%) ho vyplnila z vlastní iniciativy při vyhledávání na internetu (např. zadáním klíčového hesla do vyhledávače).

Dotazník se skládal ze dvou částí: úvodu a vlastní části dotazníku. V úvodu byl respondentům vysvětlen cíl a účel šetření, upozornění na článek o senior cohousingu a jeho umístění na internetu, poznámka, kde budou k nahlédnutí výsledky a poděkování. Vlastní část dotazníku obsahovala jednotlivé otázky. Dotazník obsahoval celkem 21 otázek, rozdělených podle zaměření do třech „kategorií“. Prvních jedenáct otázek se týkalo osobního zájmu o senior cohousing a jeho základní

podoby. Z tohoto počtu šest otázek umožnilo vybrat max. dvě z několika uvedených možností, byly povinné, bez jejich vyplnění nešlo dotazník odeslat. Dalších pět z těchto otázek umožňovalo vyjádřit volným způsobem svoje případné nápady, osobní zkušenosti, připomínky či názory – tyto otázky byly nepovinné. Dalších sedm otázek z druhé kategorie doplňovalo základní identifikační údaje o respondentech (pohlaví, věk, vzdělání nebo současná bytová situace), byly povinné. Poslední tři otázky, tj. z třetí kategorie, se dotazovaly na stárnutí v obecnější rovině, byly nepovinné.

1.2.3 Výsledky

Program Google.docs, ve kterém byl dotazník vytvořen, sám generuje výsledky šetření, a to ve dvou formách. Jednak formou tabulek, kde jsou rozepsány jednotlivé odpovědi respondentů podle jejich identifikačních údajů, a jednak formou grafů pro lepší znázornění výsledků. Slabinou programu je nedokonalé převedení tabulek a grafů do MS Office, což jsem udělala pak ručně.

Dotazníku se zúčastnilo **celkem 55 respondentů**, z toho 45 žen a 10 mužů. Dotazník byl zaměřen na věkové kategorie od 20 let. Nejpočetnější věková kategorie byla 51 – 60 let a 61 – 70 let, zde odpovědělo celkem 32 respondentů (16 a 16 respondentů). Ti také nejčastěji volili variantu, že by chtěli své stáří strávit v senior cohousingu. Celkově odpovídali především ženy s ukončeným vysokoškolským vzděláním z hlavního města Prahy.

Základní identifikační údaje o respondentech. Tyto otázky byly v dotazníku kladeny na závěr; odpovědi jsou pro seznámení se se vzorkem respondentů umístěny jako první. Šedivě jsou zvýrazněny nejpočetnější odpovědi:

Pohlaví	Počet
ŽENA	45
MUŽ	10

Tabulka 1: Podíl respondentů podle pohlaví.

Věk	Počet
20 – 30 let	10
31 – 40 let	5
41 – 50 let	3
51 – 60 let	16
61 – 70 let	16
nad 70 let	4

Tabulka 2: Podíl respondentů podle věku.

Vzdělání	Počet
ZŠ	0
vyučen/-a bez maturity	7
vyučen/-a s maturitou	1
SŠ	13
VOŠ	7
VŠ	25
vyšší	2

Tabulka 3: Podíl respondentů podle dosaženého vzdělání.

Zdravotní stav	Počet
výborný	15
uspokojivý	35
neuspokojivý	5

Tabulka 4: Podíl respondentů podle zdravotního stavu – subjektivní pocity.

Obec	Počet
hlavní město Praha	20
obec nad 100 tis. ob.	7
obec 20 - 100 tis. ob.	15
obec 5 - 20 tis. ob.	10
obec pod 5 tis. ob.	3

Tabulka 5: Podíl respondentů podle velikosti obce, kde v současné době žijí.

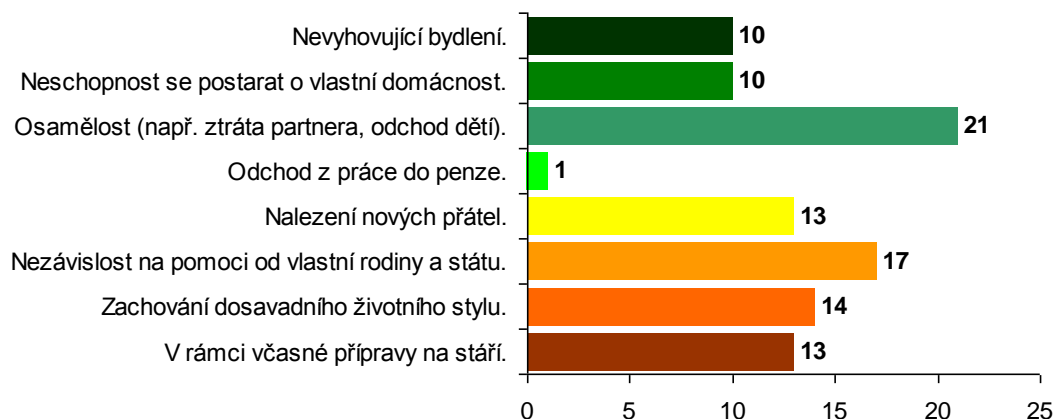
Velikost bytu	Počet
do 40 m ²	13
40 m ² – 80 m ²	31
nad 80 m ²	11

Tabulka 6: Podíl respondentů podle velikosti současného bydlení.

Vlastnický vztah bydlení	Počet
osobní vlastnictví	28
družstevní vlastnictví	10
pronájem	12
jiný	5

Tabulka 7: Podíl respondentů podle vlastnického vztahu k současnému bydlení.

1. Za jakých okolností byste se do senior cohousingu odstěhoval/-a?
(povinná otázka – respondenti mohli vybrat max. 2 z uvedených možností).

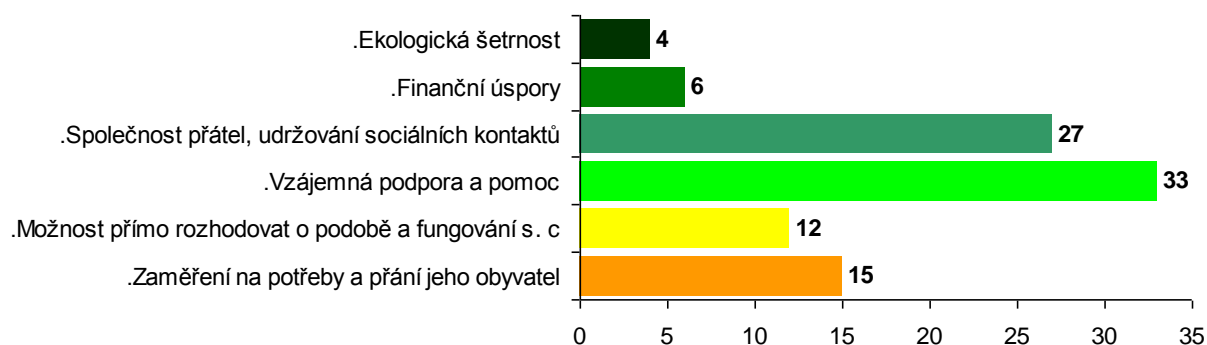
Obrázek 1: Za jakých okolností byste se do senior cohousingu odstěhoval/-a?

Nejčastějším impulzem ke stěhování by byla „osamělost“ a také zajištění si určité „nezávislosti na pomoci od vlastní rodiny a státu“.

Senioři jsou a budou nejen čím dál početnější a starší, ale i čím dál aktivnější a náročnější skupinou občanů. Pro jejich osobnost bude velmi důležité udržení si určitého dosavadního životního stylu i standardu.

Pokud jim bude poskytnuta opora vlády i místních a regionálních samospráv, aby se mohli na stáří včas připravit, např. pomocí různých projektů, určitě toho rádi využijí, což odpovídá odpovědi „v rámci včasné přípravy na stáří“.

2. Jaké mohou být podle Vašeho názoru výhody senior cohousingu?
(povinná otázka – respondenti mohli vybrat max. 2 z uvedených možností)

Obrázek 2: Jaké mohou být podle Vašeho názoru výhody senior cohousingu?

Největší výhodu senior cohousingu respondenti vidí v potencionální „vzájemné pomoci a jiné podpoře“. Souvisí to s předchozí otázkou, ve které respondenti vyjadřují touhu, být co nejmíň závislí na pomoci svých dětí, které by neradi zatěžovali, nebo státu, který by jim mohl nabídnout odstěhování se do některého z ústavů. Seniori vidí naději v „kolegialitě“ podobně starých lidí. Potencionální pomoc od vrstevníků by uvítali lidé všech věkových kategorií. I v České republice by mohla fungovat dobrovolnická činnost seniorů.

Velký ohlas mají i sociální výhody senior cohousingu, a to „společnost přátel, udržování sociálních kontaktů“. Lidé v senior cohousingu se díky participaci na jeho vzniku vzájemně poměrně dobře znají a mohou vznikat nová přátelství na celý život.

Nejmenší ohlas měla „ekologická šetrnost“. Jako výhodu ji uváděli lidé mladšího věku, vysokoškolského vzdělání. Zřejmě je obtížné si představit, co ekologická šetrnost znamená a jaké by přinesla konkrétní výhody pro jednotlivce i společenství. Většinou si běžný občan představí dlouhodobější, nákladnější a mnohdy ne úplně jisté investice, které jsou schopni akceptovat spíše lidé mladšího věku, kteří mají před sebou relativně delší budoucnost. Ekologická šetrnost senior cohousingu se může projevit i levnými a jednoduchými opatřeními, jako např. v omezení automobilové dopravy nebo sdílení některého společného vybavení, např. pračky.

Druhý nejmenší ohlas měly možná překvapivě „finanční úspory“. Počáteční investice do bydlení v senior cohousingu by se zřejmě nelišila od investic do jakéhokoli jiného bydlení. Pokud by tento druh bydlení nepodporoval stát či samospráva. Ale financování provozu domácností v senior cohousingu vychází dle zahraničních zkušeností levněji, díky sdílení společného vybavení a aktivit a dalších opatření podle konkrétního senior cohousingu. Finanční úspory by uvítali především lidé vyučení a s dokončeným středoškolským vzděláním, napříč věkovým spektrem.

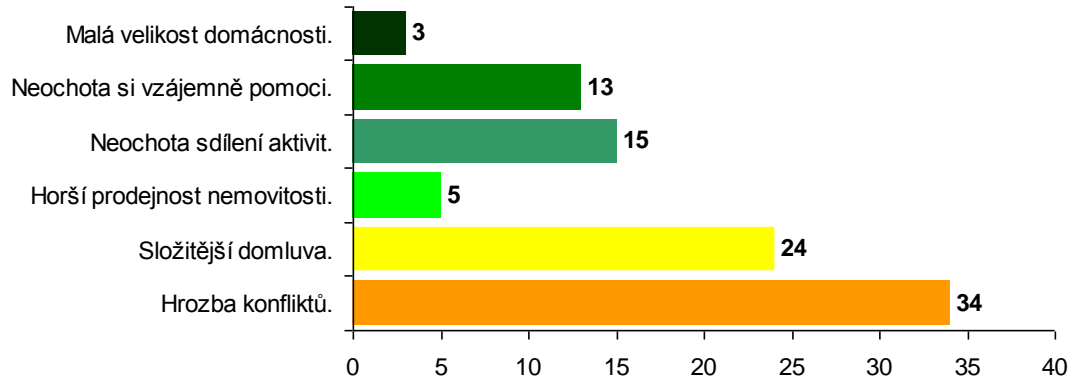
3. Jaké další výhody senior cohousingu vás napadají a nejsou zde uvedené?

(nepovinná otázka - odpovědi respondentů byly upraveny pouze pravopisně – ne obsahově)

Objevuje se zde další fenomén dnešní doby – a to pracující důchodce, který má většinou nedoceněnou hodnotu ve svých celoživotních zkušenostech. Dnešní společnost stojí před výzvou co nejrychleji integrovat občany v penzijním věku zpět do pracovního procesu, pokud oni sami mohou a chtějí, pomoci prodloužit soběstačnost seniorů a tím ulevit ekonomicky aktivním lidem. Další výhodou senior cohousingu tedy může být poskytnutí prostoru či prostředků pro práci seniorů.

- Zavolání zdravotní pomoci, dostupnost služeb, stravování.
- Výměna zkušeností z různých oborů předchozí činnosti.
- Možnost využít pracovního potenciálu „důchodců“.
- Kvalitní a aktivní prožití seniorského věku.
- Aktivní příprava a vyrovnávání se s vlastním stárnutím (potažmo stárnutím populace).
- Společnost ostatních a možnost si vzájemně pomoci, když děti nebydlí ve stejném městě, případně státě, což je dnes dosti běžné.
- Mít si s kým během dne promluvit ale zároveň mít své soukromí.
- Další možnost pro kvalitní stáří, která je v ČR zatím neznámá. V Německu velmi aktuální.
- Soběstačnost.
- Život v komunitě se může stát novou náplní života: odejdu do důchodu a nevím, co dělat – naplnění, využití času.

4. Jaké mohou být podle Vašeho názoru nevýhody senior cohousingu?
(povinná otázka – respondenti mohli vybrat max. 2 z uvedených možností)

Obrázek 3: Jaké mohou být podle Vašeho názoru nevýhody senior cohousingu?

Jako největší nevýhodu senior cohousingu vidí respondenti všech věkových kategorií v možných „konfliktech“ a dále „složitě vzájemné domluvě“. Konflikty jsou ostatně jedním ze skutečných a velmi rizikových faktorů rozpadu skupin snažících se vybudovat cohousing.

Další problém vidí především starší respondenti v „neochotě sdílet aktivity a vzájemnou pomoc“. Obavy zřejmě vycházejí z osobních zkušeností. Senior cohousing se věnuje prevenci vzniku konfliktů i pomoci při řešení již vzniklých konfliktů. Principem senior cohousingu je fakt, že z jeho obyvatel se stávají časem přátelé, kteří mají velkou osobní motivaci si vzájemně pomáhat.

Na posledních místech se umístila „horší prodejnost nemovitosti“ a „malá velikost domácnosti“ (která může být naopak výhodou z hlediska náročnosti provozu a údržbě domácnosti). Prodejnost bytové jednotky nebývá v senior cohousingu prioritou.

5. Jaké další nevýhody senior cohousingu vás napadají a nejsou zde uvedené?
(nepovinná otázka - odpovědi respondentů byly upraveny pouze pravopisně – ne obsahově)

Zde se nejprve nabízí otázka, do jaké míry respondenti pochopili princip fungování senior cohousingu – zřejmě vycházeli pouze z výše zmíněného článku (viz. „přátelé si můžeme vybírat, tady jsme odkázáni na náhodu, s kým se budeme stýkat“).

A také se zde promítá v dotazníku opomenutý fakt, že proces budování a fungování cohousingu vyžaduje aktivitu, otevřenost, snahu se vzájemně domluvit, najít společnou cestu. Většinou s pomocí různých profesionálů. Samozřejmě se nejedná o utopistický idealistický projekt, takže ke konfliktům běžně dochází, stejně jako všude jinde ve společnosti.

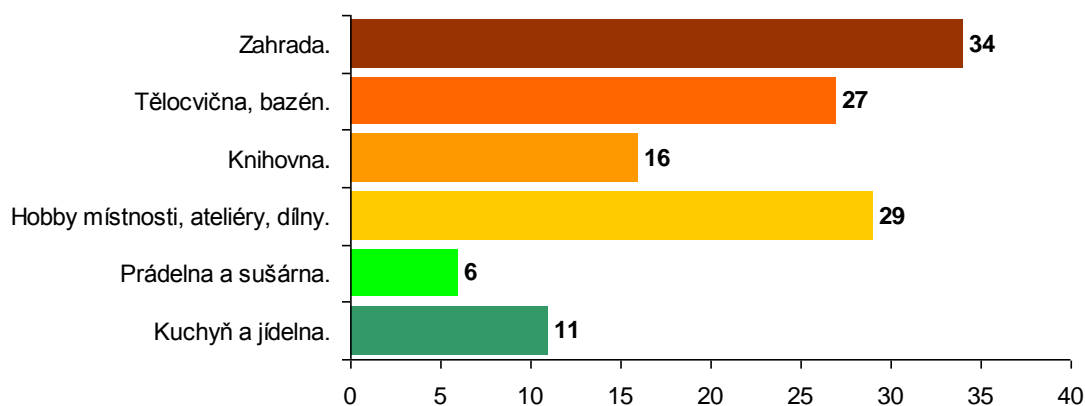
Někdy se tu objevuje obava z ghettoizace seniorů. Určitě se jedná o řízenou „koncentraci osob seniorského věku“ na jedno místo. Ale vzhledem k jejich rostoucímu počtu a specifickým potřebám se nabízí otázka, jak je lépe integrovat mezi ostatní věkové kategorie. Možná bude do budoucna stačit, pokud budou senior cohousingy přirozenou „součástí existující sídlení a sociální struktury“.

Zajímavá je i poznámka, že „zatím není dostatečná legislativa“. Tímto tématem se hodlám dále zabývat.

- V domově pro seniory jsem pracovala jako rehabilitační pracovnice. Mám zkušenosti. Nejhorší je neochota se připojit ke každé aktivitě a u ní vytrvat. Závist na všechny a na všechno. Určitě by každý domov měl mít své specifické zaměření a přibližně stejné vzdělání a zájmy.
- Přátele si můžeme vybírat, tady jsme odkázáni na náhodu, s kým se budeme muset stýkat.
- Nutnost stěhování – změny „teritoria“ (v případě, že by těchto „domů“ bylo málo a byly by daleko).
- Senior cohousing by měl být součástí existující sídelní a sociální struktury.
- Velká koncentrace osob seniorského věku.
- Nebezpečí určitého vyčlenění z běžných městských a sociálních vazeb (může vzniknout ghetto) a otázka masového uplatnění, vezmeme-li v úvahu procentně do budoucna počet seniorů.
- Zatím není dostatečná legislativa.
- Šikana.
- Vyčlenění seniorů ze společnosti.
- Uzavřenost světa / skutečnosti.

6. Jaké společné prostory byste preferoval/-a v senior cohousingu?

(povinná otázka – respondenti mohli vybrat max. 2 z uvedených možností)

Obrázek 4: Jaké společné prostory byste preferoval/-a v senior cohousingu?

Respondenti by preferovali sdílet zejména takové prostory, které sdílí možná i v současné době, nebo je sdíleli v minulosti, a dovedou si lépe představit, co to znamená - jaké to přináší konkrétní výhody či nevýhody (zahrada, ateliéry, dílny, tělocvičnu, bazén).

Naopak by vážali mít k dispozici společnou „kuchyň s jídelnou“. Zřejmě z toho samého důvodu – nemají s tím žádnou nebo špatnou osobní zkušenost. Přitom společné večere jmenují autoři (Scotthanson Chris a Kelly) za jeden z klíčových faktorů pro stmelování a vůbec fungování komunity.

Dále respondenti nepreferují společnou „prádelnu a sušárnu“. A opět zde chybí pozitivní osobní zkušenosti, protože v zahraničí jsou právě tyto společné prostory velmi úspěšně využívány. Přinášejí ekonomické úspory, mají ekologičtější provoz a vzájemná domluva uživatelů není tak složitá, jak by se mohlo zdát. V ČR s tím měly zkušenosti zejména panelákové domácnosti a dosud některé mají.

7. Jaké další společné prostory byste chtěl/-a sdílet a nejsou zde uvedené?

(nepovinná otázka - odpovědi respondentů byly upraveny pouze pravopisně – ne obsahově)

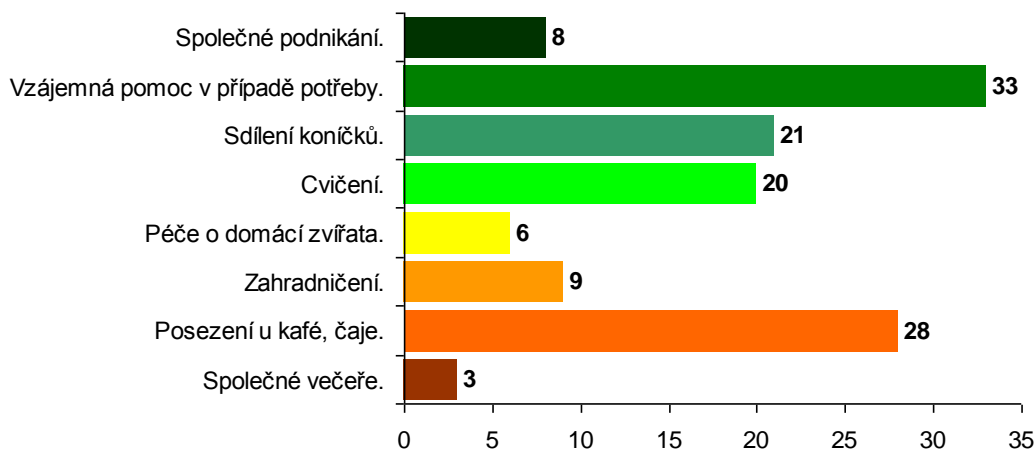
Odpovědi v podstatě odpovídají otázce č. 6.

I v senior cohousingu je možné počítat s návštěvami dětí, ale herny pro děti zde nejsou prioritou.

- Vyžití pro děti.
- Klubovna vybavená pro možnost společenských her – bridže, šachy, kanasta, apod.
- Počítač s připojením na internet.
- Kuchyň a jídelnu jen v případě, že by bylo možné mít i svou vlastní, v bytě.
- Malou kavárničku – samoobslužnou.
- Hernu.
- Nekuřáckou kavárnu a cukrárnu.
- Pokud by nemohla být zahrada, tak alespoň balkón.

8. Jaké společné aktivity byste preferoval/-a v senior cohousingu?

(povinná otázka – respondenti mohli vybrat max. 2 z uvedených možností)

Obrázek 5: Jaké společné aktivity byste preferoval/-a v senior cohousingu?

Nejpreferovanější společná aktivita – „vzájemná pomoc v případě potřeby“ odpovídá odpovědím z otázky č. 2.

Nejméně preferovaná společná aktivita – „společné večeře“ odpovídá otázce č. 6.

Ostatní preferované aktivity zahrnují neutrální činnosti, jako „posezení u kávy nebo čaje“, „sdílení koníčků“ a „cvičení“.

Překvapivé může být, že mezi preferovanými aktivitami úplně nepropadlo „společné podnikání“. Krom jednoho respondenta 21 – 30 let, tuto odpověď vybírali respondenti ve věkové kategorii nad 51 let. Ekonomická aktivita starších osob nezávisí jen na jejich věku, ale i dalších faktorech (např. poptávka po pracovní síle). Senior cohousing může pomoci vytvořit podpůrné prostředí pro delší setrvání na trhu práce.

9. Jaké další společné aktivity byste chtěl/-a sdílet a nejsou zde uvedené?

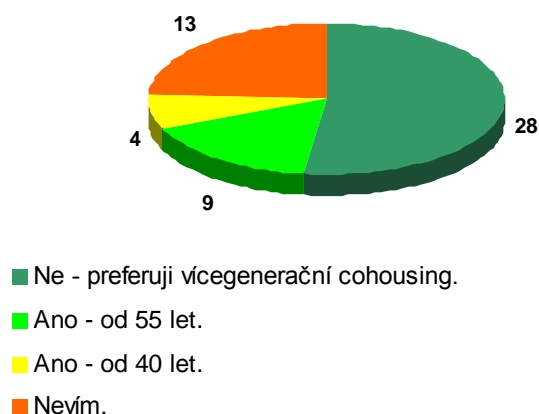
(nepovinná otázka - odpovědi respondentů byly upraveny pouze pravopisně – ne obsahově)

Odpovědi odpovídají tomu, co senioři v současné době společně podnikají – „výlety, návštěvy divadel, hlídání dětí“.

- Vzájemná pomoc ve smyslu hlídání dětí, dohled na starší osoby. Společný výlet, procházka
- Výlety.
- Výlety, návštěvy divadel, koncertů, kin, apod.

10. Mělo by mít dle Vašeho názoru bydlení v senior cohousingu věkové omezení?

(povinná otázka – respondenti mohli vybrat max. 1 z uvedených možností)

Obrázek 6: Mělo by mít dle Vašeho názoru bydlení v senior cohousingu věkové omezení?

Důležitost věkového omezení je relativní. I tam, kde je věk „omezen“, existují výjimky. Princip senior cohousingu je otevřenost pro zájemce o bydlení v něm.

Z osobní zkušenosti bych mohla dodat poznámku, že čeští lidé ve věku od 50 let neradi slyší, že by se měli začít zabývat vlastním stářím a zamyslet se např. právě nad bydlením v senior cohousingu.

Napříč věkovými kategoriemi respondenti odpovídali, že by preferovali vícegenerační cohousing (28 respondentů).

11. Mělo by mít dle Vašeho názoru bydlení v senior cohousingu jiné věkové omezení, zde neuvedené?

(nepovinná otázka - odpovědi respondentů byly upraveny pouze pravopisně – ne obsahově)

Věkové omezení „nad 85 let“ je už poměrně vysoké na to, aby si senioři sami iniciovali projekt, přestěhovali se do něho a podíleli se aktivně na jeho organizaci a fungování.

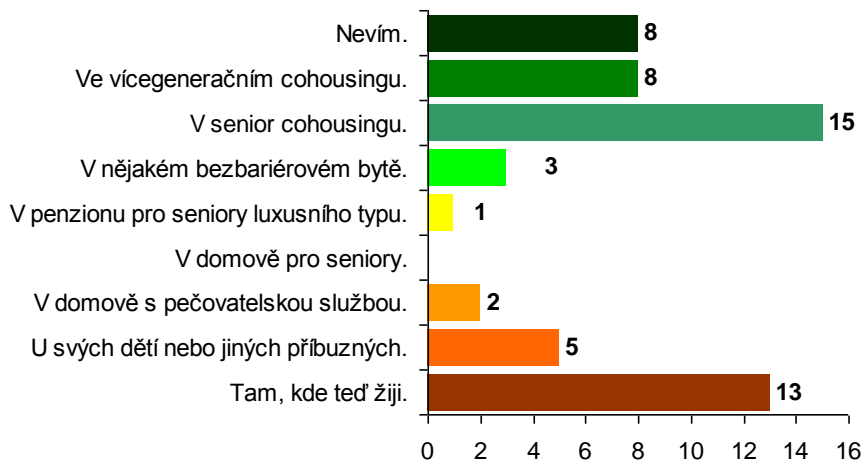
Omezení, které se týká konkrétně mentálního zdraví, by zřejmě záviselo jednak na míře tohoto omezení, zda by postižený nemohl fungovat jinak než s celodenní péčí ošetřovatelů nebo ostatních obyvatel cohousingu. A jednak na pravidlech, která si obyvatelé senior cohousingu stanoví.

Některé senior cohousingy mají krom věkového omezení i omezení zdravotní.

- Omezení zdravotní – mentální, atd.
- Nad 85 let.
- Nad 60 let.

12. Kde byste si přál/-a prožít vlastní stáří?

(nepovinná otázka – respondenti mohli vybrat max. 1 z uvedených možností)

Obrázek 7: Kde byste si přál/-a prožít vlastní stáří?

Nejvíce respondentů (15x) vybralo variantu „v senior cohousingu“, přičemž všichni, krom jednoho mladšího respondenta (31 – 40 let), byli starší 51 let. Z výsledku lze mimo jiné usuzovat, že právě tuto věkovou kategorii logicky nejvíce zajímá, jak, kde a s kým prožije nebo právě prožívá vlastní stáří, a že by ji nejraději prožili mezi podobně starými lidmi v příjemném prostředí, bez závislosti na pomoci vlastní rodiny a společnosti.

Věková kategorie nad 51 let také nejvíce vybírala odpověď „tam, kde teď žiji...“ (13x). Stěhování je obecně považováno za nepříjemnou záležitost, zvláště ve starším věku. Lidé neradi odchází z důvěrně známého prostředí a neradi opouští staré známé. Odpovědi potvrzují fakt, jak je důležité zůstat v tzv. přirozeném sociálním prostředí. Pokud možno zestárnou (i zemřít) doma. Nabízí se tedy otázka, do jakého věku je ještě poměrně jednoduché se senior cohousingu odstěhovat a zvyknout si na nové prostředí, nové sousedy, aby se stal skutečným domovem, tedy novým přirozeným sociálním prostředím?

Odpovědi „nevím“ (8x) a ve „vícegeneračním“ cohousingu (8x) vybírali spíše mladší lidé, kteří se možná poprvé díky tomuto dotazníku zamysleli vážněji nad vlastním stářím.

13. Od jakého věku je podle Vás dobré se začít připravovat na stáří?

(nepovinná otázka - odpovědi respondentů byly upraveny pouze pravopisně – ne obsahově)

Můj komentář: Na tuto nepovinnou otázku odpovídali všechny věkové kategorie respondentů. Odpovědi není tolik, aby poskytly relevantní výpověď o názorech v současné společnosti.

Dvakrát se objevila odpověď „od narození“, v podstatě odpovídající „celoživotní“ nebo „dlouhodobé“ přípravě na stáří. A dvakrát odpověď „od 40. roku věku“, případně „od započetí výdělečné činnosti“, což odpovídá „středně dlouhé“ přípravě na stáří. Respondenti si uvědomují vlastní odpovědnost za kvalitu života ve stáří.

Zároveň hodně záleží na okolnostech, především situaci ve vlastní rodině („věk dětí a jejich připravenost pro život“).

- Od narození.
- Nejlépe již od mladého věku, ale hlavně asi tak po 40. roce.
- Od narození.
- Po 40.
- Řekla bych, že dost záleží na věku dětí. Pokud nejsou pro život připravené (myslím tím nedokončená studia), tuto otázku ještě neřešíme.
- Současně se započítím výdělečné činnosti.

14. Jaký je podle Vás význam seniorů ve společnosti?

(nepovinná otázka - odpovědi respondentů byly upraveny pouze pravopisně – ne obsahově)

Můj komentář: Na tuto nepovinnou otázku odpovídali hlavně starší věkové kategorie respondentů – a z jejich odpovědí zní rozčarování či určitá nejistota o „hodnotě“ současných seniorů v současné společnosti (dokonce současné české společnosti).

Přitom lepší zdraví a delší život seniorů jsou významné hodnoty samy o sobě. Společnost, v níž jsou lidé zdravější, vzdělanější a žijí déle, představuje příležitost pro ekonomický i sociální rozvoj.

- Svým zavazením učí mladé trpělivosti.
- V našem státě asi žádný.
- Velmi nedoceněný a doufejme, že s vlnou seniorské generace se tento postoj společnosti změní.
- Čas, nadhled (?), moudrost (?).
- Svými zkušenostmi, znalostmi a dovednostmi nás mohou obohatit, také přispět ke klidnějšímu tolerantnějšímu pohledu na svět.
- V přístupu a péči o ně se ukážou kvality mladších generací.

1.2.4 Závěr

Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit případný zájem o senior cohousing v ČR mezi lidmi ve věkových kategoriích od 20 let, zjistit, jako podobu by měl senior cohousing mít, a také upozornit na existenci senior cohousingu, jako alternativy jiných způsobů bydlení seniorů (zejména institucí).

Podle výsledků dotazníku by lidé vnímali senior cohousing spíše **pozitivně**, a to přesto, že tento model bydlení není zatím v ČR dosud znám a zřejmě se s ním setkali při vyplňování dotazníku poprvé. Pozitivně se k senior cohousingu stavěly zejména věkové kategorie od 50 – 70 let. (Věk respondentů odpovídá faktu, že na stárnutí a stáří myslí logicky hlavně starší ročníky.)

Lidé by senior cohousing uvítali zejména v případě vlastní osamělosti i jako podporu nezávislosti na pomoci od vlastní rodiny a státu. Jako výhodu označovali vzájemnou podporu a pomoc, společnost přátel a udržování sociálních kontaktů. Zároveň ale chápali částečné odkázání na vzájemnou pomoc jako nevýhodu v případě, že by se k tomu někdo stavěl pasivně s neochotou. Další nevýhodu viděli v hrozbě konfliktů a složitější domluvě. V nepovinné otázce o nevýhodách cohousingu se objevila i poznámka, že v ČR není dostatečná legislativa nebo že se jedná o řízenou koncentraci osob staršího

věku, bez dostatečné integrace do existující sídelní a sociální struktury. Ze společných prostor by respondenti preferovali zejména takové, u kterých si to dovedou (zřejmě dle vlastní zkušenosti) představit (zahrada, tělocvična, bazén, dílny). Klíčový prostor každého cohousingu, společná kuchyň s jídelnou, skončila na předposledním místě. Také společné vaření a společné večere se nesetkaly s velkým ohlasem. Jako hlavní aktivitu by lidé chtěli sdílet vzájemnou pomoc v případě potřeby a také posezení u kávy a čaje či sdílení koníčků. Věkové omezení neviděli pro senior cohousing jako zásadní.

Na dotaz, odkdy je dobré se připravovat na vlastní stáří, padly všechny možné věkové údaje. A na poslední dotaz, jaký je význam seniorů ve společnosti, odpovídali zejména starší věkové kategorie s určitým rozčarováním a nejistotou.

2. PŘÍLOHA II. - DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ Z ROKU 2011

2.1 ÚVOD

V rámci projektu Studentské grantové soutěže ČVUT 2011 (dále jen SGS), *Koncept aktivního stárnutí v komunitě – implementace do českého prostředí*, a zároveň v rámci implementační části disertační práce, byla na základě hlavních principů konceptu, které mají vliv mimo jiné na typologii projektů aktivního stárnutí v komunitě, pojmenována potenciální rizika jeho implementace do českého prostředí: 1) neznalost konceptu nebo nerelevantní představy o něm, 2) nedůvěra ke sdílení aktivit a vybavení v rámci společných prostor, 3) nízká kvalita sousedských vztahů, 4) nezkušenost s participací jednotlivců i institucí, 5) nízká vlastní iniciativa jednotlivců, 6) minimální příprava na stáří jednotlivců i celé společnosti, 7) nízká mobilita jednotlivců, 8) nízká kupní síla jednotlivců, 9) legislativní omezení, 10) nekoncepční bytová politika, 11) zdlouhavost vzniku prvních projektů stárnutí v komunitě.

První čtyři výše zmíněná rizika, která mohou zpomalit až zabránit implementaci konceptu do českého prostředí, a to 1) všeobecná neznalost konceptu nebo nerelevantní představy o něm v ČR, 2) nedůvěra ke sdílení aktivit a vybavení v rámci společných prostor v ČR, 3) nízká kvalita sousedských vztahů v ČR a 4) nezkušenost s participací v ČR, byla zkoumána pomocí dotazníkového šetření. Vyhodnocení dotazníkového šetření bylo jeden z předpokládaných výstupů projektu SGS.

Metodika. Protože téma konceptu aktivního stárnutí v komunitě zabíhá výrazně do oblasti sociologie, byla pro testování vybraných rizik implementace konceptu do českého prostředí použita kvantitativní metoda sociologického výzkumu, a to dotazníkové šetření.

Dotazníkové šetření sestávalo ze čtyř samostatných dotazníků (témat), přičemž jedno téma, týkající se přímo konceptu aktivního stárnutí v komunitě, bylo zkoumáno v rámci stejné disertační práce pomocí dotazníkového šetření již v roce 2009. Ostatní tři dotazníky (témata) se týkaly společných prostorů v bytových domech a sousedských vztahů.

Dotazník č. 1 - Stárnutí v komunitě (*senior cohousing*).

Dotazník č. 2 - Společné prostory v panelových domech.

Dotazník č. 3 - Společné prostory v bytových domech postavených po r. 1990.

Dotazník č. 4 - Sousedské vztahy.

Vybraná zkoumaná rizika implementace konceptu – formulace dílčích hypotéz:

(1) V České republice není koncept aktivního stárnutí v komunitě (*senior cohousing*) dostatečně znám, lidé o něm mají nerelevantní představy, a od roku 2009, kdy bylo provedeno první dotazníkové šetření na toto téma, se situace příliš nezměnila.

(2) V České republice existuje vysoká míra nedůvěry ke sdílení společných aktivit a společného

vybavení v rámci společných prostorů.

- (3) V České republice jsou sousedské vztahy neutrální až problémové, málokdy jsou cíleně kultivované a pozitivní.
- (4) V České republice je malá zkušenost s participací, neboli se zapojením do tvorby a fungování vlastního obytného prostředí.

Cíle. Původním cílem dotazníkové šetření podle žádosti o grant SGS bylo zjištění přístupu jednotlivců – zejména zájemců o projekt, a institucí ke konceptu aktivního stárnutí v komunitě. Zejména podle pozorování situace v ČR v průběhu řešení grantu byl cíl dotazníkového šetření upraven. V ČR totiž zatím neexistuje dostatečný vzorek skutečných zájemců o projekt, a tím pádem nejsou k dispozici ani potenciální sousedi projektu, profesionálové či instituce, kteří by projekt a jeho případnou realizaci již řešili. Prvním upraveným dílčím cílem bylo testování potenciálních rizik implementace konceptu aktivního stárnutí do českého prostředí, formulovaných do hypotéz. Druhým upraveným dílčím cílem dotazníkového šetření bylo porovnání výsledků dotazníku Stárnutí v komunitě (*senior cohousing*), který proběhl v r. 2011, a dotazníku Průzkum zájmu o *senior cohousing* v ČR, který proběhl v r. 2009. Základní identifikační údaje o respondentech byly v obou dotaznících stejné. Také pět zjišťovacích otázek bylo shodných a bylo možné je vzájemně srovnat. Odlišnosti ostatních otázek v dotaznících vyplývají především z nových poznatků o konceptu aktivního stárnutí v komunitě, které byly zjištěny od r. 2009 po současnost. Proto nebylo možné použít úplně shodné dotazníkové šetření z r. 2009 i v r. 2011.

Vymezení cílové skupiny respondentů. Respondenti se mohli zúčastnit dotazníkového šetření bez omezení věku, pohlaví, vzdělání či místa bydliště (pouze v rámci ČR). Dotazníkové šetření bylo myšleno jako sonda do celé české společnosti, protože fenomén stárnutí populace se týká všech obyvatel republiky, nejen seniorů. Cílovou skupinou v disertační práci jsou nejen senioři, ale i lidé středního věku, protože právě oni nyní tvoří nejpočetnější věkovou skupinu obyvatel a budou i nadále - podle projekcí Českého statistického úřadu – tvořit nejpočetnější věkovou skupinu až do r. 2050. Nyní jsou tito lidé v produktivním věku; v r. 2050 budou v postproduktivním věku (ČSÚ). Navíc v zahraničí jsou tyto projekty určeny nejen seniorům, ale i lidem středního věku.

Informace o dotaznících. Celé dotazníkové šetření proběhlo od **23. 8. 2011 do 5. 10. 2011**. Dotazníky byly vytvořeny online pomocí specializovaného internetového portálu VypInTo.cz (www.vypInTo.cz), který zároveň provádí automatické zpracování dotazníků a publikaci výsledků v grafické podobě (tabulky, grafy). Portál částečně zajišťuje také respondenty. Aby respondentů bylo co nejvíce, odkazy na dotazníky byly dále umístěny na webové informační portály Stárnutí v komunitě.cz a Cohousing.cz. Výběr respondentů byl náhodný, přicházeli nejčastěji z nezjištěného zdroje.

2.2 DOTAZNÍK Č. 1 - STÁRNUTÍ V KOMUNITĚ (*SENIOR COHOUSING*)

Časové období: 7. 9. 2011 – 5. 10. 2011 (673 hodin)

Počet respondentů: 28

Vypovídací hodnota: velmi nízká

Počet otázek: 26

Návratnost dotazníků: 39,7%

2.2.1 Cíle

Prvním cílem dotazníkového šetření bylo **potvrzení nebo vyvrácení hypotézy**: „V České republice není koncept aktivního stárnutí v komunitě (*senior cohousing*) dostatečně znám a od roku 2009, kdy bylo provedeno první dotazníkové šetření, se situace příliš nezměnila“.

Druhým cílem bylo **srovnání výsledků** s výsledky dotazníkového šetření „Průzkum zájmu o senior cohousing v ČR“, které bylo provedeno v r. 2009. Dotazníky nebyly zcela totožné. Odlišnosti dotazníků vyplynuly především z nových poznatků o senior cohousingu (konceptu aktivního stárnutí v komunitě) a jeho potenciální implementaci do českého prostředí. V roce 2009 byl koncept senior cohousingu prezentován především jako alternativa ústavním zařízením (konkrétně domovům důchodců). V roce 2011 byl koncept „stárnutí v komunitě“ prezentován jako alternativa jednak „stárnutí v ústavu“, jednak i „stárnutí doma“. Dále je třeba poznamenat, že anglický název *senior cohousing*, se kterým pracuje dotazník z r. 2009, byl v dotazníku z r. 2011 do českého jazyka přeložen jako „koncept aktivního stárnutí v komunitě“.

2009	2011
Průzkum zájmu o senior cohousing v ČR	Stárnutí v komunitě (senior cohousing)
21 otázek	26 otázek
55 respondentů	28 respondentů
Délka šetření: 3 měsíce	Délka šetření: měsíc
Tvorba a umístění na: www.google.docs	Tvorba a umístění na: www.vyplnto.cz
Informace o senior cohousingu byly vyvěšeny na portálu www.cohousing.cz	Informace o stárnutí v komunitě byly vyvěšeny na portálech www.cohousing.cz a www.starnutivkomunite.cz

Tabulka 1: Srovnání základních údajů dotazníků z let 2009 a 2011.

2.2.2 Metodika

Vyplnění dotazníku bylo dobrovolné, anonymní. Před vyplněním dotazníku bylo respondentům doporučeno si přečíst informace na webovém portálu Stárnutí v komunitě.cz (www.starnutivkomunite.cz) a Cohousing.cz (www.cohousing.cz).

Dotazník se skládal ze dvou částí: úvodu a vlastní části dotazníku – jednotlivých otázek. V úvodu byl respondentům vysvětlen cíl a účel šetření, upozornění na webový portál Stárnutí v komunitě,

poznámka, kde bude k nahlédnutí vyhodnocení dotazníku a poděkování. Vlastní část dotazníku obsahovala jednotlivé otázky. Dotazník obsahoval celkem 26 povinných otázek, rozdělených do třech kategorií. První kategorie obsahovala deset otázek, týkajících se znalosti a pochopení konceptu aktivního stárnutí v komunitě, které bylo v dotazníku i na webovém portálu Stárnutí v komunitě prezentováno jako alternativa ke stárnutí v institucích a stárnutí doma. Další kategorie obsahovala také deset otázek, týkajících se faktu, zda by si respondenti dovedli představit žít v projektu aktivního stárnutí v komunitě a jak by měl tento projekt vypadat a fungovat. Poslední kategorie obsahovala šest otázek, doplňujících základní identifikační údaje o respondentech (pohlaví, věk, vzdělání, místo a velikost bydliště).

První kategorie otázek: Prvních deset otázek se týkalo znalosti a pochopení konceptu aktivního stárnutí v komunitě, které zde bylo chápáno jako alternativa ke stárnutí v institucích a stárnutí doma. Respondentům byly nabídnuty odpovědi typu ANO - NE a SOUHLASÍM - SPÍŠE SOUHLASÍM – NEVÍM - SPÍŠE NESOUHLASÍM - NESOUHLASÍM.

1. Znal/-a jste před přečtením webového portálu www.starnutivkomunitě.cz koncept „stárnutí v komunitě“?
2. Je podle Vás srozumitelný rozdíl mezi A) „stárnutím v komunitě“, B) stárnutím v ústavu, C) stárnutím doma?
3. Má koncept „stárnutí v komunitě“ podle Vás potenciál se stát většinovým způsobem bydlení seniorů, aby nemuseli na stáří dožívat v ústavech nebo osamocně doma?
4. Je podle Vás možné považovat koncept „stárnutí v komunitě“ za „běžné bydlení“, ovšem s výhodou bližších sousedských vztahů a vzájemné spolupráce?
5. Může podle Vás architektonické uspořádání podpořit vznik a udržování kvalitních sousedských vztahů?
6. Může podle Vás koncept „stárnutí v komunitě“ podpořit soběstačnost, vzájemnou podporu a pomoc obyvatel tak, že budou méně závislí na pomoci zvenčí (od rodiny, profesionální péče)?
7. Odpovídá podle Vás koncept „stárnutí v komunitě“ na specifické potřeby a přání seniorů?
8. Může podle Vás koncept „stárnutí v komunitě“ podpořit integraci seniorů do společnosti?
9. Vyplatí se podle Vás v rámci včasné přípravy na stáří opustit dosavadní domov, pokud nevyhovuje na stáří, a odejít do projektu „stárnutí v komunitě“?
10. Může podle Vás koncept „stárnutí v komunitě“ kvalitně nahradit dosavadní domov?

Druhá kategorie otázek: Dalších deset otázek se týkalo toho, zda by si respondenti dovedli představit žít v projektu aktivního stárnutí v komunitě a jak by měl tento projekt vypadat a fungovat. Respondentům byly na otázky č. 12, 13 a 17 nabídnuty odpovědi typu SOUHLASÍM - SPÍŠE SOUHLASÍM – NEVÍM - SPÍŠE NESOUHLASÍM - NESOUHLASÍM. Respondentům bylo na otázky č. 11, 14, 15, 16, 18, 19, 20 nabídnuto pět až osm možných odpovědí, ze kterých respondenti mohli vybrat maximálně tři možnosti, navíc měli možnost přidat vlastní názor.

11. Které rysy projektu „stárnutí v komunitě“ jsou podle Vás klíčové?
12. Dovedete si představit účast při vzniku a fungování projektu „stárnutí v komunitě“?
13. Dovedete si představit procesy rozhodování v projektu „stárnutí v komunitě“?
14. Jak by měly podle Vás vypadat společné prostory v projektu „stárnutí v komunitě“?
15. Co by měly obsahovat společné prostory v projektu „stárnutí v komunitě“?
16. Jaké společné aktivity byste preferoval/-a v projektu „stárnutí v komunitě“?
17. Mělo by mít dle Vašeho názoru bydlení v projektu „stárnutí v komunitě“ věkové omezení?

18. Jakou optimální kapacitu (počet osob) by podle Vás měl mít projekt „stárnutí v komunitě“?
19. Čím Vás osobně projekt „stárnutí v komunitě“ nejvíce oslovil?
20. Jaká největší rizika vidíte v projektu „stárnutí v komunitě“?

S dotazníkem z r. 2009 bylo možné srovnat následujících pět otázek:

2011: otázka č. 15 a 2009: otázky č. 6 a 7
2011: otázka č. 16 a 2009: otázky č. 8 a 9
2011: otázka č. 17 a 2009: otázky č. 10 a 11
2011: otázka č. 19 a 2009: otázky č. 2 a 3
2011: otázka č. 20 a 2009: otázky č. 4 a 5

2.2.3 Výsledky

Základní identifikační údaje o respondentech:

Pohlaví	Počet
ŽENA	22
MUŽ	6

Tabulka 2: Podíl respondentů podle pohlaví.

Věk	Počet
Do 20 let	5
21 až 30 let	12
31 až 40 let	3
41 až 50 let	3
51 až 60 let	4
61 až 70 let	1
Nad 71 let	0

Tabulka 3: Podíl respondentů podle věku.

Vzdělání	Počet
ZŠ	2
Vyučen/-a bez maturity	1
Vyučen/-a s maturitou	1
SŠ	8
VOŠ	2
VŠ	12
Vyšší	2

Tabulka 4: Podíl respondentů podle nejvyššího dosaženého vzdělání.

Obec	Počet
Hlavní město Praha	10
Obec nad 100 tis. ob.	4
Obec 20 až 100 tis. ob.	8
Obec 5 až 20 tis. ob.	2
Obec pod 5 tis. ob.	4

Tabulka 5: Podíl respondentů podle velikosti obce, ve které v současné době žijí.

Velikost bytu	Počet
Do 40 m ²	2
40 až 60 m ²	5
60 až 80 m ²	14
Nad 80 m ²	7

Tabulka 6: Podíl respondentů podle velikosti současného bydlení.

Vlastnický vztah k bydlení	Počet
Osobní vlastnictví	15
Družstevní vlastnictví	3
Pronájem	8
Byt u rodičů v osob. vlastnictví	1
Nic	1

Tabulka 7: Podíl respondentů podle velikosti současného bydlení.

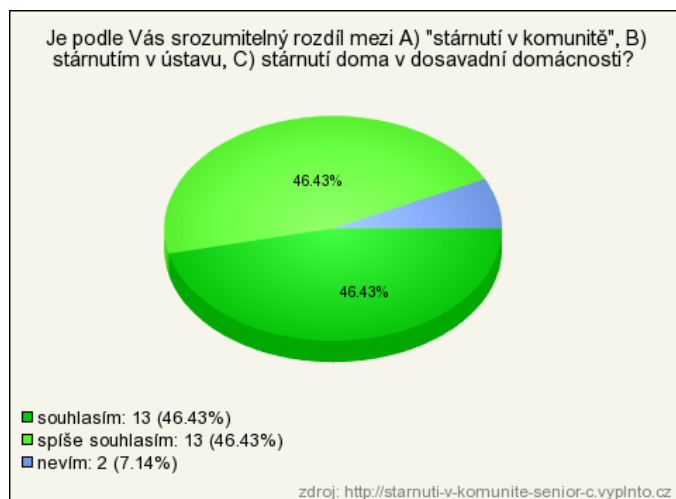
1. Znal/-a jste před přečtením webového portálu www.starnutivkomunite.cz koncept „stárnutí v komunitě“?

Obrázek 8: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

První otázka potvrdila, že koncept stárnutí v komunitě není v ČR příliš znám. 24 respondentů odpovědělo, že koncept před přečtením webu a před vyplněním dotazníku, neznala. 4 respondenti odpověděli, že koncept znali. (Zde by se hodila další otázka: odkud koncept znali). Ti, kteří koncept znali, uvedli věk 1x do 20 let, 1x 21-30 let, 1x 41-50 let a 1x 51-60 let (to byl muž).

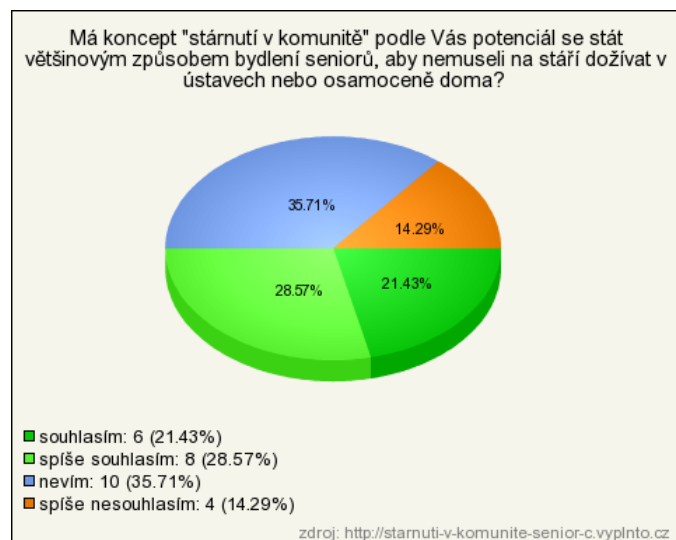
2. Je podle Vás srozumitelný rozdíl mezi A) „stárnutím v komunitě“, B) stárnutím v ústavu, C) stárnutím doma?

Obrázek 9: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Druhá otázka ukázala, že respondentům je srozumitelný rozdíl mezi stárnutím v komunitě, stárnutím v ústavu a stárnutím doma v dosavadní domácnosti. 13 respondentů se srozumitelností rozdílu souhlasilo, 13 respondentů spíše souhlasilo a 2 respondenti nevěděli.

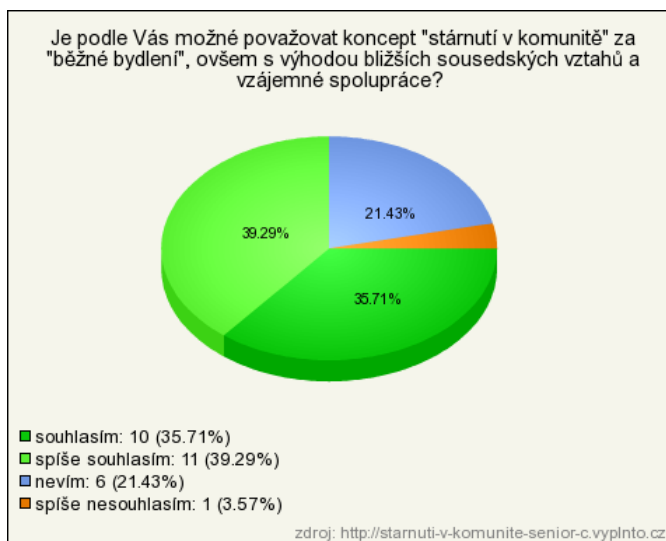
3. Má koncept „stárnutí v komunitě“ podle Vás potenciál se stát většinovým způsobem bydlení seniorů, aby nemuseli na stáří dožívat v ústavech nebo osamoceně doma?

Obrázek 10: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Třetí otázka ukázala, že respondenti souhlasí (6x) nebo spíše souhlasí (8x) s tím, že stárnutí v komunitě může být alternativou stárnutí v ústavech a stárnutí doma. 10 respondentů neví. A jen 4 respondenti s tvrzením spíše nesouhlasí.

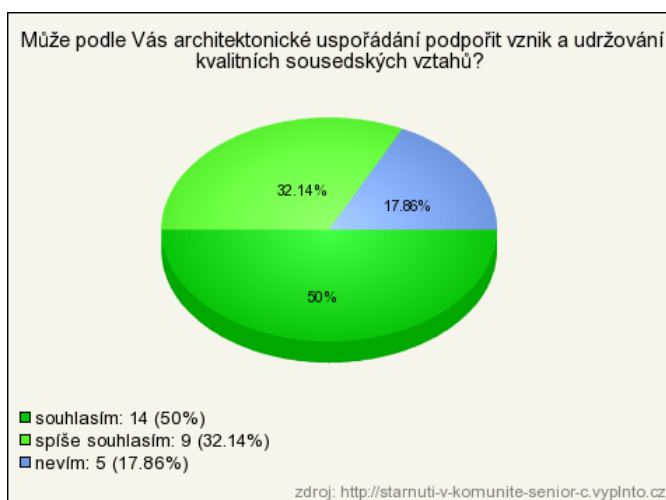
4. Je podle Vás možné považovat koncept „stárnutí v komunitě“ za „běžné bydlení“, ovšem s výhodou bližších sousedských vztahů a vzájemné spolupráce?

Obrázek 11: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Čtvrtá otázka ukázala, že respondenti souhlasí (10x) nebo spíše souhlasí (11x) s tím, že stárnutí v komunitě může být považováno za běžné bydlení s výhodou bližších sousedských vztahů a vzájemné spolupráce. 6 respondentů neví. 1 respondent s tvrzením spíše nesouhlasí.

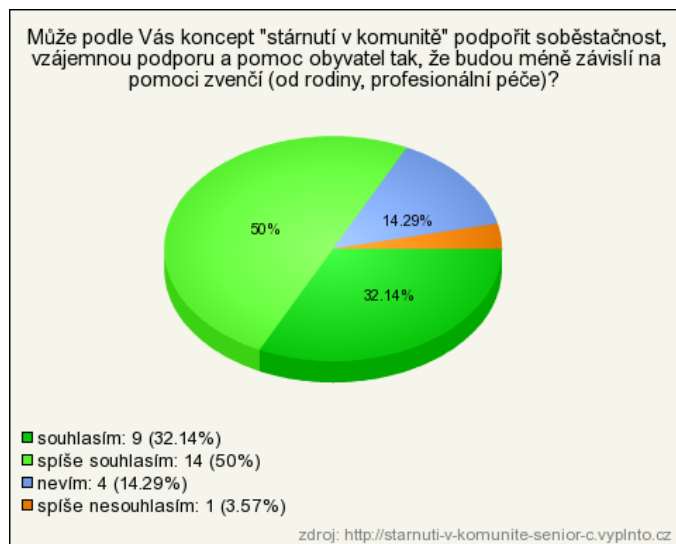
5. Může podle Vás architektonické uspořádání podpořit vznik a udržování kvalitních sousedských vztahů?

Obrázek 12: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Pátá otázka ukázala, že respondenti souhlasí (14x) nebo spíše souhlasí (9x) s tím, že architektonické uspořádání může podpořit vznik a udržování kvalitních sousedských vztahů (na kterých je stárnutí v komunitě založeno). 5 respondentů neví.

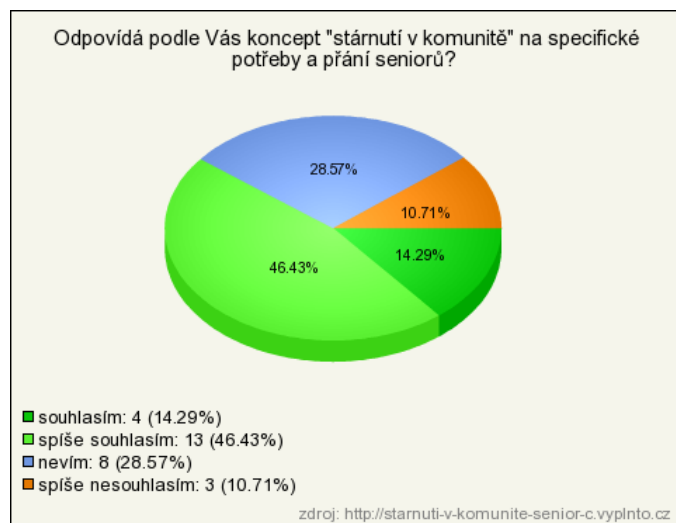
6. Může podle Vás koncept „stárnutí v komunitě“ podpořit soběstačnost, vzájemnou podporu a pomoc obyvatel, že budou méně závislí na pomoci zvenčí (rodiny, profesionální péče)?

Obrázek 13: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Šestá otázka ukázala, že respondenti souhlasí (9x) nebo spíše souhlasí (14x) s tím, že koncept „stárnutí v komunitě“ může podpořit soběstačnost, vzájemnou podporu a pomoc obyvatel tak, aby byli méně závislí na pomoci zvenčí. 4 respondenti nevědí. 1 respondent spíše nesouhlasí.

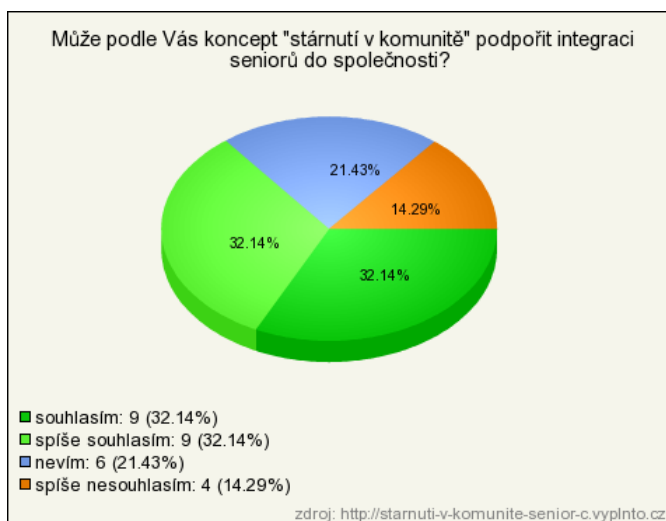
7. Odpovídá podle Vás koncept „stárnutí v komunitě“ na specifické potřeby a přání seniorů?

Obrázek 14: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Sedmá otázka ukázala, že respondenti souhlasí (4x) nebo spíše souhlasí (13x) s tím, že koncept „stárnutí v komunitě“ odpovídá na specifické potřeby a přání seniorů. 8 respondentů neví. 3 respondenti spíše nesouhlasí.

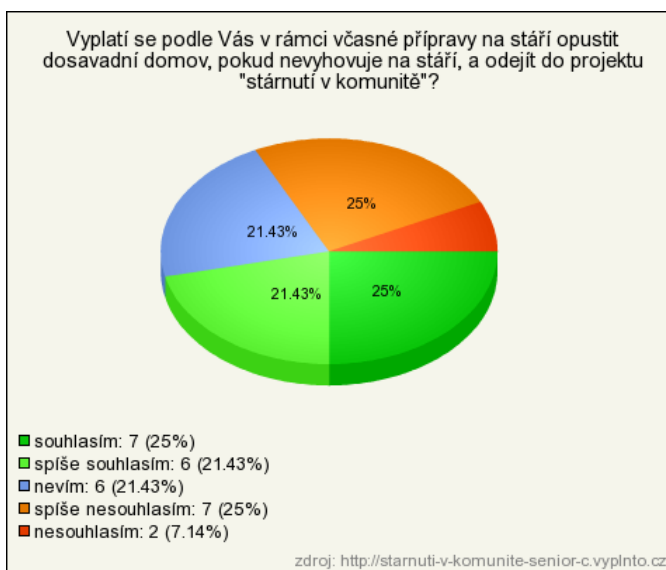
8. Může podle Vás koncept „stárnutí v komunitě“ podpořit integraci seniorů do společnosti?

Obrázek 15: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Osmá otázka ukázala, že respondenti souhlasí (9x) nebo spíše souhlasí (9x) s tím, že koncept „stárnutí v komunitě“ může podpořit integraci seniorů do společnosti. 6 respondentů neví. 4 respondenti spíše nesouhlasí.

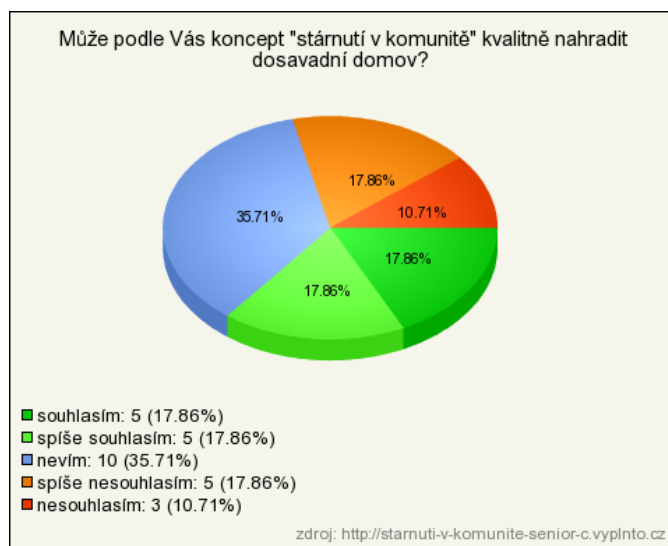
9. Vyplatí se podle Vás v rámci včasné přípravy na stáří opustit dosavadní domov, pokud nevyhovuje na stáří, a odejít do projektu „stárnutí v komunitě“?

Obrázek 16: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Devátá otázka ukázala, že respondenti si nejsou úplně jisti, jestli se skutečně vyplatí opustit v rámci včasné přípravy na stáří dosavadní domov a odejít do projektu „stárnutí v komunitě“. 7 respondentů souhlasí, 6 respondentů spíše souhlasí, 6 respondentů neví, 7 respondentů spíše nesouhlasí a 2 respondenti nesouhlasí. Do odpovědi a nejistoty se určitě promítá fakt, že koncept „stárnutí v komunitě“ není v ČR téměř znám, natož prověřen, neexistuje ani jeden realizovaný projekt, který by mohl ukázat výhody a nevýhody takového bydlení.

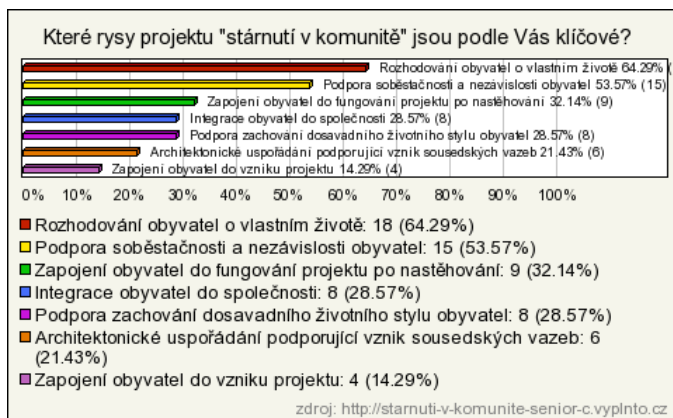
10. Může podle Vás koncept „stárnutí v komunitě“ kvalitně nahradit dosavadní domov?

Obrázek 17: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Desátá otázka ukázala, že respondenti si nejsou úplně jisti, jestli koncept „stárnutí v komunitě“ může skutečně kvalitně nahradit dosavadní domov. 5 respondentů souhlasí, 5 respondentů spíše souhlasí, 10 respondentů neví, 5 respondentů spíše nesouhlasí a 3 respondenti nesouhlasí. Odpovědi korespondují s předchozí, devátou, otázkou. Opět je možné napsat, že do odpovědí a nejistoty se určitě promítá fakt, že koncept „stárnutí v komunitě“ není v ČR téměř znám, natož prověřen, neexistuje ani jeden realizovaný projekt, který by mohl ukázat výhody a nevýhody takového bydlení.

11. Které rysy projektu „stárnutí v komunitě“ jsou podle Vás klíčové?

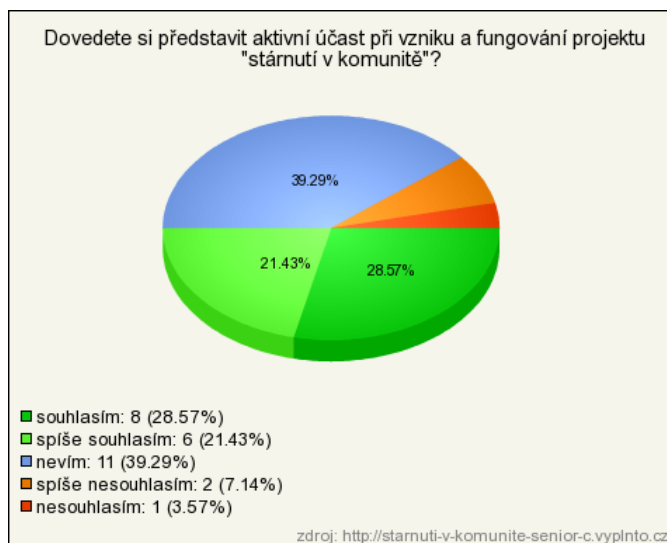

Obrázek 18: Respondenti mohli vybrat max. 3 odpovědi.

Jedenáctá otázka ukázala, že pro respondenty je nejdůležitější možnost rozhodovat o vlastním životě (18 odpovědí). Tato možnost je naplněna většinou i v případě stárnutí doma, pokud je senior soběstačný nebo má pomoc zvenčí, není většinou naplněna v případě stárnutí v ústavech. Velká část respondentů (15 odpovědí) preferuje podporu soběstačnosti a nezávislosti. 9 odpovědí oceňuje možnost zapojení obyvatel do fungování projektu po nastěhování. Zapojení obyvatel do vzniku projektu vybrali jen 4 respondenti. Zřejmě se tu ukazuje fakt, že lidé v ČR nemají zkušenosti s iniciováním různých projektů obecně a zapojením se do tvorby vlastního obytného prostředí. 8x se objevila odpověď, že koncept může napomoci integraci obyvatel do společnosti. 8x se

objevila odpověď, že koncept může podpořit dosavadní životní styl obyvatel.

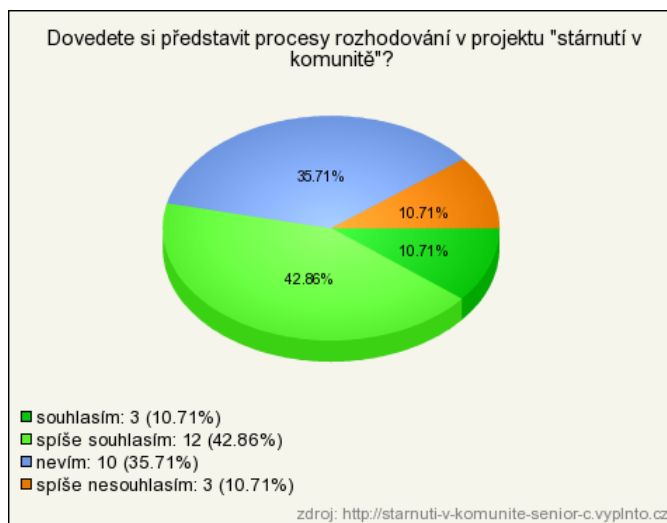
12. Dovedete si představit účast při vzniku a fungování projektu „stárnutí v komunitě“?

Obrázek 19: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Dvanáctá otázka navazuje částečně na předchozí jedenáctou otázkou tím, že lidé si nejsou úplně jisti vlastní aktivní účastí při vzniku a fungování projektu „stárnutí v komunitě“. 8 respondentů souhlasí, 6 respondentů spíše souhlasí, 11 respondentů neví, 2 respondenti spíše nesouhlasí, 1 respondent nesouhlasí.

13. Dovedete si představit procesy rozhodování v projektu „stárnutí v komunitě“?

Obrázek 20: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Třináctá otázka navazuje částečně na předchozí jedenáctou i dvanáctou otázkou tím, že je pro obyvatele ČR náročné si představit účast na rozhodovacích procesech v projektu „stárnutí v komunitě“. Jen 3 respondenti souhlasí, 12 respondentů spíše souhlasí, 10 respondentů neví, 3 respondenti spíše nesouhlasí.

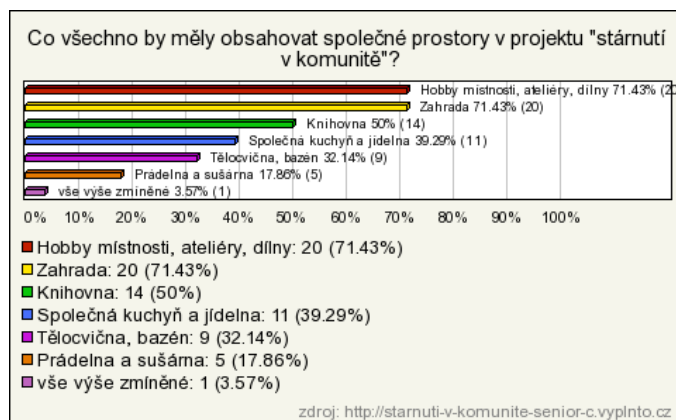
14. Jak by měly podle Vás vypadat společné prostory v projektu „stárnutí v komunitě“?

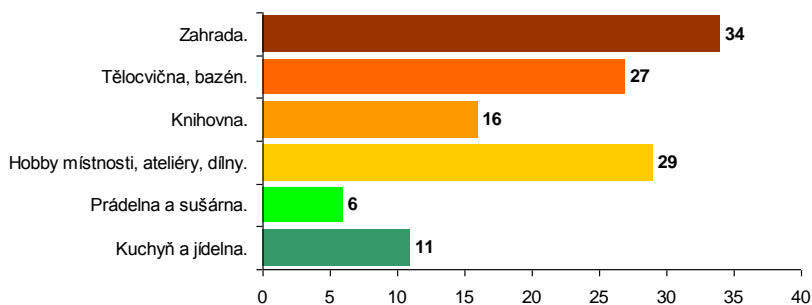
Obrázek 21: Respondenti mohli vybrat max. 3 odpovědi.

Čtrnáctá otázka je zaměřena na fyzický vzhled projektu „stárnutí v komunitě“, konkrétně na to, jak by měly vypadat společné prostory. Za nejdůležitější respondenti považují bezbariérovost projektu (20 odpovědí). Na druhém místě je s 19 odpověďmi pocit bezpečí. Poměrně hodně respondentů upřednostňuje útulnost projektu (17 odpovědí). 12 odpovědí preferuje čistotu. 10 odpovědí přehlednost společných prostor – dobrou orientaci v projektu.

15. Co by měly obsahovat společné prostory v projektu „stárnutí v komunitě“?

Obrázek 22: Respondenti mohli vybrat max. 3 odpovědi.

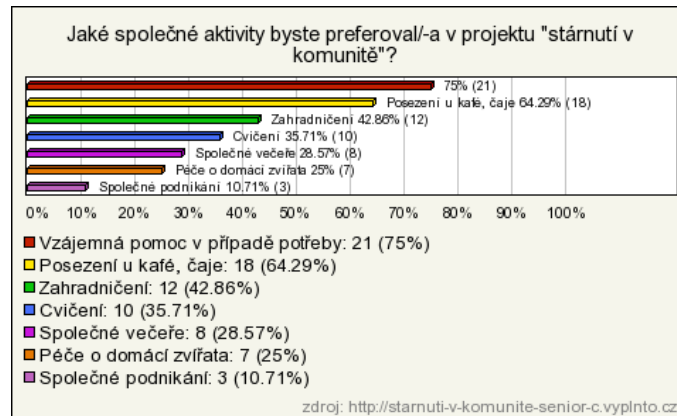

Obrázek 23: Graf z dotazníku „Průzkum zájmu o senior cohousing v ČR“ z r. 2009. Otázka č. 6: Jaké společné prostory byste preferoval/-a v senior cohousingu? Respondenti mohli vybrat max. 2 odpovědi.

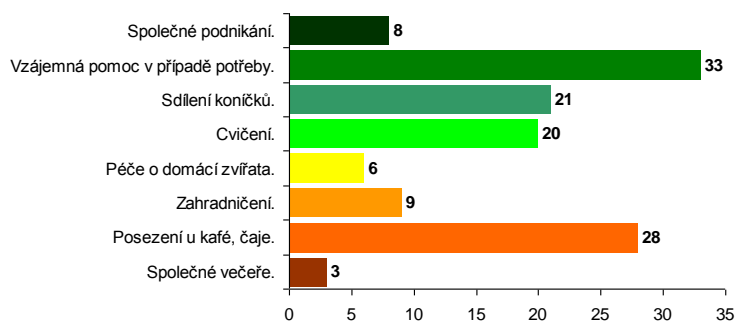
Patnáctá otázka tohoto dotazníku se dá **srovnat** se šestou otázkou dotazníku „Průzkum zájmu o senior cohousing v ČR“ z r. 2009: **Jaké společné prostory byste preferoval/-a v senior cohousingu?** V obou případech nejvíce respondenti preferují hobby místnosti, ateliéry, dílny (2011: 20 odpovědí; 2009: 29 odpovědí) a zahradu (2011: 20 odpovědí; 2009: 34 odpovědí). Stejně tak se oba dotazníky shodují v tom, co by respondenti preferovali nejméně, a to společnou prádelnu a sušárnu (2011: 5 odpovědí; 2009: 6 odpovědí). V dotazníku z r. 2011 poměrně hodně respondentů preferuje společnou knihovnu (14 odpovědí, což odpovídá 3. místu ze šesti možných odpovědí v dotazníku), možná i proto, že se jedná o poměrně neutrální prostor. Oproti dotazníku z r. 2009 se v dotazníku z r. 2011 změnila odpověď lehce ve prospěch společné kuchyně a jídelny (11 odpovědí značí 4. místo ze šesti možných odpovědí v dotazníku). V dotazníku z r. 2009 se společná kuchyně a jídelna umístily na předposledním místě ze šesti možných odpovědí. V dotazníku z r. 2011 se na předposledním místě umístily tělocvična a bazén (9 odpovědí), které byly v dotazníku z r. 2009 na 3. místě. V dotazníku z r. 2011 se objevila jedna individuální odpověď, že projekt „stárnutí v komunitě“ by měl obsahovat všechny zmíněné společné prostory. V dotazníku z r. 2009 měli respondenti možnost v otázce č. 7 vyjmenovat další společné prostory, které by rádi sdíleli, a v otázce č. 6 nebyly uvedené:

- a. Vyžití pro děti.
- b. Klubovna vybavená pro možnost společenských her – bridže, šachy, kanasta, apod.
- c. Počítač s připojením na internet.
- d. Kuchyň a jídelnu jen v případě, že by bylo možné mít i svou vlastní, v bytě.
- e. Malou kavárničku – samoobslužnou.
- f. Hernu.
- g. Nekuřáckou kavárnu a cukrárnu.
- h. Pokud by nemohla být zahrada, tak alespoň balkón.

16. Jaké společné aktivity byste preferoval/-a v projektu „stárnutí v komunitě“?

Obrázek 24: Respondenti mohli vybrat max. 3 odpovědi.

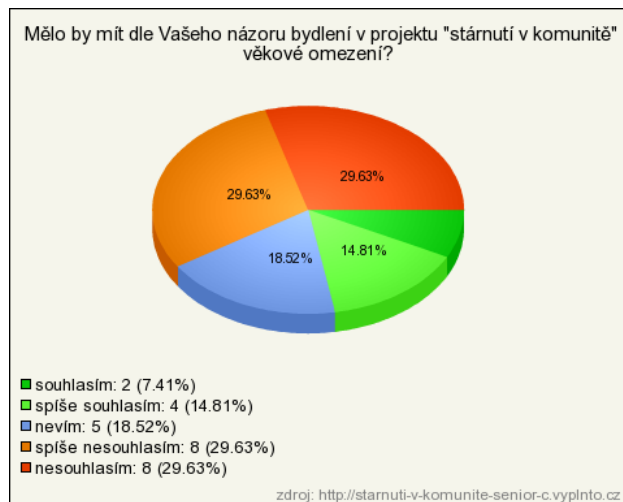

Obrázek 25: Graf z dotazníku „Průzkum zájmu o senior cohousing v ČR“ z r. 2009. Otázka č. 8: Jaké společné aktivity byste preferoval/-a v senior cohousingu? Respondenti mohli vybrat max. 2 odpovědi.

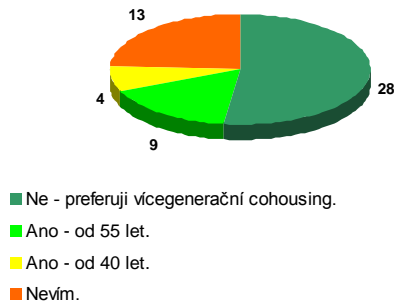
Šestnáctá otázka tohoto dotazníku se dá srovnat s osmou otázkou dotazníku „Průzkum zájmu o senior cohousing v ČR“ z r. 2009: **Jaké společné aktivity byste preferoval/-a v senior cohousingu?** V obou případech nejvíce respondenti preferují vzájemnou pomoc v případě potřeby (2011: 21 odpovědí; 2009: 33 odpovědi) a posezení u kávy, čaje (2011: 18 odpovědí; 2009: 28 odpovědi). Dotazníky se naopak neshodují v tom, jako aktivitu by respondenti chtěli sdílet nejméně. V dotazníku z r. 2009 respondenti nejméně preferovali společné večeře (3 odpovědi). V dotazníku z r. 2011 umístili respondenti společné večeře na 5. místo ze sedmi možných odpovědí (8 odpovědí). Je třeba poznamenat, že společné večeře jsou nejdůležitější společnou aktivitou v existujících zahraničních projektech, která je v českých podmínkách těžko představitelná a neexistují téměř žádné zkušenosti. V dotazníku z r. 2011 respondenti na poslední místo umístili společné podnikání (3 odpovědi) a na předposlední místo péči o domácí zvířata (7 odpovědí). Na třetím místě se umístilo zahradničení (12 odpovědí), na čtvrtém místě se umístilo cvičení (10 odpovědí). V dotazníku z r. 2009 měli respondenti možnost v otázce č. 9 vyjmenovat další společné aktivity, které by rádi sdíleli, a v otázce č. 8 nebyly uvedené:

- a. Vzájemná pomoc ve smyslu hlídání dětí, dohled na starší osoby. Společný výlet, procházka
- b. Výlety.
- c. Výlety, návštěvy divadel, koncertů, kin, apod.

17. Mělo by mít dle Vašeho názoru bydlení v projektu „stárnutí v komunitě“ věkové omezení?

Obrázek 26: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

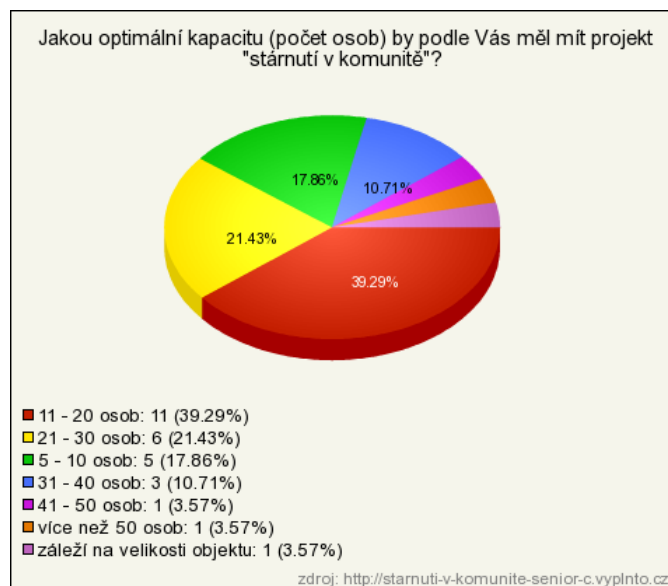

Obrázek 27: Graf z dotazníku „Průzkum zájmu o senior cohousing v ČR“ z r. 2009. Otázka č. 10: Mělo by mít dle Vašeho názoru bydlení v senior cohousingu věkové omezení? Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Sedmnáctá otázka tohoto dotazníku se dá **srovnat** s desátou otázkou dotazníku „Průzkum zájmu o senior cohousing v ČR“ z r. 2009: **Mělo by mít dle Vašeho názoru bydlení v senior cohousingu věkové omezení?** V obou případech nejvíce respondenti preferují žádné věkové omezení (2011: 8 odpovědí nesouhlasím, 8 odpovědí spíše nesouhlasím; 2009: 28 odpovědí NE – preferuji vícegenerační cohousing). V dotazníku z r. 2009 měli respondenti možnost v otázce č. 11 vyjmenovat jiné věkové omezení, které nebylo uvedené v otázce č. 10:

- Omezení zdravotní – mentální, atd.
- Nad 85 let.
- Nad 60 let.

18. Jakou optimální kapacitu (počet osob) by podle Vás měl mít projekt „stárnutí v komunitě“?

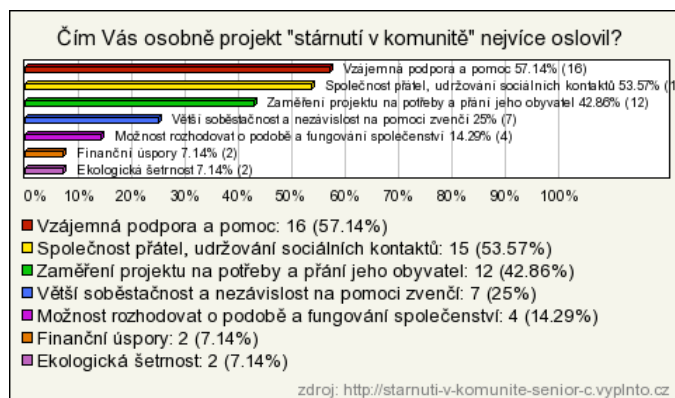

Obrázek 28: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

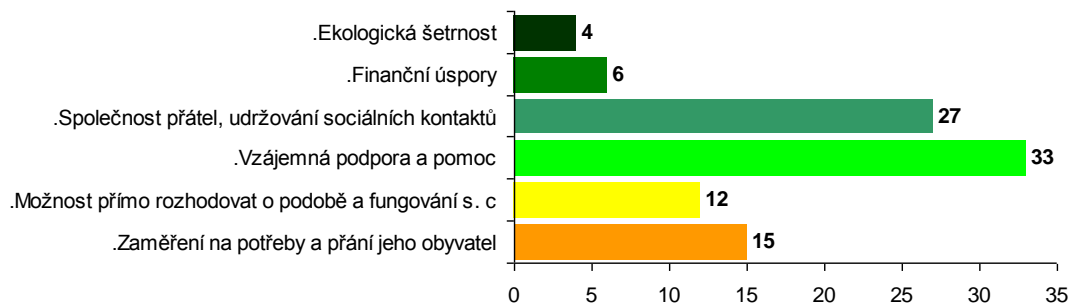
Jako optimální počet lidí v projektu „stárnutí v komunitě“ výzkumy uvádí okolo 50 obyvatel. Sociologické výzkumy říkají, že takový počet umožňuje se vzájemně dostatečně poznat, najít si pár dobrých přátel, vyhýbat se těm, kteří mi nesednou, a zároveň je to dostatek lidí na různé společné aktivity v rámci projektu. Osmnáctá otázka ukázala, že počet 50 obyvatel v jednom projektu respondenti nepreferují nebo si to téměř nedovedou představit (pouze 2 odpovědi). Nejvíce byl preferován počet 11 až 20 osob v jednom projektu (11 odpovědí).

Odpověď 5 až 10 obyvatel vybralo 5 respondentů. Všechny tyto odpovědi zřejmě odráží fakt, že lidé v ČR mají neblahé zkušenosti s velkokapacitními ústavami pro seniory a preferují menší a humánnější měřítko objektů i menší počet osob.

19. Čím Vás osobně projekt „stárnutí v komunitě“ nejvíce oslovil?

Obrázek 29: Respondenti mohli vybrat max. 3 odpovědi.

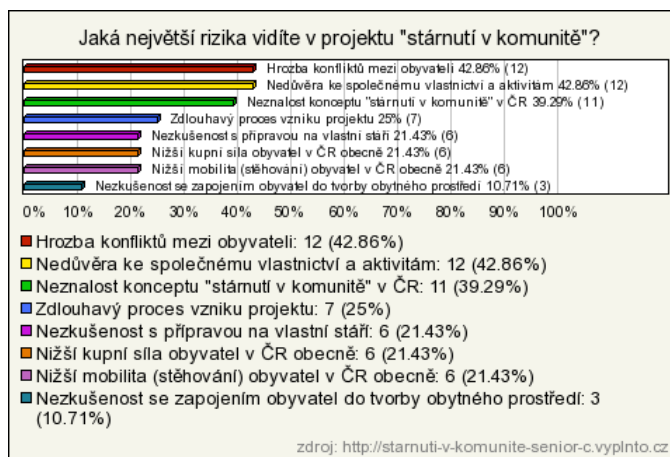
Obrázek 30: Graf z dotazníku „Průzkum zájmu o senior cohousing v ČR“ z r. 2009. Otázka č. 2: Jaké mohou být podle Vašeho názoru výhody senior cohousingu? Respondenti mohli vybrat max. 2 odpovědi.

Devatenáctá otázka tohoto dotazníku se dá srovnat s druhou otázkou dotazníku „Průzkum zájmu o senior cohousing v ČR“ z r. 2009: **Jaké mohou být podle Vašeho názoru výhody senior cohousingu?** V obou případech nejvíce respondenti oceňují vzájemnou podporu a pomoc v případě potřeby (2011: 16 odpovědí; 2009: 33 odpovědi), společnost přátel, udržování sociálních kontaktů (2011: 15 odpovědí; 2009: 27 odpovědí) a zaměření na potřeby a přání jeho obyvatel (2011: 12 odpovědí; 2009: 15 odpovědí). V dotazníku z r. 2011 byla přidána další možnost, a to větší soběstačnost a nezávislost na pomoci zvenčí, která bylo oceněna 7 odpověďmi. Na posledních dvou místech se umístily ekologická šetrnost (2011: 2 odpovědi; 2009: 4 odpovědi) a finanční úspory (2011: 2 odpovědi; 2009: 6 odpovědi). Zejména v případě finančních úspor jsou výsledky šetření překvapivé. Respondenti upřednostnili sociální vazby a vztahy nad finance. V dotazníku z r. 2009 měli respondenti možnost v otázce č. 3 vyjmenovat další možné výhody senior cohousingu, které nebyly uvedené v otázce č. 2:

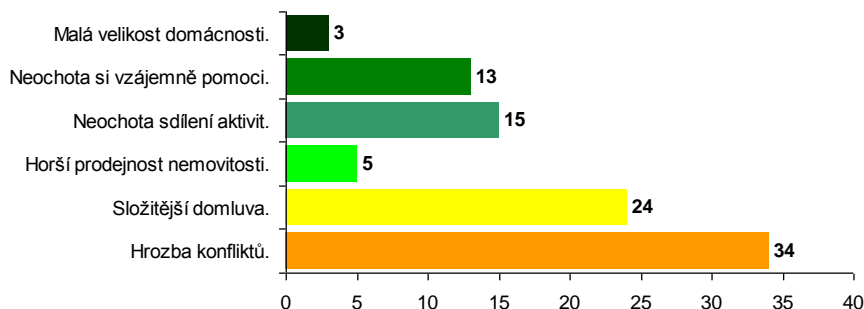
- Zavolání zdravotní pomoci, dostupnost služeb, stravování.
- Výměna zkušeností z různých oborů předchozí činnosti.

- c. Možnost využít pracovního potenciálu „důchodců“.
- d. Kvalitní a aktivní prožití seniorského věku.
- e. Aktivní příprava a vyrovnávání se s vlastním stárnutím (potažmo stárnutím populace).
- f. Společnost ostatních a možnost si vzájemně pomoci, když děti nebydlí ve stejném městě, případně státě, což je dnes dosti běžné.
- g. Mít si s kým během dne promluvit ale zároveň mít své soukromí.
- h. Další možnost pro kvalitní stáří, která je v ČR zatím neznámá. V Německu velmi aktuální.
- i. Soběstačnost.
- j. Život v komunitě se může stát novou náplní života: odejdu do důchodu a nevím, co dělat – naplnění, využití času.

20. Jaká největší rizika vidíte v projektu „stárnutí v komunitě“?

Obrázek 31: Respondenti mohli vybrat max. 3 odpovědi.

Obrázek 32: Graf z dotazníku „Průzkum zájmu o senior cohousing v ČR“ z r. 2009. Otázka č. 4: Jaké mohou být podle Vašeho názoru nevýhody senior cohousingu? Respondenti mohli vybrat max. 2 odpovědi.

Dvacátá otázka tohoto dotazníku se dá částečně srovnat se čtvrtou otázkou dotazníku „Průzkum zájmu o senior cohousing v ČR“ z r. 2009: **Jaké mohou být podle Vašeho názoru nevýhody senior cohousingu?** V obou případech respondenti vybrali jako největší riziko (2011) či nevýhodu (2009) hrozbu konfliktů mezi obyvateli (2011: 12 odpovědí, 2009: 34 odpovědí). Jinak byly otázky zamýšleny různě: v dotazníku z r. 2009 byly hledány potenciální nevýhody, v dotazníku z r. 2011 bylo hledáno ověření či vyvrácení potenciálních rizik implementace konceptu aktivního stárnutí v komunitě do českého prostředí.

2.2.4 Dílčí závěry

Potvrzení nebo vyvrácení hypotéz: Dotazníkové šetření potvrdilo hypotézu, že koncept aktivního stárnutí v komunitě (resp. senior cohousing) není v České republice dostatečně znám a od roku 2009, kdy bylo provedeno první dotazníkové šetření na toto téma, se situace příliš nezměnila.

Počet respondentů byl nízký, návratnost dotazníků byla méně než 50%, a dotazníkové šetření má tím pádem nízkou vypovídací hodnotu. Pokud se však výsledky srovnají s výsledky dotazníkového šetření z roku 2009, je možné se dobrat určitých zajímavých závěrů.

Co se týká vzorku respondentů, tak více odpovídaly ženy než muži (2009: 45 žen a 10 mužů; 2011: 22 žen a 6 mužů). Co se týká věku respondentů, tak v roce 2009 odpovídali zejména věkové kategorie 51-60 let (16x) a 61-70 let (16x) a v roce 2011 nejčastěji odpovídala věková kategorie 21-30 let (12x). Nejméně často odpovídaly nejstarší věkové kategorie nad 70 let. Co se týká vzdělání, tak nejčastěji odpovídali lidé s VŠ vzděláním (2009: 25 respondentů; 2011: 12 respondentů). Co se týká místa bydliště, tak nejvíce odpovídali respondenti z Prahy (2009: 20 respondentů; 2011: 10 respondentů). Co se týká velikosti bytové jednotky, tak respondenti nejčastěji uvádí velikost mezi 40 až 80 m² (2009: 31 respondentů; 2011: 19 respondentů). A co se týká vlastnického vztahu k bydlení, tak nejvíce respondentů bydlí v bytových jednotkách v osobním vlastnictví (2009: 28 respondentů; 2011: 15 respondentů).

Přestože koncept aktivního stárnutí v komunitě není v ČR téměř znám, respondenti se k němu stavěli spíše pozitivně. Nebyli si úplně jisti, jestli tato alternativa může nabídnout tak kvalitní prostředí, že by se vyplatilo opustit vlastní dosavadní domov. Zůstat doma co nejdéle je přáním drtivě většiny občanů. To odpovídá faktu, že lidé se u nás jednak nestěhují tak často jako v zahraničí a jednak neexistuje téměř aktivní strategie přípravy na stáří, kam patří i stěhování do nového přiměřeného bydlení. Respondenti u konceptu aktivního stárnutí v komunitě ocenili možnost vzájemné podpory a pomoci v případě potřeby, možnost rozhodovat o vlastním životě a podporu soběstačnosti, což jsou aspekty, které jsou charakteristické pro koncept stárnutí v komunitě, nejsou běžné v existujících českých ústavech.

Na rozdíl od dotazníku z roku 2009 respondenti **lépe umístili existenci společné kuchyně a jídelny a přípravy společných večeří**, což je další charakteristický rys konceptu aktivního stárnutí v komunitě.

2.3 DOTAZNÍK Č. 2 A Č. 3 - SPOLEČNÉ PROSTORY

Dotazník č. 2 – Společné prostory v panelových domech

Časové období: 23. 8. 2011 – 20. 9. 2011 (672 hodin)

Počet respondentů: 90

Vypovídací hodnota: dobrá

Počet otázek: 17

Návratnost dotazníků: 72,8%

Dotazník č. 3 – Společné prostory v bytových domech postavených po r. 1990

Časové období: 4. 9. 2011 – 25. 9. 2011 (504 hodin)

Počet respondentů: 12

Vypovídací hodnota: nepoužitelná – proto je vyhodnocení přiřazeno k dotazníku č. 2

Počet otázek: 16

Návratnost dotazníků: 39,4%

2.3.1 Cíl

Cílem dotazníků bylo **potvrzení nebo vyvrácení hypotézy** „V České republice je nižší ochota až neochota sdílet společné aktivity a společné vybavení v rámci společných prostorů“. Konkrétně se dotazníky věnují společným prostorům v panelových domech, které byly v bývalém Československu postaveny mezi lety 1945 – 1989, a společným prostorům v nových bytových domech, postavených po r. 1990. Téma dotazníků souvisí s konceptem aktivního stárnutí v komunitě tím, že se zabývají existencí a stavem společných prostorů a potřebou či přáním obyvatel sdílet aktivity ve společných prostorech.

2.3.2 Metodika

Vyplnění dotazníků bylo dobrovolné, anonymní. Oba dotazníky se skládaly ze dvou částí, úvodu a vlastní části dotazníku – jednotlivých otázek. V úvodu byl respondentům vysvětlen cíl a účel šetření, upozornění na webový portál Cohousing.cz, poznámka, kde bude k nahlédnutí vyhodnocení dotazníku a poděkování. Vlastní část dotazníku obsahovala jednotlivé otázky.

Dotazník č. 2 obsahoval celkem 17 povinných otázek, rozdělených do třech kategorií. První kategorie obsahovala osm otázek, týkajících se zkušeností respondentů s fungováním společných prostorů a aktivit, jejich spokojeností s nimi a přáním, co by se mohlo změnit. Devátá otázka byla v samostatné kategorii a týkala se faktu, jestli respondenti někdy slyšeli o cohousingu, neboli blízkém sousedském bydlení, které je založeno na sdílení společných prostorů, aktivit a vybavení. Poslední kategorie obsahovala osm otázek, doplňujících základní identifikační údaje o respondentech (pohlaví, věk, vzdělání, velikost obce, majetnický vztah k bytu) a základní údaje o panelových domech, ve

kterých žijí (počet podlaží, počet bytů, technický stav domu).

Dotazník č. 3 vycházel přímo z dotazníku č. 2 a soustředil se na eliminaci nejednoznačně formulovaných otázek (otázky č. 1 a 3), které byly v dotazníku č. 2 respondentům položeny. Některým otázkám přidal kromě odpovědí typu ANO – NE, ještě SPÍŠE ANO – NEVÍM – SPÍŠE NE (otázky č. 4 a 5). Dotazník č. 3 obsahoval celkem 16 otázek (prvních patnáct povinných, poslední nepovinnou), rozdělených do čtyř kategorií. První kategorie obsahovala sedm otázek, týkajících se zkušeností respondentů s fungováním společných prostorů a aktivit, jejich spokojeností s nimi a přáním, co by se mohlo změnit. Osmá otázka byla v samostatné kategorii a týkala se faktu, jestli respondenti někdy slyšeli o cohousingu, neboli blízkém sousedském bydlení, které je založeno na sdílení společných prostorů, aktivit a vybavení. Třetí kategorie obsahovala sedm otázek, doplňujících základní identifikační údaje o respondentech (pohlaví, věk, vzdělání, velikost obce, majetnický vztah k bytu) a základní údaje o bytových domech, ve kterých žijí (počet podlaží a počet bytů). Závěrečná otázka poskytovala volný prostor pro případné osobní komentáře respondentů.

Dotazník č. 2:

První kategorie otázek: První kategorie obsahovala osm otázek, týkajících se zkušeností respondentů s fungováním společných prostorů a aktivit, jejich spokojeností s nimi a přáním, co by se mohlo změnit.

Na otázky č. 1, 3, 5, 6, 7 byly respondentům nabídnuty odpovědi typu ANO – NE. Na otázky č. 2 a 4 bylo respondentům nabídnuto osm totožných možných odpovědí (základní technické a komunikační prostory; úložné prostory; dílna; sušárna prádla; prádelna se společnou pračkou; univerzální místnost např. pro setkávání sousedů; venkovní prostor pro sušení prádla, vyprášení kobereců, apod.; jiné prostory). Respondenti mohli vybrat tolik odpovědí, kolik potřebovali. Na otázku č. 8 bylo respondentů nabídnuto čtrnáct možných odpovědí (dílna; tělocvična/posilovna; sauna; bazén; fotokomora; knihovna; hudební místnost; místnost se společnou tiskárnou, skenerem, kopírkou, apod.; herna pro malé děti; místnost pro teenagery; klubovna s kuchyňskou linkou a sociálním zázemím, možností posezení, společného vaření, oslav, apod.; společné venkovní prostory, např. s dětským hřištěm, grilem, posezením, apod.; jiné prostory; nic). Respondenti mohli vybrat maximálně 3 odpovědi.

- 1. Jsou ve Vašem panelovém domě společné prostory?**
- 2. Pokud ano, jaké společné prostory?**
- 3. Využíváte společné prostory?**
- 4. Pokud ano, jaké společné prostory (kromě technických a komunikačních)?**
- 5. Jsou společné prostory využívány ostatními sousedy?**
- 6. Jste spokojen/-a se stavem společných prostorů?**
- 7. Chybí Vám některé prostory, které by mohly být společně sdílené?**
- 8. Z následující nabídky prosím vyberte společné prostory, které byste případně ocenil/-a ve Vašem domě.**

Druhá kategorie otázek: Devátá otázka byla v samostatné kategorii a týkala se faktu, jestli respondenti někdy slyšeli o cohousingu, neboli blízkém sousedském bydlení. Respondentům byla

nabídnu odpověď typu ANO – NE.

9. Slyšel/a- jste někdy o sousedském bydlení se společnými prostory (angl. *cohousing*)?

Dotazník č. 3:

První kategorie otázek: První kategorie obsahovala osm otázek, týkajících se zkušeností respondentů s fungováním společných prostorů a aktivit, jejich spokojeností s nimi a přáním, co by se mohlo změnit.

Na otázku č. 1 a 3 byly respondentům nabídnuto sedm možností (úložné prostory; dílna; sušárna prádla; prádelna se společnou pračkou; univerzální místnost např. pro setkávání sousedů; venkovní prostor pro sušení prádla, vyprášení koberců, apod.; jiné prostory). Respondenti mohli vybrat tolik odpovědí, kolik potřebovali. Na otázku č. 2 a 6 byla respondentům nabídnuta odpověď ANO - NE. Na otázku č. 4 byla respondentům nabídnuta odpověď ANO – NEVÍM – NE. Na otázku č. 5 byla respondentům nabídnuta odpověď ANO – SPÍŠE ANO – NEVÍM – SPÍŠE NE – NE. Na otázku č. 7 bylo respondentům nabídnuto čtrnáct možných odpovědí (dílna; tělocvična/posilovna; sauna; bazén; fotokomora; knihovna; hudební místnost; místnost se společnou tiskárnou, skenerem, kopírkou, apod.; herna pro malé děti; místnost pro teenagery; klubovna s kuchyňskou linkou a sociálním zázemím, možností posezení, společného vaření, oslav, apod.; společné venkovní prostory, např. s dětských hřištěm, grilem, posezením, apod.; jiné prostory; nic). Respondenti mohli vybrat maximálně 3 odpovědi.

1. Jaké jsou ve Vašem domě společně využívané prostory?
2. Využíváte společné prostory (kromě technických a komunikačních)?
3. Pokud ano, jaké společné prostory (kromě technických a komunikačních)?
4. Jsou společné prostory využívány ostatními sousedy?
5. Jste spokojen/-a se stavem společných prostor?
6. Chybí Vám některé prostory, které by mohly být společně sdílené?
7. Z následující nabídky prosím vyberte společné prostory, které byste případně ocenil/-a ve Vašem domě.

Druhá kategorie otázek: Osmá otázka byla v samostatné kategorii a týkala se faktu, jestli respondenti někdy slyšeli o cohousingu, neboli blízkém sousedském bydlení. Respondentům byla nabídnuta odpověď typu ANO – NEVÍM – NE.

8. Slyšel/a- jste někdy o sousedském bydlení se společnými prostory (angl. *cohousing*)?

2.3.3 Výsledky

Základní identifikační údaje o respondentech z obou dotazníků:

Dotazník č. 2 – Společné prostory v panelových domech	
Pohlaví	Počet
ŽENA	72
MUŽ	18

Tabulka 8: Podíl respondentů podle pohlaví.

Dotazník č. 3 – Společné prostory v bytových domech postavených po r. 1990	
Pohlaví	Počet
ŽENA	11
MUŽ	1

Tabulka 9: Podíl respondentů podle pohlaví.

Dotazník č. 2 – Společné prostory v panelových domech	
Věk	Počet
Do 20 let	0
21 až 30 let	64
31 až 40 let	19
41 až 50 let	5
51 až 60 let	1
61 až 70 let	0
Nad 71 let	1

Tabulka 10: Podíl respondentů podle věku.

Dotazník č. 3 – Společné prostory v bytových domech postavených po r. 1990	
Věk	Počet
Do 20 let	0
21 až 30 let	8
31 až 40 let	3
41 až 50 let	1
51 až 60 let	0
61 až 70 let	0
Nad 71 let	0

Tabulka 11: Podíl respondentů podle věku.

Dotazník č. 2 – Společné prostory v panelových domech	
Vzdělání	Počet
ZŠ	3
Vyučen/-a bez maturity	4
Vyučen/-a s maturitou	4
SŠ	36
VOŠ	5
VŠ	36
Vyšší	2

Tabulka 12: Podíl respondentů podle nejvyššího dosaženého vzdělání.

Dotazník č. 3 – Společné prostory v bytových domech postavených po r. 1990	
Vzdělání	Počet
ZŠ	0
Vyučen/-a bez maturity	0
Vyučen/-a s maturitou	1

SŠ	4
VOŠ	0
VŠ	7
Vyšší	0

Tabulka 13: Podíl respondentů podle nejvyššího dosaženého vzdělání.

Dotazník č. 2 – Společné prostory v panelových domech	
Obec	Počet
Hlavní město Praha	21
Obec nad 100 tis. ob.	21
Obec 20 až 100 tis. ob.	22
Obec 5 až 20 tis. ob.	16
Obec pod 5 tis. ob.	10

Tabulka 14: Podíl respondentů podle velikosti obce, ve které v současné době žijí.

Dotazník č. 3 – Společné prostory v bytových domech postavených po r. 1990	
Obec	Počet
Hlavní město Praha	6
Obec nad 100 tis. ob.	3
Obec 20 až 100 tis. ob.	1
Obec 5 až 20 tis. ob.	1
Obec pod 5 tis. ob.	1

Tabulka 15: Podíl respondentů podle velikosti obce, ve které v současné době žijí.

Dotazník č. 2 – Společné prostory v panelových domech	
Vlastnický vztah k bydlení	Počet
Osobní vlastnictví	49
Družstevní vlastnictví	23
Pronájem	15
Jiný	2

Tabulka 16: Podíl respondentů podle velikosti současného bydlení.

Dotazník č. 3 – Společné prostory v bytových domech postavených po r. 1990	
Vlastnický vztah k bydlení	Počet
Osobní vlastnictví	7
Družstevní vlastnictví	1
Pronájem	4
Jiný	0

Tabulka 17: Podíl respondentů podle velikosti současného bydlení.

Základní identifikační údaje o bytových domech, kde respondenti žijí:

Dotazník č. 2 – Společné prostory v panelových domech	
Počet podlaží domu	Počet
Do 4 podlaží	27
5 až 8 podlaží	44

9 až 12 podlaží	15
Nad 13 podlaží	4

Tabulka 18: Podíl respondentů podle počtu podlaží panelového domu, kde žijí.

Dotazník č. 3 – Společné prostory v bytových domech postavených po r. 1990	
Počet podlaží domu	Počet
Do 2 podlaží	2
3 až 4 podlaží	4
5 až 6 podlaží	2
7 až 8 podlaží	3
Nad 9 podlaží	1

Tabulka 19: Podíl respondentů podle počtu podlaží panelového domu, kde žijí.

Dotazník č. 2 – Společné prostory v panelových domech	
Počet bytů v jednom vchodě	Počet
Do 15 bytů	33
16 až 30 bytů	30
31 až 50 bytů	17
Nad 51 bytů	10

Tabulka 20: Podíl respondentů podle počtu bytů v jednom vchodě panelového domu, kde žijí.

Dotazník č. 3 – Společné prostory v bytových domech postavených po r. 1990	
Počet bytů v jednom vchodě	Počet
Do 5 bytů	0
6 až 10 bytů	4
11 až 15 bytů	1
15 až 20 bytů	0
21 až 30 bytů	4
31 až 50 bytů	3
Nad 50 bytů	0

Tabulka 21: Podíl respondentů podle počtu bytů v jednom vchodě panelového domu, kde žijí.

Dotazník č. 2 – Společné prostory v panelových domech	
Byl dům zrekonstruován?	Počet
ANO, částečně	40
ANO, kompletně	33
NE	13
NEVÍM	2

Tabulka 22: Podíl respondentů podle stavu panelového domu, kde žijí – zda byl či nebyl rekonstruován.

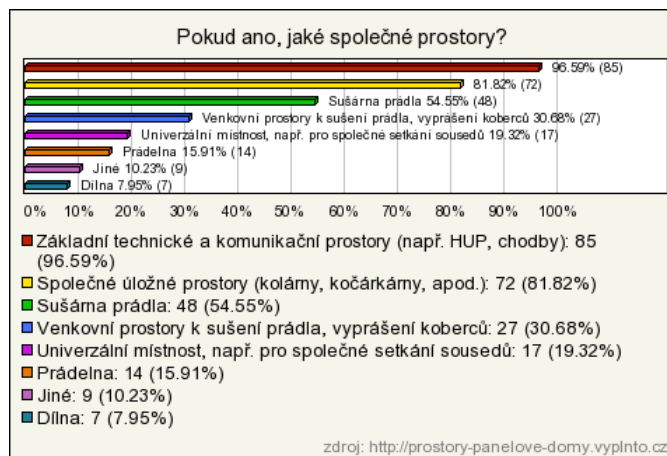
1. Dotazník č. 2 - Jsou ve Vašem panelovém domě společné prostory?

Obrázek 33: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

První otázka byla položena pouze v dotazníku č. 2 o panelových domech a nebyla jednoznačně položena. Z odpovědí měly být vyčleněny nezbytné společné prostory, jakou jsou základní komunikační prostory (vstupní haly, chodby, schodiště, výtahy) a základní technické prostory (kotelny, HUP, hlavní uzávěr vody, apod.). Tazatele zajímalo, zda jsou v panelovém domě i jiné než nezbytné základní komunikační a technické prostory, a to se z této otázky nedozvěděl.

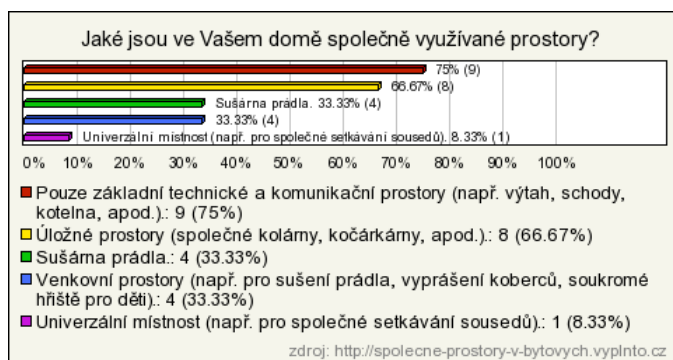
2. Dotazník č. 2 - Pokud ano, jaké společné prostory?

Obrázek 34: Respondenti mohli vybrat tolik odpovědí, kolik potřebovali.

Druhá otázka dotazníku č. 2 ukázala, že si ne všichni respondenti uvědomují, že každý panelový bytový dům musí nezbytně mít základní technické a komunikační prostory – 5 respondentů odpovědělo, že je k dispozici nemají. 72 respondentů odpovědělo, že jejich panelový dům má k dispozici společné úložné prostory (kolárny, kočárkárny, apod.). 48 respondentů odpovědělo, že mají k dispozici sušárnu prádla. 27 respondentů odpovědělo, že jejich panelový dům má k dispozici společné venkovní prostory k sušení prádla, vyprášení koberec. Co je zajímavé, 17 respondentů odpovědělo, že mají k dispozici univerzální místnost, např. pro společné setkávání sousedů. Z toho 2 respondenti byli z Prahy, 6 respondentů bylo z obce nad 100 tis. obyvatel, 5 respondentů bylo z obce 20 až 100 tis. obyvatel, a 4 respondenti byli z obce 5 až 20 tis. obyvatel. Dá se z toho vyvodit, že setkávání sousedů možná probíhá častěji v menších městech, než je hlavní město Praha.

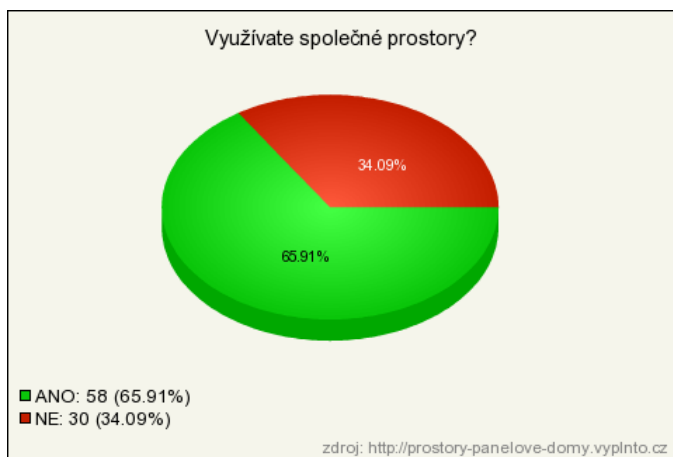
1. Dotazník č. 3 – Jaké jsou ve Vašem domě společně využívané prostory?

Obrázek 35: Respondenti mohli vybrat tolik odpovědí, kolik potřebovali.

Jako první otázka u dotazníku č. 3 o společných prostorech v nových bytových domech nebyla zvolena stejná otázka jako v dotazníku č. 2 o společných prostorech v panelových domech, tedy: Jsou ve Vašem domě společné prostory? A to proto, že tato otázka není jednoznačně položená, vzhledem k faktu, že v každém bytovém domě jsou nezbytné základní technické a komunikační prostory. Takže první otázka dotazníku č. 3 se rovnou ptala na to, jaké společně využívané prostory v domech respondentů existují. 9 respondentů odpovědělo, že v jejich domě existují jen základní technické a komunikační prostory. Úložné prostory označilo 8 respondentů, sušárnu prádla 4 respondenti, venkovní společné prostory (např. pro sušení prádla či vyprášení koberců, dětské hřiště) označili také 4 respondenti. 1 respondent odpověděl, že u nich v domě existuje univerzální místnost (např. pro společné setkávání sousedů).

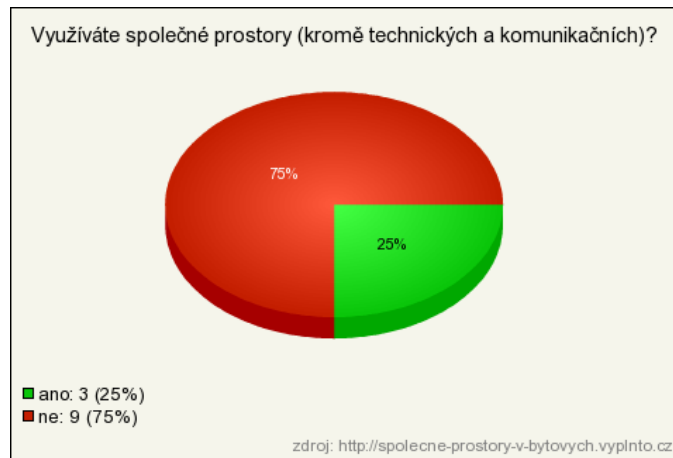
3. Dotazník č. 2 - Využíváte společné prostory?

Obrázek 36: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Třetí otázka dotazníku č. 2 opět, stejně jako první, nebyla bohužel položena jednoznačně - měly být vyloučeny nezbytné základní technické a komunikační prostory. Ale vzhledem k tomu, že předcházela otázka č. 2, která nabízela různé druhy společných prostorů, tak respondenti zřejmě reagovali i na ni. Proto 30 respondentů odpovědělo, že společné prostory nevyužívají a měli nejspíš na mysli společné prostory kromě základních technických a komunikačních.

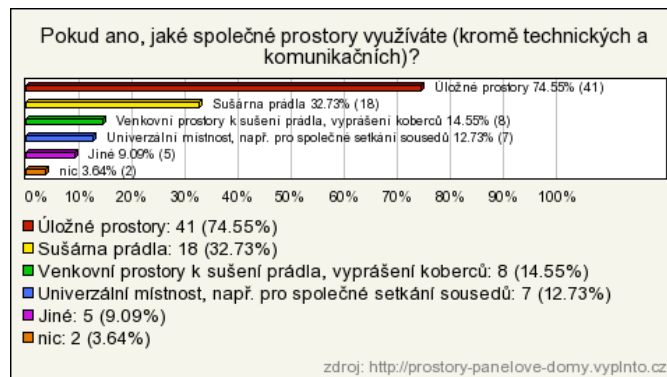
2. Dotazník č. 3 - Využíváte společné prostory (kromě technických a komunikačních)?

Obrázek 37: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Druhá otázka dotazníku č. 3 vyloučila nezbytné základní technické a komunikační prostory. Jen 3 respondenti odpověděli, že společné prostory využívají. 9 respondentů odpovědělo, že společné prostory nevyužívají.

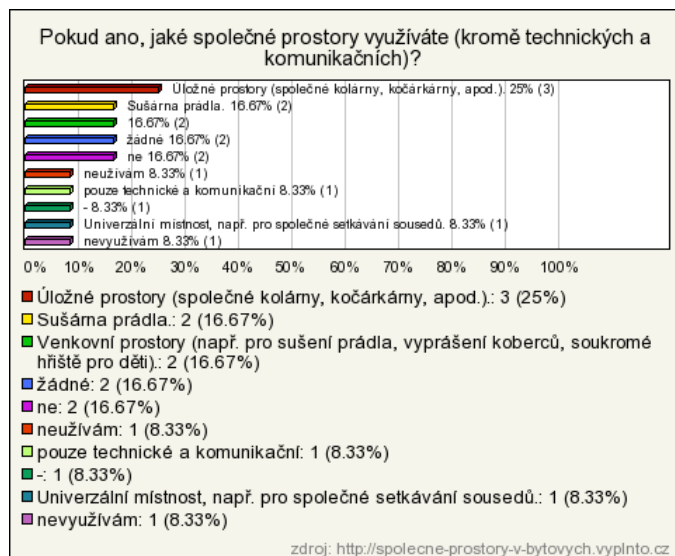
4. Dotazník č. 2 - Pokud ano, jaké společné prostory (kromě technických a komunikačních)?

Obrázek 38: Respondenti mohli vybrat tolik odpovědí, kolik potřebovali.

Čtvrtá otázka dotazníku č. 2 ukázala, že nejvíce respondentů využívá společné úložné prostory (41x). Mnohem méně respondentů využívá společné sušárny prádla (18x). A minimum respondentů využívá venkovní prostory k sušení prádla (8x) a univerzální místnost, určenou např. pro společné setkávání sousedů (7x), přestože takovou místnost má dle otázky č. 2 17 respondentů. 5 respondentů nenašlo v dotazníku typ společného prostoru, který využívají ve svém panelovém domě. 2 respondenti odpovědi, že nevyužívají nic, což úplně neodpovídá odpovědím z otázky č. 3, kdy 30 respondentů odpovědělo, že nevyužívají společné prostory. Odpovědi na tuto otázku se sešlo celkem jen 81, přestože na dotazník odpovědělo celkem 90 respondentů. Takže společné využívání prostorů není zřejmě samozřejmé, je otázka, co je toho příčinou.

3. Dotazník č. 3 - Pokud ano, jaké společné prostory využíváte (kromě technických a komunikačních)?

Obrázek 39: Respondenti mohli vybrat tolik odpovědí, kolik potřebovali.

Stejně jako odpovídající čtvrtá otázka dotazníku č. 2, ve třetí otázce dotazníku č. 3 nejvíce respondentů využívá společné úložné prostory (3x). Ostatních odpovědí bylo velmi málo (celkově 16 odpovědí) jen po dvou nebo po jedné odpovědi, přesto odpovědi na prvních třech místech odpovídají využívání společných prostorů v panelových domech. Na druhém a třetím místě je sušárna prádla a venkovní prostory (např. pro sušení prádla, vyprášení koberců, s dětským hřištěm). 6x ze dvanácti respondentů potvrdilo, že společné prostory respondenti nevyžívají.

5. Dotazník č. 2 - Jsou společné prostory využívány ostatními sousedy?

Obrázek 40: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Pátá otázka dotazníku č. 2 ukázala, že dle respondentů většina jejich sousedů společné prostory využívá (78x) a menšina nevyžívá (8x).

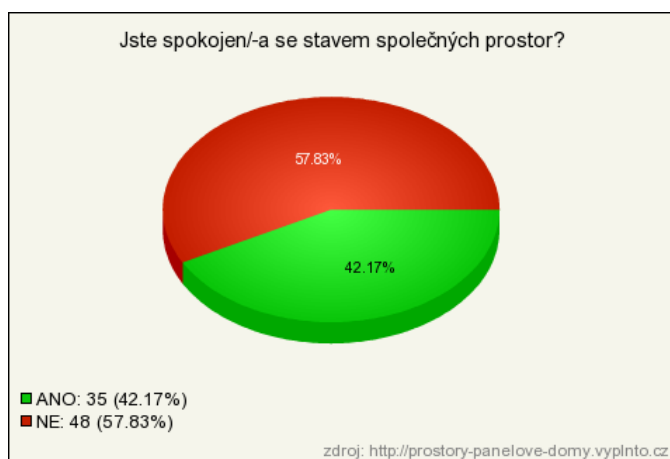
4. Dotazník č. 3 - Jsou společné prostory využívány ostatními sousedy?

Obrázek 41: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Čtvrtá otázka dotazníku č. 3 nabídla navíc oproti dotazníku č. 2 odpověď NEVÍM. Otázka ukázala, že dle respondentů většina jejich sousedů společné prostory využívá (6x), 5x respondenti neví a 1x se objevila odpověď, že sousedi společné prostory nevyužívají.

6. Dotazník č. 2 - Jste spokojen/-a se stavem společných prostor?

Obrázek 42: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Šestá otázka dotazníku č. 2 ukázala, že respondenti jsou spíše nespokojeni se stavem společných prostor (35x ANO spokojen a 48x NE nespokojen). Obecně se dá říct, že společné prostory v bytových domech jsou sice polosoukromým prostorem, ale obyvatelé se cítí skutečně doma až za dveřmi vlastního bytu. Proto společným prostorům často věnují minimum pozornosti - nejčastěji jen úklid a někdy ani ten není dostatečný. Někdy jsou v prostoru, který má přístup denního světla, květiny v květináčích a to bývá jediná ozdoba společných prostorů. Obyvatelé se proto zpětně ve společných prostorech necítí „jako doma“ a tráví tu minimum času.

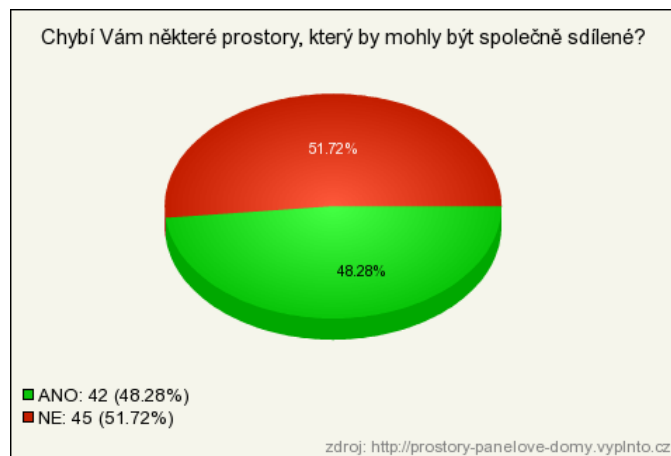
5. Dotazník č. 3 - Jste spokojen/-a se stavem společných prostor?

Obrázek 43: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Pátá otázka dotazníku č. 3 ukázala, že respondenti jsou spíše spokojeni se stavem společných prostor (5x ANO, 2x SPÍŠE ANO, 3x NEVÍM, 1x SPÍŠE NE, 1x NE). Což je rozdílná odpověď oproti dotazníku č. 2. Zřejmě to souvisí s tím, že bytové domy postavené po r. 1990 jsou mnohem mladší než panelové domy a tím pádem jsou zatím ještě v zachovalejším stavu.

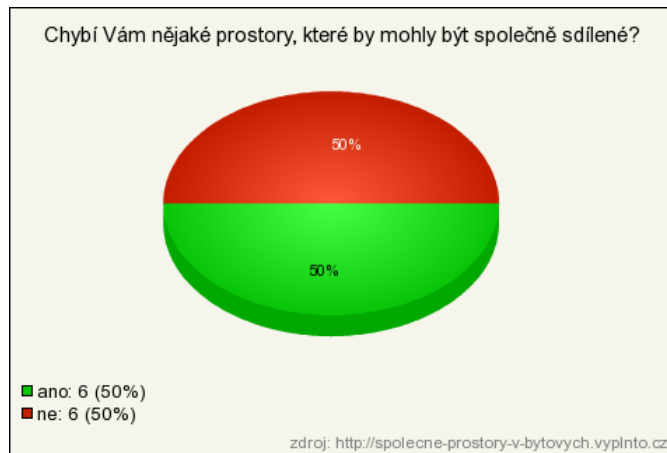
7. Dotazník č. 2 - Chybí Vám některé prostory, které by mohly být společně sdílené?

Obrázek 44: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Sedmá otázka dotazníku č. 2 ukázala, že respondentům přece jen některé společně sdílené prostory, které nemusí být v každém bytě zvlášť, chybí (42x ANO chybí a 45x NE nechybí).

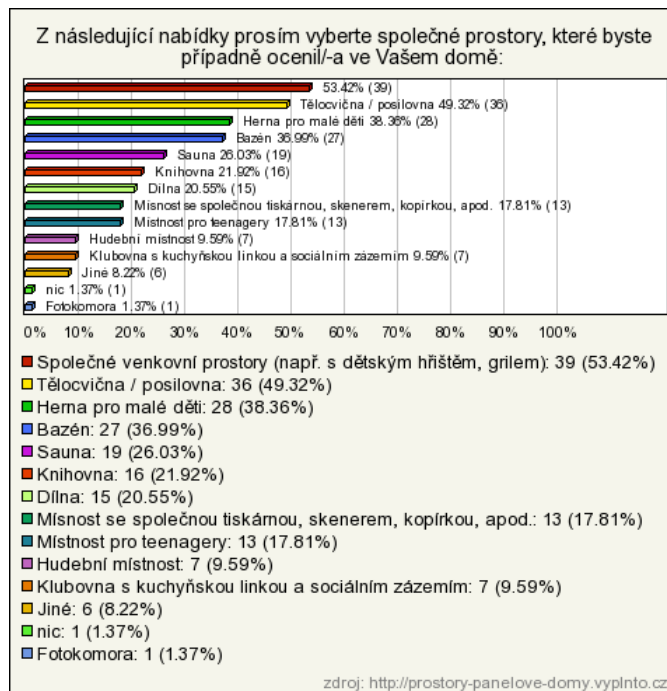
6. Dotazník č. 3 - Chybí Vám některé prostory, které by mohly být společně sdílené?

Obrázek 45: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Šestá otázka dotazníku č. 3 ukázala také jako u dotazníku č. 2, že respondentům přece jen některé společně sdílené prostory, které nemusí být v každém bytě zvlášť, chybí (6x ANO chybí a 6x NE nechybí).

8. Dotazník č. 2 - Z následující nabídky prosím vyberte společné prostory, které byste případně ocenil/-a ve Vašem domě.

Obrázek 46: Respondenti mohli vybrat max. 3 odpovědi.

Osmá otázka dotazníku č. 2 ukázala, že respondenti by byli schopni a ochotni některé další společné prostory sdílet. Nejvíce odpovědí (necelá polovina respondentů) se šlo u možnosti sdílení společných venkovních prostorů, např. s dětským hřištěm, grilem (39x). Na druhé místo respondenti vybrali společnou tělocvičnu/posilovnu (36x). Na třetím místě respondenti umístili společnou hernu pro děti (28x). Je třeba

poznámenat, že venkovní i vnitřní hrací kouty pro děti jsou oblíbené i v projektech stárnutí v komunitě. Do projektů totiž často chodí malé i větší děti jako návštěvy a potřebují mít své zázemí. Na čtvrtém místě respondenti umístili společný bazén (27x). To bývá velmi praktická záležitost, když se spojí několik malých bazénů do jednoho velkého, obyvatelé si mohou mnohem lépe zaplavat. Na páté místo respondenti umístili společnou saunu (19x) – ta se málokdy vejde do malého panelákového bytu. A šesté místo umístili knihovnu (16x). Občas se i tak stává, že např. ve vstupní hale domu se objeví přečtené knihy, které si mohou rozebrat sousedi. Panelové domy byly navrženy původně se společnými prostorami, jako dílny. V tomto dotazníku by si společnou dílnu přálo 15 respondentů. 13 respondentů by ocenilo společnou místnost s tiskárnou, skenerem, kopírkou atd. a stejný počet respondentů by ocenil místnost pro teenagery. 7 respondentů vybralo hudební místnost. Dalších 7 respondentů vybralo společnou klubovnu s kuchyňskou linkou a sociálním zázemím pro scházení sousedů, společné vaření a společné oslavy – to je velmi malé množství respondentů. Odpovídá to otázce č. 4, kdy 7 respondentů odpovědělo, že nějakou podobnou místnost na scházení sousedů již využívá. 6 respondentů odpovědělo, že by chtělo využívat jiné prostory. 1 respondent vybral fotokomoru. 1 respondent vybral „nic“.

7. Dotazník č. 3 - Z následující nabídky prosím vyberte společné prostory, které byste případně ocenil/-a ve Vašem domě.

Obrázek 47: Respondenti mohli vybrat max. 3 odpovědi.

Sedmá otázka dotazníku č. 3 ukázala také jako u dotazníku č. 2, že respondenti by byli schopni a ochotni některé další společné prostory sdílet. Nejvíce odpovědi (stejně jako u dotazníku č. 2) se sešlo u možnosti sdílení společných venkovních prostorů, např. s dětským hřištěm, grilem (5x). Na druhé místo respondenti vybrali společnou hernu pro malé děti (4x) – to by mohlo souviset s tím, že do nových bytových domů se častěji stěhují mladé rodiny s malými dětmi. Je třeba poznamenat, že venkovní i vnitřní hrací kouty pro děti jsou oblíbené i v projektech stárnutí v komunitě. Do projektů totiž často chodí malé i větší děti jako návštěvy a potřebují mít své zázemí. Na třetím místě respondenti umístili společnou tělocvičnu/posilovnu (3x). Na čtvrtém místě respondenti umístili překvapivě místnost se společnou tiskárnou, skenerem, kopírkou, apod. (3x). Stejný počet hlasů získal také společný bazén (3x). Ostatní společné prostory získaly jen po dvou nebo po jednom hlasu a nebudou vyhodnocovány.

9. Dotazník č. 2 - Slyšel/a- jste někdy o sousedském bydlení se společnými prostorami (angl. cohousing)?

Obrázek 48: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Devátá otázka dotazníku č. 2 se týkala znalosti konceptu sousedského bydlení se společnými prostorami (angl. *cohousing*), kam patří také koncept aktivního stárnutí v komunitě (angl. *senior cohousing*). 69 respondentů odpovědělo, že nikdy předtím o cohousingu neslyšelo (tedy zřejmě ani o senior cohousingu). Pětina respondentů (19x) odpověděla, že o cohousingu slyšela. Zřejmě to byli respondenti, kteří se k dotazníku dostali přes webové portály Cohousing.cz a Stárnutí v komunitě. Pětina respondentů není úplně zanedbatelné číslo.

8. Dotazník č. 3 - Slyšel/a- jste někdy o sousedském bydlení se společnými prostorami (angl. cohousing)?

Obrázek 49: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Osmá otázka dotazníku č. 3 se týkala znalosti konceptu sousedského bydlení se společnými prostorami (angl. *cohousing*), kam patří také koncept aktivního stárnutí v komunitě (angl. *senior cohousing*). Většina respondentů (10x) odpovědělo, že nikdy předtím o cohousingu neslyšelo (tedy zřejmě ani o senior cohousingu). 1 respondent odpověděl, že o cohousingu slyšel. 1 respondent odpověděl, že neví – byla přidána i tato uniková odpověď, ne všichni si nutně musí vzpomenout.

2.3.4 Dílčí závěry

Dotazníkové šetření potvrdilo hypotézu, že „V České republice je nižší ochota sdílet společné aktivity a společné vybavení v rámci společných prostorů“.

Počet respondentů v případě dotazníku č. 2, Společné prostory v panelových domech, byl dostatečný (90 respondentů), návratnost dotazníků byla vysoká (72,8%), a dotazníkové šetření má tím pádem dobrou vypovídací hodnotu. Otázky č. 1 a 3 nebyly bohužel položeny jednoznačně, chybělo vymezení nezbytných základních technických a komunikačních prostorů. Přesto přinesl dotazník zajímavé výsledky, zejména ve srovnání s dotazníkem č. 3, Společné prostory v bytových domech postavených po r. 1990. Dotazník č. 3 nemá žádnou vypovídací hodnotu sám o sobě, protože ho vyplnilo jen 12 respondentů.

Odpovědi na dotazy se často shodovaly, kromě otázky, zda respondenti využívají společné prostory (58x ANO z 90 respondentů v dotazníku č. 2 a 3x ANO ze 12 respondentů v dotazníku č. 3), a otázky ohledně stavu společných prostorů, kde respondenti z nových bytových domů byli spokojenější než respondenti z panelových domů.

Překvapující bylo, že 17 respondentů z dotazníku č. 2 odpovědělo, že u nich v panelovém domě existuje univerzální místnost pro setkávání sousedů, bohužel nebylo specifikováno, jaký má charakter. Pouze 7 z nich ji také využívá. Zajímavé dále bylo, že 9 respondentů z dotazníku č. 3 odpovědělo, že u nich v novém bytovém domě existují pouze základní společné prostory (technické a komunikační). Nejčastější společné prostory kromě nezbytných základních technických a komunikačních prostorů jsou úložné prostory (72x v dotazníku č. 2, 8x v dotazníku č. 3), sušárna (48x v dotazníku č. 2 a 4x v dotazníku č. 3) a venkovní prostory, např. k sušení prádla, vyprášení koberců (27x v dotazníku č. 2 a 4x v dotazníku č. 3).

Většina respondentů z obou dotazníků nikdy neslyšela o cohousingu (69x v dotazníku č. 2 a 10x v dotazníku č. 3).

2.4 DOTAZNÍK Č. 4 - SOUSEDSKÉ VZTAHY

Časové období: 14. 9. 2011 – 5. 10. 2011 (505 hodin)

Počet respondentů: 141

Vypovídací hodnota: dobrá

Počet otázek: 26

Návratnost dotazníků: 61,7%

2.4.1 Cíl

Cílem dotazníku bylo **potvrzení nebo vyvrácení hypotézy** „V České republice jsou sousedské vztahy neutrální až problémové, málokdy jsou cíleně kultivované a pozitivní“. Téma dotazníku souvisí s konceptem aktivního stárnutí v komunitě, protože fungující sousedské vztahy jsou jedním z jeho základních pilířů.

2.4.2 Metodika

Vyplnění dotazníků bylo dobrovolné, anonymní. Dotazník se skládal ze dvou částí, úvodu a vlastní části dotazníku – jednotlivých otázek. V úvodu byl respondentům vysvětlen cíl a účel šetření, upozornění na webový portál Cohousing.cz, poznámka, kde bude k nahlédnutí vyhodnocení dotazníku, a poděkování. Vlastní část dotazníku obsahovala jednotlivé otázky. Dotazník obsahoval celkem dvacet šest částečně povinných a částečně nepovinných otázek, rozdělených do třech kategorií.

První kategorie otázek: První kategorie obsahovala dvanáct otázek, týkajících se pozitivních i negativních zkušeností respondentů se svými sousedy, námětů, zda je vůbec možné podpořit kvalitní sousedské vztahy, a zamyšlením se nad tím, jaké případné společné prostory a aktivity by bylo efektivní a zároveň sdílet se sousedy. Některé otázky byly podobné otázkám z dotazníků č. 1, 2, 3 (ty, které se ptaly na prostory a aktivity, které by respondenti chtěli sdílet se svými sousedy).

Na otázku č. 1 byla respondentům nabídnuta odpověď typu VELMI DOBRÉ – DOBRÉ – NEUTRÁLNÍ – ŠPATNÉ – VELMI ŠPATNÉ – ZÁLEŽÍ JAK S KÝM. Na otázky č. 2, 3 a 4 byl respondentům nabídnut seznam možných pozitivních a negativních zkušeností se sousedy a možná řešení v případě negativních zkušeností. Respondenti z nich mohli vybrat max. 3 odpovědi. Na otázky č. 5, 6, 7, 9, 10 byla respondentům nabídnuta odpověď typu SOUHLASÍM – SPÍŠE SOUHLASÍM – NEVÍM – SPÍŠE NESOUHLASÍM – NESOUHLASÍM. Otázka č. 8 byla nepovinná a nabízela možnost vyjádřit vlastní názor. Otázky č. 11 a 12 nabízely respondentům seznamy možných společných prostorů a společných aktivit. Respondenti z nich mohli vybrat max. 3 odpovědi.

1. **Jaké máte zkušenosti se svými sousedy?**
2. **Máte nějaké pozitivní zkušenosti se svými sousedy?**
3. **Máte nějaké negativní zkušenosti se svými sousedy?**
4. **Co byste v případě sporu se sousedy dělal/-a?**
5. **Pokud by byl sousedský spor neřešitelný, byl by pro Vás důvodem se odstěhovat jinam?**
6. **Myslíte si, že by bylo dobré znát předem své budoucí sousedy před nastěhováním?**

7. Myslíte si, že je možné různými způsoby podpořit sousedské vztahy?
8. Pokud ano, jak?
9. Myslíte si, že existence společné klubovny, společného vhodně zařízeného dvorku nebo jiných společných prostor může podpořit sousedské vztahy?
10. Přišlo by Vám praktické sdílet se sousedy nějaké prostory, vybavení nebo aktivity?
11. Jaké prostory byste preferoval/-a sdílet, aby nemusely být v každé bytové jednotce / rodinném domě?
12. Jaké aktivity byste preferoval/-a sdílet a v současné době nesdílíte?

Druhá kategorie otázek: Třináctá otázka byla v samostatné kategorii a týkala se faktu, jestli respondenti někdy slyšeli o cohousingu, neboli blízkém sousedském bydlení, které je založeno na sdílení společných prostorů, aktivit a vybavení. I tato otázka se opakovala v dotaznících č. 1, 2, 3. Respondentům byla nabídnuta odpověď typu ANO – NEVÍM – NE.

13. Slyšel/a- jste někdy o sousedském bydlení se společnými prostory (angl. *cohousing*)?

Poslední kategorie otázek: obsahovala třináct otázek, doplňujících základní identifikační údaje o respondentech a bytových jednotkách (pohlaví, věk, vzdělání, velikost obce, majetnický vztah k bytové jednotce, druh bytové jednotky, délka trvání bydlení v bytové jednotce) a také základní údaje týkající se sousedů i ostatních obyvatel (počet sousedů a obyvatel, věková kategorie sousedů, obměňování sousedů).

2.4.3 Výsledky

Základní identifikační údaje o respondentech a bytových jednotkách:

Pohlaví	Počet
ŽENA	114
MUŽ	27

Tabulka 23: Podíl respondentů podle pohlaví.

Věk	Počet
Do 19 let	17
20 až 30 let	92
31 až 40 let	18
41 až 50 let	11
51 až 60 let	2
61 až 70 let	1
Nad 71 let	0

Tabulka 24: Podíl respondentů podle věku.

Vzdělání	Počet
ZŠ	8
Vyučen/-a bez maturity	3
Vyučen/-a s maturitou	8
SŠ	55
VOŠ	8

VŠ	54
Vyšší	5

Tabulka 25: Podíl respondentů podle nejvyššího dosaženého vzdělání.

Obec	Počet
Hlavní město Praha	34
Obec nad 100 tis. ob.	28
Obec 20 až 100 tis. ob.	19
Obec 5 až 20 tis. ob.	28
Obec pod 5 tis. ob.	32

Tabulka 26: Podíl respondentů podle velikosti obce, ve které v současné době žijí.

Vlastnický vztah k bydlení	Počet
Osobní vlastnictví	80
Družstevní vlastnictví	22
Pronájem	26
Jiný	2
Nic (vlastní odpověď respondenta)	3
Bydlení u rodičů	1
X (vlastní odpověď respondenta)	1

Tabulka 27: Podíl respondentů podle velikosti současného bydlení.

Kde bydlíte	Počet
Panelový dům	51
Rodinný dům samostatný	44
Rodinný dům řadový	6
Rodinný dům - dvojdům	4
Rodinný dům - trojdům	2
Bytový dům cihlový postavený do r. 1945	12
Bytový dům cihlový postavený mezi lety 1945-1989	20
Bytový dům cihlový postavený po r. 1990	13

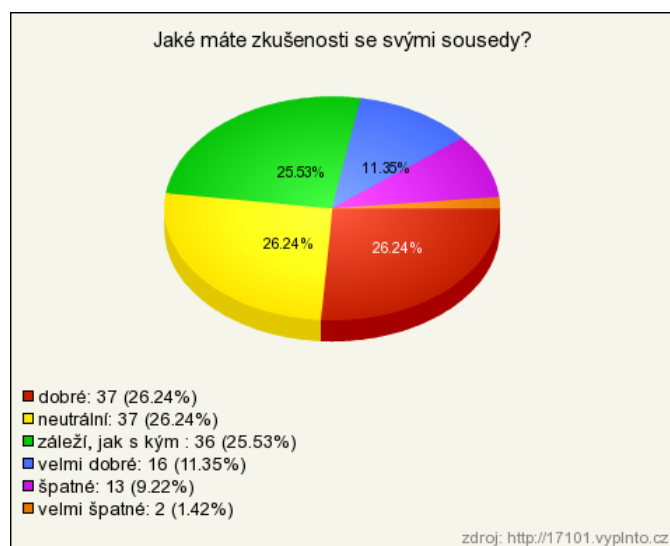
Tabulka 28: Podíl respondentů podle počtu podlaží panelového domu, kde žijí.

Jak dlouho žijete v místě současného bydlení?	Počet
Do 2 let	25
3 až 5 let	20
6 až 10 let	17
11 až 20 let	36
21 až 30 let	40

31 až 40 let	3
Více než 41 let	0

Tabulka 29: Podíl respondentů podle počtu podlaží panelového domu, kde žijí.

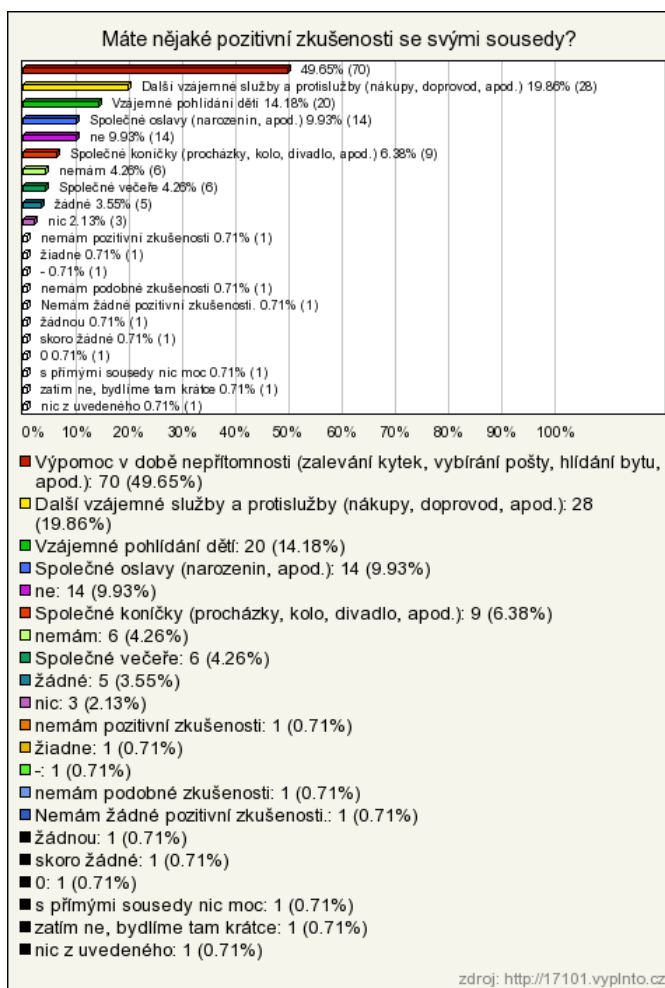
1. Jaké máte zkušenosti se svými sousedy?

Obrázek 50: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

První otázka ukázala, že respondenti mají spíše dobré zkušenosti se svými sousedy. 16 respondentů odpovědělo, že má velmi dobré zkušenosti, 37 respondentů odpovědělo, že má dobré zkušenosti, 37 respondentů odpovědělo, že má neutrální zkušenosti, 36 respondentů odpovědělo, že má různé zkušenosti – záleží, jak s kým. Špatné zkušenosti má 13 respondentů a jen 2 respondenti mají velmi špatné zkušenosti se svými sousedy.

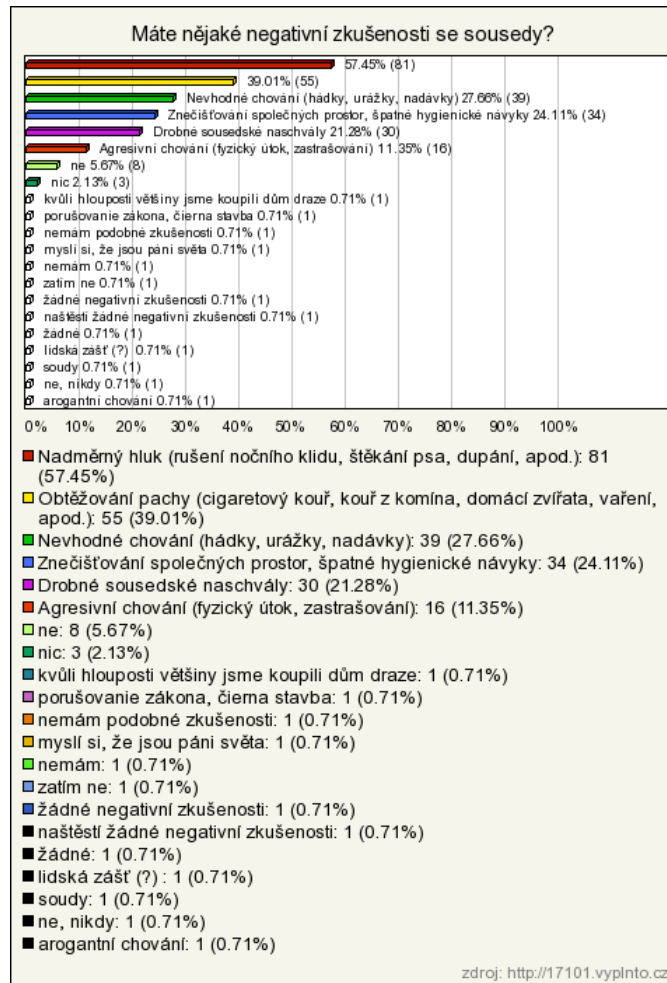
2. Máte nějaké pozitivní zkušenosti se svými sousedy?

Obrázek 51: Respondenti mohli vybrat max. 3 odpovědi.

Druhá otázka ukázala, že téměř polovina respondentů má dobrou zkušenost se svými sousedy ohledně výpomoci v době nepřítomnosti – zalévání kytek, vybírání pošty, hlídání bytu, apod. (70 respondentů). 28 respondentů odpovědělo, že si se svými sousedy poskytují vzájemné služby a protislužby a 20 respondentů si konkrétně vzájemně hlídá své děti. 14 respondentů společně se sousedy pořádá společné oslavy. Respondenti zároveň sami přidávali vlastní odpovědi, kde udávali, že nemají žádné pozitivní zkušenosti se sousedy (25 respondentů). 6 respondentů (4,26%) pořádá společné večeře, základní společná a zároveň společenská aktivita v sousedském bydlení.

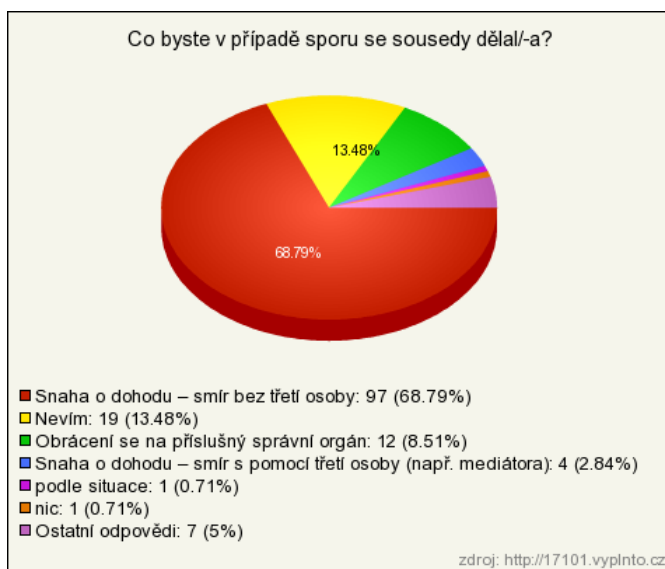
3. Máte nějaké negativní zkušenosti se svými sousedy?

Obrázek 52: Respondenti mohli vybrat max. 3 odpovědi.

Třetí otázka ukázala, lehká nadpoloviční většina respondentů má negativní zkušenosti s nadměrným hlukem od sousedů – rušení nočního klidu, štěkání psa, dupání, apod. (81 respondentů). 55 respondentů odpovědělo, že jsou obtěžováni pachy od sousedů – cigaretový kouř, kouř z komína, domácí zvířata, vaření, apod. 39 respondentů je vystaveno nevhodnému chování sousedů – hádky, urážky, nadávky. 34 respondentů si stěžuje na znečišťování společných prostor – toto je podle mého pozorování jeden z důvodů, proč se lidé obávají sdílet společné prostory – každá domácnost či každý člověk má jinak nastavenou úroveň čistoty. 30 respondentů poukazuje na drobné sousedské naschvály. A 16 respondentů dokonce na agresivní chování sousedů. Potom se po jedné odpovědi objevují vlastní negativní zkušenosti jednotlivých respondentů, např. nelegální výstavba domu, arogantní či povýšené chování, zášť, a další.

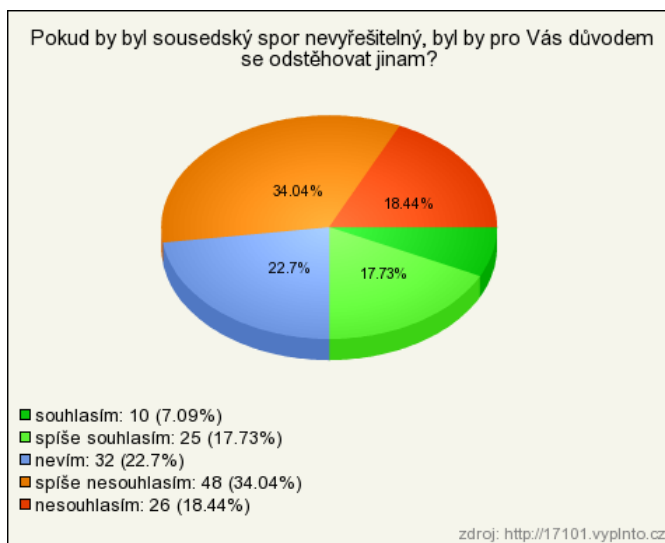
4. Co byste v případě sporu se sousedy dělal/-a?

Obrázek 53: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Čtvrtá otázka se týkala citlivé záležitosti, sporu mezi sousedy. Většina respondentů by se snažila o dohodu, smír bez třetí osoby (97 respondentů). 19 respondentů by nevědělo. 12 respondentů by se obrátilo na příslušný správní orgán. A jen 4 respondenti by se snažili o dohodu prostřednictvím třetí osoby, např. mediátora – což poukazuje na fakt, že v ČR není funkce profesionálních mediátorů stále dost známá a využívána.

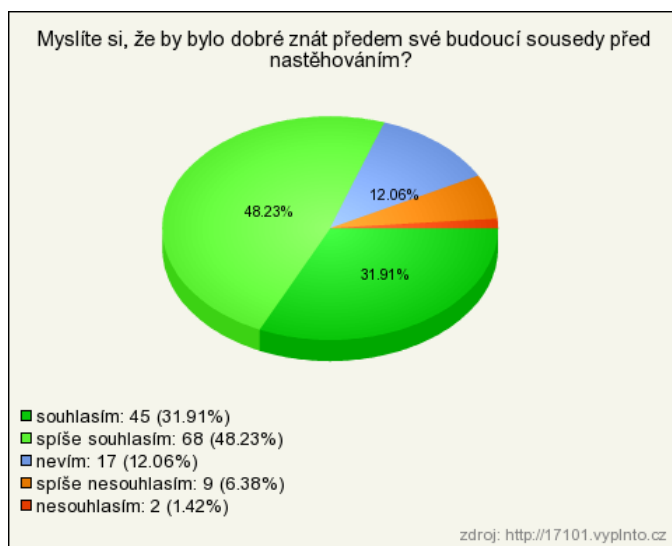
5. Pokud by byl sousedský spor neřešitelný, byl by pro Vás důvodem se odstěhovat jinať?

Obrázek 54: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Pátá otázka se týkala ochoty se odstěhovat v případě neřešitelnosti sousedského sporu. Respondenti spíše vyjadřovali nesouhlas se stěhováním (48 respondentů spíše nesouhlasilo a 26 respondentů nesouhlasilo). Lidé jsou zřejmě více fixováni na místo svého pobytu než na sociální vazby mezi sousedy, které často fungují na anonymní bázi – to je velký problém současného vystavěného prostředí.

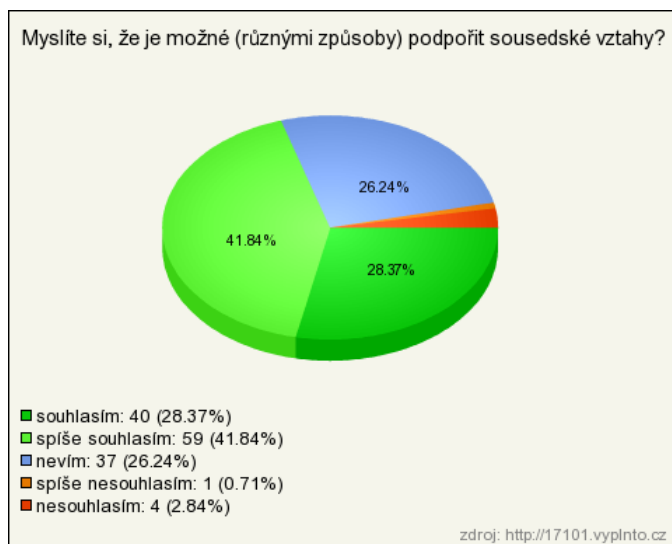
6. Myslíte si, že by bylo dobré znát předem své budoucí sousedy před nastěhováním?

Obrázek 55: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Šestá otázka se týkala faktu, jestli si respondenti myslí, že by bylo dobré znát předem své sousedy, již před nastěhováním. Většina respondentů by své sousedy předem ráda znala, je otázka, do jaké míry, což dotazník nespécifikoval (68 respondentů spíše souhlasilo a 45 respondentů souhlasilo). Jen 2 respondenti nesouhlasili.

7. Myslíte si, že je možné různými způsoby podpořit sousedské vztahy?

Obrázek 56: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Sedmá otázka se dotazovala, zda je podle respondentů možné nějakým způsobem podpořit sousedské vztahy. Většina respondentů si myslí, že ano (59 respondentů spíše souhlasilo a 40 respondentů souhlasilo). Jen 4 respondenti nesouhlasili.

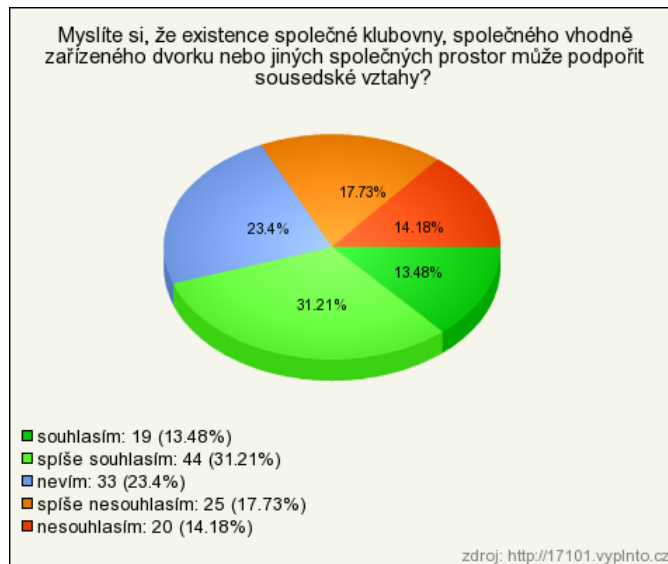
8. Pokud ano, jak?

Obrázek 57: Volný prostor pro případné komentáře respondentů.

Osmá otázka nabízela možnost nepovinných odpovědí, jakým způsobem je dle respondentů možno podporovat sousedské vztahy. Za jednoznačně nejdůležitější prostředek považují respondenti vzájemnou komunikaci.

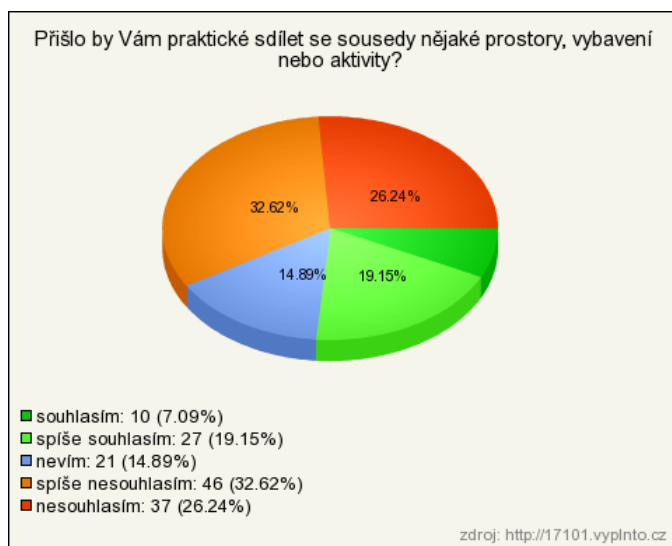
9. Myslíte si, že existence společné klubovny, společného vhodně zařízeného dvorku nebo jiných společných prostor může podpořit sousedské vztahy?

Obrázek 58: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Devátá otázka se dotazovala, zda by dle respondentů vhodně zařízené společné prostory mohly podporovat sousedské vztahy. Zde jsou odpovědi pro a proti spíše vyrovnané a poměrně hodně respondentů (33x) neví.

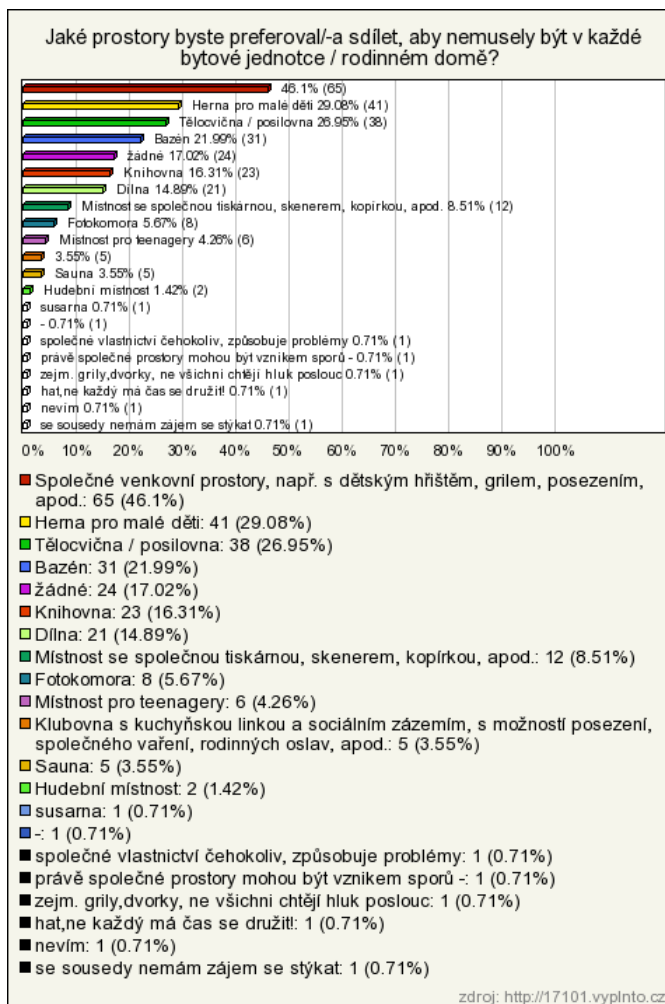
10. Přišlo by Vám praktické sdílet se sousedy nějaké prostory, vybavení nebo aktivity?

Obrázek 59: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Desátá otázka se více blížila principům cohousingu a ptala se respondentů, zda by jim přišlo praktické sdílet se sousedy společné prostory, vybavení a aktivity. Zde se již jasněji prokázala nedůvěra vůči společně sdílenému. 46 respondentů spíše nesouhlasilo, 37 respondentů nesouhlasilo, 21 respondentů nevědělo, 27 respondentů spíše souhlasilo a jen 10 respondentů jasně vyjádřilo souhlas.

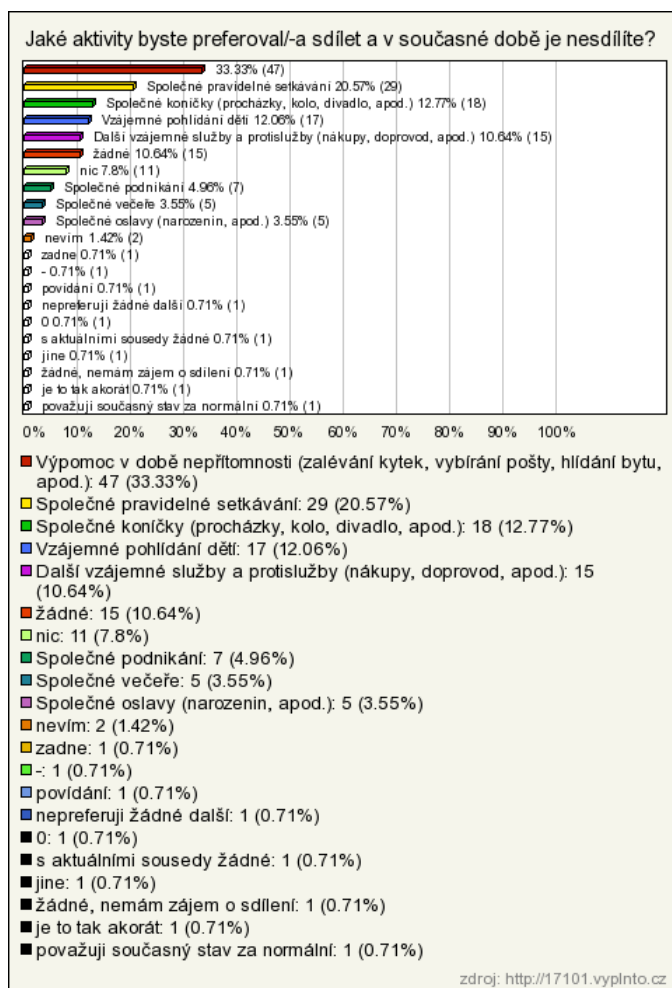
11. Jaké prostory byste preferoval/-a sdílet, aby nemusely být v každé bytové jednotce / rodinném domě?

Obrázek 60: Respondenti mohli vybrat max. 3 odpovědi.

Jedenáctá otázka se opět ptala na to, jaké prostory by respondentům přišly praktické sdílet, aby nemusely být v každé bytové jednotce zvlášť. Otázka se snažila upozornit na fakt, že někdy může být efektivní a mnohem výhodnější určité věci, prostory či prostředky sdílet. Respondenti se kladně vyjadřovali spíše k neutrálním prostorům, zejména venkovním, nebo takovým, které si dovedou dobře představit (herny pro děti, posilovna, bazén, dílna). Klubovna se společnou kuchyňkou a zázemím pro posezení, která už dnes nabízí některé promyšlenější developerské projekty a která by mohla pro začátek suplovat skutečné sdílené cohousingové prostory, se setkala s velmi slabým ohlasem, jen 5 respondentů by ji ocenilo. Proto není divu, že se tyto developerské projekty setkávají s velkou nedůvěrou. Respondenti navíc dodali několik poznámek, že právě **společné vlastnictví je zdrojem problémů a sporů** – stále se ukazuje extrémní individualismus a nedůvěra českých občanů.

12. Jaké aktivity byste preferoval/-a sdílet a v současné době je nesdílíte?

Obrázek 61: Respondenti mohli vybrat max. 3 odpovědi.

Dvanáctá otázka se ptala na to, jaké aktivity by respondenti rádi sdíleli se svými sousedy. Respondenti by ocenili zejména výpomoc v době nepřítomnosti – což příliš neutužuje kvalitní mezilidské vztahy (47 respondentů) – naopak tato forma výpomoci vyžaduje již vybudovanou vzájemnou důvěru mezi sousedy. 29 respondentů by se rádo pravidelně se sousedy setkávalo. 18 respondentů by rádo sdílelo společné koníčky. 17 respondentů by ocenilo vzájemné hlídání dětí. 15 respondentů by ocenilo další vzájemné služby a protisluzby. 32 respondentů odpovědělo, že se sousedy nechce společně nic podnikat. Zajímavá byla poznámka jednoho respondenta, že **současný stav považuje za normální** – pokud hovoříme někdy o principech normality, měli bychom vědět, co lidé za „normální situaci“ skutečně považují.

13. Slyšel/a jste někdy o sousedském bydlení se společnými prostorami (angl. cohousing)?

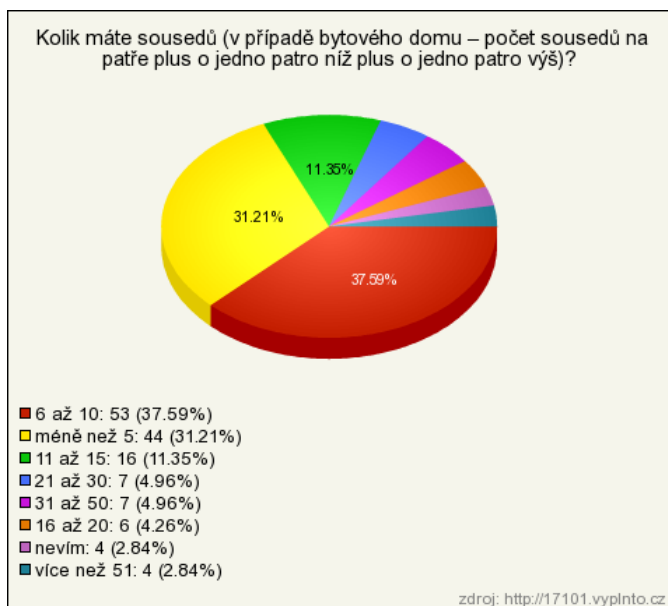

Obrázek 62: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

Třináctá otázka se opět dotazovala, stejně jako u ostatních dotazníků, na znalost cohousingu. Drtivá většina respondentů o cohousingu nikdy neslyšela (106 respondentů). 28 respondentů odpovědělo, že o cohousingu již slyšelo. Bohužel jsem nezjišťovala odkud cohousing znají a jak dlouho.

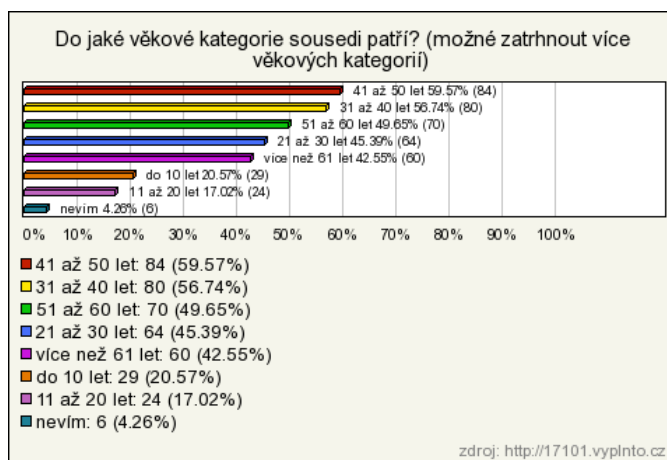
Další otázky jsou základní identifikační údaje o sousedech a ostatních obyvatelích, se kterými respondenti žijí:

14. Kolik máte sousedů (v případě bytového domu – počet sousedů na patře plus o jedno patro níž plus o jedno patro výš)?

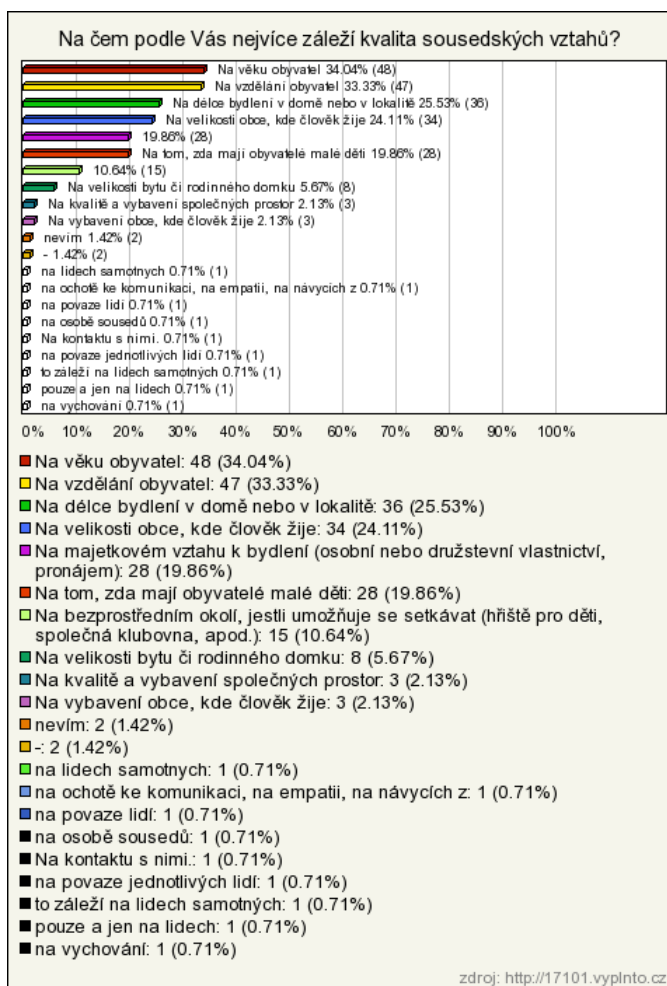
Obrázek 63: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

15. Do jaké věkové kategorie sousedi patří?

Obrázek 64: Respondenti mohli vybrat tolik odpovědí, kolik potřebovali.

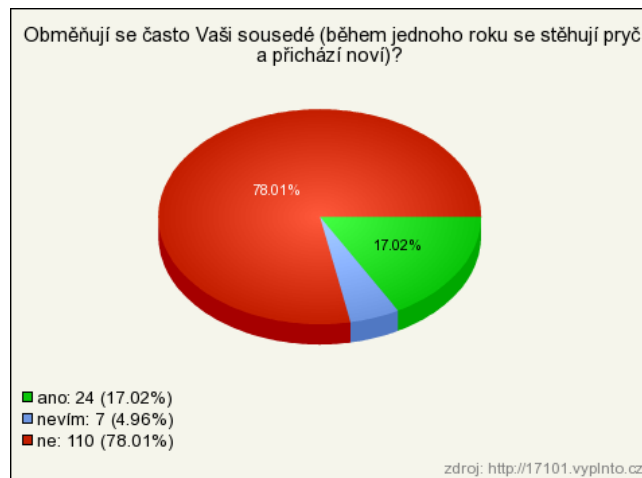
16. Na čem podle Vás nejvíce záleží kvalita sousedských vztahů?

Obrázek 65: Respondenti mohli vybrat max. 3 odpovědi.

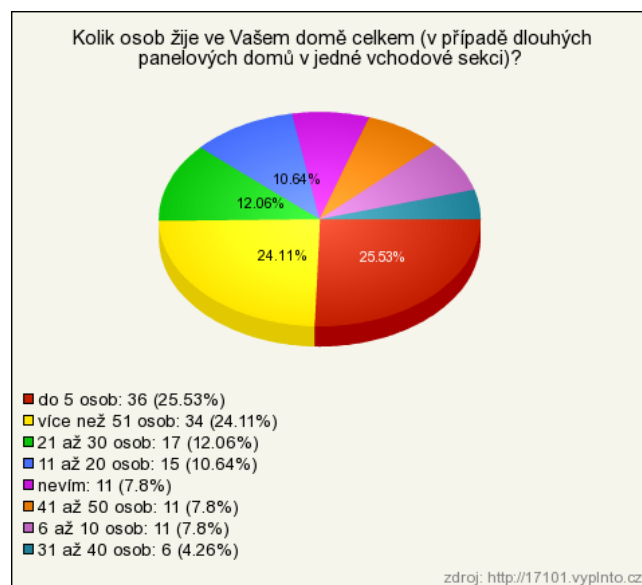
V šestnácté otázce mohli respondenti vyjádřit svůj názor, na čem podle nich záleží kvalita sousedských vztahů. 48 respondentů odpovědělo, že nejvíce záleží na věku – bohužel jsem nezjišťovala, jestli je dle respondentů lepší vyšší či nižší či stejný věk sousedů, ale 28 respondentů odpovědělo, že záleží na tom, zda mají sousedi malé děti. 47 respondentů odpovědělo, že záleží na vzdělání obyvatel. 36 respondentů odpovědělo, že záleží na délce bydlení v domě či lokalitě. 34 respondentů odpovědělo, že záleží na velikosti obce, ve které člověk žije. 28 respondentů odpovědělo, že záleží na právním důvodu užívání bydlení. 15 respondentů odpovědělo, že záleží na existenci prostorů, které umožňují setkávání obyvatel – ukazuje se, jak je úloha společných polosoukromých, poloveřejných a veřejných prostorů lidmi v ČR obecně podceňována. Pouze 3 respondenti odpověděli, že záleží také na kvalitě a vybavení společných prostor. **Respondenti spíše zdůrazňovali roli osobních faktorů sousedů nad fyzickým a sociálním prostředím.**

17. Obměňují se často Vaši sousedé (během jednoho roku se stěhují pryč a přichází noví)?

Obrázek 66: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

18. Kolik osob žije ve Vašem domě celkem? (v případě dlouhých panelových domů v jedné vchodové sekci)?

Obrázek 67: Respondenti mohli vybrat max. 1 odpověď.

2.4.4 Dílčí závěry

Potvrzení nebo vyvrácení hypotéz: Dotazníkové šetření potvrdilo hypotézu, že „V České republice jsou sousedské vztahy neutrální až problémové, málokdy jsou cíleně kultivované a pozitivní“.

Počet respondentů v případě dotazníku č. 4, Sousedské vztahy, byl dostatečný, respondenti projevili největší zájem o jeho vyplňování oproti ostatním třem dotazníkům (141 respondentů), návratnost dotazníků byla také dostatečná (61,7%), a dotazníkové šetření má tím pádem dobrou vypovídací hodnotu.

Co se týká společných aktivit, tak respondenti, pokud by si mohli zvolit, by nejčastěji vybrali vzájemnou výpomoc v době nepřítomnosti, tj. zalévání kyttek, vybírání pošty, hlídání bytu, apod. (33% respondentů). Dále respondenti vybrali společné pravidelné setkávání se sousedy (20% respondentů) a společně trávené koníčky (18% respondentů). Jsou to poměrně vysoká čísla, která naznačují, že části respondentů by se líbily společně trávené aktivity, přestože (nebo právě proto že) se tak neděje. **Respondenti vyjádřili několikrát svůj názor, že právě společně sdílené prostory a prostředky jsou zdrojem konfliktů mezi sousedy, místo aby byly platformou pro zesílené (a pozitivní) sociální interakce. Respondenti spíše zdůrazňovali roli osobních faktorů sousedů nad fyzickým a sociálním prostředím.**

Převažující většina respondentů nikdy neslyšela o cohousingu, blízkém sousedském bydlení (106x).

2.5 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ

Celkové výsledky průzkumu. Celkem se všech čtyř dotazníkových šetření zúčastnilo **271 respondentů**, což je číslo, které má pro studijní účely velmi dobrou vypovídací hodnotu, ovšem poměr respondentů v jednotlivých dotaznících byl velmi nevyrovnaný: dotazník Stárnutí v komunitě (*senior cohousing*) - **28** respondentů; dotazník Společné prostory v panelových domech – **90** respondentů; dotazník Společné prostory v bytových domech postavených po r. 1990 – **12** respondentů; dotazník Sousedské vztahy – **141** respondentů. Výsledky dotazníku Společné prostory v bytových domech postavených po r. 1990 byly nepoužitelné vzhledem k nedostatečnému počtu respondentů, proto bylo jeho dílčí vyhodnocení přiřazeno k dotazníku Společné prostory v panelových domech, což bylo možné díky tomu, že většina otázek byla stejná; bohužel se nedaly porovnat rozdíly mezi společnými prostory v panelových domech a nových bytových domech. Počet respondentů dotazníku Stárnutí v komunitě (*senior cohousing*) byl také velmi nízký a vypovídací hodnota nebyla vysoká. Při porovnání s dotazníkem Průzkum zájmu o senior cohousing v ČR z r. 2009 však byly výsledky zajímavé a s vyšší vypovídací hodnotou. Ve všech dotaznících byli respondenti identifikováni dle pohlaví, věku, vzdělání, velikosti obce, ve které žijí, a majetnického vztahu k současnému bydlení. Dá se předem předpokládat, že online dotazníky vyplňují spíše mladší věkové kategorie, což potvrdila skutečnost, že většina respondentů patřila do věkové kategorie 21 – 30 let. Druhou nejpočetnější věkovou skupinou byli lidé

mezi 31 – 40 let. Zároveň je třeba poznamenat, že výrazně častěji se dotazníkového šetření účastnily ženy (78 – 90% respondentů).

Dílčí výsledky průzkumu. Hypotéza č. 1 „V České republice není koncept aktivního stárnutí v komunitě (*senior cohousing*) dostatečně znám, lidé o něm mají nerelevantní představy, a od roku 2009, kdy bylo provedeno první dotazníkové šetření na toto téma, se situace příliš nezměnila“, byla spíše potvrzena – a to v rámci dotazníku Stárnutí v komunitě (*senior cohousing*) z r. 2011 i v rámci dotazníku Průzkum zájmu o senior cohousing z r. 2009. Téměř 86% respondentů dotazníku z r. 2011 koncept nezná. Ale po přečtení webového informačního portálu Stárnutí v komunitě (který vznikl v dubnu 2011) a po zamyšlení se nad problematikou měli respondenti o konceptu spíše relevantní představy. 93% respondentů souhlasilo a spíše souhlasilo s tím, že jim je srozumitelný rozdíl mezi A) stárnutím v komunitě, B) stárnutím v ústavu a C) stárnutím doma. 50% respondentů souhlasilo a spíše souhlasilo s tím, že koncept stárnutí v komunitě má potenciál se stát většinovým způsobem bydlení seniorů, aby nemuseli na stáří dožívat v ústavech nebo osamoceně doma. 35% respondentů nevědělo a 14% respondentů nesouhlasilo. 76% respondentů souhlasilo a spíše souhlasilo s tím, že je možné koncept považovat za běžné bydlení, s výhodou bližších mezilidských vztahů a vzájemné spolupráce. 82% respondentů souhlasilo a spíše souhlasilo s tím, že koncept může podpořit soběstačnost, vzájemnou podporu a pomoc obyvatel tak, že budou méně závislí na pomoci zvenčí (od rodiny, profesionální péče). 61% respondentů souhlasilo a spíše souhlasilo, že koncept odpovídá na specifické potřeby a přání seniorů. 64% respondentů odpovědělo, že souhlasí a spíše souhlasí s tím, že koncept podporuje integraci seniorů do společnosti. Odpovědi respondentů z r. 2009 ukázaly, že si respondenti nedovedli představit klíčové rysy senior cohousingu (společné aktivity - zejména společné večere ve společných jídelnách se setkaly s největší nedůvěrou) a koncept zaměňovali s kolektivními domy nebo nějakými novodobými ghety pro seniory, což vyjadřovali v rámci volných odpovědí. Koncept aktivního stárnutí v komunitě tedy není v ČR příliš znám, proto bylo v dalších třech dotaznících zjišťováno, zda je u nás znám alespoň vícegenerační koncept života v komunitě neboli blízké sousedské bydlení (angl. *cohousing*). Většina respondentů, a to 75 – 83%, odpověděla, že nezná ani cohousing.

Hypotéza č. 2 „V České republice existuje vysoká míra nedůvěry ke sdílení společných aktivit a společného vybavení v rámci společných prostorů“, byla potvrzena – a to v rámci dotazníků Společné prostory v panelových domech, Společné prostory v bytových domech postavených po r. 1990 a Sousedské vztahy. Lehká nadpoloviční většina všech respondentů vyjádřila názor, že nepotřebuje a nemá zájem sdílet společné aktivity a vybavení v rámci společných prostor. Respondenti v současné době nejčastěji se svými sousedy sdílí společné úložné prostory (75% respondentů z panelových domů a 25% respondentů z nových bytových domů) a prostory k sušení prádla (47% respondentů z panelových domů a 33% respondentů z nových bytových domů). Úložné prostory ani prostory k sušení prádla nejsou zrovna nejvhodnější pro navazování kvalitních sousedských vztahů. Pokud byly respondentům nabídnuty možnosti různých prostorů ke sdílení, které vycházely ze studia teorie a místního šetření cohousingových komunit, byly některé jmenovány častěji než ostatní. Zejména by byl zájem o společné venkovní prostory s posezením, grilem, dětským hřištěm, dále společná tělocvična,

posilovna, bazén, sauna, herna pro malé děti, knihovna a dílna. O společnou klubovnu, zařízenou kuchyňskou linkou a sociálním zázemím, určenou vyloženě pro setkávání sousedů, byl minimální zájem (10% respondentů z panelových domů a 3% respondentů z nových bytových domů). Překvapivě někteří respondenti (19% respondentů z panelových domů a 8% respondentů z nových bytových domů) odpověděli, že nějakou univerzální místnost k setkávání sousedů ve svých bytových domech mají, ale zájem o ni není příliš velký (využívá ji 13% respondentů z panelových domů a 8% respondentů z nových bytových domů). Co se týká společných aktivit, tak respondenti, pokud by si mohli zvolit, by nejčastěji vybrali vzájemnou výpomoc v době nepřítomnosti, tj. zalévání kyttek, vybírání pošty, hlídání bytu, apod. (33% respondentů z dotazníku Sousedské vztahy). Dále respondenti vybrali společně pravidelné setkávání se sousedy (20% respondentů z dotazníku Sousedské vztahy) a společně trávené koničky (18% respondentů z dotazníku Sousedské vztahy). Jsou to poměrně vysoká čísla, která naznačují, že části respondentů by se líbily společně trávené aktivity, přestože (nebo právě proto že) se tak neděje.

Hypotéza č. 3 „V České republice jsou sousedské vztahy neutrální až problémové, málokdy jsou cíleně kultivované a pozitivní“, byla potvrzena – a to v rámci dotazníku Sousedské vztahy. Respondenti sice odpovídali, že zkušenosti se sousedy mají celkově spíše neutrální nebo, že „záleží jak s kým“, ale pokud byl položen dotaz, jestli mají nějaké pozitivní či negativní zkušenosti se sousedy, tak negativní zkušenosti byli početnější. Nejčastější pozitivní zkušeností (49% respondentů) byla vzájemná výpomoc v době nepřítomnosti (zalévání kyttek, vybírání pošty, hlídání bytu, apod.) a další vzájemné služby a protislужby (nákupy, doprovod - 20% respondentů). Nejčastější negativní zkušeností byl nadměrný hluk (57% respondentů) a obtěžování pachy (39% respondentů). Pokud by byl nějaký hypotetický sousedský spor neřešitelný, lidé by se přesto z místa svého bydliště spíše neodstěhovali, což zřejmě souvisí s všeobecně nižší mobilitou Čechů. Jednoznačně je dle respondentů možné podpořit kvalitu sousedských vztahů dobrou vzájemnou komunikací, což vyjadřovali v rámci volných odpovědí. Respondenti si nejsou jisti, jestli by existence společné klubovny nebo jiných vhodně zařízených prostor k setkávání sousedů dokázala podpořit sousedské vztahy. Jednoznačně respondenti souhlasí s tím, že by bylo dobré znát své sousedy před nastěhováním. **Respondenti vyjádřili několikrát svůj názor, že právě společně sdílené prostory a prostředky jsou zdrojem konfliktů mezi sousedy, místo aby byly platformou pro zesílené (a pozitivní) sociální interakce. Respondenti spíše zdůrazňovali roli osobních faktorů sousedů nad fyzickým a sociálním prostředím.**

Hypotéza č. 4: „V České republice je malá zkušenost s participací, neboli se zapojením do tvorby a fungování vlastního obytného prostředí“, nebyla ani jednoznačně vyvrácena ani potvrzena – a to v rámci dotazníku „Stárnutí v komunitě“ (*senior cohousing*). Téměř 50% respondentů odpovědělo, že si dokáží představit aktivní účast při vzniku a fungování projektu „stárnutí v komunitě“, 39% respondentů nevědělo a zhruba 11% respondentů si to představit nedovedlo. Téměř 54% respondentů odpovědělo, že si dokáží představit procesy rozhodování v projektu „stárnutí v komunitě“, 36% respondentů nevědělo a 10% respondentů si to spíše nedovedlo představit. Jako tři nejdůležitější rysy konceptu stárnutí v komunitě respondenti vybrali rozhodování o vlastním životě (64%), podpora soběstačnosti a nezávislosti obyvatel (54%) a zapojení obyvatel do fungování projektu po nastěhování (32%). Zapojení

obyvatel do vzniku projektu skončilo na posledním místě, vybralo ho jen 14% respondentů.

2.6 ZÁVĚRY

Výsledky dotazníkového šetření potvrdily existenci vybraných potenciálních rizik implementace konceptu aktivního stárnutí v komunitě do českého prostředí.

Mezi zásadní principy konceptu, které byly testovány a které se promítají i do specifické typologie projektů, patří 1) společné aktivity a svépomoc v rámci společně sdílených prostor, 2) schopnost a ochota se domluvit v rámci sousedských vztahů a 3) schopnost a ochota se zapojit do tvorby a fungování vlastního obytného prostředí. Jedná se o principy bydlení v blízkém sousedském společenství, které jsou v současné době v ČR v podstatě neznámé, které dokáží pružně reagovat na potřeby, přání a možnosti jednotlivců/párů/rodin. Zmíněné principy mohou však reagovat i na potřeby a možnosti celé společnosti, tedy na probíhající demografické změny, které způsobují 1) postupnou redukci schopnosti rodin se postarat o své starší a potřebné členy a 2) nepoměr počtu obyvatel v produktivním a postproduktivním věku, jehož důsledkem budou v blízké budoucnosti klesající peníze seniorů a čím dál větší finanční nedostupnost profesionální péče (nejen pobytové sociální, ale i domácí ošetrovatelské péče). Co je důležité, v rámci konceptu je možné využít potenciál samotných obyvatel. V jednom projektu je koncentrován dostatečný počet obyvatel od středního věku výše, kde má každý člověk určité specifické schopnosti a za sebou řadu životních zkušeností, které může v rámci vzniku i fungování projektu uplatnit a zhodnotit.

Architektonická tvorba je v případě konceptu aktivního stárnutí v komunitě schopna ovlivnit: 1) vzhled, uspořádání a případně velikost společných prostor, 2) jejich vhodnou návaznost na soukromé bytové jednotky, 3) zachování soukromí každé bytové jednotky, 4) variabilitu projektu podporující stabilitu obyvatel (možnost zůstat žít v projektu i v případně změny osobní situace). Dále je možné částečně ovlivnit subjektivní i objektivní 5) pocit bezpečí, 6) integraci obyvatel do okolního prostředí. Bezbariérovost (7) projektů je v dnešní době automatickou záležitostí. Architektonické a urbanistické prostředí je velmi důležitou součástí projektů, ale funguje lépe, pokud nastoupí až po té, co je zformována základní skupina zájemců a formulována vize projektu. Možná i proto se příliš nedaří dvěma rozestavěným developerským projektům v ČR, které kromě bytových jednotek nabízí navíc i kvalitní společné prostory (klubovny a strukturované venkovní prostory) se zázemím pro setkávání obyvatel a blíží se konceptu blízkého sousedského bydlení. I podle slov obyvatelky švédského projektu *BiG Komet* (v obci Mölndal), paní Ann Hanssen: „*Je lepší - alespoň pro první projekt v té které zemi – začínat od motivované skupiny lidí, která chce v takovém projektu žít a přesvědčí potřebné jednotlivce i instituce, a ne obráceně tak, že někdo projekt postaví a pak hledá teprve zájemce*“.

ČR je stále úplně na začátku. Od roku 2008, kdy se objevily první zmínky o konceptu, se koncept příliš neposunul dopředu - o koncept nejeví příliš zájem ani samotní občané ani ho nepodporují instituce. Přesto se několik aktivních jednotlivců o vybudování cohousingu snaží. V tuto chvíli je to určitě zejména kvůli všeobecné neznalosti konceptu, proto je nadále nutné seznamovat

laickou i odbornou veřejnost s jeho existencí a možným přínosem. V zemích bývalého sovětského bloku, kde dosud panuje neblahá zkušenost s kolektivismem a zároveň nedostatkem soukromí, to bude mnohem náročnější. Je otázka, jestli bude o koncept větší zájem, až se o něm postupně rozšíří informace nebo až bude dokonce zrealizován první fungující projekt.

Z výsledků šetření plyne, že nebude možné jednoduše přenést zahraniční zkušenosti do českého prostředí, ale bude nutné najít vlastní podobu konceptu aktivního stárnutí v komunitě, která postupně eliminuje jednotlivá rizika bránící implementaci. Pro instituce je přesto vhodné hledat inspiraci v zahraničí, protože v ČR nejsou žádné konkrétní zkušenosti, jak efektivně podporovat podobné projekty (např. hlavní město Praha se může inspirovat svým partnerským městem Hamburk, kde projekty také existují a město je přímo podporuje).¹ Jednotlivci by si měli uvědomit fakt, že se o ně v budoucnu nebude moci postarat ani vlastní rodina ani stát a svépomoc v rámci konceptu může být zajímavou cestou, jak přesto strávit spokojené období stárnutí a stáří.

¹ HUDALLA, 2008.

3. PŘÍLOHA III. - POZOROVÁNÍ - COHOUSING V ČR: 2006 – 2012

3.1 CÍL

Podrobný kontinuální popis situace okolo cohousingu a senior cohousingu v ČR od října 2006 do května 2012. Zaznamenání klíčových i dílčích událostí pro šíření cohousingu v ČR. Zaznamenání známých iniciativ „zdola“, od jednotlivých osob nebo skupin, i „shora“, od soukromých developerských společností, případně municipalit. Interpretace konkrétního dění v souvislosti s teoretickými a praktickými poznatky o cohousingu a senior cohousingu z jiných zemí.

3.2 METODIKA

Nezúčastněné i zúčastněné vědecké pozorování. Vědecké pozorování je charakterizováno jako základní metoda, jejímž cílem je nějaký popis, který může být interpretován jako vysvětlení jevu. Jde o záměrné, plánovité a organizované sledování jevu, při němž je stanoven objekt pozorování (jev), dále cíl, postup, a také prostředky, případně způsob záznamu a možnosti interpretace. Postup pozorování a jeho náplň je výsledkem určité předem uvažované a artikulované hypotézy, určitých předpokladů a definovaných omezení.²

Pozorování bylo umožněno vzhledem k existenci základního informačního portálu Cohousing.cz, na který se obraceli různí zájemci o cohousing a senior cohousing v ČR. Pozorování bylo vystaveno náhodě ve smyslu, že se zájemci obraceli na portál podle svých aktuálních potřeb.

3.3 „HISTORIE“ A SOUČASNOST

První zmínky o cohousingu a senior cohousingu se v českých internetových médiích objevily v první půlce roku **2008** v souvislosti s plánovanou přednáškou amerického architekta **Charlese Durretta**, průkopníka cohousingu v USA i jinde ve světě. Přednáška proběhla v červenci 2008 v Americkém centru v Praze (spoluorganizace: České centrum Praha a Veronika Bešťáková).

Osobně jsem se poprvé o cohousingu a senior cohousingu dozvěděla v **roce 2006**, když jsem v rámci počátečních rešerší na zahraničních internetových stránkách hledala nějaké skutečně udržitelné řešení bydlení a péče o seniory. Uvědomila jsem si, že žádný ústav sociální péče nemůže (a to ani po komplexní transformaci, decentralizaci a humanizaci) již ze své podstaty nahradit vlastní domov a umožňovat běžný život, ať už seniorům nebo jiným potřebným skupinám obyvatel. V únoru 2007 jsem měla první prezentaci poznatků o cohousingu a senior cohousingu v rámci předmětu doktorského studia *Ekologie* na fakultě architektury ČVUT v Praze.

Přednáška arch. Durretta se stala neformální platformou, díky které se vzájemně poznali lidé,

² KOUTNÝ In VAĎUROVÁ, 2010, s. 13.

zajímající se o cohousing. Vzápětí po přednášce se ozvala malá skupina zájemců o bydlení v senior cohousingu v ČR, ovšem projekt nebyl nakonec vůbec zahájen. Od té doby do současnosti se objevily pouze ojedinělé hlasy, které projevíly zájem o bydlení v senior cohousingu. Vždy s tím, že žádná osoba nebyla schopna a ochotna se ujmout iniciativy. Svědčí to o **velmi nízké vlastní iniciativě českých občanů**, kteří tápají v tom, jak využít své znalosti, schopnosti, talent a případně i prostředky k realizování projektů odpovídacích jejich představám a potřebám. Svědčí to zároveň o převažující tendenci se spoléhat na ostatní. I vážní zájemci doufají, že se objeví nějaký jiný „tahoun“, který odstartuje sled dalších událostí.

Závěrem roku 2008 se objevily první myšlenky spustit webový informační portál o cohousingu v českém jazyce, aby byly informace dostupné i pro širokou veřejnost (iniciátorky: Veronika Bešťáková, Ivana Hlobilová a Anita Michajluková). **V lednu 2009** byla spuštěna první verze zmíněného webového informačního portálu: **Cohousing.cz** (<http://www.cohousing.cz/>). Jednalo se především o překlad vybraných kapitol z knihy *Cohousing: A Contemporary Approach to Housing Ourselves* (1994) od McCamant a Durretta a překlad článků z amerického a anglického internetového portálu Cohousing.org (<https://www.cohousing.org/>) a Cohousing.org.uk (<http://cohousing.org.uk/>).

V únoru 2009 byla podniknuta studijní cesta (Veronika Bešťáková, Ivana Hlobilová a Anita Michajluková) do prvního rakouského cohousingu Lebensraum (<http://derlebensraum.com/>). Tento průkopnický projekt cohousingu byl dokončen v roce 2005 v městečku Gänserndorf Süd, 20 km severovýchodně od Vídně. Architektem a zároveň osobností, která výrazně pomohla projekt zrealizovat, je Helmut Deubner. Projekt vznikl ve spolupráci s Durrettem. **V září 2009** se Ivana Hlobilová a Anita Michajluková zúčastnily týdenního workshopu „*Creating cohousing*“ v anglické cohousingové komunitě *Threshold*, odkud nyní čerpají informace pro přednášky o cohousingu v ČR.

V únoru 2009, tedy téměř současně se spuštěním internetového portálu Cohousing.cz, byly spuštěny další internetové stránky o cohousingu, a to web Tomáše Hajzlera a jeho rodiny, s názvem **“Kde domov můj?”** (http://kde-domov-muj.cz/_/Domu.html). Jednalo se o **první jasný záměr vybudovat cohousing na území ČR**. Název *Kde domov můj?* byl převzat ze stejnojmenného článku v časopise Respekt (který vyšel 21. 6. 2008), jehož autorkou je novinářka Anneke Hudalla. Novinářka popisuje různé typy sousedského bydlení v německém Hamburku. V první polovině roku 2009 se Hajzlerovi průběžně setkávali s lidmi, kteří měli podobný zájem žít v bližším sousedském společenství. Od září 2009 se s vybranými lidmi pustili do konkrétní práce na projektu; zejména bylo třeba pracovat na osvětě cohousingu a na hledání způsobu práce ve skupině. **V březnu 2010** se na základě rozcházejících se představ skupina *Kde domov můj?* rozdělila na dvě skupiny s odlišným směřováním. Původní (větší) skupina se přejmenovala na **Český cohousing** (<http://www.ceskycohousing.cz/>). Dvě rodiny, Hajzlerovi a Pohankovi, skupinu opustily, a dál plánovaly znovu začít nový projekt, stále pod názvem *Kde domov můj?* Od května 2010 na něm začali pracovat s cílem vytvořit základní skupinu z dvou až čtyř rodin. Tomáš Hajzler napsal řadu článků ve svém blogu, vytvořil profil na Facebooku, setkal se s řadou potenciálních sousedů, developerů i architektů. V říjnu 2010 vznikla další verze vize projektu, obohacená o filozofii **co-workingu**. **V listopadu 2010** se však Hajzlerovi rozhodli zakotvit

v developerském projektu „**Záhrada - To je život!**“ (dále jen Záhrada) v centru městečka Lysá nad Labem. Potvrdilo se, jak je velmi náročné dotáhnout první projekt cohousingu v té které zemi do úspěšného konce. Zvlášť tzv. „zdola“ od jednotlivých občanů, a zvlášť, dokud tento koncept téměř nikdo nezná. Mnohem jednodušší je přijít k hotovému developerskému projektu, který ctí alespoň základní principy kvalitního obytného prostředí. Ovšem, protože se projekt Záhrada kvůli nedostatečnému počtu rezervací nemohl pohnout z místa, Hajzlerovi **v dubnu 2011** od rezervace odstoupili, a také přestali pracovat na svém projektu Kde domov můj? Vzhledem k rodinné situaci (nástup dítěte na základní školu), našli jiný developerský projekt, úspěšnější než Záhrada. Jejich cílem je navázat s budoucími sousedy bližší vztahy, než je u nás běžné. V mnoha případech práce na projektech cohousingu nelze i při sebelepší vůli čekat, až se sejdou všechny potřebné okolnosti, aby mohl být projekt úspěšně dokončen.

Koncem roku 2010 byl spuštěn studentský webový portál o cohousingu **Cohousing – komunitní bydlení** (<http://cohousing.webnode.cz/>) od doktorandky Jany Kubcové z fakulty architektury ČVUT v Praze.

V lednu 2011 se na informační stránky Cohousing.cz ozývá nová skupina, **Těšíkovská Bydlina** (<http://www.bydlina.cz/>), ležící nedaleko Olomouce. Jedná se o několik rodin, které v současné době (od **září 2011**) již spolu bydlí v upravené rozlehle stavbě bývalého tábora a v jeho okolí. Hledají další rodiny, které by s nimi chtěli sdílet podobné hodnoty a žít na atraktivním místě uprostřed přírody. V tuto chvíli se o cohousing v ČR stále zajímají spíše lidé, kteří preferují život mimo velká města na venkově, nebo dokonce na samotách, a kteří plánují pokud možno soběstačné, nezávislé projekty, s prvky ekologie a trvale udržitelného rozvoje.

V březnu 2011 byly spuštěny nové internetové stránky o senior cohousingu, **Stárnutí v komunitě.cz**, (<http://www.starnutivkomunitě.cz/>), které jsem vytvořila v rámci studentského grantu SGS ČVUT 2011. V březnu byla rovněž spuštěna nová verze internetových stránek Cohousing.cz, vycházející z nových znalostí o cohousingu a přizpůsobená novým potřebám – stránky byly pojaty jako informační, inzertní a archivní rozcestník pro zájemce o cohousing i senior cohousing v ČR. V březnu byly dále spuštěny internetové stránky o senior cohousingu a „junior“ cohousingu: **JKA-cohousing** (<http://www.jka-cohousing.cz/> - Michal Kohout, David Tichý, Martin Agler) a internetové stránky občanského sdružení **Centrum kvality bydlení** (<http://www.cekb.cz/>), které si jako jeden z výzkumných úkolů zvolilo právě cohousing (Michal Kohout, Jiří Plos, Jaroslav Šafer, David Tichý, Boris Redčenkov).

V průběhu roku 2011 bylo natočeno několik prvních **reportáží a rozhovorů** o cohousingu a senior cohousingu pro Českou televizi a Český rozhlas, což mělo zásadní význam pro první rozsáhlejší osvětu tohoto konceptu v ČR mezi širokou veřejností. Duben 2011 – 1. reportáž o cohousingu v ČT. Listopad 2011 – 1. rozhovor o cohousingu a senior cohousing v ČRo. Prosinec 2011 – 1. reportáž o senior cohousingu v ČT. V průběhu roku 2011 a počátkem roku 2012 byla uspořádána řada veřejných i odborných přednášek o cohousingu i senior cohousingu (přednášející: Veronika Bešťáková, Jana Kubcová, David Tichý, Jana Zezulová). V průběhu obou let zároveň byla vydána řada článků a

rozhovorů o cohousingu a senior cohousingu v internetových i tištěných médiích – jejich monitoring je archivován na informačních portálech Cohousing.cz a Stárnutí v komunitě.cz.

V listopadu 2011 se ozývá nová skupina ze Severní Moravy se záměrem vybudovat cohousing „Na Starém Jičíně“. V dubnu 2012 si skupina vytvořila nové internetové stránky, kde prezentuje i svůj konkrétní záměr a projekt, a vymyslela název pro svůj projekt, **Cohousing 9 Pramenů** (<http://www.9pramenu.cz/>). Zde bych podotkla, že každý projekt cohousingu u nás, a téměř každý projekt cohousingu v zahraničí, má své jméno. Jméno projektu určitě napomáhá jeho obyvatelům se s ním identifikovat, přijmout ho za svůj a začlenit se do dané komunity.

V dubnu 2012 se objevuje nová iniciativa na **Zbraslavi**. Jedna rodina, která opustila stagnující skupinu Český cohousing, se chopila vlastní iniciativy. Rozhodla se najít bytový dům nebo větší rodinný dům s více bytovými jednotkami, kde by si pro začátek pronajala byt, a hledala další zájemce o blízké sousedské vztahy. Jedná se o jednoduchou a schůdnou variantu „startovního cohousingu“.

3.4 RECENZE VYBRANÝCH DEVELOPERSKÝCH PROJEKTŮ

Výběr developerských projektů byl založen na fyzických faktorech návrhů, které nabízí příležitosti k zesíleným sociálním interakcím mezi obyvateli: konkrétně na přítomnosti pestré struktury prostorů od soukromých, přes polosoukromé, poloveřejné, po veřejné prostory, na konkrétním řešení parteru a na míchání funkcí (bydlení – práce – volný čas).

Pro recenzi byly nakonec zvoleny pouze dva projekty, a to **Záhřada – To je život!** v Lysé nad Labem a **Alfarezidence** na Praze 3 - Žižkově.

3.4.1 Záhřada – To je život!

Název: *Záhřada – To je život!* (<http://www.zahradatojezivot.cz/>).

Lokalita: Lysá nad Labem.

Developer: MS development.

Architekti: MS architekti, Jiran-Kohout Architekti, Podlipný-Sladký Architekti, Projektíl.

Celkem dvanáct čtyřpodlažních bytových domů, z nichž první dva jsou právě rozestavěné (stav k 04/2012), a jeden objekt občanského vybavení. Existence občanské vybavenosti přímo v rámci projektu může sama o sobě nabídnout novým obyvatelům i starousedlíkům pracovní příležitosti i příležitosti k trávení volného času. Kromě běžného bydlení jsou zde navrženy i tzv. obsluhované byty. Záhřada má promyšlený urbanistický koncept podporující vznik a rozvoj sousedských vztahů. Jednotlivé domy zahrnují společné klubovny se zázemím, orientované do polosoukromých venkovních zón, chráněných od automobilového provozu, kde se nachází dětská hřiště, stojany na kola, vodní prvky, posezení u kavárny, apod. Záhřada navíc zahrnuje speciální intranetovou síť, jejíž terminál je

umístěn v každé soukromé bytové jednotce, což má podle projektantů také podpořit navázání vztahů mezi sousedy. Velmi důležitý je fakt, že Záhada není uzavřený projekt sám pro sebe, ale jeho cílem je přirozeně se integrovat do centra města Lysé nad Labem a revitalizovat dosud zanedbané území.

Od roku 2010 začala probíhat velká reklamní kampaň, založená částečně i na principu cohousingu, neboli dobrých a efektivně využívaných sousedských vztazích. Zároveň vznikl blog s názvem „Život je fajn“ (<http://www.zivotjefajn.cz/>), který funguje jako osvěta k tomuto projektu i k sousedskému (a kvalitnímu) bydlení obecně, a kam přispíval zejména Tomáš Hajzler (autor projektu Kde domov můj?). Přestože projekt Záhada nabízí jako jeden z prvních developerských projektů v ČR více než jen m² bytových ploch, o byty není téměř zájem. Ve sledovaném období od ledna 2011 do dubna 2012 nebylo nikdy více než 12 rezervací nabízených bytů v prvních dvou domech z celkových třinácti navržených bytových domů; aktuálně ke dni 29. 4. 2012 je rezervací pouze šest. Důvodem může být cena za m², která patří spíše do vyšší kategorie, přestože projekt nestojí v Praze (i když ceny byly snižovány). Nabízí se jednak otázka, jestli je cena skutečně vyšší kvůli kvalitním prostorům mezi domy a kvůli existenci společných kluboven. A dále by bylo zajímavé zjistit, proč klienti nemají o podobný projekt zájem, jestli mezi nimi nepanují obavy právě z existence sdílených prostor, intranetu, apod.

3.4.2 *Alfarezidence*

Název: *Alfarezidence*, 1. fáze rezidenčního parku Na Vackově (<http://www.alfarezidence.cz/cs/>).

Lokalita: Praha 3 – Žižkov.

Developer: Metrostav Development.

Zastavovací plán: MS architekti.

Architekti: Jiran-Kohout Architekti.

Celkem jedenáct čtyřpodlažních bytových domů, sdružených do tří shluků („hnízd“) okolo sdílených dvorů, které jsou nyní v procesu kolaudace (stav k 04/2012). Projekt *Alfarezidence* je čistě obytnou zónou bez dalších funkcí. Nabízí kromě soukromých bytových jednotek k užívání sdílené polosoukromé obytné dvory se zahradní úpravou, lavičkami, pergolou, dětským hřištěm a dále plně vybavené společné klubovny, orientované do dvorů. Důležité jsou vstupy do domů zevnitř dvorů, které obyvatelům přirozeně napomáhají tyto dvory využívat. V jednom domě je pouze 9 až 11 bytových jednotek, takže obyvatel má větší šanci poznat své sousedy. Projekt je na internetu prezentován jako „*jedinečný způsob bydlení*“, ve kterém jsou vymezeny: soukromé, polosoukromé, poloveřejné a veřejné plochy, což je „*koncept převzatý ze západoevropských zemích*.“ Developer zřejmě zpočátku koketoval s myšlenkou, zda by cohousing jako „obchodní název“ nepomohl prodeji bytů, ale nakonec se od jakékoli souvislosti se sousedským či dokonce komunitním bydlením pečlivě distancuje.

Projekt se zřejmě také prodává hůře, než bylo předpokládáno. To, co projektanti prezentují jako

výhodu bydlení v Alfarezidenci, totiž přiměřené měřítko staveb i prostorů, potenciální klienti kritizují, že domy jsou natěsnány příliš blízko u sebe, na což čeští občané nejsou příliš zvyklí.

3.5 ZÁVĚR

Implementovat cohousing do českého prostředí se zatím příliš nedaří. Žádný projekt „zdola“ nebyl zatím zcela dokončen, a developerské projekty, které v sobě zahrnují principy cohousingu a jsou kvalitně navržené, nejsou příliš úspěšné, dokonce se setkávají s nedůvěrou a nepochopením stran klientů. O cohousing jeví v tuto chvíli zájem zejména minoritní, alternativní skupiny osob a jednotlivci. Jedná se většinou o lidi, kteří výrazně preferují život mimo větší i menší obce, nejlépe na venkově, nebo dokonce na samotách, a kteří plánují často soběstačné a na okolí co nejméně závislé bydlení. Pro majoritní společnost není cohousing příliš atraktivní, spíše naopak.

Aktuální počet známých vznikajících projektů „zdola“ a jejich stádium (05/2012) – zmiňuji pouze vícegenerační cohousingové komunity, protože žádný senior cohousing není u nás ani ve fázi rozpracovanosti a tvorba senior cohousing je analogická tvorbě vícegeneračního cohousingu.

Český cohousing (Praha a okolí): stagnace, odchod většiny členů, ukončení aktivit.

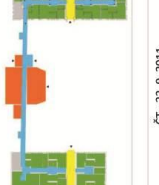
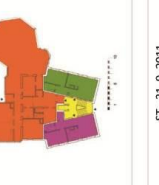

Těšíkovská Bydlina (Těšíkov u Olomouce): dobudování první fáze, hledání nových členů.

Cohousing 9 pramenů (Na Starém Jičíně, u Nového Jičína): hledání nových členů.

Cohousing na Zbraslavi (Praha – Zbraslav a okolí): iniciace ze strany jedné rodiny z Českého cohousingu; nájemní forma, hledání nových členů.

Každý měsíc se objevují nové skutečnosti, často i zvraty. Zpráva z pozorování situace okolo cohousingu a senior cohousingu v ČR proto nemusí zcela odpovídat nejnovějším skutečnostem.

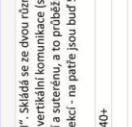

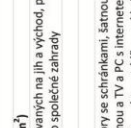
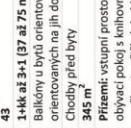

4.2 SROVNÁVACÍ TABULKA NAVŠTÍVENÝCH PROJEKTŮ - MAPY, FOTO, SCHÉMATA

	001	002	003	004	005	006
	FÄRDKNÄPPEN	SOCKENSTUGAN	MAJBÄCKEN	BIG KORNET	SJÖFARTEN	DUNDERBACKEN
Číslo (pořadí dle vzniku)						
Název Město	Stockholm	Stockholm	Göteborg	Göteborg	Stockholm	Stockholm
Umístění ve městě	Färdknäppen	Sockenstugan	Majbacken	Kornet	Sjöfarten	Dunderbacken
Situace						
Fotografie hlavní fasády						
Plánové schéma						
Datum návštěvy	PO-NE -19.9. – 25.9.2011	ČT-22.9.2011	ST-21.9.2011	ST-21.9.2011	ČT-22.9.2011	SO-24.9.2011

4.3 FORMULÁŘ PRO POLOSTANDARDIZOVANÉ ROZHOVORY (ENGLISH)

OXX	Name	SWEDEN	Address	First idea	Completed	4b-multigenerational																
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">MAP</td> <td style="width: 25%;">Location in the City:</td> <td style="width: 25%;">Neighbourhood:</td> <td style="width: 25%;">Site plan:</td> </tr> <tr> <td>Photo exterior</td> <td>Photo exterior</td> <td>Photo interior</td> <td>Photo interior</td> </tr> <tr> <td>Scheme of functions:</td> <td>Legend of functions:</td> <td>PLAN entering story:</td> <td>PLAN typical story:</td> </tr> <tr> <td>PLAN common spaces:</td> <td>Legend of common spaces:</td> <td>PLAN units:</td> <td>PLAN units:</td> </tr> </table>							MAP	Location in the City:	Neighbourhood:	Site plan:	Photo exterior	Photo exterior	Photo interior	Photo interior	Scheme of functions:	Legend of functions:	PLAN entering story:	PLAN typical story:	PLAN common spaces:	Legend of common spaces:	PLAN units:	PLAN units:
MAP	Location in the City:	Neighbourhood:	Site plan:																			
Photo exterior	Photo exterior	Photo interior	Photo interior																			
Scheme of functions:	Legend of functions:	PLAN entering story:	PLAN typical story:																			
PLAN common spaces:	Legend of common spaces:	PLAN units:	PLAN units:																			
<p>DESCRIPTION OF THE PROJECT:</p> <p>Surroundings Location: Neighbouring development: Availability of civic facilities / by:</p> <p>Land Area (hectares): Owner: Landscape: Number / location of parking lots:</p> <p>Population Number of residents: Ratio of men / women: Ratio of young / middle / households: Ratio of young / middle / old residents: Age limit / actual age of residents:</p> <p>Building Brief description: Typology: Space arrangement: Private units: Another private spaces: Shared private spaces: Common house (common central space): Another shared spaces: Construction: Materials: Wheelchair accessibility: Ecological standard: Other function besides habitation: Tenure: New building / reconstruction:</p> <p>Care Types of used services and home care: Possible to stay in the case of setback: Possible to receive palliative care at home:</p> <p>Government Decision making: Identified leader / core group: Meetings (how often):</p> <p>Social life Shared activities: Shared facilities: Shared labour: Common spiritual practice:</p>																						
<p>Money (SEK – Swedish crowns) Join fee: Regular fees: Open to members with debt: Subvention:</p>																						
<p>STANDARDIZED INTERIEWS</p> <p>1. KEY FACTORS (IN GENERAL): a. How to start a project in Sweden? b. What is the most important for the start of a project? c. Whose support is important? d. How many interested people are important for the beginning?</p> <p>2. FINANCE (IN GENERAL): a. Who is the owner of the land, the building, fits, common spaces? b. The approach of the local authority. c. The approach of the financial institutions.</p> <p style="text-align: center;">----- Your community -----</p> <p>3. HISTORY: a. Where did you find the inspiration (about cohousing)? b. Did you visit cohousing communities abroad? Where? How many? c. When did you meet for the first time? First idea? d. How many people that have meet from the beginning, still live in your cohousing? e. When did you finish the project? f. What were the main obstacles?</p> <p>4. MOBILITY: a. How many people move out / move in during 1 year average? b. Do you know some people interested in move in your cohousing (how many)?</p> <p>5. CONTACTS (the same as before, less often, more often): a. With family b. With existing friends c. With neighbours from close surroundings d. With others communities</p> <p>6. SATISFACTION: a. Are you satisfied with the life in your cohousing? b. Do you have as much privacy as you need and as much social contacts as you wish? c. Do you prefer the cohousing 4b- or multigenerational cohousing?</p> <p>7. EDUCATION OF THE PUBLIC: a. Do you prepare some special lectures, workshops or visits for professional and lay public?</p> <p>8. SPECIAL NOTES:</p>																						

4.4 FÄRDKNÄPPEN

001a Švédsko	Kollektivhus FÄRDKNÄPPEN	Färburgsgatan 29 A, S-118 54, Stockholm	Architect:-	Cohousing 40+
<p>Město Stockholm:</p> <p>Situace ve městě:</p> <p>Čtvrť:</p> <p>Situace:</p> 	<p>Fasáda do ulice:</p> <p>Fasáda do dvora:</p> <p>Společná kuchyň:</p> <p>Společný obývací pokoj:</p> 	<p>PŮD_1+1 (37 m²):</p> <p>PŮD_1+1 (148 m²):</p> <p>PŮD_2+1 (55 m²):</p> <p>PŮD_3+1 (75 m²):</p> 	<p>Nový bytový dům: lineární typ tvaru plamene „f“. Skládá se ze dvou různých vysokých částí = 8 a 5 podlaží; obě části mají samostatné vstupy a vertikální komunikace (schodiště, výtahy). Obě části domu jsou propojené pouze v přízemí a suterénu, a to průběžnými chodbami. Jinak je každá část samostatnou schodišťovou sekcí - na patře jsou bud 5, nebo 3 byty plus malé pokoje pro hosty.</p> <p>Nová budova/adaptace: Trojtrakt</p> <p>Dispozice: 43</p> <p>Soukromé bytové jednotky - počty:</p> <p>Bytové jednotky - kategorie, plocha: 1+kk až 3+1 (37 až 75 m²)</p> <p>Příslušenství bytových jednotek: Balkony u bytů orientovaných na jih a východ, předahradky u přízemních bytů orientovaných na jih do společné zahrady</p> <p>345 m²</p> <p>Polosoukromé prostory: Chodby před byty</p> <p>Společné prostory - plocha: 345 m²</p> <p>Společné prostory - popis: Přítomí: vstupní prostory se schránkami, šatnou, nástěnkami, kancelář; jídelna, kuchyň, obývací pokoj s knihovnou a TV a PC s internetem, workshop (tkalcovina), prádelna (4 pračky, 1 sušička), hobby místnost (dřeva + sklád), Suterén: sauna, tělocvična, úložné prostory (kolárna, atd.). ZNP, ZNP a 4NP: vždy jeden pokoj pro hosty s WC a umyvadlem. 8NP: místnost s křeslem + společná terasa. Společná zahrada.</p> <p>Další společné prostory/nemovitosti: -</p> <p>Konstrukce: -</p> <p>Materiály: Fasáda - omítka</p> <p>Bezbariérovost: ANO</p> <p>Ekologické přístupy: Standard</p> <p>Jiné funkce kromě bydlení: NE</p>	<p>Koeficienty a poměry:</p> <ul style="list-style-type: none"> Hrubá podlažní plocha (HPP): - Podlažnost (PP/PP): - Koeficient podlažních ploch (KPP): - Koeficient zastavěné plochy (KZP): - Počet obyvatel / lis. - 50 ob./433. Počet obyvatel / počet parkovacích míst: - Vel. bytu / vel. užitné pl. Spol. domu: - 37-75 m² / 345 m² <p>PÉČE</p> <p>Domácí pečovatelské služby: 2 nejstarší osoby přijímají domácí péči</p> <p>Zhoršení zdravotního stavu: ANO/záleží na konkrétní situaci</p> <p>Možnost v komunitě dožít/paliativní péče: ANO</p> <p>ORGANIZAČNÍ STRUKTURA</p> <p>Zašloub rozhodování: Hlasování</p> <p>Volení/zástupce/výbor: Volení výbor</p> <p>Schůze: 1x měsíčně všichni obyvatelé, výbor dle potřeby, schůze pracovních skupin</p> <p>KOMUNITNÍ ŽIVOT</p> <p>Sdílené aktivity: Společné stolování 5x týdně (po-pá), společenské hry, sport, kultura, sledování TV</p> <p>Sdílené práce / pracovní skupinky: Rada pracovních skupin (válení, úklid, péče o dům a zahrady, tani, truhlářské práce, atd.)</p> <p>Sdílené vybavení / prostředky: ANO - dle druhu společných prostor</p> <p>Společná spiritualita: NE, většinou ateisté</p> <p>FINANCE (SEK = švédská koruna)</p> <p>Typ: Nájemní bydlení</p> <p>Vstupní poplatek: 500,- SEK</p> <p>Pravidelné poplatky / na co: 200,- SEK/roční poplatek pro kolektivhus NU; večeře 25,- SEK (pátek 40,- SEK)</p> <p>Otevřeno i členům s dluhy: NE</p> <p>Dotace: Příspěvek na bydlení pro důchodce; jiný NE</p>
<p>OKOLÍ:</p> <p>Lokalizace: Södermalm (ostrov) - centrum hlavního města</p> <p>Bezprostřední okolí: Bytové domy, park</p> <p>Dostupnost občanského vybavení: ANO - vše</p> <p>Dostupnost MHD: Metro, bus, příjezdový vlak, do 5 min. pomalé chůze</p>	<p>POZEMEK</p> <p>Celková plocha: 7</p> <p>Vlastník: FamiljBostäder (neziskový developer - majitel a správce obecních nájemních bytů)</p> <p>Terén: Rovina</p> <p>Počet/umístění parkovacích stání: Pronájem garáží mimo objekt nebo parking před domem</p>	<p>OBYVATELÉ (stav k 09/2011)</p> <p>Počet: 50</p> <p>Poměr žen/mužů: 75%/25%</p> <p>Poměr 1-/2-členných domácností: 7 párů</p> <p>Poměr ne-/pracujících: Snaha o 50%/50%</p> <p>Spodní věková hranice nových členů: 40 let (bez dětí)</p> <p>Věkový rozsah obyvatel: Od 51 let, 12x nad 85 let, 2x nad 90 let (když začali měli nejmladší člen 47 let)</p> <p>Příjem nových členů: ANO - preferují mladší osoby; fronta zájemců</p>		

001b Švédsko	Kollektivhus FÄRDKNÄPPEN	Fatburgatan 29 A, S-118 54, Stockholm	Architect: -	1986 (1. idea) – 1993 (dokončení)	Cohousing, 40+
Fasády, společná zahrada					
Vstupní prostory, chodby					
Společná jídelna					
Společná kuchyně					
Společné obýtné prostory a terasa					
Společné hobby prostory					

001b Švédsko	Kollektivhus FÄRDKNÄPPEN	Faburgsgatan 29 A, S-118 54, Stockholm	Architect: -	1986 (1. idea) – 1993 (dokončení) Cohousing 40+
				
Soukromé byty				
Soukromé byty - zátisi				
Technické zázemí				
Zajímavé detaily				

4.5 SOCKENSTUGAN

002b	Švédsko	Kollektivhus SOCKENSTUGAN	Stadsrådsväggen 7-11, 12835 Skarpnäck, Stockholm	Architect:-	1996 (1. Idea) – 1999 (dokončení)	Cohousing 40+
Fasády, detaill parteru						
Vstupní prostory, chodby, schody						
Společná jídelna						
Společná kuchyně						
Společné obytné prostory						

002b	Švédsko	Kollektivhus SOCKENSTUGAN	Statsrådsvägen 7-11, 12838 Skarpnäsk, Stockholm	Architect: -	1996 (1. Idea) – 1999 (dokončení)	Cohousing 40+
Společné hobby prostory						
Soukromé byty 1						
Soukromé byty 2						
Technické zázemí						
Doplňkové foto						

4.6 MAJBACKEN

003b Švédsko	Kollektivhus MAJBACKEN	Hellstedsg. 7, 414 56 Göteborg	Architect: -	2003 (l. idea) – 2004 (dokončení)	Cohousing 40+
Společné hobby prostory					
Soukromé byty					
Soukromé byty – pohledy z oken					
Technické zázemí					
Doplňkové foto					

4.7 BIG KORNET

004b Švédsko	Bo i gemenskap KORNET	Utsidegatan 7, 43146 Mölndal	Architect: -	2003 (1. idea) – 2006 (dokončení)	Cohousing 40+
Fasády, detail parteru					
Vstupní prostory, chodby, schody					
Společná jídelna					
Společná kuchyně					
Společné obytné prostory a terasa					

004b Švédsko	Bo i gemenskap KORNET	Utsädesgatan 7, 43146 Mölndal	Architect:-	2003 (1. idea) – 2006 (dokončení) Cohousing 40+
Společné hobby prostory, 1.1. NP s terasou				
Soukromé byty				
Soukromé byty – pohledy z oken				
Technické zářemí				
Doplňkové foto				

4.8 SJÖFARTEN

<p>005b Švédsko Kollektivhus Sjöfarten Statsrådsvägen 7-11, 12638 Skarpnäck, Stockholm Architect: - 2001 (1. Idea) – 2008 (dokončení) Cohousing 40+</p>					
<p>Společné hobby prostory</p>					
<p>Soukromé byty</p>					
<p>Soukromé byty - terasy</p>					
<p>Technická sčazemí</p>					
<p>Doplnkové foto</p>					

4.9 DUNDERBACKEN

006b Švédsko Kollektivhus DUNDERBACKEN	Hägerstensvägen 237 C, 129 35 Hägersten, Stockholm	Architect: -	2008 (1. Idea) – 2010 (dokončení)	Cohousing 40+
Fasády, detail panteru				
Vstupní prostory, chodby, schody				
Společná jídelna				
Společná kuchyně				
Společné obytné prostory				

006b	Švédsko	Kollektivhus DUNDERBACKEN	Hägerstensvägen 237 C, 129 35 Hägersten, Stockholm	Architects - 2008 (1. idea) – 2010 (dokončení) Cohousing 40+
Společné hobby prostory, zahrada				
Soukromé byty				
Soukromé byty - zátěží				
Technická sázami				
Doplňkové foto	